

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**KURUMDA KALAN ERGENLERİN BAĞLANMA İLİŞKİLERİ VE
ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK DÜZEYİ**

HACER SUBAŞI

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. NADİRE GÜLÇİN YILDIZ

İstanbul, 2015

T.C.

ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

KLİNİK PSİKOLOJİ ANABİLİM DALI

**KURUMDA KALAN ERGENLERİN BAĞLANMA İLİŞKİLERİ VE
ÖĞRENİMİŞ GÜÇLÜLÜK DÜZEYİ**

Hacer Subaşı

124101033

YÜKSEK LİSANS TEZİ

DANIŞMAN: YRD. DOÇ. DR. NADİRE GÜLÇİN YILDIZ

İstanbul, 2015

T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZ SINAV TUTANAĞI

GENEL BİLGİLER

Öğrenci No	: 124101033
Öğrenci Adı Soyadı	: Hacer SUBAŞI
Anabilim Dalı	: Klinik Psikoloji
Tez Danışmanı	: Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin Yıldız
Tezin Başlığı	: Kurumda Kalan Ergenlerin Badaşma İlişkileri ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyi

TEZ SAVUNMA SINAVI TUTANAĞI

Toplantı Tarihi	: 10.06.2015	Saati	: 15.30
-----------------	--------------	-------	---------

Öğrenci Savunmaya : GELDI

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca tez bilimsel olarak incelenmiş, adayın tez çalışmasını sunmasının ardından, adaya tez çalışması ile ilgili sorular yöneltilmiştir. Yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,

OY BİRLİĞİ OY ÇOKLUGU

- Yapılan savunma sınavında adayın başarılı bulunması sonucunda tez **KABUL** edilmiştir.
- Yapılan savunma sınavı sonucunda tezin **DÜZELTİLMESİ** için ay **EK SÜRE** verilmesinin Enstitü Müdürlüğüne önerilmesi kararı alınmıştır. (en fazla 3 ay)
- Yapılan savunma sınavının sonucunda tezin **REDEDEDİLMESİ** kararı alınmıştır.

Savunmada Tezin Başlığı : Değişmedi. Değişti.

Tezin Yeni Başlığı :

Öğrenci Savunmaya : GELMEDI

Üniversitemiz Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin ilgili hükümleri uyarınca yukarıda belirtilen tarih ve saatte Tez Savunma Jürisi toplanmış ancak ilgili öğrenci savunma sınavına gelmemiştir. Adayın tez çalışmasını Jüri önünde sunmadığı için yapılan değerlendirmeler sonunda adayın tez çalışmasıyla ilgili aşağıdaki kararı,

OY BİRLİĞİ ile **REDEDEDİLMİŞTİR.**

ile almıştır.

Tez Sınavı Jürisi	Unvanı, Adı Soyadı	İmza
Başkan	Yrd. Doç. Dr. Bus Nebin	
Danışman Üye	Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin Yıldız	
Üye	Yrd. Doç. Dr. Cemal Zorlu	
Üye	Yrd. Doç. Dr. F. Duygu Kaya Yentutanol	
Üye		

(Tüm durumlarda jüri üyelerinin tez değerlendirme raporları (form YL-13) gerekir.)

Tarih : 15. / 06 / 20 15

Sayı No :

Yukarıda kimlik bilgileri belirtilen ve Anabilim Dalımız Yüksek Lisans Programı öğrencisinin Tez Savunma Sınav Tutanağı ve eklerinin Enstitü Yönetim Kurulunda görüşülmesi hususunda bilgilerinizi ve gereğini arz ederim.

.....
Anabilim Dalı Başkanı

BİLİMSEL ETİK METNİ

Yüksek Lisans Tezi olarak sunduğum “Kurumda Kalan Ergenlerin Bağlanma İlişkileri ve Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyi” adlı çalışmanın, tarafımdan, bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin kaynakçada gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve bunu onurumla doğrularım.

Tarih

.../.../.....

Adı SOYADI

İmza

ÖNSÖZ

Bu araştırma günümüze dek hakkında sayısız araştırmanın gerçekleştirildiği bağlanma kuramı ışığında kurumda ve ailesinin yanında kalan ergenlerin öğrenilmiş güçlülüklerini incelemektedir. Bağlanma, insanoğlunun hayata gelişinden itibaren varolan bir içgüdüdür. İnsan, bu içgüdü sayesinde sosyalleşir. Anne ise, sosyal dünyaya açılan bir kapıdır adeta. İnsan yavrusu, annesinin onu kapsayabildiği ölçüde olumsuzluklar karşısında kapsayıcı olabilir, esnek davranabilir, duygularını ve kendisini düzenleyebilir. Dolayısıyla, insan bağlanma ilişkisi sayesinde güçlü olmayı öğrenebilir. Hayatta karşılaştığı sorunlarla esnek bir şekilde baş edebilir ve metanet gösterebilir. Bu nedenle, erken dönemden itibaren çeşitli sebeplerle tutarlı, güven veren ve kapsayıcı bağlanma ilişkilerinden mahrum kalmış bireyler hayattaki sorunlarla baş etme ve sorunlar karşısında esnek davranabilme anlamında dezavantajlı konumdadır.

Toplamda beş bölümden oluşan bu çalışmada, çeşitli sebeplerle bağlanma mahrumiyeti yaşamış ve kurumda kalan ergenler ile ailesinin yanında kalan ergenlerin bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Birinci bölümde araştırmanın konusu, amacı, problemleri, vb. konulardan bahsedilmiştir. İkinci bölümde bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük kavramları teorik olarak tartışılmıştır. Üçüncü bölümde araştırmanın yönteminden bahsedilirken, dördüncü bölümde ise çalışmada elde edilen bulgulara yer verilmiştir. Son bölüm olan beşinci bölümde bulgular literatür çerçevesinde tartışılmıştır.

Bu zorlu tez yazım sürecinde bana her türlü desteği koşulsuz bir şekilde veren sevgili eşim Ahmet'e ve yoğunluğuma sabredişinden dolayı sevgili miniğim Amine'ye müteşekkirim. Sevdiğim bir alanda istediğim bir çalışmayı gerçekleştirmeme vesile olan ve bu süreçte gerekli geribildirimleri sağlayan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin Yıldız'a ayrıca teşekkür ederim.

İstanbul, 2015

Hacer Subaşı

ÖZET

Bu kesitsel araştırma, bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülüğün kurumda kalma ve aile yanında kalma temelinde karşılaştırılması amacıyla gerçekleştirilmiştir. Bu amaçla araştırmaya Hüseyin Avni Sözen Andolu Lisesi'nde eğitim gören ve ailesinin yanında kalan 31 ergen ile Beykoz BSRM'de ve Andolu BSRM'De kalan 30 ergen katılmıştır. Toplam katılımcı sayısı 61'dir ve katılımcıların ortalama yaşı 17'dir. Veri toplamada, Yetişkin Bağlanma Ölçeği (YBÖ), Ebeveyn ve Akrana Bağlanma Envanteri (EABE)-Kısa Form ve Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ) kullanılmıştır. Bulgular incelendiğinde, kurumda kalan ergenlerin, ailesinin yanında kalan ergenlere kıyasla daha güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip oldukları tespit edilmiştir. Ayrıca, bağlanma tarzları ile öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilirken, ailesinin yanında kalan ergenlerin kurumda kalan ergenlere kıyasla RÖGÖ'nün bazı alt boyutlarında daha yüksek puan aldığı saptanmıştır ($p<.05$).

Anahtar Kelimeler: Bağlanma, bağlanma ilişkileri, öğrenilmiş güçlülük, kurum bakımı, yılmazlık

SUMMARY

The objective of this cross-sectional study was to investigate and compare attachment relationships and learned resourcefulness on the basis of staying in institutions and staying with families. In accordance with this objective, the data was collected from 31 adolescents who stayed with their families and having education at Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi and 30 adolescents who stayed in institutions. The total number of adolescents in this study was 61, and the average age of the participants' was 17. Adult Attachment Scale (AAS), Inventory of Parent and Peer Attachment (IPPA)-Short Form and Rosenbaum's Learned Resorucefulness Scale (RLRS) were used for data collection. It was found that, adolescents who stayed in institutions had higher insecurity in their attachment relationships than adolescents who stayed with their families. In additon, while there was a significant relationship between learned resorucefulness and attachment styles, those who stayed with their families had higher scores from RLRS's some subdimensions than those who stayed in institutions ($p<.05$).

Keywords: Attachment, attachment relationships, learned resourcefulness, institutional care, resiliency

İÇİNDEKİLER

	Sayfa No.
BİLİMSEL ETİK METNİ	i
ÖNSÖZ / TEŞEKKÜR	ii
ÖZET	iii
SUMMARY	iv
TABLolar LİSTESİ.....	ix
GRAFİKLER LİSTESİ.....	x
ŞEKİLLER LİSTESİ.....	xi
KISALTMALAR	xii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU.....	2
2. AMAÇ VE PROBLEMLER	7
3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ.....	8
4. HİPOTEZLER	10
5. ARAŞTIRMANIN ÖN KABULLERİ VE SINIRLARI	12
5.1. ÖN KABULLER.....	12
5.2.SINIRLAR	12

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞLANMA VE ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK

1. BAĞLANMA KURAMI VE TEMEL KAVRAMLARI	15
1.1.BAĞLANMA.....	15
1.2.HASSAS EVRE HİPOTEZİ.....	18
1.3.BAĞLANMA DAVRANIŞI.....	20

1.4.İÇSEL ÇALIŞMA MODELLERİ (İÇM)	24
1.5.BAĞLANMA TARZI.....	26
1.6. DUYGU DÜZENLEME.....	30
1.7.ÖZ DÜZENLEME	36
2. ERGENLİK DÖNEMİNDE BAĞLANMA VE DİNAMİKLERİ	40
2.1.ERGENLİK DÖNEMİNDE ÖZERKLEŞME	40
2.2.ERGENLİK DÖNEMİNDE BAĞLANMA İLİŞKİLERİ	41
3. BAĞLANMA, KÖTÜ MUAMELE VE PSİKOPATOLOJİ	47
3.1.KÖTÜ MUAMELENİN BAĞLANMA İLİŞKİLERİNE ETKİSİNİN NÖROBİYOLOJİSİ	47
3.2.BAĞLANMA İLİŞKİLERİNİN BOZULMASI VE PSİKOPATOLOJİ	53
4. ATİPİK ORTAMLARDA YETİŞEN ÇOCUKLARIN BAĞLANMA İLİŞKİLERİ	56
4.1.TÜRKİYE'DEKİ KURUMLAR VE İLGİLİ İSTATİSTİKLER	58
4.2.KURUMDA KALAN ÇOCUKLARIN GELİŞİMİ VE BAĞLANMA İLİŞKİLERİ	60
4.3.KORUYUCU AİLEDE YETİŞEN VE EVLATLIK VERİLEN ÇOCUKLARIN BAĞLANMA İLİŞKİLERİ	65
4.3.1. Koruyucu Aile Sistemi ve Evlatlık Edinme ile İlgili Yurt Dışındaki Durum	65
4.3.2. Koruyucu Aile Sistemi ve Evlatlık Edinme ile İlgili Türkiye'deki Durum	67
4.3.3. Koruyucu Aile Sistemi ve Evlatlık Sisteminin Bağlanma İlişkilerine..... Etkisi	68
5. BAŞA ÇIKMA.....	74
6. ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK	80
6.1.Öğrenilmiş Güçlülük ve Bağlanma İlişkisi	83

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YÖNTEM

GİRİŞ	92
1. ARAŞTIRMA MODELİ	92
2. EVREN VE ÖRNEKLEM	93
3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ	94
4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI	103
4.1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU	103
4.2. YETİŞKİN BAĞLANMA ÖLÇEĞİ	103
4.3. EBEVEYN VE AKRANA BAĞLANMA ENVANTERİ-KISA FORM.....	104
4.4. ROSENBAUM ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK ÖLÇEĞİ	105
5. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİKSEL ANALİZİ	107

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

BULGULAR

GİRİŞ	110
1. ÖLÇEKLERLE İLGİLİ BULGULAR	110
1.1.EBEVEYN VE AKRANA BAĞLANMA ENVANTERİ-KISA FORM (EABE-KISA FORM) İLE İLGİLİ BULGULAR.....	110
1.2.YETİŞKİN BAĞLANMA ÖLÇEĞİ (YBÖ) İLE İLGİLİ BULGULAR.....	116
1.3.ROSENBAUM ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK ÖLÇEĞİ (RÖGÖ) İLE İLGİLİ BULGULAR.....	118
2. SOSYO-DEMOGRAFİK YAPININ ANALİZİ	120
2.1.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE CİNSİYET İLİŞKİSİ	121
2.2.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE YAŞ İLİŞKİSİ	122

2.3.BAĞLANMA ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE SOSYAL ÇEVRE İLİŞKİSİ	123
2.4.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE SOSYO-EKONOMİK DURUM İLİŞKİSİ.....	124
2.5.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE EĞİTİM DURUMU İLİŞKİSİ	125
2.6.YETİŞKİN BAĞLANMA ÖLÇEĞİ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLİŞKİSİ.....	128
3. BAĞLANMA İLİŞKİLERİNE DAİR GENEL PROFİL.....	129
3.1.KURUMDA KALAN ERGENLERİN ÖZELLİKLERİ İLE BAĞLANMA İLİŞKİLERİ VE ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ.....	130
3.2.KURUMDA KALAN ERGENLERİN BAĞLANMA TARZLARI VE KURUM PERSONELİNDEN YARDIM ALMA İLİŞKİSİ	132

BEŞİNCİ BÖLÜM

TARTIŞMA

1. TARTIŞMA.....	134
2. SONUÇ VE ÖNERİLER.....	146
3. KAYNAKÇA	153
4. EKLER.....	175
5. ÖZGEÇMİŞ.....	179

TABLULAR LİSTESİ

Sayfa No.

Tablo 1: Katılımcıların Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımları	100
Tablo 2: Katılımcıların Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımları.....	101
Tablo 3: EABE-kısa form Faktör Analizi (KMO=.784, $p<.001$)	110
Tablo 4: EABE-kısa form Genel Analizi	112
Tablo 5: EABE-kısa form Güvenirlik Analizi	114
Tablo 6: EABE Anne ve Baba Formlarının Birbiriyle İlişkisi.....	115
Tablo 7: Yetişkin Bağlanma Ölçeği Genel Sonuçları	116
Tablo 8: RÖGÖ Genel Dağılımı	118
Tablo 9: RÖGÖ Güvenirlik Analizi	120
Tablo 10: Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Cinsiyet İlişkisi	121
Tablo 11: Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Yaş İlişkisi	122
Tablo 12: Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Sosyal Çevre İlişkisi	123
Tablo 13: Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Sosyo-ekonomik Durum İlişkisi	124
Tablo 14: Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Baba Eğitim Durumu	126
Tablo 15: Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Anne Eğitim Durumu.....	127
Tablo 16: YBÖ ve Demografik Özellikler İlişkisi.....	128
Tablo 17: YBÖ VE EABE-Kısa Form İlişkisi	129
Tablo 18: Ölçekler İle Deney Grubunun Özelliklerinin Arasındaki İlişkiyi Belirmeye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları	130
Tablo 19: YBÖ ve Yardım Alma İlişkisi	132

GRAFİKLER LİSTESİ

Sayfa No.

Grafik 1: Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı	94
Grafik 2: Katılımcıların Yaşa Göre Yüzdelerle Dağılımı.....	95
Grafik 3: Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı	96
Grafik 4: Katılımcıların Sosyal Çevrelerine Göre Dağılımı	97
Grafik 5: Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı	98
Grafik 6: Katılımcıların Sosyo-ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı.....	99
Grafik 7: Kurumda Kalan Ergenlerle İlgilenen Personel Dağılımı.....	102
Grafik 8: Katılımcıların YBÖ'ye göre Bağlanma Örüntüleri	118

ŞEKİLLER LİSTESİ

Sayfa No.

Şekil I: Birleşme Anında Verilen Dezorganize Tepkiler. Tom Rigney'in Video Kasetinden Çizimler	29
Şekil II: Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli (1991)	85
Şekil III: Araştırma Modeli	93

KISALTMALAR

a.g.e.: Adı Geçen Eser

Akt : Aktaran

ANOVA : Analysis of Variance

BSRM: Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi

bkz : Bakınız

c : Cilt

çev : Çeviren

EABE: Ebeveyn ve Akarana Bağlanma Envanteri

Ed : Editör

M : Ortalama Puan

N / n : Grubu oluşturan kişi sayısı

Ög: Öğrenilmiş Güçlülük

örn : Örnek

p: Olasılık

RÖGÖ: Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği

sa : Sayfa Sayısı

Ss: Standard Sapma

s : Sayfa

vb : Ve benzeri

YBÖ: Yetişkin Bağlanma Ölçeği

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1. ARAŞTIRMANIN KONUSU

Alan araştırması olarak tasarlanan bu araştırmanın konusu, ailesinin yanında ve kurumda kalan ergenlerin bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülük düzeyleri arasındaki ilişkinin değerlendirilmesidir. Aynı zamanda, araştırmada bazı demografik değişkenler (ör. cinsiyet, sosyal çevre, vb.) ile hem bağlanma hem de öğrenilmiş güçlülük ilişkisi değerlendirilmiştir. Sadece kurumda kalan çocuklar için geçerli olan bazı özellikler (ör. kuruma yerleşme yaşı, kurumda ilgilenen personel sayısı, vb.) ile bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük ilişkisi de ayrıca analiz edilmiştir.

Sosyal ilişkilere dair farklı yaklaşımları içeren çok geniş bir literatür bulunmasına rağmen ‘bağlanma kuramı’ aralarında en tatmin edici olandır (Bradshaw ve ark., 2010, s. 131). Bağlanma, fizik alemde sadece erken dönemle sınırlı kalmayıp çocukluk, ergenlik, yetişkinlik dönemindeki romantik ilişkilerde (Hazan ve Shaver, 1987) ve dahi metafizik düzlemde Tanrı ile kurulan ilişkide (Subaşı, 2012) tecrübe edilen ‘beşikten mezara (from cradle tograve)’ (Bowlby, 1973) devamlılık gösteren bir ilişkidir.

Bağlanma ilişkisi, geçmişe bağlı ama doğrusal olmayan bir ilişkidir. Bağlanma yaşantısına ilişkin bilişsel temsiller olan içsel çalışma modelleri, bu ilişkinin sürekliliğini sağlarken yeni tecrübeler ve çevresel koşullar aracılığıyla güncellenerek bağlanma ilişkisini değişime açık kılar (Mikulincer ve Shaver, 2007).

Ainsworth (1989), bağlanma ilişkisinin sınırlarını beş önemli kriter ile belirlemiştir. Bu kriterler: a) yakınlık arayışı, b) ayrılık durumunda strese girme, c) birleşme durumunda sevinme, d) kayıp durumunda yas tutuma ve e) güvenli zemin görevi görme şeklindedir. Örneğin, eşler birbirlerinin yokluğunda strese girebilir, varlığında sevinebilir veya kayıp durumunda yas tutabilirler. Benzer şekilde, bir bebek annesi işe gittiğinde strese girebilir ve annesi ile yeniden bulunduğu zaman sevinç çığlıkları atabilir. Bu bağlamda, bağlanma ilişkisinin sosyal ilişkideki en büyük davranışsal tezahürü ‘yakınlık arayışıdır’. Yakınlığı tesis ederek elde edilecek olan güven duygusudur.

Bağlanma ilişkisindeki yakınlık arama temayülü kişilerin ilişki içindeki bakım alan ve bakım veren konumunda olmasına göre değişir. Bağlanma ilişkisinde birbirine bağlanan iki tarafın bakım verme ve bakım alma temelindeki rolleri gelişimsel döneme göre farklılık

göstermektedir. Söz konusu bakım alma ve bakım verme anlamındaki karşılıklılık (reciprocity) erken dönemde asimetrik iken zamanla simetrik bir ilişki olmaya başlar (Zeifman ve Hazan, 2008; Marvin ve Britner, 2008; Allen, 2008) İlişkideki simetri davranışsal olarak ilk defa ergenlik döneminde gözlemlenir (Allen, 2008, s. 422-3). Şöyle ki, erken dönemde bebek her zaman bakım alan konumundayken anne bakım veren konumundadır. Bu sebeple, bebek ihtiyacı olduğu her an annesinden bakım alabilmek için sürekli olarak yakınlık arayışı içindedir. Ancak bilişsel gelişim, dil gelişimi ve sembolik düşüncenin gelişmesi ile beraber küçük çocuğun yakınlık kurmaya yönelik senkronizasyon beklentisi azalır. Artan yaşla beraber bağlanma ilişkisinde her iki taraf ihtiyaca göre bakım veren veya bakım alan konumuna geçerek 'karşılıklılık' ilkesi esas olmaya başlar. Böylelikle, arkaik asimetrik ilişki simetrik olma yönünde evrilir. Örneğin, evlilik ilişkisinde hastalanan eşe hasta olmayan eş bakım verebilir. Önceden hasta olmayan ve bakım veren konumundaki eş daha sonra hasta olduğunda bakım alan konumuna geçebilir.

Bağlanma ilişkisinde bağlanılan nesneye yakın olma sayesinde elde edilen güven duygusunun birincil olarak etki ettiği alanlar bilişsel gelişim, duygu düzenleme ve öz düzenleme süreçleridir. Bu süreçler aracılığıyla birey hayatta karşılaştığı zorluklar karşısında güçlü olmayı öğrenebilir, duygularını düzenleyebilir ve kendisini kontrol edebilir. Bu bağlamda, erken dönemde yeterince senkronize, tutarlı ve güvenli bir bağlanma ilişkisi tecrübe eden, diğer bir deyişle ihtiyaçları ilgili, hassas ve tutarlı bir bakım veren tarafından tatmin edilen insan yavrusu 'olumlu ben' ve 'olumlu dış dünya' algısı geliştirir (Bartholomew ve Horowitz, 1991). Yani, tecrübe edilen sevgi dolu bir ilişki sağlıklı bir bilişsel gelişimi de mümkün kılar. Aksi durumda ise bilişsel gelişim kötü etkilenir. Olumlu veya olumsuz fark etmeksizin, bağlanmaya ilişkin içsel çalışma modelleri birey için kendisine ve dış dünyaya dair öz-doğrulamayı bir mekanizma görevi görür. Böylece kişi, intra-psişik ve kişilerarası (interpsychic) bir tutarlılık yaşar (Cassidy ve ark., 2003, s. 613).

Bağlanma ilişkisini bireysel farklılıklar temelinde ilk defa ampirik olarak test eden Ainsworth ve arkadaşlarının (1978) Yabancı Durum Deneyi, bağlanmanın niteliğine ilişkin bilgi vermiştir. Bu deneyde, küçük çocukların anneleri ile ayrılma ve birleşme durumlarında verdikleri yanıt döngüleri araştırılmıştır. Araştırmanın sonucunda a) güvenli, b) kaygılı, c) kaçınmacı olmak üzere farklı üç temel bağlanma örüntüsü olduğu tespit

edilmiştir. Güvenli bağlanan çocuklar ayrılma ve birleşme arasında esnek geçişler yapabilen ve ayrılığa aşırı tepki vermeyen çocuklardır. Kaygılı bağlanan çocuklar ayrılma ve birleşme arasında esnek davranamayan ve ayrılmaya aşırı tepki veren kaygılı çocuklardır. Kaçınmacı bağlanan çocuklar ise, ayrılma ve birleşme durumlarında tepki vermeyen ve annesine tam olarak bağlanamamış çocuklardır.

Bağlanma tarzlarına ilişkin bu üçlü modeldeki kategorik yaklaşıma Bartholomew ve Horowitz (1991) içsel çalışma modelleri temelinde bir yaklaşım ile alternatif bakış açısı geliştirmiştir. Böylece, 'ben' ve 'başkaları/dış dünya' temsillerinin 'olumlu' ve 'olumsuz' olmasına göre dört farklı bağlanma örüntüsü tespit etmişlerdir. Buna göre, 'olumlu ben' ve 'olumlu başkaları' içsel çalışma modeli 'güvenli' bağlanmaya tekabül ederken, 'olumlu ben' ve 'olumsuz başkaları' içsel çalışma modeli 'kayıtsız/kaçınmacı' bağlanmaya tekabül etmektedir. Ayrıca, 'olumsuz ben' ve 'olumlu başkaları' içsel çalışma modeli 'kaygılı/saplantılı' bağlanmaya tekabül ederken, 'olumsuz ben' ve 'olumsuz başkaları' içsel çalışma modeli 'korkulu' bağlanmaya tekabül etmektedir. Nitekim birey sosyal ilişkilerinde söz konusu içsel çalışma modelleri aracılığıyla iletişim kurar (Feeney, 2008, s. 461). Örneğin, kaygılı/saplantılı içsel çalışma modeline sahip bir çocuk annesine aşırı bağımlı, ajite ve ayrılığa aşırı tepki verirken, bu bir yetişkin olduğunda ilişkilerinde aşırı derecede karşı tarafa bağımlı, karşı tarafı bazen bunaltacak düzeyde kıskanç olan kişilerdir.

Birey erken dönemde fiziksel, duygusal, vb. her türlü ihtiyacının annesi tarafından ne derece yerinde, hassas ve tutarlı bir şekilde karşılandığına bağlı olarak kendisini ilgi ve şefkate değerli olarak algılar. Dolayısıyla, bilişsel gelişimin sensori-motor evresinde olumlu ve olumsuz duyguların anne tarafından kapsanması ve yeterince temas edilmesi güven duygusunun gelişimini mümkün kılar. Zamanla gelişen dil becerileri ve sembolik düşünce ile 'olumlu ben' ve 'olumlu başkaları' şeklindeki içsel çalışma modeli gelişir (Mikulincer ve Shaver, 2008). Bu model, güven duygusunun bilişsel düzlemdeki karşılığıdır.

Erken dönemde her türlü ihtiyacın zamanında ve tutarlı bir şekilde karşılandığı ve negatif duyguların anne tarafından kapsandığı ölçüde birey duygularını ve kendisini düzenlemeyi öğrenebilir. Öz düzenlemeyi destekleyici iki temel parametre vardır: çocuğun mizacı ve ebeveyn hassasiyeti ve kontrolü (Güner Cebioğlu ve Aksan, 2012, s. 242). Bağlanma ilişkileri ekseninde meseleye yaklaşacak olursak, bakım verenin hassasiyeti ve

kontrolü kısmı bizi ilgilendirmektedir. Baumrind (1991) hassasiyeti “ana babanın kendisini çocuğun özel istek ve ihtiyaçlarına göre ayarlaması, bu sayede çocuğun birey olma (individuality), benlik düzenleme ve benliği ortaya koyma (self-assertion) becerilerini desteklemesi” şeklinde tanımlamıştır (akt. Güner Cebioğlu ve Aksan, 2012). Nitekim, erken dönemde ihtiyaçlarına ‘tutarlı’ bir şekilde yanıt alamayan ve günlük rutinde annesi tarafından kapsanmayan bir bebek ilerleyen zamanlarda yakın ilişkilerden yara almamak için savunmacı bir şekilde uzak kalmayı ve ilişkilere sağlıklı bir şekilde yatırım yapamamayı öğrenir. Bu duygusal düzenleme stratejisi davranışsal düzlemde kaçınmaya sebebiyet verir. Dolayısıyla kaçınmacı bağlanan bireylerin kaçınmacı ve bağlanma sistemini deaktive edici öz düzenleme stratejileri vardır (Mikulincer ve Shaver, 2008, s. 517; Shaver ve Fraley, 2008, s. 60-1).

Kısacası erken dönemde bağlanma ilişkisinde bakım verenin duygusal projeksiyonu bakım alanın duygu düzenleme stratejilerini etkilerken, duygu düzenleme stratejileri de öz düzenleme veya öz kontrol stratejilerinin gelişimini etkiler (Mikulincer ve Shaver, 2008, s. 515). Dolayısıyla, bağlanma ilişkileri Rosenbaum (1983, s. 66) tarafından “içsel olayların öz düzenlemesi için gerekli olan temel davranışsal repertuar” olarak tanımlanan öğrenilmiş güçlülüğü dolaylı olarak etkiler. “Diğerleri ile etkileşim kurularak öğrenilen ve dış dünyadan herhangi bir yardım olmadan günlük hayatını etkili bir şekilde sürdüren bir kişide gözlemlenen davranış ve beceriler” (Zauszniewski, 1995; akt. Moring, Fuhrman, Zauszniewski, 2011, s. 205) olarak da tanımlanan öğrenilmiş güçlülüğü yüksek olan bireyler ile güvenli bağlanmış bireylere atfedilen özellikler birbiriyle benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde, öğrenilmiş güçlülüğü düşük olan bireylere atfedilen özelliklerle güvensiz bağlanmış bireylerin özellikleri benzerlik arz etmektedir (Huang, Sousa, Tu ve Hwang, 2005; Ceyhan, 2006; Preechwong ve ark. 2007; Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009; Ronen ve Rosenbaum, 2010; Eroğlu, Akbaba, Adıgüzel ve Peker, 2014).

Bağlanma güveni, bireyin zor ve sıkıntılı zamanlarda şunu diyebilmesini sağlar: “Ben bu durumun üstesinden gelebilirim. Bunun için benim için önemli birisinden yardım ve destek alabilirim. Bu yakınlık arayışım sayesinde rahatlayabilirim. Ben bu yardım ve desteğe değerim” (Mikulincer ve Shaver, 2008, s. 515). Bu bilinçaltı güven duygusu kişiyi zorluklar karşısında güçlü kılar.

Bu açıdan bakıldığında, bebeklik ve çocukluk döneminde fakirlik, istismar, ihmal, kötü muamele (maltreatment), ebeveynlerden birinin hapiste olması, ebeveynlerin boşanması ve tek ebeveynlik gibi nedenlerle özellikle yurtlarda bakım ve koruma altında alınmış, sıcak aile ilişkilerinden mahrum kalmış ve duygusal bağ oluşturamamış çocuklar sağlıklı bağlanma ilişkisi geliştiremedikleri için psikopatoloji ve hayata uyum açısından dezavantajlı çocuklardır (Ackerman ve Dozier, 2005; Smyke, Zeanah, Fox, Nelson ve Guthrie, 2010). Teorik olarak, hayatını çeşitli nedenlerle yetiştirme yurdunda veya kurumda geçirmek zorunda kalmış çocuklar; tutarlı, duyarlı ve güven dolu bağlanma ilişkisinden mahrum kaldıkları için sağlıklı bir duygu düzenleme ve öz düzenleme stratejisinden mahrum çocuklardır. Dolayısıyla, kurumda kalan çocukların ailesi ile beraber yaşayan normal çocuklara kıyasla bağlanma ilişkilerinin güvensiz, öğrenilmiş güçlülük düzeylerinin düşük olması daha olasıdır.

Konu ile ilgi literatürdeki araştırmalar daha çok kurumda kalan çocukların gelişim özelliklerine (Fisher ve ark., 2006; Özdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008), tek başına bağlanma ilişkilerine (Hortaçsu, Cesur ve Oral, 1993; Bernier, Ackerman ve Stovall-McClough, 2006; Zegers, Schungel, van Ijzendoorn ve Janssens, 2006), koruyucu aile yanına verilme süreçlerine (Barth ve ark, 2007; Saçan, Artan, Erol ve Şimşek, 2014), ihmal ve istismar öyküsüne (Bahar, Savaş ve Bahar, 2009) ve psikopatolojiye (Zeanah ve Smyke, 2008; Ayaz ve ark., 2012) odaklanmıştır.

Öğrenilmiş güçlülük ve bağlanma ilişkisi temelinde bakıldığında, Türk literatüründe öğrenilmiş güçlülüğü ayrılık kaygısı bağlamında araştıran bir araştırma bulunmakla beraber (Ceyhan, 2006), öğrenilmiş güçlülük ve bağlanma ilişkisini normal popülasyon üzerinde inceleyen bir araştırma bulunmaktadır (Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009).

Öğrenilmiş güçlülüğe çok benzeyen bir kavram olan ve stresli yaşam olayları karşısında 'çabuk toparlayan, çabuk iyileşen, güçlükleri yenebilen' anlamında kullanılan *yılmazlık* (*resiliency*) bağlamında gerçekleştirilen araştırmalar bulunmaktadır (Gizir, 2004; Kararımak, 2007). Ancak, konu ile ilgili gerçekleştirilen araştırmalar genellikle normal popülasyonu kapsamakla beraber deprem sonrası adaptasyon (Kararımak ve Güloğlu, 2014), duygusal zeka (Özer ve Deniz, 2014), üniversite sınavına hazırlanma (Oktan, 2010), benlik saygısı ve yalnızlık (Güloğlu ve Kararımak, 2010) gibi pek çok farklı değişken

temelinde ele alınmıştır. Yılmaz ve Sipahioğlu (2012), riskli arka plana sahip ergenlerin yılmazlıklarını araştırmıştır.

Batı literatüründe ise, kurum çocuklarının kişinin hedef davranışa ulaşmasını engelleyen içsel uyarıları kendi kendine düzenlemesini sağlayan bir davranış ve beceri repertuarı olan öğrenilmiş güçlülüklerini (Rosenbaum ve Ben-Ari, 1985) bağlanma ilişkileri ekseninde konu edinen yok denilecek kadar az araştırma bulunmaktadır. Tespit edilebilen tek araştırma Ronen ve Rosenbaum (2010) tarafından normal poülasyon üzerinde gerçekleştirilmiştir. Türk literatüründe ise, Dilmaç, Hamarta ve Arslan (2009) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ancak, kurum çocuklarının tek başına öğrenilmiş güçlülüklerini inceleyen Boyraz ve Aydın'ın (2003) gerçekleştirdiği bir araştırma tespit edilmekle beraber kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkileri ile öğrenilmiş güçlülük düzeyi ilişkisini inceleyen araştırma tespit edilememiştir.

Sonuç olarak, bu araştırmada kurumda ve ailesinin yanında kalan ergenlerin bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülük düzeyleri arasındaki ilişki literatürdeki mevcut araştırmaların bulguları ışığında incelenecektir.

2. AMAÇ VE PROBLEMLER

Bu araştırmanın amacı, bağlanma ilişkisi ile öğrenilmiş güçlülüğün kurumda kalma ve aile yanında kalmaya göre nasıl değiştiğini incelemektir. Ayrıca, salt bağlanma örüntüleri ile öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Bu amaca yönelik, öncelikli olarak katılımcıların genel bağlanma örüntüleri Ebeveyn ve Akrana Bağlanma Envanteri-kısa form ve Yetişkin Bağlanma Ölçeği aracılığıyla ortaya konulacaktır. Akabinde, katılımcıların öğrenilmiş güçlülükleri Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği ile ortaya konulup elde edilen veriler katılımcıların demografik özelliklerine göre analiz edilecektir.

Bu çerçevede, “Katılımcıların bağlanma ilişkileri ile öğrenilmiş güçlülükleri arasında nasıl bir ilişki vardır? Bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük aile ile beraber kalma veya kurumda kalmaya göre nasıl farklılaşmaktadır? Soruları araştırmanın temel problemidir. Ayrıca, araştırmada bu sorular haricinde aşağıdaki sorulara cevap aranacaktır.

- ❖ Kurumda kalan çocukların bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülükleri eğitim düzeylerine göre farklılık göstermekte midir?
- ❖ Ait olunan sosyoekonomik sınıf ile ayrı ayrı bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülük ilişkili midir?
- ❖ Kurumda kalan çocukların bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülükleri anne ve babanın eğitim düzeyine göre farklılık göstermekte midir?
- ❖ Kurumda kalan çocukların kuruma yerleştirme yaşı bağlanma tarzını yordamakta mıdır?
- ❖ Kurumda kalan çocukların sıkıntı yaşadıkları durumlarda başvurdukları personele (ör. Psikolog, sosyal hizmet uzmanı, idari kadro, vb.) göre bağlanma tarzları farklılık göstermekte midir?
- ❖ Kurumda kalan çocuk başına düşen bakım veren personel sayısına göre bağlanma tarzı farklılık göstermekte midir?
- ❖ Kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülük düzeyleri nasıldır?
- ❖ Kurumda kalan çocuklar için, bağlanma örüntüleri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
- ❖ Bağlanma örüntüsü ve öğrenilmiş güçlülük açısından kurumda kalan çocuklar ve ailesi ile kalan çocuklar arasında farklılık var mıdır?

3. ARAŞTIRMANIN ÖNEMİ

Bağlanma ilişkisi insan türünün duygusal, sosyal, davranışsal, bilişsel, psikolojik işlevselliği ve uyumu açısından oldukça önemli bir ilişki türüdür. Bağlanma ilişkilerinin formasyonu açısından önemli olan hassas devrede tecrübe edilen mahrumiyet hayatın ilerleyen dönemlerinde olası psikopatoloji ve uyumsuzluk açısından risk teşkil etmektedir

Bağlanma mahrumiyeti yaşayan çocukların dezavantajlı konumları alternatif yöntemlerle korunma altına alındıktan sonra da devam etmektedir. Alternatif bakım yöntemlerinden birisi olan yurtlar fiziksel anlamda bakım ve korunmayı sağlayabilen ama psikolojik anlamda çocuğun sağaltımı ve rehabilitasyonu için vazgeçilmez olan bağlanma ilişkilerinin reformasyonu için oldukça yetersiz ve eksik ortamlardır (Yolcuoğlu, 2009;

Bayoğlu ve Purutđuođlu, 2011). Her ocuğa özel bir bakım veren kişinin olmayışı kurumda kalan çocukların organize bir bağlanma örüntüsü geliştirmesini ve geçmişte tecrübe edilen mahrumiyetlerin telafisini imkânsız kılmaktadır. Kurumda kalan çocuklardan koruyucu ailelere ya da uygun ailelere evlatlık olarak verilenlerin, yeni aile bireyleri ile geliştirme imkânı buldukları sağlıklı bağlanma ilişkileri; onları sosyal, bilişsel, davranışsal ve psikolojik gelişim, genel uyum, işlevsellik ve stres ile baş etme anlamında güçlü kılmaktadır. Ancak, kurumda kalan her dezavantajlı ocuk bu imkna sahip olamamaktadır.

Kurumlarda kalan çocukların sosyal, bilişsel, davranışsal ve psikolojik tedavi ve rehabilitasyonu ile bilişsel bir baş etme kapasitesi olarak öğrenilmiş güçlülüklerinin arttırmak önemli bir mevzudur. Ayrıca, ğrenilmiş güçlülüklerini arttırmanın yanı sıra konsolidasyonu ve sürekliliği için bozulan bağlanma ilişkilerinin yeniden inşa edilmesi ayrıca önem arz etmektedir. Literatürde, kurum çocuklarının öğrenilmiş güçlülüğünü araştıran Boyraz ve Aydın (2003) tarafından gerçekleştirilen bir araştırmanın dışında bir araştırmaya rastlanmamıştır. Aradan geçen 12 yıllık bir süre sonrasında çocukların öğrenilmiş güçlülüğünü irdelemesi, elde edilen bulguları normal popülasyon ile kıyaslaması ve bağlanma teorisi temelinde konuyu ele alması araştırmayı önemli kılmaktadır.

Başta ABD olmak üzere özellikle Batı lkelerinde, kurumlarda kalan çocukların problemlerini bağlanma mahrumiyeti, psikopatoloji, nörobiyolojik boyut, stresle başa çıkma, yılmazlık (resilience), mentörlük ekseninde değerlendiren pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir (Lieberman, 2003; Ackerman ve Dozier, 2005; Perry, Sigal, Boucher ve Par, 2006; Zeanah ve Smyke, 2008)

Ülkemizde ise, kurum çocuklarının psikolojik belirti düzeyi, onlara sağlanan bakım yöntemleri, bağlanma ilişkisi, sosyal destek algısı, vatandaşlık algısı, psikopatolojik durum ve zekâ bölümü değerlendirmesini yapan, çeşitli sosyo-kültürel değişkenler açısından inceleyen pek çok araştırma bulunmaktadır (Hortaçsu, Cesur ve Oral, 1993; Yaman ve Ekinci, 1998; Kök, 2000; şenocak, 2004; zdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008; cal ve Kemer kaya, 2011; şahin ve Sürücü, 2011; Bayoğlu ve Purutđuođlu, 2011; Ayaz ve ark., 2012; Saçan, Artan, Erol ve şimşek, 2014). Ayrıca, bağlanma ilişkisini öz denetim odağı ile ilişkilendiren bir araştırma da bulunmaktadır (Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009).

Ancak, kurum çocuklarının başa çıkma becerilerini öğrenilmiş güçlülük temelinde değerlendiren bir araştırma dışında başka araştırma bulunmamaktadır (Boyras ve Aydın, 2003).

Hayatın geneline yayıldığında problemlerle başa çıkma, öğrenilmiş güçlülüklerinin formasyonu ve konsolidasyonu ile sağlıklı işlevsellik açısından bağlanma ilişkilerini temel alan, bağlanma tarzlarını tespit eden ve bağlanma ilişkilerinin sürekliliği bakımından alternatif yöntem ve modeller sunan araştırma neredeyse yoktur.

Bu bakımdan kurumda kalan dezavantajlı çocukların bağlanma tarzlarının genel bir başa çıkma repertuarı olarak öğrenilmiş güçlülük becerisi ile ilişkisini değerlendirmesi araştırmayı önemli kılmaktadır. Ayrıca, Boyras ve Aydın'ın 2003 yılında kurum çocuklarının öğrenilmiş güçlülüğünü inceledikleri araştırmanın üzerinden geçen 12 yıllık süre zarfında konu ile ilgili değişimi resmetmesi bakımından araştırma ayrıca önem kazanmaktadır.

Araştırmanın yöntemsel bazı sınırlılıkları vardır. Söz konusu sınırlılıklar dâhilinde bu araştırma “bağlanma tarzı ve öğrenilmiş ilişkisini” bir grup dezavantajlı ergen popülasyon üzerinde inceleyerek ve verileri kontrol grubu ile kıyaslayarak konu ile ilgili gelecekte yapılması muhtemel araştırmalara ve geliştirilmesi muhtemel sosyal hizmet politikalarına katkıda bulunulabilir. Özellikle, Türkiye’de dezavantajlı çocukların bağlanma tarzlarını ve psikolojik güçlülüklerinin güncel halini ortaya koyması bakımından araştırma ayrıca önemlidir.

4. HİPOTEZLER

Kurumda ve ailesi ile kalan çocukların bağlanma ilişkilerini ve öğrenilmiş güçlülüklerini; söz konusu iki değişkenin birbiriyle olan ilişkisini inceleyen ve kurumda kalan çocuklarda olası eksikliklerin telafisi açısından mentörlük sistemini alternatif olarak sunan bu araştırmada şu tezler sınanacaktır:

- ❖ Katılımcıların yaşı ile bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır (H1).
- ❖ Kırsal veya kentsel yaşamda hayatın çoğunu geçirme ile bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır (H2). Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yüksek sosyoekonomik düzey ile güvenli bağlanma ve yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır (H2a)
- ❖ Katılımcıların bağlanma tarzları ile şahsi eğitim durumu ve anne-babanın eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yüksek eğitime sahip olma ile güvenli bağlanma ve yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır (H3).
- ❖ Kuruma yerleştirilme yaşı ve bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, kuruma küçük yaşta yerleştirilme ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır (H4).
- ❖ Kurum çocuklarının sıkıntı yaşadıklarında en sık sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğa başvurması ile güvenli bağlanmaları arasında olumlu bir ilişki vardır (H5).
- ❖ Kurumda çocuklarla birebir ilgilenen personel sayısının çokluğu ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır (H6).
- ❖ Bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır (H7).
- ❖ Kurumda kalan çocukların bağlanma tarzları, ailesi yanında kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvensizdir. Benzer şekilde, aile yanında kalan çocukların bağlanma tarzları kurumda kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvenlidir (H8).
- ❖ Ailesinin yanında kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğü, kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğüne göre daha yüksektir (H9).
- ❖ Anne ve babaya bağlanma tarzları arasında olumlu bir ilişki vardır (H10).

5. ARAŞTIRMANIN ÖN KABULLERİ VE SINIRLARI

5.1. ÖN KABULLER

- ❖ Katılımcıların bağlanma tarzları ile öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- ❖ Araştırmanın örneklemini oluşturan 30 kişilik deney grubu ile 31 kişilik kontrol grubunun kendilerinden istenilen bilgileri içtenlikle ve doğru olarak cevaplandıkları kabul edilmektedir.
- ❖ Örneklemin evreni temsil ettiği varsayılmaktadır.
- ❖ Araştırmada kullanılan ölçme araçlarının ölçtükleri özellikler bakımından geçerli ve güvenilir olduğu varsayılmaktadır.

5.2. SINIRLAR

Bu araştırma 30 kişilik deney, 31 kişilik kontrol grubu olmak üzere toplamda 61 kişilik örneklem grubu ile sınırlıdır. Dolayısıyla, araştırmamızın bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasındaki ilişkiye dair temsil gücü sınırlılık arz etmektedir.

Ayrıca, deney grubu travma mağduru ve psikopatolojisi olan bir popülasyondan oluştuğu için her bir katılımcı kendilerine atanan rehber gözetiminde ölçeği doldurmuştur. Ancak, deney grubu katılımcılarının ölçekleri özellikle anne ve baba ile ilgili maddeler barındırdığı için doldurmaktan rahatsız olabilecekleri veya dikkat ve konsantrasyon güçlüğü çekebilecekleri için yaşanabilecek olası eksiklikler göz ardı edilmiştir. Ölçeklerin deney grubu tarafından gereğine uygun bir şekilde doldurulduğu kabul edilmiştir.

Katılımcıların duygu, düşünce, davranış ve tutumlarının zamanla değişebileceği ihtimal dâhilindedir. Dolayısıyla araştırmamızın kesitsel olması, yani belirli bir zaman diliminde yapılması söz konusu değişiklikleri göz önünde bulundurmasına imkân tanımamaktadır. Ayrıca, araştırmada katılımcıların belirlenen öğrenilmiş güçlülük düzeyleri

ve bunların bağlanma tarzları ile olan ilişkisine dair bulgular, kullanılan ölçeklerin ölçme kapasitesi ile sınırlıdır.

İKİNCİ BÖLÜM

BAĞLANMA VE ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK

1. BAĞLANMA KURAMI VE TEMEL KAVRAMLARI

Bağlanma kuramının inşasına zemin hazırlayan pek çok kavram bulunmaktadır. Nitekim bağlanma kuramının derinlemesine idrak edilebilmesi için söz konusu kavramların belki de tek tek incelenmesi gerekmektedir. Ancak kurum çocuklarının bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri ilişkisini irdeleyen bu araştırmada, bağlam ve kapsam çerçevesinde gerekli görülen kavramların detaylıca incelenmesi uygun görülmüştür. Bu nedenlerle bu bölümde ‘bağlanma’, ‘hassas evre hipotezi’, ‘bağlanma davranışı’, ‘içsel çalışma modelleri’, ‘öz-düzenleme’ ve ‘duygu düzenleme’ kavramları ele alınacaktır.

1.1. BAĞLANMA

Araştırmanın ilerleyen bölümlerinde ele alınacak olan kurum çocuklarının bağlanma ilişkilerini anlamak ve etraflıca değerlendirebilmek için bağlanma kavramı ile anlatılmak istenenin ne olduğunu izah etmek oldukça önemlidir.

Bağlanma, küçük bir çocuk ile ona bakım verme, onu rahatlatma, destekleme ve korumadan sorumlu yetişkin bir bakım veren ile arasındaki yakınlığı teşvik ve muhafaza eden, doğuştan gelen ve beşikten mezara devam eden (Bowlby, 1979, s. 129) duygusal bir bağ kurma eğilimidir (Breidenstine, Bailey, Zeanah ve Larrieu, 2011, s. 274).

Bakım verene duygusal yakınlık, bakım verenden ayrılık durumunda bakım alan konumundaki çocuk için kaygı ve sıkıntı verir (Yörükan, 2011, s. 26-7). Bu bağlamda korku hissetme, tehdit algısı, açlık, yabancılık, uyku, hastalık, vb. gibi sebeplerle kaygısı ve bakım verene fiziksel mesafesi artmış bir bebeğin hedef yönelimi bir an önce bakım veren ile fiziksel yakınlığı yeniden kurmaktır (Bowlby, 2012, s. 169). Hedefine ulaşan bebek rahatlar ve kendini güvende hisseder. Bebeğin kendisini güvende hissetme arzusunun karşılık bulabilmesi için aynı zamanda kendisine güvenli zemin (secure base) ve güvenli dayanak (heaven of safety) görevi görecektir. Bebeğin güvendiği bir dayanağa ihtiyacı vardır. Bu görevler bakım verenin temel görevleridir.

Bowlby'a (2012a, s. 14) göre güvenli dayanak ve güvenli zemin olmak ulaşılabilir ve cevap vermeye hazır olmaktır. Bu anlamda Bowlby bakım veren kişiyi askeri üssü komuta eden bir subaya benzemektedir ve bu subayın nihai görevi çoğu zaman beklemektir. Sonuçta, zaman içinde tekrar eden bu senaryo zamanla bakım veren ve bakım alan bebek veya küçük çocuk arasında sevgi bağlarının kurulmasına vesile olur.

Bağlanma ilişkileri açısından önemli olan bu ilişkinin "kişilerarası nitelikli" olmasıdır (Kirkpatrick, 2005, s. 72). Bağlanma ilişkisine dair bu çarpıcı vurgu ilk etapta insan türünün cansız nesnelere, masal kahramanı veya film yıldızı gibi figürler ile kurduğu bağın bağlanma ilişkisi olmadığını ima etmektedir. Bowlby'a göre bağlanma davranışı beslenme dışı emme için memeye yönelme, sarılma, battaniye gibi bazen cansız objelere de yöneltilmektedir (Bowlby, 2012b, s. 374). Yukarıdaki örneklerden, beslenme dışı emme davranışında anne ile fiziksel temas vardır. İhtiyaç dışında annenin bedeniyle fiziksel yakınlığı sürdürme temayülü zamanla, özellikle de birinci yıl tamamlanmaya yakın, gelişen bilişsel faaliyet ile beraber yerini cansız "geçiş nesnelere" (Winnicott, 1953) bırakmaktadır. Yani, çocuk zamanla annenin bedenine yönelmiş arzusunu yumuşak cansız bir objeye bağlanarak dindirebilir. Geçiş nesnelere aracılığıyla çocuk meme yerine emziğe, annenin saçları gibi bedenine ait bir bölgesinden battaniye veya peluş oyuncak gibi yumuşak bir nesneye bağlanabilir. Zihinsel sembolleştirme yoluyla, çocuk tarafından kendisini rahatlatan ve güvende hissettiren 'doğal' olan bağlanma nesnesinin (anne ya da bakım veren) 'yapay/cansız' olan alternatif yumuşak bir nesne ile ikame edilmesi ona geçiş imkânı sunar. Bu noktada çocuğun bakım vereni ile kurduğu bağlanma ilişkisinin sembolleştirme yoluyla bir nevi içsel projeksiyonu söz konusudur. Bu durum, Bowlby'ın bağlanma ilişkisinin kişilerarası nitelikli olduğu vurgusu ile tutarlılık arz etmektedir. Nitekim Bowlby'a göre, cansız olsalar bile böylesi cansız nesnelere ikincil olmasına rağmen bağlanma figürü rolünü doldurması kabul edilebilirdir (Bowlby, 2012b, s. 378).

Ancak, en başından itibaren ciddi mahrumiyet (deprivation) yaşamış ve çocuk esirgeme kurumlarında kalan küçük çocukların ilk yıllarda hiçbir yumuşak nesneden hoşlanmamaları ve bu nesnelere rahatlamamaları (Provence ve Lipton, 1962, akt. Bowlby, 2012b) oldukça manidardır. Bowlby'a göre ikincil olan cansız yumuşak nesnelere kendilerini terk edip mahrum bırakan birincil nesneyi yani annelerini hatırlattığını varsaymak makul bir

argümandır (Bowlby, 2012b, s. 376). İkincil olan cansız nesnelere geçiş yapılabilmesi için ilk etapta kişilerarası derin bir sevgi bağına ihtiyaç vardır. Ancak Bowlby'a (2012b, s. 383) göre, kurumlar kişilerarası değil; 'kişiler üstü' ortamlardır.

Bağlanma ilişkisinin kişilerarası olması dışında önemli başka bir husus da küçük çocuk tarafından 'hissedilen güven duygusudur (felt security)' (Sroufe ve Waters, 1977, s. 1186). Bu durum, küçük çocuğun bağlanma sistemi herhangi bir sebepten dolayı aktif olduğunda sistemi deaktif hale getirecek olan bakım veren ile buluşmasından duyduğu güven, haz ve memnuniyete işaret etmektedir. Bakım veren, çocuğa karşı duyarlı olup, hassas ve uygun tepki verirse çocuk kendisini o kadar iyi ve güvende hissedebilir.

Bağlanma, zaman ve uzamda bir kişiyi spesifik başka bir kişiye bağlayan ve bu iki kişi arasında zamanla şekillenen kalıcı duygusal bir bağıdır (Ainsworth ve Bell, 1970, s. 50). Bowlby, bağlanma ilişkisinin her yaşta vuku bulduğunu ifade etmek için 'beşikten mezara' (Bretherton ve Munholland, 2008, s. 102) bir ilişki türü olduğunu dile getirmiştir. Sadece küçük çocuklar için değil, her yaş grubundan insan için geçerli olmak suretiyle kendisine yaslanılan ve güvenilen insan refakat ettiği kişinin uyum ve işlevselliğine hizmet eder (Bowlby, 1973, s. 359; akt. Bretherton ve Munholland, 2008).

Bağlanmanın kalıcı oluşuna vurgu, bağlanma ilişkisinin hayat boyu devam ettiğine işaret eder. Bu vurgu, bağlanma ilişkisini sadece çocukluk dönemine has bir durum gibi değerlendiren indirgemeci tavrıdan bizi uzak tutar. Aynı zamanda aynı vurgu, farklı gelişim dönemlerinde tecrübe edilen bağlanma ilişkilerinin niteliğinde, sosyal, bilişsel ve davranışsal tezahürlerinde ne gibi bir değişim olacağı sorusunu akla getirir. Bowlby'a göre, bağlanma davranışı çocukluk dönemi ile sona ermez bilakis yaşam boyu devam eder (2012b, s. 421). Yaşam boyu devam ederken, hem eski hem yeni nesnelere kişi tarafından seçilerek yakınlık arzusu devam ettirilir. Değişen sadece arzunun hedefine ulaşma araçlarıdır. Örneğin, erken dönemde bebek bakım vereni ile sadece fiziksel temas kurduğunda rahatlamış ve güvende hissedebiliyorken, ergenlik döneminde annenin sesinin telefonda duyulması rahat ve güvende hissetmek için yeterli gelecektir. Yani, bağlanma temayülü devam ederken onun dışavurumsal yolları değişiklik göstermektedir. Davranışsal tezahürde gözlemlenen değişiklikler "okul öncesi dönemden itibaren bağlanmanın etkilerinin davranışsal düzeyden zihinsel temsiller düzeyine aktarıldığına" (Uluç, 2012, s.

203) işaret etmektedir. Bu konu ‘Bağlanma Davranışı’ ve ‘İçsel Çalışma Modelleri’ alt başlıkları altında daha etraflıca değerlendirileceği için burada bu konuyla ilgili fazla detaya girilmemiştir.

1.2. HASSAS EVRE HİPOTEZİ

Bağlanma ilişkisi açısından bir diğer önemli husus ise bağlanma ilişkisinin hassas evre (sensitive period) hipotezidir. Bu hipoteze göre, insan yavrusunun hayatta kalabilmesi için zaruri olan seçici ve sağlıklı bağlanma ilişkisi geliştirebilmesi için gerekli hassas bir dönem vardır (Marvin ve Britner, 2008, s. 279). Bowlby’a göre, insan yavrusunun bağlanmasının hassas evresi iki buçuk yaştan önceki döneme tekabül etmektedir (Yörükan, 2011, s. 56). Bu fikre göre, bireyin sağlıklı ve kalıcı bağlanma ilişkileri geliştirebilmesi için erken çocukluk döneminin ilk iki buçuk üç yılı elverişli bir ortamda her türlü ihtiyacına hassas ve yerinde tepkiler veren bir bakım verene ihtiyacı vardır. Bu zaman dilimi süresince çocuk ihtiyacına uygun ve hassas bir tepki ile karşılaşmıyorsa ve bu durum tekrar eden bir hal alıyorsa çocuk ciddi bir mahrumiyet yaşar ve bağlanma kabiliyetini kaybeder. Dezavantaj sadece bağlanma ilişkileri bakımından değil; sosyal, psikolojik, bilişsel ve ruhsal açılardan da yaşanmaktadır.

Elliden fazla olduğu düşünülen hayvanlar tarafından büyütülmüş olan “yabani çocuklar” (feral children) bağlanmanın hassas evresi bakımından önemli vakalardır. Örneğin, Güney Fransa’da avcılar tarafından tamamen çıplak bir şekilde bulunmuş, tahminen 11 yaşlarında olan, dört ayak üzerinde yürüyen ve koşan, konuşamayan, pişmemiş gıdalarla beslenen, kendisinden beklenen hiçbir davranışı gerçekleştiremeyen, insani davranışlar sergileyemeyen “Aveyron Yaban Oğlanı” vakası (Lane, 1976, akt. Yörükan, 2011, s. 13) bağlanmanın gerçekleşemediğini ve çocuğun uygun şekilde sosyalleşemediğini göstermektedir. Benzer şekilde, Hindistan’da 9 yaşlarında olduğu tahmin edilen, kendisine yaklaşan kişileri ısırarak, kolları ve bacakları üzerinde yürüyen, giysi giymeyi reddeden ve vahşi görünümde olduğu belirtilen “Kurt Çocuk” vakasının da (Dennis, 1951, akt. Yörükan, 2011, s. 13) kendisinden beklenen davranışları sergileyemediği, konuşmayı öğrenemediği ve uygun bir gelişim gösteremediği

kaydedilmiştir. Söz konusu iki vakada bahsedilen yabancı çocukların buldukları yaşın dokuz ve on olması bağlanmanın hassas evresinin gecikmesi bakımından önemlidir. Ayrıca bu iki örnekte Bowlby’ın bahsettiği ‘mahrumiyetten (deprivation)’ ziyade bir tür ‘yok olma (privation)’ vardır. Yani, bağlanılacak bir nesnenin kaybedilmesi veya yaşanan ayrılıktan ziyade, hiç olmamasına işaret etmektedir. Örneğin, Güney Hindistan’da üç yaşlarında olduğu tahmin edilen ve tıpkı bir ayı gibi davranan “Ayı Kız” adlı kız çocuğunun sonradan bir insan gibi davranmayı öğrendiği, ancak yüksek sesle gülmeye devam ettiği ve konuşmayı öğrenemediği belirtilmektedir (Yörük, 2011). Bu vakanın ormanda bulunduğu yaşının üç olması ve müdahalenin diğer iki vakaya nazaran daha erken olması ‘privation’ yaşamasına rağmen ilişki kurulmasını kolaylaştırmış ve avantaj sağlamış gözükmektedir.

Bazı durumlarda hassas evrenin gecikmesi ve yaşanan aşırı mahrumiyet çocukların ölümü ile sonuçlanabilmektedir. Kingsley Davis (1940, akt. Yörük, 2011, s. 14) tarafından inceleme altına alınan, bir gayri meşru çocuk olarak dünyaya gelen, üç buçuk aylıkken bir odaya hapsedilmiş ve altı yaşındayken bulunan “Anna’nın” yürümeyi ve konuşmayı beceremediği gözlemlenmiştir. Sosyal Hizmet görevlileri tarafından bulduktan sonra konuşulanları anlamaya ve kendi kendine beslenmeye başlamıştır. Ancak Anna, on yaşındayken ölmüştür. Anna’nın yaşadığı mahrumiyet neticesinde vuku bulan ‘mahrumiyet cüceliğine (deprivation dwarfism) (Yörük, 2011, s. 26) tipik örnektir. Fiziksel anlamda bakım verilmeye devam edilse dahi hassas evrede tecrübe edilen heyecansal mahrumiyet çocukta konuşamama ve yürüyememe gibi bedensel ve zihinsel eksikliklere sebep olarak mahrumiyet cüceliği oluşmuştur.

J. Koluchova tarafından (1972, akt. Yörük, 2011, s. 16) hakkında üç rapor yazılmış olan, bulduklarında üç yaşında gibi gözükmelerine rağmen yedi yaşında olan, Çek Cumhuriyetli anneleri doğduktan hemen sonra ölen, bir buçuk yıl başkaları tarafından bakılan, daha sonra da üvey anne tarafından yüklüğe kapatılmış olarak bulunan ikiz çocuk örneği ise, yaşanan mahrumiyet ve tüm dezavantaja rağmen psikolojik sağlamlık ve öğrenilmiş güçlülük açısından önem arz etmektedir. Çünkü bu çocuklar yetkin hemşirelerce titizlikle bakılıp ciddi gelişme göstermiş olup, evlenip çocuk sahibi olabilmişlerdir.

Anlaşılan o ki, yukarıda bahsedilen yabancı çocukların ilk etkileşim kurdukları ortamın yabancı olması ve yaşlarının ilerlemiş olması yaşadıkları mahrumiyetin telafisini güçleştirmiştir. Ev ortamında bulunmuş ve çocukluk döneminde mahrumiyet yaşamış olan çocukların bu durumu yaşadıkları dezavantajlı durumu telafi edebilmelerini kolaylaştırmıştır. Bu durum da bağlanma kuramında ileri sürülen hassas evre hipotezini doğrular mahiyettedir.

Erken dönemde aşırı mahrumiyet yaşamış ve kurumda kalan çocukların Tepkisel Bağlanma Bozukluğu'nun ketlenmemiş (disinhibe) formunu geliştirmeleri de (Rutter, 2008, s. 964) seçici bir bağlanma ilişkisi geliştirebilmek adına bağlanmanın hassas evre hipotezini doğrular gözükmektedir.

1.3. BAĞLANMA DAVRANIŞI

Hizmet ettiği biyolojik işlev sebebiyle belki de bağlanma kuramının bel kemiği olan bağlanma davranışı en genel tanımıyla “bir insanda, dünya ile daha iyi başa çıkabildiği düşünülen ve iyi tanınan bir başka bireye yakınlığı elde etmek veya o yakınlığı korumak şeklinde sonuçlanan herhangi bir davranış biçimidir” (Bowlby, 2012a, s. 34) . Tanımdaki fiziksel yakınlık ifadesinin altında yatan, aslında duygusal bir ihtiyacın dışavurumudur. Çünkü çocuğun fiziksel yakınlık arayışının altında hastalık, sakatlanma, düşme gibi fiziksel ihtiyaçları dışında asıl olarak duygusal ihtiyaç artışı vardır. Yine tanımdaki bakım veren kişi için belirtilen ‘iyi başa çıkabildiği düşünülen’ niteliği ile vurgulanmak istenen; ayrılık sonrasında yeniden birleşme safhasında bakım veren kişi tarafından duygusal aktarımın sağlanması, şimdi ve burada çocuğun ihtiyaçları için hazır bulunulması ve tutarlı davranılmasıdır.

Çocuk, tehdit anında eğer bağlanma nesnesi yoksa hayatta kalabilmek için herhangi bir kişiye bağlanma davranışı sergileyebilir. Yani, bağlanma davranışlarının gözlemlenmesi için ikili ilişkide bağlanmanın gerçekleşmiş olması gerekmemektedir. Diğer bir deyişle, çocuğun bağlanma davranışını sergilediği bir yetişkine bağlandığını iddia edemeyiz. Bu bakımdan ‘bağlanma’ ve ‘bağlanma davranışı’ ayrılmaktadır. Bağlanmanın, bağlanma davranışına nazaran daha seçici geçirgen olduğunu söylemek mümkündür.

Bağlanma ilişkisi sadece bir kişi ile sınırlı değildir. Bowlby'a göre, bağlanma nesneləri arasında bir hiyerarşi söz konusudur. Hiyerarşinin en tepesindeki bakım veren kişi çocuğun en zor zamanlarında sarıldığı ve onunla en çok ilgilenen kişidir. Bowlby, bu düzene "monotropi" (monotropy) demiştir (Berlin, Cassidy ve Apleyard, 2008, s. 335).

Bowlby'in deyimiyle söz konusu 'çoklu bağlanma' sistemi kömmunal anneliğin yaygın olduğu Zaire ormanlarında göçebe olarak yaşayan Efe Pigmeleri kabilesinde, İsrail'deki bir tür kolektif tarım yerleşme biçimi olarak var olan Kibbutz'larda ve başka birçok farklı yaşama tarzlarında çok yaygın olmakla beraber olası kayıp ve tehdit anlarında çocuğun psikososyal uyumunu arttırmaktadır. Örneğin, Pigme kabilelerinde çocuk başına düşen bakım veren sayısı ortalaması 14,2'dir (Yörükán, 2011, s. 97). Nijerya'daki tarımcılıkla uğraşan Hausa Kabilesi'nde ise çocuk başına düşen bakım veren sayısı ortalama 4'tür. Marvin'in) Hausa çocukları ile yaptığı araştırmanın neticesine göre çocuklar çoklu bağlanma göstermişlerdir (1977, akt. van Ijzendoorn ve Sagi Schwartz, 2008, s. 884). Kibbutz'larda ise, çocukların daha yeni doğan bebek iken zorunlu olarak kömmunal bakım evlerine teslim edildiği, 'metapelet' denilen eğitimli dadılar tarafından bakıldığı ve dört ay sonra başka bir metapelete teslim edildiği bir sistem hâkimdi (Yörükán, 2011, s. 97-9).

Kibbutz'lardaki bakım sistemi Batı toplumlarındaki çocuk kurumlarında görülen klinik anlamda problemleri olan çocukların olduğu bir ortamdan ziyade orta-sınıf, sağlıklı ve hayatta olan ailelerin çocuklarının olduğu bir ortamdır. Kibbutz'lar ile ilgili yapılan araştırmaların sonucunda, çocukların farklı kişilerle farklı tür bağlanma örüntüleri gösterdiği tespit edilmiştir (Sagi ve ark., 1985; Sagi-Schwartz ve Avizer, 2005). Örneğin, Sagi ve arkadaşlarının (2002) 758 İsraili çocuk üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmanın neticesinde göre, Kibbutz'lu çocukların %59'unun annesine güvenli bağlandığı tespit edilirken, şehirli çocukların %72'sinin annesine güvenli bağlandığı tespit edilmiştir. Kibbutz sisteminde yaşayan çocukların şehirli çocuklara nazaran daha az güvenli bağlanma sergilemiş olmasının yanı sıra, Kibbutz çocuklarının çoğunluğu metapeletten ziyade anneye bağlanmıştır. Bu bulgu da Bowlby'in monotropi argümanını destekler mahiyettedir. Yani, çocuklar farklı bakım veren kişilere bağlanabildiği gibi bu bakım verenler arasında bir derecelendirme yapmaktadır (Van Ijzendoorn ve ark., 1992; akt. Van Ijzendoorn ve Sagi-

Schwartz, 2008, s. 891) Aynı zamanda, farklı bakım veren kişiler ile farklı bağlanma davranışları sergileyebilmektedir.

Bağlanma ilişkisi homeostatik bir sistemdir. Bu sistem, bakım verene fiziksel yakınlığı sürdürmek için dışsal bir amacı ve güven hissetmek için içsel bir amacı olan davranışsal ve motivasyonel bir sistemdir (Breidenstine, Bailey, Zeanah ve Larrieu, 2011, s. 275). Nasıl ki bir termostat önceden programlanmış bir dereceye referansla ortamın sıcaklığını sürekli olarak izliyorsa, bebek de bakım verene olan fiziksel veya psikolojik yakınlığını sürekli olarak izler (Fraley ve ark. 2005, s. 732). Bu sistem bakım veren ve çocuk arasındaki mesafeye ve hissedilen güvenlik duygusuna oldukça duyarlıdır. Fiziksel mesafe çocuğun 'yakınlık-uzaklık eşiğini' (Sorufe ve Waters, 1977, s. 1185-6) aştığında veya çocuk kendisinde herhangi bir sebepten ötürü güvende hissetmediğinde bağlanma sistemi aktifleşir. Aktifleşmiş sistemi sakinleştirmenin, diğer bir deyişle deaktif faza geçirmenin yolu bakım veren ile fiziksel temasın yeniden sağlanarak güven duygusunun tesis edilmesidir (Ainsworth, 1969, s. 1003).

Bu bakımdan bebek ya da çocuğun güven duygusunu ve bakım verene fiziksel teması yeniden tesis edebilmesine yardımcı olan üç tür bağlanma davranışından söz etmek mümkündür: Aktif davranışlar, uyarıcı davranışlar (signaling behaviors) ve sonlandırıcı davranışlar (aversive behaviors). Aktif davranışlar, bebek veya çocuğun temas kurmak için annesine doğru aktif bir şekilde yakınlaşmaya hizmet eden davranışlarını içerir. Uyarıcı davranışlar ise, anneyi çocuğa yakınlaşmaya sevk eden sinyal niteliğinde, sözel olmayan (örn. gülümseme, seslenme vb.) karmaşık davranışlardır. Sonlandırıcı davranışlar ise, anneyi bir şeye son vermek için çocuğa yaklaştıran davranışlardır (Cassidy, 2008, s. 4). Ağlamak bu gruptaki davranışlara dâhildir. Ağlamak, özellikle de bir yaşa kadarki süreçte en etkili ve kuvvetli bağlanma davranışıdır (Bell ve Ainsworth, 1972, s. 1172-1185). Genel olarak bağlanma davranışı, bakım veren ile çocuk arasındaki fiziksel mesafe çocuğun 'yakınlık-uzaklık eşiğini' aştığı, çocuğun strese girdiği veya fiziksel bir ihtiyacı olduğu zamanlardaki verdiği tepkiler olarak ele alınmaktadır. Diğer bir deyişle, bağlanma davranışı çocuğun ayrılık sahnelerinde sergilediği davranış örüntüleri olarak değerlendirilmektedir. Aslında, çocuğun herhangi bir stresör ile muhatap olmadığı, fiziksel ve duygusal olarak

tatmin olduğu anlarda sergilediği davranışlar da bağlanma davranışı olarak değerdendirilmelidir.

Bowlby'a göre bağlanma davranışının dört gelişimsel safhası vardır. Birincisi, ayrıştırılmamış bir şekilde yönelme ve uyarmadır. İkincisi, bir veya daha fazla figüre doğru ayrıştırılmış bir yönelme ve uyarma davranışıdır. Üçüncüsü, mobilize olma ve uyarılar yoluyla ayrıştırılmış bir figüre doğru yakınlığı ikame ettirmediir (*lokomozyon*). Dördüncüsü ise, karşılıklı bir ilişkinin şekillenmesidir. Nitekim Bowlby'ın en çok vurgu yaptığı safhalar üçüncü ve dördüncü safhalardır (Ainsworth, 1969, s. 1005-7).

Bowlby'a göre, bağlanma davranışı çocuğu ebeveynine fiziksel açıdan yakın tutarak olası risk ve tehlikeyi azaltarak insan yavrusunun hayatta kalma şansını artırır. Doğuştan var olan bir temayül olarak bakım verene yakınlığı sürdürme arayışı insan yavrusunun tehlikelerden, hastalıklardan, vs. korunmasına hizmet eder. Aynı zamanda, mevcut ortama adaptasyonu sağlar. Bağlanma davranışının söz konusu koruma ve adaptasyon işlevi, onun biyolojik işlevidir (Sroufe ve Waters, 1977, s. 1185; Cassidy, 2008, s. 5). Ancak, söz konusu adaptasyon ve korunmaya yönelik doğuştan gelen ve sonrasında inşa edilmiş bağlanma davranışları yeni tecrübeler vesilesiyle dönüştürülebilir veya yeni tecrübeler var olan repertuvar çerçevesinde yorumlanır ve yeniden yaratılır (Sroufe, 2005, s. 350).

Dolayısıyla, bağlanma davranışı sistemi 'karakter inşası' gibi kalıcı ve statik bir sistem değildir. Bu bağlamda, bağlanma davranışı sistemini çocuk ve bakım veren arasında sürediden etkileşimin bir neticesi olarak değerdendirmekten ziyade, söz konusu ikilinin hedeflerine ve diğer davranışsal sistemlerine uygun olarak esnek bir şekilde hareket edebilen 'organizasyonel bir yapı' olarak değerdendirmek gerekir (Sroufe ve Waters, 1977, s. 1185). Dolayısıyla, bağlanma davranışı ömür boyu her durumda aynı kalmayıp duruma özgü olarak değışebilen esnek bir yapıdır. Bağlanma davranışsal sisteminin içsel ve dışsal parametrelere göre duruma özgü olarak değışebilen esnek bir yapı oluşu sayesinde, erken dönemde temas ve yakınlık kurmaya hizmet eden bağlanma davranışı örüntüleri zamanla farklı biçimlerde teberüz eder (Sroufe ve Waters, 1977, s. 1186). Örneğin, stres yokluğunda bakım verenle fiziksel yakınlık kurma arayışı zamanla azalır. Özlenen bağlanma nesnesinin sadece sesini duymak bağlanma sisteminin deaktif olması için yeterlidir.

1.4. İÇSELÇALIŞMA MODELLERİ (İÇM)

‘Bağlanma davranışı’ alt başlığı altında bağlanma ilişkisinin karakteristik bir yapı olmaktan ziyade Sroufe ve Waters’ın (1977) deyişiyle bir ‘organizasyon inşası’ olduğu dile getirilmiştir. Bağlanmayı duruma özgü bir şekilde organizmanın diğer tüm davranışsal, fizyolojik ve sosyo-duygusal sistem ihtiyaçları ile koordinasyon içinde hareket eden esnek organizasyonel bir yapı olarak okumanın insanı daha sağlıklı değerlendirebilmeyi mümkün kılar. Çünkü gelişim yeni davranış kalıplarını kümülasyonundan ziyade davranışsal organizasyondaki değişim ile karakterizedir (Sroufe, 2005, s. 352). Bağlanma davranış sistemine organizasyonel bir yapı anlayışı ile yaklaşmanın avantajının yanı sıra, söz konusu yapıda ‘esnekliği’ sağlayanın ne olduğu sorusu gündeme gelmektedir.

Bowlby’a göre, bağlanma sistemi büyük ölçüde tekrar eden tecrübeye dayanan bağlanma nesnesinin, kendiliğın ve çevrenin zihinsel temsillerinden müteşekkil bilişsel bir organizasyonudur (1969, 1982, akt. Cassidy, 2008, s. 7). Bu bilişsel organizasyonda kişinin kendisinin sevgi ve ilgiye değer olduğuna ilişkin değerlendirmeler içeren ‘benlik tasarımı’ ile bakım veren kişinin “güvenli sığınak oluşturma kapasitesi” ile ilişkili olan değerlendirmeleri içeren “öteki tasarımı” olmak üzere iki temel bilgi depolanır (Uluç, 2012, s. 204). Diğer bir deyişle, bağlanma ilişkisine özgü organizasyonel yapı sayesinde birey, kendisine ve diğerlerine dair zihinsel bir model geliştirir. Bowlby, bu organizasyonu ‘içsel çalışma modelleri (internal working models)’ olarak kavramsallaştırmıştır. Aslında bu kavram ilk defa, yapay zekâ araştırmalarıyla çığır açan Kenneth Craik (1943, akt. Bretherton ve Munholland, 2008, s. 103) tarafından ‘The Nature of Understanding’ adlı çalışmasında kullanılmıştır. Bağlanma temelinde içsel çalışma modeli kavramı “bağlanmaya ilişkin bilgilerin organize eden, bu bilgileri (ör. bağlanma tecrübeleri, duygu ve düşünceleri) toplayan ve bunlara erişimi kısıtlayan bilinçli ve/ya bilinçdışı kurallar bütündür (Main, Cassidy ve Kaplan, 1985, s. 66).

İçsel çalışma modelleri çocuğa, sevgi ve ilgiye ne kadar değer olduğunu ve önemli başkalarının ne kadar sevgi dolu ve kendisiyle ilgili olduğunun bilgisini örtük olarak verir. (Simpson ve Belsky, 2008, s. 139). Ayrıca, İÇM sayesinde çocuk bakım veren nesnenin gözünde neyin kabul edilebilir olup olmadığını kestirebilir, hangi durumlarda bakım

verenin tepki verip vermeyeceğini tahmin edebilir (Bowlby, 1973, s. 203). Dolayısıyla içsel çalışma modelleri çocuğa ya da genel anlamda bireye sezgisel (heuristic) bir avantaj sağlamaktadır. Main ve arkadaşları (1985, s. 77) buna ‘sezgisel işlev’ demiştir. Bu önemli işlev sayesinde birey karşılaştığı her yeni durumda nasıl davranması gerektiğini bilinçli bir çaba ile düşünmez. Tekrar eden etkileşim örüntüleri zamanla ‘otomatikleşmeye’ başlar (Bretherton ve Munholland, 2008, s. 105).

İçsel çalışma modelleri spesifik ilişkiye özgü sabit yapılar olmakla beraber artan deneyim, gelişen bilişsel kabiliyetler ve ilişkiler neticesinde sürekli güncellenen yapılardır (Simpson ve Belsky, 2008, s. 139). İÇM’nin güncellenmesi tedricen (gradually) gerçekleşir (Bowlby, 1988, s. 130; akt. Bretherton ve Munholland, 2008, s. 105). Nitekim çocuk büyüdükçe artan bilişsel kabiliyetlerinin bir yansıması olarak bağlanma ilişkisinde bakım veren nesnenin de bakış açısını idrak etmeye başlar. Böylelikle, bağlanma ilişkisi karşılıklı çatışmaların her iki tarafın amaçları doğrultusunda uzlaştırılabildiği ‘ hedef-yönelimli (goal-oriented)’ hale gelir.

Bağlanma ilişkisinin hedef-yönelimli olmaya başlaması, İÇM’nin ‘otomatikleşen’ yapısının yeni karşılaşılan durumlar karşısında bireyin mevcut İÇM’sine göre ‘asimile edilmesine (assimilation)’ veya mevcut İÇM’nin yeni durumlara ‘uyum sağlamasını (accomodation)’ mümkün kılar (Kobak ve Hazan, 1991, s. 861-2). Normatif boyutuyla, İÇM’lerdeki esnek değişimlerin olmasının yanı sıra ailevi problemler, bakım veren nesnenin ihmal ve istismar etmesi vb. nedenlerle oluşan güvensiz bağlanma ilişkileri olumlu yeniden yapılandırma ile değişime çok dirençlidir. Bowlby bu duruma ‘savunmacı dışlama (defansive exclusion)’ demiştir. Savunmacı dışlama bir çeşit geçici olarak adaptif olabilir ancak uzun süre devam ederse maladaptif bir hal alabilir. Savunmacı dışlamayı teşvik eden iki temel mekanizmadan biri, ebeveyn tarafından ciddi bir şekilde reddedilen, dışlanan, alay edilen veya cezalandırılan bağlanma davranışlarıdır. İkincisi ise, çocuğun ebeveyninin kendisi ile ilgili bilmesini istemediği bir konuyu bilmesi ve onu doğru kabul ettiğinde cezalandırılacağını bilmesidir (Bowlby, 1980, s. 73; akt. Bretherton ve Munholland, 2008, s. 105). Annesinin intiharına şahit olan bir çocuğa annesinin ölümünün kanserden olduğunun söylenmesi veya ağabeyi tarafından tecavüze uğramış bir çocuğun annesinin bunu reddetmesi ikinci mekanizmaya örnek olarak verilebilir.

Bowlby'a göre çocuk ailesiyle ilgili mevcut içsel çalışma modellerine ters düşecek davranışlarını reddettiği veya 'mıış gibi' davrandığı durumlarda, ebeveynlerinin istediği şekilde inanmaya ve davranmaya başlar. Bowlby'a göre, söz konusu 'savunmacı dışlama' temayülünün altında yatan, aileye/ebeveyne dair tehditkâr ve kötü zihinsel temsillerin çocuk tarafından benliğı daha da tehdit edici algılanıyor oluşu ve ebeveynin olup bitenle alakalı sorgulamaları ciddi şekilde yasaklanmasıdır (Bretherton ve Munholland, 2008, s. 106). Kısacası, eş zamanlı veya müteselsilen (sequentially) birbiriyle çelişen içsel çalışma modellerinden bazıısı sürdürülürken bazıısı savunmacı olarak dışlanır. Bowlby'a göre savunmacı dışlamanın hafif klinik tablosu 'narsisizm' veya 'yanlış kendilik (false self)' olarak tezahür edebilirken, ağır klinik tablosu 'psikoz' veya 'çoklu kişilik bozukluğu' olarak tezahür edebilir (Bowlby, 1988, s. 113; akt. Bretherton ve Munholland, 2008, s. 106).

Birey içsel çalışma modelleri sayesinde bir çeşit zihinsel temsil repertuvarına sahip olur. Bu repertuar sayesinde ikili bağlanma ilişkisi içerisinde yeni karşılaşacağı durumları tahmin etme, yorumlama ve yönetme imkânına sahip olur. Erken dönemde 'sensorimotor-afektif' içerikli olan içsel çalışma modelleri bilişsel gelişimle beraber daha karmaşık ve zihinsel olarak manipüle edilebilir bir hale gelir. Birey bu sayede kısa vadeli tahminler yapabildiğı gibi şimdiki, geçmişteki ve gelecekteki ilişkilerini 'içsel simülasyon (internal simulation)' aracılığıyla düşünebilir (Bretherton ve Munholland, 2008, s. 102).

1.5. BAĞLANMA TARZI

Bağlanma tarzı kavramı bağlanma ilişkilerini bireysel farklılıklar temelinde inceleme fikrinin bir sonucu olarak doğmuştur. Mary S. Ainsworth ve arkadaşları (1978), Yabancı Durum Deneyi (Strange Stiuation Test) sonucunda elde ettikleri bireysel farklılıkları 'bağlanma tarzı (attachment style)' olarak tanımlamıştır.

Ainsworth ve ekibi, ortalama bir buçuk yaşına kadar olan bebekler üzerinde gerçekleştirdikleri deneyde, bebeklerin a) anne ile beraber oyun oynaması, b) çocuk oyun oynarken annenin odadan çıkması, c) annenin odadan çıkmasından kısa süre sonra yabancı kadının bebeğın yanına gelmesi d) annenin odaya girmesi şeklinde seyreden dört farklı

epizota verdikleri sosyo-emosyonel yanıtlara istinaden üç temel bağlanma örüntüsü olduğunu tespit etmişlerdir. Bu örüntüler, güvenli bağlanma (tip B); kaçınan bağlanma (tip A) ve kaygılı bağlanmadır (tip C). Güvenli bağlanma örüntüsünde, ayrılık ve yeniden birleşme safhalarında aşırı duygusal tepkiler vermeyen, ayrılık esnasında hafif strese giren, birleşmeden memnuniyet duyan ve keşif ile bağlanma arasında dinamik bir şekilde hareket edebilen çocuklardır. Kaçınmacı bağlanan çocuklar, ayrılık veya yeniden birleşme safhası fark etmeksizin duygusal tepki vermeyen, anneye aldırış etmeyen ve kendine odaklı çocuklardır. Kaygılı çocuklar ise, ayrılık ve yeniden birleşme safhalarında aşırı duygusal tepki veren, anneden ayrılığa tahammül edemeyip oyun odasında keşfe çıkamayan ve dahi anne ile buluşma ile ağlaması dinmeyen, kızgınlıklarını ağlayarak sürdüren çocuklardır. Deney sonucunda elde edilen bağlanma sınıflandırmaları sadece ilişkiye özgüdür. Aynı çocuk farklı kişilerle farklı bağlanma örüntüleri geliştirebilir (Breidenstine, Bailey, Zeanah ve Lorrieu, 2011, s. 276).

Deney sonucunda elde edilen farklı bağlanma tarzlarına sebep olan ana nedenin anne ve bebek arasında süregiden ikili ilişkide annenin çocuğun ihtiyaçlarına olan duyarlılığı ve güvenli üs olma kapasitesi olduğu düşünülmektedir. Her ne kadar, ikili bağlanma ilişkilerinde çevre, mizaç ve genetik özelliklerin arasındaki etkileşimde bakım verenin rolüne vurgu yapan ‘ayırıcı yatkınlık hipotezi (differential susceptibility hypothesis)’ hâkim olsa da (Sümer, 2012, s. 170), Ainsworth ve ekibin Yabancı Durum Deneyi’nde üzerinde durdukları temel saik bebeğin bakım verenden ayrılma ve bakım veren ile yeniden buluşma safhalarında verdiği sosyo-duygusal tepkilere odaklanmaktı. Ainsworth ve arkadaşları (1978), annenin duyarlılığı kavramını annenin güvenli üs olma kapasitesi ile açıklamışlardır.

Sümer, anne duyarlılığı kavramını “ebeveynin çocuğun duygusal işaretlerini algılama ve (doğru) yorumlama, bu işaretlere zamanında ve uygun cevap verme kapasitesi” olarak tanımlamıştır (Sümer, 2012, s. 173). Ainsworth ve arkadaşları (1978) anne duyarlılığını a) duyarlı-duyarsız; b) kabul-reddetme; c) işbirliği-müdahale ve d) ulaşılabilirlik-ihmalkârlık olmak üzere iki boyutlu dört kategoride ölçmüşlerdir İlk kategorideki duyarlılık annenin veya bakım verenin bebeğin duygusal sinyallerinin farkında olması, bu sinyalleri doğru yorumlaması ve sinyaller zamanında en doğru tepkiyi vermesidir. İkinci kategorideki kabul

edicilik ise, annenin veya bakım verenin bebeğine karşı genel olarak benimsediği olumlu tavır ile ilişkilidir. Üçüncü kategori, annenin veya bakım verenin çocuğun keşif girişimlerine ve isteklerine karşı ne kadar özerkliği teşvik edici olup olmadığı ile ilişkilidir. Son olarak dördüncü kategorideki boyutlar ise, çocuğun herhangi bir ihtiyaç durumunda annesine hem fiziksel hem de psikolojik olarak ne kadar ulaşabildiği, yani annenin ulaşılabilirliği (availability) ile ilişkilidir (Sümer, 2012, s.173-4).

Çocuğunun duygusal ihtiyaçlarını gidermeye çalışan, bir bakıma ‘duygusal senkronizasyonu’ sağlayabilen anne kendi duygusal uyarılımını ve bunun yoğunluğunu sağlıklı bir şekilde düzenleyebilen annedir. Söz konusu duygusal senkronizasyonda bazı düzensizliklerin olması muhtemeldir. Bu noktada kendi duygusal uyarılımını ve yoğunluğunu sağlıklı bir şekilde izleyebilen ve düzenleyebilen ‘yeterince iyi anne veya bakım verenin’ vuku bulan düzensizliği nasıl onardığı önem arz etmektedir. (Masterson, 2008, s. 28).

Ainsworth ve arkadaşlarının tespit ettiği üç tip bağlanma tarzının haricinde Main ve Solomon (1990) tarafından, Yabancı Durum Deneyi’nden elde edilen üç kategori dâhilinde sınıflandırılmayan ve organize olamayan davranış örüntüleri ile karakterize olan dördüncü bir bağlanma kategorisi tespit edilmiştir. Bu kategoriye ‘dezorganize bağlanma (disorganized attachment)’ adı verilmiştir. Dezorganize bağlanmış çocuklarda temel olarak gözlemlenen, belli bir hedefe yönelik organize olmuş davranış örüntüsünün olmamasıdır. Örneğin, kaçınmacı bağlanmada çocuk kendini ebeveyninden duygusal ve fiziksel olarak izole ederek ve ebeveyni sanki yokmuş gibi davranarak ve bilinçdışı bir çaba ile kendisini duygusal zedelenmeden koruyucu organize bir davranış örüntüsü sergiler. Bu çocukların davranış örüntüleri sürekli olarak bağlanma davranış sisteminin aktivasyonunu engellemeye yöneliktir (Sümer, 2012, s. 178). Ancak, Yabancı Durum Deneyi’nde dezorganize bağlanmış çocuklarda temel problem ‘çatışmadır’ (Hesse ve Main, 2000, s. 1097). Bu çocukların davranış örüntüleri, ebeveynin varlığında birbiri ile çelişen, tuhaf ve yönelimi olmayan hareketlerle karakterizedir. Örneğin, bu örüntüler çocuğun yabancı kişiden açık şekilde korkmasına rağmen ebeveyninden uzaklaşıp duvara koşması, ebeveyninden ayrıldığı için kapıda çığlık atması ama birleşme safhasından sessizce

kaçınması, ebeveynini görünce endişe ederek ellerini ağzına götürmesi şeklinde yansımaktadır (Hesse ve Main, 2000, s. 1098).

Nitekim bağlanma ilişkisi geliştirme imkânından bir şekilde mahrum kalmış, taciz mağduru, ayrılıklardan mustarip veya muhtelif nörolojik bozukluğu olup dezorganize bağlanmış çocuklarda ikili ilişkilerde bir organize olamama durumu ağır basmaktadır (Solomon ve George, 2008, s. 387). Lyons-Ruth'a göre kötü muamele görmüş çocukların %80'i dezorganize bağlanma ilişkisine sahiptir. Dezorganize bağlanma geliştirmiş çocuklar sadece riskli çevrelerden gelmemektedir. Dezorganize bağlanma örüntüsü, riskin az olduğu ortamlarda yaşayan çocuklar arasında da %15 ile %30 oranında görülebilmektedir (Hesse ve Main, 2000, s. 1111).

Şekil I. Birleşme Anında Verilen Dezorganize Tepkiler. Tom Rigney'in video kasetinden çizimler (Greenberg, Cicchetti ve Cummings, 1990, s. 145; akt. Hesse ve Main, 2000).

1.6. DUYGU DÜZENLEME

Bağlanma ilişkisi yaşam boyu süredir bir ilişki türüdür (Zeifman ve Hazan, 2008, s. 437). Bağlanma ilişkisini gelişimsel değişimlere uygun olarak farklı alanlarda ve şekillerde tezahür eder. Ancak bu farklılığın altında tutarlı temel bir organizasyon vardır. Bu organizasyonun temel bileşenlerinden birisi duygu düzenlemedir (affect/emotion regulation) (Kobak ve Sceery, 1988, s. 142).

Alan Sroufe'un "Doğumdan Yetişkinliğe Risk ve Adaptasyon" adlı erken dönem bağlanma ilişkileri ve bunun gelişimsel sonuçlarını irdelediği boylamsal Minnesota Araştırması'nda, doğumdan 28 yaşına kadar gözlemlenen bireylerin erken dönem bağlanma ilişkileri ile hayatın ilerleyen gelişimsel dönemlerindeki kişilik gelişimleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Kişilik karakteristikleri; duygusal sağlık, öz saygı, öz güven, olumlu duygulanım, ego yılmazlığı (ego resiliency), arkadaşlarla iletişim, vb. gibi değişkenler temelinde ele alınmıştır. Sonuç olarak, erken dönem bağlanma güveni ve söz konusu değişkenler arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Sroufe, 2005) ve "kişiliğin, erken dönemdeki bakımın niteliğinin bir devamı şeklinde tezahür ettiği" dile getirilmiştir (Sroufe, 2005, s. 110, akt. Thompson, 2008, s. 356). Yani, erken dönemde karşılaşılan duyarlı bir tutumun bireyin gelecekteki sosyal, duygusal ve psikolojik bütün gelişimine etki ettiğini söylemek mümkündür. Bowlby'a göre de (1988), erken dönemde tecrübe edilen bağlanma ilişkisinde bakım verenin duyarlılığına bağlı olarak bireyin duygu, düşünce ve davranışları şekillenir (akt. Sümer, 2012, s. 178).

Bağlanma ilişkisinin sağladığı en önemli avantaj özel anlamda çocuğun genel anlamda bireyin rahatsızlık veren duygusal yoğunluğunu düzenleyebilmesidir (Cassidy, 1994; akt. Thompson, 2008, s. 356). Bowlby'a göre (1979) bağlanma ilişkileri her türlü duygunun anlamlandırılması, düzenlenmesi ve ifade şekline etki eder. Duygularını düzenleyebilen birey otomatik olarak öz düzenlemede de sağlıklı bir gelişim kaydedebilir (akt. Uluç, 2012, s. 191), Duygu düzenleme ve öz düzenleme bağlanma yaşantılarının içselleştirilmesi ile oluşan bir süreçtir. Bu, içselleştirme mekanizması ile birey kendisini kontrol edebilmeyi öğrenir. Bu süreç, ilk olarak duygusal alandan başlamaktadır.

Şöyle ki, beynin subkortikalden kortikale doğru gelişim ilkesi, insanın zamanla daha esnek düzenlemeler yapabilmesini mümkün kılar (Uluç, 2012, s. 195). Bu sayede insan yavrusu, ilk etapta refleksif davranışlar vasıtasıyla bakım vereni ve çevresi ile iletişim kurarken açığa çıkan olumlu ve olumsuz duygulanımlarına ve bu duygulanımların çevre tarafından nasıl karşılandığına (kapsandığına) göre duygularını ve davranışlarını düzenlemeyi öğrenir. Nörobiyolojik beyin araştırmalarının bize sunduğu veriler ışığında artık, yaşamın ilk üç yılında sağ beyin işlevlerinin baskın olduğu ve sol beyin işlevlerinin yaşamın ikinci yılı itibariyle devreye girmeye başladığı bilinmektedir (Masterson, 2012, s. 27). Sağ beyin özellikle de, orbital prefrontal korteksinde duyguların kontrolü sağlanır. Yaşamın ilk dönemlerinde bakım veren bebeğin gelişimini tamamlamamış prefrontal korteksinin yerine geçer ve 'ikame edilmiş prefrontal korteks (surrogate PFC)' görevi görür (Coan, 2008, s. 255). Ayrıca, sağ beyin, sol beyin gibi bilişsel, mantıksal ve sözlü değildir. Bilakis söz öncesi döneme ilişkin bilinçdışı mimikleri, ses tonu ve yüz ifadeleriyle ifade bulur. Bu sebeple, bebeğin duygusal ihtiyaçları karşısında bakım vereni ile kurduğu yüzyüze temas, ondan aldığı duygusal tepkiler ve bakım verenin sunduğu duygusal senkronizasyon duygusal gelişim için hayati öneme sahiptir. Çocuğun kendilik ve diğerleri tasarımlarına yani içsel çalışma modellerine ilişkin duygular örtülü bellekte depolanır. Bu depolanan duygusal veriler bilinçdışıdır ve bunlara dil aracılığıyla erişmek mümkün değildir (Masterson, 2012, s. 26-29).

Dolayısıyla, yukarıda da belirtildiği gibi beynin basitten karmaşığa gelişimi nedeniyle ilk etapta iletişim yolu salt sensorimotor (subkortikal işlev) düzeyde olan bebeğin duygu düzenleme kapasitesi oldukça kısıtlıdır ve bakım verenin duyarlılığına bağlıdır (Uluç, 2012, s. 204). Bakım verenden gelen duygusal geribildirimler ve kapsayıcılık bebeğin artan bilişsel kapasitesi ve dil kabiliyeti ile beraber zihinsel temsillere (kortikal işlev) dönüşür. Bu noktada erken dönemde sağlıklı bir duygusal düzenleme tecrübesi ilerleyen dönemlerde sağlıklı bir öz düzenlemeyi mümkün kılar (Weinfeld ve ark. 2008, s. 84).

Masterson'a göre kendiliğin düzenleyebilmenin temelinde bu bilinçdışı duygu düzenleme biçimleri yatar. Bakım veren, bebeğin ya da çocuğun duygusal tepkilerini ne kadar iyi izleyebilir ve yanıtlayabilir –kapsayabilir- ise bebek ya da çocuk o kadar "içsel bir güven ve sağlamlık" duygusu geliştirebilir (Masterson, 2012, s. 29). Bu içsel güven ve

sağlamlık duygusu araştırmanın ilerleyen bölümlerinden değinilecek olan ‘öğrenilmiş güçlülük’ ile yakından ilişkilidir.

Korku, stres, hastalık gibi çocuğun duygusal olarak yoğun bir şekilde uyarıldığı ve ihtiyaç hissettiği durumlarda maruz kaldığı tutarsız, dengesiz, yetersiz veya aşırı gergin / öfkeli bakım veren tutumu çocukta ‘anlaşılmadığı’ duygusuna sebep olarak bağlanma kaygısı yaratır (Sümer, 2012, s. 176). Böylesi bir bağlanma etkileşimi neticesinde çocukta hâkim olan duygu ‘kaygıdır’. Çocuktaki kaygı duyarlı bir bakım veren tarafından uygun bir şekilde kapsanmadığı ve çocuk istikrarlı bir şekilde ‘tutarsız (inconsistent)’ bakım verene maruz kaldığı için kaygısını ‘düzenleyici kapasite (regulatory capacity)’ (Vaughn, Bost ve Van Ijzendoorn, 2008, s. 204) geliştiremez. Tutarsız davranışlardan dolayı kafası karışan ve reddedileceği beklentisi ile çocuk bakım veren ile arasındaki mesafenin artmasına tahammül edemez. Böylelikle, güven kaynağına olan mesafeye karşı aşırı duyarlılık gelişir (Erözkan, 2009, s. 2) Söz konusu aşırı duyarlılık onları ötekine aşırı ‘yapışık’ ve sürekli olarak güven arayışında olan bireyler haline getirir. Bu bireyler, stresin kaynağına sürekli dikkat kesilerek stres ile baş ederler. Örneğin, kaygılı bağlanmış bir çocuk annesinin varlığını ve yokluğunu tutarsızlıktan ötürü kestiremediği için kendisini tehlikelerden korumak adına annesinin bacaklarına sürekli olarak sarılır; onu çekiştirir; kendisini güvende hissedemeyerek oyuna konsantre olamaz. Örnekten anlaşıldığı üzere, kaygılı bağlanmış bireylerin bağlanma sistemleri hiçbir zaman deaktive olamaz. Yani, sistem sürekli olarak bağlanma nesnesine yakın olmayı arzular haldedir. Bağlanma nesnesi mevcut olsa bile bağlanma sistemleri ‘yüksek aktivasyon stratejisi’ kullanır. Bağlanma sisteminin yüksek aktivasyonu kaygılı bağlanmış çocukların veya bireylerin davranışlarına pasifleşme şeklinde tezahür eden ‘içselleştirme davranışları (internalizing behaviors)’ olarak yansır. İçselleştirme davranışlarının klinik anlamdaki karşılığı ise, kaygı bozuklukları ve somatik rahatsızlıklardır (Vaughn, Bost ve Van Ijzendoorn, 2008, s. 209-210).

Kaçınmacı bağlanan çocukların, duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarına ilgisiz ve mesafeli duran bakım verene sistematik olarak maruz kalması söz konusudur. Bakım verenin çocuğa karşı sistematik olarak duyarsızlığı çocuğun duygusal olarak ketlenmesi ve duygularını aşırı şekilde bastırması ile sonuçlanır. Çocuğun, duygusal anlamda bakım veren tarafından sistematik olarak ketlenmesi ve yeterince kapsanmaması bağlanma sisteminin ‘aktivasyonu

engelleyici (deactivating)' başa çıkma yöntemleri kullanmasına sebep olur. Böylece, kişi duygusal uyarandan defansif bir şekilde uzak kalarak kendisini olası duygusal incinmelerden korur.

Kaçınmacı bağlanan bireylerin aktivasyonu engelleme stratejilerinin gelişmesine sebep olan etkenler şu şekildedir: “a) Bağlanma kişinin tutarlı olarak ilgisiz ve reddedici çizgide davranması; b) Çocuğun yakınlık arayışlarına yönelik istek ve davranışlarını cezalandırması; c)Bağlanma kişinin saldırgan ve istismara varan davranışları; d) Açık ya da örtük olarak çocuğun, özellikle incinmiş duygularını ifade etmesinin engellenmesi, bastırmanın teşvik edilmesi ve böylece erken yaşta kendi ayakları üzerinde durmaya (kendine aşırı güvenmeye) zorlanması” (Mikulincer ve Shaver, 2007; akt. Sümer, 177).

Tekrar eden engellenmeler neticesinde çocuk her anlamda ‘düzenleyici kapasiteden’ mahrum kalır. İlerleyen zamanlarda bu mahrumiyet kendisini ‘öfkeli’ duygu durum ve saldırganlık olarak tezahür eden ‘dışsallaştırıcı davranışlar (externalizing behaviors)’ şeklinde dışa vurur (Allen, 2008, s. 428). Nitekim bu dışsallaştırıcı davranış problemleri erkeklerde kızlara nazaran daha sık görülmektedir (Deklyen ve Greenberg, 2008, s. 646).

Kochanska'nın (2001; akt. Thompson, 2008, s. 357) standardize edilmiş yöntemlerle değerlendirdiği ve çocukların ilk üç yılına odaklandığı boylamsal bir araştırmanın sonuçlarına göre, güvensiz bağlanmış çocukların güvenli bağlanmış çocuklara kıyasla korku ve öfkelerinde dereceli bir artış; neşelerinde bir düşüş olduğu bulunmuştur.

Güvenli bağlanmış çocukların bağlanma davranış sistemi içerisinde duygusal tepkileri ne kaçınmacı çocuklarda olduğu gibi aktivasyonu engellemeye (örn. kaçınma, izolasyon, vb.) yöneliktir; ne de kaygılı çocuklarda gözlemlenen aşırı ağlama, ayrılığa aşırı tepki verme, aşırı ihtiyatlı olma (hypervigilance) gibi yüksek aktivasyon stratejileri içermektedir. Güvenli bağlanma davranış sisteminde, bakım veren ve çocuk arasına seyreden duygusal aktarım dengeli olduğu için, bağlanma sisteminin etkinliğini durdurması ve aktivasyonu arasında bir denge vardır. Bu denge, güvenli bağlanmış çocuğun duygu, düşünce ve davranışlarını dengeli bir şekilde organize edebilmesini mümkün kılarken, oyun ortamında güven içerisinde keşfe çıkmasına da olanak sağlar. Örneğin bir araştırmada, annesine güvensiz bağlanmış ve ketlenmiş çocukların kortizol düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilirken, annelerine güvenli bağlanmış çocukların annelerinin varlığında yaşadıkları

olumsuz olayın fizyolojik etkilerinin azaldığı tespit edilmiştir (Nachmias ve ark., 1996; akt. Thompson, 2008, s. 357). Başka bir araştırmada, ortalama bir buçuk yaşındayken güvenli bağlanma geliştirmiş çocukların üç buçuk yaşına geldiğinde daha yapıcı öfke kontrol stratejileri kullandıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda aynı araştırmada bu çocukların bir engellenme ile karşılaştıklarında güvensiz bağlanmış çocuklara kıyasla dikkati başka şeye yönlendirmeye, durum hakkında sorular sorma ve sessizce bekleme gibi başa çıkma yöntemlerini daha çok kullandıkları tespit edilmiştir (Gilliom ve ark., 2002; akt. Thompson, 2008, s. 357). Bu bulgular, güvenli bağlanmanın engellenme karşısında çocuğun duygularını ve davranışlarını düzenlemesine olan katkısının önemini göstermektedir.

Dezorganize bağlanmada tıpkı kaygılı ve kaçınmacı bağlanmada olduğu gibi, çocuğun duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarının duyarlı bir bakım veren tarafından yeterince kapsanmaması; dolayısıyla ‘düzenleyici kapasiteden’ mahrum kalması söz konusudur. Dezorganize bağlanmış çocuğun düzenleyici kapasiteden mahrum kalmasının yegâne “itici gücü korku duygusudur” (Belsky ve Pasco Fearon, 2008, s. 302). Çünkü çocuğun duygusal ve fiziksel ihtiyaçları karşısında bakım veren tarafından tehdit ve korku içeren, cinsel içerikli, veya mesafeli davranışlara (Main ve Hesse, 1990, akt. Belsky ve Pasco Fearon, 2008, s. 302) maruz kalması, yeterli ve uygun bir şekilde duygu düzenleme ve öz düzenleme stratejisi geliştirmesini engellemektedir. Ayrıca, dezorganize bağlanma ilişkisinde güvensizlikten ziyade, tutarlı bir stratejinin olmaması sorundur (Deklyen ve Greenberg, 2008, s. 649). Bakım veren, kafa karıştırıcı ve karmaşık mesajlar içeren şekilde davranır (örn. bebeği kucaklamak için kollarını uzatırken bir anda geri çeker), veya çocuğun ipuçlarına uygun olmayan şekilde karşılık verir (örn. Çocuk ağlarken güler).

Kısacası, bakım veren ‘senkronizasyondan uzaktır (out of sync)’ (Levy ve Orlans, 2000, s.11) Bu örüntüde, eş zamanlı olarak hem güvenin hem de tehdidin kaynağı bakım verendir. Çocuk güvenin kaynağına yani bakım verene, bir yandan yaklaşmak isterken bir yandan tehdit edileceği korkusu ile uzaklaşmak ister. Bu çözümlenememiş paradoks (unresolved pradox) (Egeland ve Carlson, 2004) karşısında organize edebilmenin bilinçdışı tek yolu, zihinsel olarak rahatsızlık verici durumları işlemlememek ve izole etmek şeklinde tezahür eden disosiasyondur (Deklyen ve Greenberg, 2008, s. 644).

Dezorganize bağlanmada tekrar eden etkileşimler neticesinde duygusal ve fiziksel ihtiyaçlarının korku ve tehdit ile karşılık bulması sebebiyle öz düzenleme stratejileri; sürekli aynı davranışın sergilenmesi, donakalma, stereotipik davranışlar, çelişkili davranışlar, kesintiye uğramış hareketler, vb. gibi gözlemlenebilir bir hedeften yoksun tutarsız davranışlar ile karakterizedir (Main ve Solomon, 1990; akt. Solomon ve George, 2008, s. 387). Main ve Hesse'ye göre dezorganize bağlanma açısından en önemlisi çocuğun rahatlama ve güven kaynağı olan ebeveyninin eş zamanlı korku ve tehdit kaynağı olması sebebiyle çocuğun bu çelişkiyi organize edip bir sonuca ulaşamamasıdır (1990, s. 163; akt. Lyons-Ruth ve Jacobvitz, 2008, s. 675).

Main ve Hesse (1992), 'korkutucu (frightening)' ebeveyn davranışını a) tehditkâr, b) tehdit edilmiş, c) disosiyatif, d) ürkek ve itaatkâr, e) eş gibi romantik, f) dezorganize olmak üzere 6 kategoride değerlendirmişlerdir. Jacobvitz ve arkadaşlarının (2006) Yetişkin Bağlanma Görüşmesi ile bağlanma örüntülerini belirledikleri 116 gebe annenin dezorganize bağlanmış olanların 8 aylık çocukları ile etkileşimde bulunurken daha fazla korkutucu davranış (frightening behavior) sergiledikleri gözlemlenmiştir.

Araştırmalara göre, dezorganize bağlanmış okul öncesi çağıdaki çocuklarda diğer çocuklara nazaran agresif ve dışsallaştırıcı davranış problemleri daha fazla görülürken; ergenlik döneminde içselleştirici davranış problemleri artmaktadır. Aynı zamanda, erken dönemdeki dezorganize bağlanma çocuğun gelecekte disosiyatif bozukluklara yatkınlığını arttırmaktadır (Lyons-Ruth ve Jacobvitz, 2008, s. 685-7). Sroufe ve arkadaşlarının riskli popülasyon ile gerçekleştirdikleri boylamsal araştırmasında, bebeklik dönemi dezorganize bağlanma örüntüsünün 26 yaşındaki çözümlenmemiş / dezorganize bağlanma örüntüsünü yordadığı neticesine ulaşılmıştır. Dezorganize bağlanmış bireylerde, problemlerle başa çıkma stratejisi olarak öfkenin semptomatik dışa vurumu, aşırı kaygı ve üzüntü çok barizdir (Kobak ve Madsen, 2008, s. 36). Liotti'ye göre (1992), Bebeklik döneminde davranışsal düzeyde gözlemlenebilen dezorganize bağlanma örüntüsü ergenlik ve yetişkinlik döneminde bir tür içselleştirilmiş semptom olan entegre edilememiş disosiyatif düşünce akışı olarak tezahür eder (Lyons-Ruth ve Jacobvitz, 2008, s. 686).

Özetle, bakım veren tarafından yeterince iyi kapsanamayan ve senkronize edilemeyen olumlu ve olumsuz duygular sağlıklı bir şekilde organize edilemez. Böylece yetersiz bir

duygu düzenleme stratejisi geliştirilmiş olur. Bu durum da, kişinin şahsi duygularının süresini ve yoğunluğunu kontrol etme ve başkalarının duygu durumlarını anlamada zorlanmasına sebep olur (Masterson, 2012, s. 30). Duyarlı bir bakıverme sayesinde tecrübe edilen iki esnek duygusal aktarım kişiye yeterlilik hissi, öz düzenleme kapasitesi ve kişilerarası ilişkilerde olumlu beklentiler geliştirmesine yardımcı olarak kişinin uyumlu, başa çıkabilen ve kendi hayatını aktif bir yönlendirebilen bir birey olabilmesini mümkün kılar (Weinfield ve ark. 2008, s. 84).

1.7. ÖZ DÜZENLEME

Öz düzenleme, “bireyin kendisini içsel mekanizmaları aracılığıyla düzenlemesi, kontrol etmesi” anlamına gelmektedir (Güner Cebioğlu ve Aksan, 2012, s. 239). Başka bir tanıma göre, öz düzenleme “Kişinin afekt, kognisyon, motor aktivite gibi alanlarda tepkisellik düzeyinin uyum sağlama ve çevresel şartlardaki değişimlere verilen tepkileri düzenleyebilme süreçleridir” (Vaughn, Bost ve van Ijzendoorn, 2008, s. 195). Öz düzenleme erken dönemdeki karşılıklı ama asimetrik olan bağlanma ilişkisinin içselleştirilmesine bağlıdır (Fonagy, Gergely ve Target, 2008, s. 792)

“Öz-doğrulama kuramına” göre -(self-verification tehory)- bireyin bir bakıma iç tutarlılık yaşamak için kendisi ile ilgili genel görüşünü destekleyici geri bildirimlere açık olduğunu ileri sürer. Swann ve arkadaşlarına göre, öz doğrulamanın ‘intrapsişik (intrapsychic)’ ve ‘kişiler arası (interpersonal)’ olmak üzere hizmet ettiği iki temel işlev vardır. Birinci işleve göre, kişinin kendi kendisini doğrulayabilmesi ‘kendisini bildiği’ hissini yaratarak içsel bir tutarlılık ve rahatlama yaratır. İkincisi ise, kişinin sosyal çevresinin de kendisini ‘kendi gibi bildiğini ve tanıdığını’ görerek kişilerarası bir tutarlılık yaşar (Swann, Wenzlaff, Krull ve Pelham ve ark.,1992; akt. Cassidy, Ziv, Mehta ve Feeney, 2003, s. 613).

Bir bakıma, kişinin intrapsişik ve kişilerarası tutarlılık algısı bireyin öz düzenleme kabiliyetinin anahtarıdır. Sosyal dünyaya açılan ilk kapı olan annenin, kapsayıcılık işlevlerini yeterince yerine getirmesi ile oluşan olumlu benlik ve olumlu sosyal dünya algısı kişinin kendisi ile ilgili olumlu geri bildirimlere odaklanmasını sağlar. Kişi bu şekilde öz

düzenleme yapar. Kendilik ve sosyal dünya imgesi olumsuz olan bireyler ise bu tarz geri bildirimlere odaklanarak içsel ve kişilerarası bir tutarlılık tecrübe ederek öz düzenleme yaparlar.

Cassidy ve arkadaşlarının (2003) yaş ortalaması 12 olan çocuklarla ve yaş ortalaması 17 olan ergenlerle gerçekleştirdiği iki aşamalı deneysel araştırmada, katılımcıların kendilik algılarının (self-perception) geri bildirim arayışlarını etkilediği tespit edilmiştir. Buna göre, olumlu kendilik algısı olan katılımcıların olumsuz kendilik algısı olan katılımcılara kıyasla daha olumlu geri bildirim arayışı içinde olduğu bulunmuştur.

Öz düzenlemeyi destekleyici iki temel parametre vardır: çocuğun mizacı ve ana baba duyarlılığı ve kontrolü. (Güner Cebioğlu ve Aksan, 2012, s. 242). Bağlanma ilişkileri ekseninde meseleye yaklaşacak olursak, bakım verenin hassasiyeti ve kontrolü kısmı bizi ilgilendirmektedir. Baumrind (1991) hassasiyeti “ana babanın kendisini çocuğun özel istek ve ihtiyaçlarına göre ayarlaması, bu sayede çocuğun birey olma (individuality), benlik düzenleme ve benliği ortaya koyma (self-assertion) becerilerini desteklemesi” şeklinde tanımlamıştır (akt. Güner Cebioğlu ve Aksan, 2012, 243).

Ebeveynin ya da bakım verenin duygusal projeksiyonu, duygusal senkronizasyonu, duyarlılığı ve duygusal düzenlemesi çocuk tarafından içselleştirilerek, çocuğun bağlanma örüntülerine ilişkin içsel çalışma modellerinin tekâmülüne zemin hazırlar ve bağlanma tarzlarının sürekliliğini sağlar (Kobak ve Sceery, 1988; Cassidy, 1988; Fury ve ark., 1997; Madigan, Ladd ve Goldberg, 2003). Zihinselleştirme ve sembolleştirme kapasitesinin artışı ile gelişen içsel çalışma modelleri (Uluç, 2012, s. 204) bireyin öz düzenleme stratejilerinin gelişiminde çok önemlidir.

Duygusal ihtiyaçlara duyarlı, kabul edici, çocuğu ile işbirliği içinde olan, kendisine ulaşılabilir olan ve dolayısıyla yeterince iyi olan bakım veren ile geliştirilen bağlanma ilişkisi güvenli bağlanmaya vesile olur. Güvenli bağlanma geliştirmiş bir bebeğin veya çocuğun ‘kendilik tasarımı’, ‘sevgi ve ilgiye değerim’ iken, ‘diğerleri tasarımı’, ‘sevgi ve ilgi gösterir’ şeklindedir. Yani, güvenli bağlanma ‘olumlu kendilik tasarımı’ ve ‘olumlu diğerleri’ tasarımı ile tezahür eder.

Duygusal ihtiyaçlara duyarsız, reddeden, şahsi duygusal ihtiyaçlarına odaklı olup çocuğunu ihmal eden ve işbirliğinden uzak olan ebeveynlerin bu tavrı kaçınmacı bağlanma

ile ilişkili bulunmuştur. Kaçınmacı bağlanma geliştirmiş çocuklarda, ‘kendilik tasarımı’, ‘sevgi ve ilgiye değerim’ iken, ‘diğerleri tasarımı’, ‘sevgi ve ilgi göstermez’ şeklindedir. Yani, kaçınmacı bağlanma ‘olumlu kendilik tasarımı’ ile ‘olumsuz diğerleri tasarımı’ ile tezahür eder. Son olarak, çocuğun duygusal ihtiyaçlarına tutarsız bir şekilde duyarlılık gösteren, çocuğu ile kurduğu ilişkide özerkliği teşvikten ziyade özerkliği ketleyici müdahaleci davranışlar sergileyen, bazen kabul edici bazen reddedici olup çocuğu derin bir ikileme düşüren bakım verme kaygılı bağlanma ile ilişkili bulunmuştur. Kaygılı bağlanmış çocuklarda ‘kendilik tasarımı’, ‘sevgi ve ilgiye değmem’ iken ‘diğerleri tasarımı’, ‘ilgi ve sevgi gösterir’ şeklindedir. Yani, ‘olumsuz benlik tasarımı’ ile ‘olumlu diğerleri’ tasarımı ile tezahür eder. Dezorganize korkulu bağlanma geliştirmiş çocuklar başkalarının kendilerine zarar vereceğinden oldukça korku duyar. Tehdit ediliyor olmak benlik imgesine zarar verir. Bu kategorideki bireylerin hem benlik hem de diğerleri tasarımı olumsuzdur. (Bartholomew ve Horowitz, 1991, s.240-2; Erözkan, 2009, s. 5).

Her ne kadar yeni ilişkişel tecrübeler ve gelişim ile değışime açık olsa da, bireyin kendisi ve diğerleri hakkında sahip olduğu zihinsel tasarımları, kendisi ile ilgili inançlarını, öz kavramını, başarılı yakın ilişkiler kurma ve sürdürme becerisini, benlik imgesinin gelişimini, insanlara dair yapıcı sosyal temsiller geliştirebilmesini etkiler (Thompson, 2008, s. 350). Yapılan araştırmalar da bu bilgiyi destekler mahiyettedir. Örneğın Arend ve arkadaşlarının (1979), 48 çocuk üzerinde gerçekleştirdiği üç aşamalı boylamsal araştırmada, çocukların 18 aylıkken tespit edilen güvenli bağlanma ile 2 yaşındayken değerlendirilen özerk işlevsellik düzeyi ve 4-5 yaşlarında değerlendirilen öz kontrol ve öz yılmazlık arasında olumlu ilişkisellik olduğu tespit edilmiştir. Bulguların da işaret ettiği üzere, güvenli bağlanmış çocukların, problem karşısında daha güçlü durabildikleri ve kendilerini kontrol edebildiklerini söylemek mümkündür.

Anan ve Barnett’ın (1999) gerçekleştirdiği ve çocukların bağlanma örüntülerinin iki yıl önce değerlendirildiği boylamsal bir araştırmada altı buçuk yaşındaki Afrika kökenli Amerikan çocukların bağlanma güveni ile sosyal destek algısı arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuştur. Bu bulgu, güvenli bağlanmış çocukların sosyal kognisyonları yani diğerlerine ilişkin temsilleri hakkında oldukça aydınlatıcıdır. Kendilik ve diğerleri temsili olumlu olan güvenli çocukların sosyal destek algıları da yüksek çıkmıştır.

Colman ve Thompson (2002)'a ait, bağlanma örüntülerinin AQS (Attachment Q-sort) ile değerlendirildiği bir araştırmada, 5 yaşındaki çocuklardan zor ama yapılabilir bir yapbozu yapmalarının istenmiştir. Düşük AQS güveni olan çocukların yüksek AQS güveni olan çocuklara nazaran kendilerinden daha fazla şüphe ettiği ve kendilerini olumsuz değerlendirdiği tespit edilmiştir. Örneğin, bir çocuk “Bu bana göre çok zor” demiştir. Yani, çocuk zorlayıcı durum karşısında kendisi hakkında olumsuz bir değerlendirme yaparak durumu kontrol etmeye çalışmaktadır veya durum ile başa çıkmaya çalışmaktadır denilebilir.

van Ijzendoorn (1995), 18 araştırmayı kapsayan meta analizinde ebeveynlerin ruh hali ile çocukların bağlanma güveni arasında %75 oranında bir mütakabiliyet olduğunu tespit etmiştir. Burada ruh hali (state of mind) ile kastedilen ebeveynlerin duygu ve düşüncelerini nasıl işlemledikleridir. Araştırmadan elde edilen verilere göre, güvenli bağlanmış ebeveynlerin çocukları güvenli; kaçınmacı bağlanmış ebeveynlerin çocukları kaçınmacı, kaygılı ebeveynlerin çocukları kaygılı ve dezorganize bağlanmış ebeveynlerin çocuklarının dezorganize bağlandığı tespit edilmiştir. Türk popülasyonu açısından mesele ele alındığında, özellikle annelerin kaçınmacı bağlanma örüntüsünün çocuk açısından hem anne hem babaya güvenli bağlanmayı olumsuz etkilediği tespit edilmiştir (Sümer ve Kağıtçıbaşı, 2010; akt. Sümer, 2012, s. 181). Ebeveynlerin bağlanma örüntüleri ile ana-babalık tarzları arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların neticesine göre, güvenli ana babaların daha çok demokratik dengeli ve çocuğun özerkliğini destekleyen ebeveynler oldukları tespit edilirken, kaygılı ana babaların yetkeci olup müdahaleci, kaçınmacı ana babaların ihmalkâr ebeveynler oldukları tespit edilmiştir (Sümer, 2012, s. 180).

Kısacası, çocuğa bakım verenin bağlanma tarzı ve buna paralel olarak gelişen duygu düzenleme ve öz düzenleme stratejilerinin ebeveynlik tarzlarının bir tür nesiller arası aktarım yoluyla bir sonraki nesle intikal etmekte olduğunu söylemek mümkündür.

2. ERGENLİK DÖNEMİNDE BAĞLANMA VE DİNAMİKLERİ

2.1. ERGENLİK DÖNEMİNDE ÖZERKLEŞME

Ergenlik dönemi, yoğun psikososyal değişimlerle tezahür eden gelişimsel bir “geçiş dönemidir (transitional period)”. Bu dönemdeki yoğun psikososyal gelişim ve değişim bağlanma ilişkilerinin yeniden anlamlandırılmasını ve dışa vurulmasını beraberinde getirir (Allen, 2008, s. 419). Söz konusu anlamlandırma süreçlerinin gerçekleştiği belki de en önemli alan kimlik inşa etme sürecidir.

Ergenlik döneminde, ilişkiler ebeveynden sosyal çevreye doğru kaymaya başlar. Buna ek olarak ergenin bilişsel gelişimi ile beraber soyut ve “karşı-olgusal (counterfactual)” düşünce kabiliyetinin artmasının (Allen, 2008, s. 420) bir neticesi olarak, sosyal çevresindeki mevcut bağlanma ilişkilerine dair zihinsel yapılar yeniden inşa edilir, anlamlandırılır ve entegre edilir (Hazan ve Shaver, 1987, s. 523). Ergen, başta ebeveynleri ve diğer bağlandığı kişilerle tecrübe ettiği ilişkileri ve onların birbiriyle olan ilişkilerini değerlendirir. Akabinde, zihnindeki ideal olan ilişki ile kıyaslar. Bu sayede, ergenlik dönemine dek idealize edilen ebeveynler hem olumlu ve olumsuz taraflarıyla değerlendirilmeye başlanır. Bu da bir “de-idealizasyon (de-idealization)” (Steinberg, 2005; Allen, 2008, s. 420) sürecinin habercisidir. De-idealizasyon ergenin kendisi ile ilgili algılarının da daha objektif ve sağlam temele oturmasını sağlar. Bu Herkül gibi çaba daha fazla özerkliği (Allen, 2008, s. 419) ve kimlik inşasını mümkün kılar.

Main ve arkadaşları (2003; akt. Alan, 2008, s. 421) genişleyen sosyal çevre ve artan bilişsel kabiliyetler neticesinde ebeveyni ya da bağlanma nesnelerini de-idealize ederek daha objektif bir şekilde değerlendirme ile tezahür eden bilişsel ve duygusal bağımsızlığa ‘epistemik alan (epistemic space)’ demişlerdir. Ergen epistemik alanda var olabildiği ölçüde sosyal anlamda bir keşfe çıkabilir ve farklı yeni roller deneyebilir.

2.2. ERGENLİK DÖNEMİNDE BAĞLANMA İLİŞKİLERİ

Erken dönemde destekleyici ve güven verici davranışlar sergileyen bakım veren ile büyüyen çocuklar oyun esnasında bakım vereni sürekli olarak kontrol ederek (check-back) (Sroufe, 1977, s. 1186) güvenli zemin olarak kullanırlar. Bir yandan anneden bağımsızlaşmayı arzularken bir yandan sürekli olarak güven arayışı içerisindeyler.

Güvenli bağlanan çocuklar keşif ve bağlanma arasında denge kurabilen çocuklardır. Diğer bir deyişle, güvenli çocuklar bağlanma ilişkisinin uzaklaşma ve yakınlaşma dinamikleri arasında dengeli bir şekilde gidip gelebilen çocuklardır. Bu durum, ergenlik döneminde de pek farklı seyretilmemektedir.

İnsanoğlunun içkin keşif arzusu çocukluk döneminden uzaklaştıkça her gelişimsel basamağın özelliklerine göre form değiştirerek davranışa yansır. Ergenlik döneminde bu form kimlik keşfi olarak karşımıza çıkar (Morsünbül ve Tümen, 2008, s. 26). Ergenlik döneminde birey, tıpkı bir çocuğun oyun esnasında annesini güvenli bir zemin olarak kullanması gibi, erken dönemdeki bağlanma ilişkilerinden tevarüs edilen içsel çalışma modelleri aracılığıyla “kişiler içi” ve “kişilerarası” keşiflerini gerçekleştirir.

Öz doğrulama teorisine atıfla, ergen zamanla intrapsişik ve kişilerarası bir tutarlılık oluşturur. Bu bağlamda, bağlanma tarzları kimlik inşasındaki keşif davranışının nicelik ve niteliğini belirleyen çok önemli bir bileşendir (*a.g.e.*, s. 30). Güvenli bağlanma ilişkisi, ergenlik döneminde sürekli bağlanma davranışını ortaya çıkararak başarılı kimlik statüsünün oluşmasını sağlar (*a.g.e.*, s. 26). Aksi takdirde, dağınık kimlik statüsü ortaya çıkar (Morsünbül ve Çok, 2011, s. 563). Nitekim Morsünbül ve Tümen (2008) bağlanma tarzları ile kimlik statüsü arasındaki ilişkiyi inceleyen bir araştırma gerçekleştirmişlerdir. Yaş ortalaması 19.11 olan 201 kişilik üniversite birinci sınıf öğrencilerini kapsayan bu araştırmanın sonuçlarına göre, kimlik statüleri bağlanma tarzları açısından farklılaşmaktadır. Konu hakkında Şahin ve Sürücü'nün (2011), ailesi ile birlikte yaşayan 151 ergen ile yetiştirme yurdunda yaşayan 91 ergen üzerinden gerçekleştirdikleri kesitsel araştırmanın sonuçlarına göre, güvenli bağlanma ile kararsız kimlik statüsü arasında olumsuz, saplantılı / kaygılı bağlanma tarzı ile kararsız kimlik statüsü arasında olumlu bir ilişki olduğu saptanmıştır. Yukarıda bahsedilen tüm bulgular beraber değerlendirildiğinde

güvensiz tarzda bağlanan bireylerin kimlik gelişiminin olumsuz etkilendiğini söylemek mümkündür.

Ergenin kimlik arayışına girebilmesi için özerkleşmeye ihtiyacı vardır. Bu özerkleşme süreci ön ergenlik döneminde ebeveyne daha az bağımlı olma çabası ile başlayıp son ergenlik döneminde tıpkı bir yetişkin gibi ebeveynden tamamen bağımsızlaşmaya kadar varır. Bu noktada, eken dönemdeki bağlanma ilişkisinin asimterisi kırılma yaşar ve simetrik yani karşılıklı (reciprocal) olmaya başlar (Crowell, Fraley ve Shaver, 2008, s. 601; Zeifman ve Hazan, 2008, s. 438). Bağlanma ilişkisinin asimterisi ile ‘bakım verme’ işlevinin her zaman anneden çocuğa doğru oluşu kastedilmektedir. Bu ilişkide, çocuk her zaman bakım alan konumunda iken, koruma, besleme, destekleme, vb. gibi bakım verme görevlerini yerine getiren anne bakım veren konumundadır. Ancak, söz konusu asimterik ilişki zamanla simetrik bir doğaya doğru evrilir.

Yetişkinlikte tecrübe edilen bağlanma ilişkilerinde eşler birbirleri için hem ‘bakım veren’ ve hem ‘bakım alan’ konumunda olabilirler. Örneğin, eşlerden birisi hasta olduğunda diğeri ona bakım verebilir. Bakım veren eş bir zaman sonra hasta olduğunda, önceden bakım alan eş bakımveren durumuna geçebilir. Bu durum yetişkin bağlanma ilişkilerinin prototipik bir özelliğidir. Çünkü normatif gelişim itibariyle yetişkinliğe doğru ilerledikçe bağlanma sistemi, cinsel sistem ve ebeveynlik sistemi ile entegre olmaya başlar (Hazan ve Shaver, 1987, s. 522; Zeifman ve Hazan, 2008, s. 447-8). Özellikle, orta ergenlikten itibaren bağlanma sistemi ve cinsel sistemin dâhil olduğu romantik ilişkiler başlamaktadır (Allen, 2008, s. 423).

Furman ve arkadaşlarının (2002) gerçekleştirdiği bir araştırmanın neticesine göre, ergenlik döneminde ebeveyne dair içsel çalışma modelleri ile romantik eşe dair içsel çalışma modelleri kayda değer bir benzerlik arz etmektedir (Allen, 2008, s. 427). Hazan ve Shaver’ın (1987) ‘Yetişkin Bağlanma Ölçeği’ni (Adult Attachment Scale)’ geliştirip uyguladıkları araştırmanın sonuçlarına göre, güvensiz bağlanmış bireyler romantik ilişki başlatmaktan çekinmektedirler. Bağlanma tarzlarının kendi kendine rapor etme yöntemi ile belirlendiği bir araştırmada, güvensiz bağlanma gösteren ergenlerin ilişkilerinde daha fazla kaygı yaşadıkları ve partnerleri ile daha fazla cinsel birliktelik yaşamalarına rağmen daha

az sevk aldıkları bulunmuştur (Tracy, Shaver, Albino ve Cooper, 2003; akt. Allen, 2008, s. 427)

Ergen bireyin, özerkleşme ve kimlik inşa etme çabalarının yanı sıra birincil bakım vereni veya ebeveynleri ile bağlanma ilişkisi devam eder (Campa, Hazan ve Wolfe, 2008, s. 289; Morsünbül ve Çok, 2011, s. 556). Bu devamlılık özellikle de yoğun stres anlarında duygusal destek ihtiyacı arttığında gözlemlenir. Bu durumu Waters ve Cummings (2000) 'acil durumlar' ve 'acil olmayan durumlar' üzerinden açıklamıştır. Bu bakış açısına göre, ergenler ve yetişkinler acil olmayan durumlarda fiziksel olarak ulaşılabilir olan herhangi bir kişiden yardım ve destek alırken, kişinin kendisinin tehdit altında olduğu acil durumlarda bağlanma sistemi hayli etkin olduğundan yardım ve desteği bağlanma nesnesinden almayı tercih etmektedir. Konu ile ilgili araştırmalar, erken ergenlik döneminde acil olmayan durumlarda arkadaşların ebeveyne kıyasla daha çok tercih edildiğini göstermektedir (Hazan ve Zeifman, 1994). Örneğin, Rosenthal ve Kobak'ın (2010) 212 lise, 198 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirdikleri bir araştırmanın sonuçlarına göre, katılımcıların günlük acil olmayan durumlarda bağlanmadıkları kişilerden yardım istedikleri bulunmuştur.

Ergenlik dönemindeki arkadaşlık ilişkileri çocukluk dönemindeki oyun arkadaşlığından farklıdır. Ergenlik dönemindeki arkadaşlıklar özellikle son ergenlik dönemi itibariyle, Ainsworth'ün (1989) bağlanma ilişkisinin beş temel özelliği olarak belirttiği gibi, a) ayrılık durumunda strese girme, b) yakınlık arayışı, c) yeniden birleşmeden keyif alma, d) kayı durumunda yas tutma, e) bağlanma nesnesinin varlığında güvende hissetme kriterlerini karşılayarak bağlanma ilişkisi olmaya başlar (Allen, 2008, s. 422). Ancak, Furman'a göre, arkadaşlık ilişkileri yakınlık arayışı ve güvenli zemin teşkil etme açısından bağlanma ilişkilerine benziyor gibi gözükse de, ayrılık kaygısı ve kalıcı bir bağlılık olmaması sebebiyle çok azı bağlanma ilişkisidir (Furman, 2001; akt. Rosenthal ve Kobak, 2010, s. 4).

Ergenlik dönemindeki sosyal ağ genişledikçe üçüncü veya dördüncü dereceden bağlanma ilişkisi olasılıkları doğmaktadır (Rosenthal ve Kobak, 2010, s. 5). Bu durum erken dönemdeki bağlanma nesneleri arasındaki hiyerarşik yapıya benzemektedir. Söz konusu hiyerarşik yapıda bazen diğer yetişkinler veya cinsel etkileşim nedeniyle yaşlılar

ebeveynin tepesinde yer alabilmektedir. (Bowlby, 1969/1982, s. 207; akt. Rosenthal ve Kobak, 2010, s. 5).

Bowlby, ebeveyni bağlanma hiyerarşisinin aşağısında yer alan veya başka bir deyişle ebeveyninden ‘kopmuş (detached)’ ergenler ile ebeveynine çok bağımlı, özerkleşemeyen ve ilgisini dışarıya yöneltemeyen ergenlere ‘uç ergenler (extreme adolescents)’ demiştir (s. 207). Nitekim bu uç ergenlik kategorisinde yer alan ve erken ergenlik döneminde ailesi ile ilişkisini kesip arkadaş etkisinin altında fazla kalan ergenlerin ‘prematüre özerklik (premature autonomy)’ sergilediği düşünülmektedir. Prematüre özerklik sergileyen ergenler davranış problemleri, düşük akademik başarı ve suç davranışı bakımından ciddi risk altındadır (Rosenthal ve Kobak, 2010, s. 6).

Rosenthal ve Kobak’ın (2010) ergenlik döneminin bağlanma ilişkilerinin hiyerarşik yapısını test eden ilk araştırma olma niteliğine sahip çalışmasında söz konusu hiyerarşik yapı doğrulanmıştır. Araştırmanın sonuçlarına göre, %53’lük pay ile biyolojik anne hiyerarşinin tepesinde yer alırken, bunu %13’lük pay ile arkadaşlar, %12’lik pay ile romantik partner, %11’lik pay ile baba ve %7’lik pay ile kardeşler takip etmektedir. Arkadaşların hiyerarşinin tepesine yerleştirilmesi, babaların hiyerarşiden dışlanması veya dördüncül pozisyona yerleştirilmesi ile davranış problemleri arasında olumlu bir ilişki tespit edilmiştir. Ergenliğin ilerleyen dönemlerinde romantik partnerlerin konumu hiyerarşinin tepesine doğru kayarken annelerin konumu değişmemektedir. Son ergenlik dönemine doğru romantik partnerlerin hiyerarşinin tepesinde konumlanıyor oluşu ebeveyn ile bir problemin işaretçisi olmaktan ziyade cinsel sistemin de devreye girmesi ile beraber ergenin yetişkin tarzı yakın ilişkiler deneyimlemeye başlamasından kaynaklanmaktadır. (Rosenthal ve Kobak, 2010, s. 23).

Zamanla, ergen ve ebeveyn arasındaki ilişki hedef odaklı olmaya başlar (Allen, 2008, s. 421). İlişkinin her geçen gün daha hedef odaklı olması her iki tarafın, karşı tarafın hedefleri ve istekleri doğrultusunda davranışlarını gözden geçirmesini sağlar. Böylece, ergen duygusal destek ihtiyaç hissettiğinde ebeveynlere bağlanma nesnesi olarak daha az bağlı olmaya başlar. Özünde, ergenin duygusal ve sosyal destek almaya hizmet eden bağlanma yöneliminde bir değişim olmaz. Değişim, bağlanma davranışının ebeveyninden sosyal çevreye kayması bakımındandır. Bağlılık ve bağımlılık ihtiyacı bir bakıma bir adres

değişikliği yaşar. “Bağlanma, ergenlik döneminde ergenin yeni durumlarla baş etmesinde temel rol oynar” (Morsünbül ve Çok, 2011, s. 556). Orta ergenlikten itibaren, yakınlık arayışı, sosyal davranış hakkında geribildirim alma, sosyal bilgi, etkileşim, bağlanma ve cinsellik gibi alanlardaki ihtiyaçlar arkadaş ilişkileri aracılığıyla karşılanır.

Ergenlik dönemi bağlanma ilişkileri bağlanma tarzlarına göre değerlendirildiğinde özellikle güvenli bağlanma tarzı Türk ergenleri arasında en yaygın örüntüdür. Bartholomew ve Horowitz’in dörtlü bağlanma tarzı şeması baz alınarak gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre, %33'lük pay ile güvenli bağlanma ergenler arasında en yaygın örüntü iken, bunu %27'lük pay ile kayıtsız/kaçınmacı (dismissing) örüntü ve % 27'lik pay ile saplantılı/kaygılı (preoccupied) bağlanma örüntüsü takip etmiştir. Korkulu/dezorganize (fearful) bağlanma örüntüsü %14'lük pay ile son sırada yer almıştır (Çuhadaroğlu Çetin ve ark., 2010, s. 845). Aynı araştırmaya göre güvenli ve kayıtsız bağlanan bireylere nazaran saplantılı ve korkulu bağlanan ergenlerin kendilik imgeleri daha olumsuzdur. Olumsuz kendilik imgesi ve düşük sosyoekonomik düzey arasında olumlu bir ilişki vardır. Araştırmacılara göre, Sümer ve Güngör'ün 1999 yılındaki çalışmasından sadece dört yıl sonra topladıkları veriler aradan geçen zaman zarfında güvenli bağlanma örüntüsünde bir düşüş yaşandığını göstermektedir. Şöyle ki, Sümer ve Güngör'ün araştırmasında, güvenli bağlanma %41-43, saplantılı bağlanma %25-28, kayıtsız bağlanma %17-19 ve korkulu bağlanma %9-15 oranında bulunmuştur. Bu veriler bireyselleşen sosyokültürel yapı neticesinde daha güvensiz bir toplum olma yolunda gidildiğinin göstergesidir.

Bağlanma tarzları ve ergenlik döneminde yaşanan güçlükler arasındaki ilişkiyi inceleyen ve yaşları 11 ile 16 arasında değişen 194 kız ve 190 erkek ergen popülasyondan oluşan betimsel bir alan araştırmasının neticesine göre, güvenli bağlanma ile yüksek prososyal davranış ve düşük duygusal semptom, hiperaktivite ve dikkat eksikliği, arkadaş ilişkilerinde problem, davranım bozukluğu ve total güçlükler arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Korkulu bağlanma ile artmış duygusal semptomlar ve total güçlükler arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilirken, kayıtsız bağlanma ile artmış duygusal semptomlar, hiperaktivite, dikkat eksikliği, total güçlükler ve düşük prososyal davranış arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Keskin ve Çam, 2010)

Ergenlik dönemi bağlanma ilişkisinin dinamiklerinden bahsederken bir başka önemli husus ise bağlanmanın sürekliliği mevzudur. Burada, bağlanmanın sürekliliği sorunsalı ile erken dönemde tecrübe edilen bağlanma tarzlarının ve bu tarzlara ilişkin zamanla gelişen içsel çalışma modellerinin yaşlılık dönemine dek aynı örüntü ile devam edip etmediği kastedilmektedir. Bowlby'a ve literatürdeki pek çok araştırmannın neticesine göre bağlanma tarzları içsel çalışma modelleri aracılığıyla süreklilik arz etmektedir (Kobak ve Sceery, 1988; Cassidy, 1988; Fury ve ark., 1997; Madigan ve ark., 2003). Bazı araştırmalar ise, bağlanma örüntülerinin farklı gelişim dönemlerinde süreklilik arz etmediğini ve değişebildiğini göstermiştir (Aviezier ve ark., 2002; Weinfield, Sroufe ve Egeland, 2000).

Davila ve arkadaşlarına göre, bağlanma örüntülerindeki süreksizlik iki sebebe bağlı olarak gerçekleşebilir: Kişilerarası stresli yaşam olayları ve güvensiz bağlanma tarzı. Sevilen ve bağlı olunun kişiyle çatışma, ondan ayrılma, kayıp, vb. gibi kişilerarası stresli yaşam olayları neticesinde, bireyin güvenli bağlanma örüntüsü güvensiz bağlanma örüntüsüne dönüşebilir veya çevresel şartların dramatik bir şekilde düzelmesiyle güvensiz örüntüden güvenli bir örüntüye dönüşebilir (Morsünbül ve Çok, 2011, s. 560). Güvensiz örüntüden güvenli örüntüye dönüşüm temelinde gerçekleşen süreksizlik ilişkisi, güvensiz bağlanmış kurum çocuklarının yaşam şartlarının iyileşmesi ve kendilerine bağlanma ilişkilerini destekleyici ortamlar sunulduğu takdirde güvenli bağlanabilecekleri noktasında yeşil ışık yakmaktadır.

Weinfield, Sroufe ve Egeland'ın bebeklik dönemi bağlanma ilişkisi ile yetişkinlik dönemi bağlanma ilişkisi arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmaya oldukça fakir ve riskli çevrelerden gelen 57 birey katılmıştır. Bebeklik dönemindeki bağlanma örüntülerinin Yabancı Durum Deneyi ile yetişkinlik dönemi bağlanma örüntülerinin 'Yetişkin Bağlanma Görüşmesi (Adult Attachment Interview)' (George, Kaplan ve Main, 1985) ile test edildiği araştırmannın sonuçlarına göre, bağlanma örüntülerinin sürekliliği ya da süreksizliği kötü davranım (maltreatment), annesel depresyon ve ön ergenlikteki ailesel işlevsellik değişkenlerine bağlı olarak anlamlı bir farklılık göstermiştir. Bu bulgular da bağlanmanın kendisinin sürekli ama tarzlarının zor ve karmaşık hayat şartlarına bağlı olarak süreksiz olduğunu göstermektedir. Bunun dışında, süreksizlik hipotezinin ikinci nedeninin güvensiz

bağlanma oluşu ise, araştırma sonuçlarına göre bağlanma tarzlarında gözlemlenen süreksizliğin daha çok güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip bireylerde görülmesidir (Morsünbül ve Çok, 2011, s. 560).

İçsel çalışma modelleri alt başlığı altında etraflıca değerlendirildiği gibi, bağlanma tarzları bir kişilik yapılanmasından ziyade yeni kişilerle ve deneyimlerle yeniden inşa edilebilen organizasyonel bir yapıdır. Bu yapıya temel teşkil eden erken dönem bağlanma ilişkileridir. Bu argümandan hareketle bağlanma tarzlarının ilişkiye dair bir özellik olduğunu söylemek mümkündür (Yağmurlu ve Kodalak, 2010, s. 1).

3. BAĞLANMA, KÖTÜ MUAMELE VE PSİKOPATOLOJİ

3.1. KÖTÜ MUAMELENİN BAĞLANMA İLİŞKİLERİNE ETKİSİNİN NÖROBİYOLOJİSİ

Bowlby'nin psikopatolojiye olan ilgisi ve bağlanma kuramını kurumda kalan mahrumiyet yaşamış çocuklarla ilgili gözlemlerinden yola çıkarak geliştirmesine rağmen, literatürdeki bağlanma kuramını destekleyici araştırmalar genellikle bağlanmanın normatif yönüne odaklanarak sağlıklı bağlanma gelişimine ışık tutmuştur. Muhakkak ki bu çaba çok değerlidir, ancak eksiktir.

1970 ve 80'lerdeki belli başlı araştırmalar riskli arka plandan gelen çocuklar ve ruhsal rahatsızlıkları olan yetişkinleri konu edinmeye başladıkça psikopatolojinin altında yatan ilişki dinamikleri, bakım vermenin önemini ve stres ile başa çıkarken ki duygusal ve davranışsal stratejileri anlamak mümkün olmuştur (Deklyen ve Greenberg, 2008, s. 637).

Çocukluk döneminde kötü muameleyle maruz kalmış çocukların bağlanma ilişkilerini ve psikopatolojisini etraflıca değerlendirebilmek için sistemik gelişimsel bir bakış açısı zaruridir. Deklyen ve Greenberg'in (2008) sunduğu model bunun için oldukça elverişli gözükmektedir. Çocuktaki psikopatolojiyi açıklayabilmek için kullandıkları dörtlü risk modeline göre, a) çocuğun karakteristiği (ör. Mizaç, biyolojik yatkınlık, nörobilişsel işlevler); b) erken dönem bağlanma ilişkilerinin kalitesi; c) ebeveynlik yöntemleri/sosyalleşme stratejileri; d) aile ekolojisi olmak üzere tüm faktörler farklı

düzeylede birleşerek bir sonuca neden olur. Söz konusu faktörlerin farklı kombinasyonları aynı sonuca sebebiyet verebileceği gibi (equifinality), belli bir faktör farklı farklı sonuçlara da sebebiyet verebilir (mutlifinality) (Deklyen ve Greenberg, 2008, s. 638-639). Örneğin, 1972 yılında 442 beyaz erkek bebeğin doğum itibariyle izlendiği bir araştırmada, çocukluk döneminde kötü muamele gören düşük MAOA (monoaminoksidaz-A) aktiviteli bireylerin yüksek MAOA aktiviteli kötü muamele mağduru bireylere kıyasla daha fazla dışsallaştırıcı davranım bozukluğu sergiledikleri bulunmuştur. Aynı araştırmada, ihmal ve istismar mağduru ve düşük aktiviteli MAOA olan 55 erkeğin yüksek MAOA olanlara kıyasla ergenlik döneminde iki kat daha fazla zorbalığa başvurduğu, hırsızlık yaptığı, sürekli kavga ettiği ve kabadayılık yaptığı bulunurken, yetişkinlik döneminde bir suçtan hüküm giydikleri tespit edilmiştir (Masterson, 2008, s. 35). Bu araştırma, genetik yapının kötü muameleye maruz kalmış ve yara almış çocukları koruyabileceğinin göstergesi olmakla beraber, psikopatolojik öyküde yukarıda sayılan dörtlü modelin önemini vurgulamaktadır. Yani, görünürdeki davranış problemini açıklarken kötü muameleye maruz kalma ile beraber nörofizyolojik etmenlerin de değerlendirilmesi gerektiğine işaret etmektedir.

Tek başına bir neden bir olayı açıklamada yetersizdir. Bağlanma ilişkisi el alınacak olursa, bağlanma stabil durağan bir yapı değildir. Gelecekteki bir psikopatolojiyi açıklamak için tek başına yetersizdir. İnsanoğlunun ekosistemindeki birkaç faktör kesiştiği zaman gelecekteki olası problemlerin olasılığı artmaktadır. Önemli olan bu faktörlerin birbiri ile nasıl ne zaman kesiştiğidir. Dolayısıyla, bağlanma örüntüleri muhtelif birçok değişken ile bir araya geldiğinde kişiyi psikopatolojiye yatkın kılmaktadır. Bu bağlamda bağlanma örüntüsü aracı etken (mediating factor) işlevi görmektedir.

Bu bakış açısına göre genetik faktörler bağlanma örüntüsünün gelişimi açısından önemlidir. Lakatos ve arkadaşlarının (2002) araştırma bulgularına göre, düşük riskli örnekleme de dezorganize bağlanma örüntüsü ile dopamine D4 reseptör geni (DRD4 7-) arasında ilişkisellik vardır. Bu ilişki de sadece -521T allelinin varlığında söz konusudur. DRD4 7-yinelenen alleli ve -521T allelinin beraber bulunduğu durumlarda dezorganize bağlanma oranı %40 civarındadır. Bu bulgular da dezorganize bağlanma ve ona eşlik eden psikopatolojinin altında ilişki sel arka plan ile birlikte genetik yapının da değerlendirilmesi gerektiğinin önemini vurgulamaktadır.

Ancak şunu vurgulamak da fayda vardır: Gben çevre etkileşimi söz konusu olduğunda, erken dönemde bakım verenin davranışları gen ekspresyonunu etkilemektedir (Lyons-Ruth ve Jacobvitz, 2008, 669). Dolayısıyla tek başına “kötü muameleye maruz kalma güvensiz bağlanmaya veya dezorganize bağlanmaya olur” şeklindeki bir yaklaşım bilimsel açıdan naif bir yaklaşım olsa da, ilişkisel geçmişin nörofizyolojik ve genetik açıdan kalıcı etkiler bıraktığı da bir gerçektir. Örneğin, nöroendokrin sistemdeki ‘HPA eksen (Hypothalamic-pituitary-adrenocortical axis)’ erken dönemdeki ilişkisel bozukluklara açık bir sistemdir. Özellikle de bu ilişkisel bozuklukların zamanlaması sistemin düzenlenmesi açısından çok önemlidir. Doğumdan sonraki ilk bir ya da iki hafta içinde tecrübe edilen annesel mahrumiyet sistemin regülasyonu açısından en yıkıcı etkiyi yaratmaktadır. Çünkü HPA ekseninin işlevlerinde kalıcı aksamalar postnatal dönemdeki ilk iki haftaya tekabül eden SHRP’de (stress hyporesponsive period) meydana gelmektedir. Bakım verenin ilgisi ve bebeğe karşı duyarlılığı bu periyottaki stresli yaşantılar karşısında koruyucu bir tampon görevi görmektedir (Fisher, Gunnar, Dozier, Bruce ve Pears, 2006, s. 217-8). Dolayısıyla erken dönemde uzun süreli ve yüksek düzeyli stres bu sistem aracılığıyla kalıcı etkilere neden olabilmektedir.

Bu sistemin strese tepki verme ve diurnal ritmi sağlama şeklinde iki temel görevi bulunmaktadır (Dozier ve Rutter, 2008, s. 708). Stresli bir durum ile karşılaşıldığında (ör. anneden ayrı kalma) limbik sistem hipotalamusu, hipotalamustan salınan ‘CRH (corticotropin-releasing hormone)’ hipofizi uyarır ve buradan salınan ‘ACTH de (adrenocorticotropic hormone)’ de adrenal korteksi uyararak kortizol salınımı sağlar. Adrenal kortekste kortizol salınımı ile hipofizden ACTH salınımı arasında negatif bir ilişki vardır. Sistem kortizol seviyesi artınca hipofizdeki ACTH salınımını durdurur. Çok uzun süreli strese maruz kalma sonucunda kortizol yoğunluğunun artışı beyindeki hipokampal alanda tahribata sebep olabildiği gibi (Sapolsky, Romero ve Munck, 2000; akt. Dozier ve Rutter, 2008) HPA sisteminin de kalıcı olarak düşük düzeyli çalışmasına sebep olabilir (Gunnar 2006; akt. Dozier ve Rutter, 2008).

Örneğin bir araştırmada kurumda kalan çocuklardan diurnal ritminin bazılarının gün boyunca düşük, bazılarının yüksek olduğu bulunmuştur. Yani, kortizol düzeyinin normal olarak beklenene göre atipik seyrettiği bulunmuştur. Aynı zamanda, konu ile ilgili diğer

araştırmalara göre sabahları düşük kortizol düzeyi ile davranım bozukluğu (Pajer ve ark., 2001; akt. Dozier ve Rutter, 2008) ve TSSB'nin ilişkili olduğu bulunmuştur (Davies ve ark., 2007; akt. Dozier ve Rutter, 2008). Fisher ve arkadaşlarının (2006) iki boylamsal araştırmayı analiz ettikleri çalışmanın sonuçlarına göre, bakım verme temelli müdahaleler mağdur ocukların HPA eksenini işlevlerinin normalleşmesine yardımcı olmaktadır.

Bağlanma problemleri ve psikopatolojinin altında yatan nedenleri sistemik bir yaklaşımla değerlendirmek için zaruri olan genetik ve fizyolojik nedenlerin dışında yukarıda bahsedilen dörtlü risk modelinin b, c ve d Őıklarında belirtilen ailevi ve ebeveynsel faktörleri ele almak gerekmektedir. Bu bakımdan kötü muamele kavramını biraz açıklamak gerekmektedir.

ocuk istismarı ve ihmali iki temel kötü muamele türü olarak karşımıza çıkmaktadır. ocuk istismarı veya ihmali terimlerinden önce Kempe, Silverman ve Steele (1962) 'hırpalanmış ocuk sendromu (battered child syndrome)' terimini kullanmışlardır (Crittenden ve Ainsworth, 1989, s. 432). Bu kullanım daha sonra kendini ocuk istismarı teriminin kullanımına bırakmıştır. Birleşmiş Milletler ocuk Hakları Sözleşmesi'nin 19. maddesi uyarınca bir çocuğun bakımı ile sorumlu olan kişilerden gelebilecek herhangi bir kötü muamele durumunda o çocuğu koruma yükümlülüğü altındadır (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004, s. 141).

ocuk istismarı ve ihmali "anne, baba ya da bakıcı gibi erişkin tarafından çocuğa yöneltilen, toplumsal kurallar ve profesyonel kişilerce uygunsuz ya da hasar verici olarak nitelendirilen, çocuğun gelişimini engelleyen ya da kısıtlayan eylem ve eylemsizliklerin tümü olarak tanımlanmaktadır" (Taner, 2004, s. 82; akt. Koçak ve Büyükgönenç, 2011, s. 91). Bu tanımda bahsi geçen bir eylemsizlik türü olarak ihmali, "bir çocuğun bakımından mesul olan kişinin çocuğun güvenlik ve esenliği için gerekli olan ihtiyaçlarını karşılamamasıdır" (Dozier ve Rutter, 2008, s. 701). İhmal eylemsizlik içermesi bakımından daha pasif bir sürece içerirken, istismar daha aktif bir sürece işaret içerir (Briere, 2002, s. 2).

Bağlanma perspektifi ile değerlendirildiğinde, ihmali ve istismarın en erken etkilerinden birisi çocuğun kendisine ve diğerlerine dair zihinsel temsilleri olumsuz etkilemesidir.

Klinikte görünen güvensiz bağlanma örüntüleri örtük olumsuz ilişkisel temsillerin davranışsal dışavurumlarıdır (Briere, 2002, s. 3).

Bazı araştırmacılar ihmali de istismar kapsamında ele almaktadır. İhmalin dışındaki istismar tipleri fiziksel, duygusal ve cinsel istismar olmak üzere üçe ayrılmaktadır. “Fiziksel istismar, çocuğun kaza dışı yaralanmasıdır. Duygusal istismar, ebeveyn ya da çevredeki diğer yetişkinlerin çocuğun yetenekleri üstünde istek ve beklentiler içinde olmaları ve saldırganca davranmalarıdır. Cinsel istismar; çocuğun kendisinden büyük bir kişi tarafından cinsel doyum için zorla veya ikna edilerek kullanılması ya da başkasının bu amaçla çocuğu kullanmasına izin vermesidir” (Koçak ve Büyükgönenç, 2011, s. 91).

Çocukluk döneminde cinsel istismara maruz kalma sıklığı %10-40 dolaylarındadır (Avcı ve Tahiroğlu, 2007, akt. Aktepe, 2009, s. 98). Nitekim bu oranlar cinsel istismar mağduriyetinin sadece %15’inin bildirildiği bilgisi ile beraber değerlendirildiğinde cinsel istismarın epidemiyolojik temeli daha sağlıklı değerlendirilebilir. Cinsel istismar mağduru çocuklar genellikle 14 yaşın altında olmakla beraber kız çocukları erkek çocuklarına nazaran dört kat daha fazla mağduriyet yaşamaktadırlar (Aktepe, 2009, s. 95-98).

Cinsel, fiziksel veya duygusal fark etmeksizin örseleyici davranışlara maruz kalma uzun süreli kişilerarası zorluklar, bozulmuş düşünce yapısı, duygusal rahatsızlıklar ve travma sonrası stres yaratır (Briere, 2002, s. 2). Örseleyici bir durum olarak cinsel istismar, kişilerarası ilişkilerde kendilik sisteminin, duygu düzenleme sisteminin ve güven hissinin zedelenmesi ile sonuçlanan belki de en yıkıcı bir deneyimdir (Schwartz ve Galperin, 2008, s. 113). Genel olarak cinsel istismar çocuğun evine, bedenine, bakım veren nesnesine, etrafındaki yetişkinlere güvenini kırar. Ancak bu deneyimin yetişkinlik yaşantılarını nasıl etkilediği istismarın yaşandığı yaşa, süresine, istismarcı ile olan ilişkiye, istismarcının cinsiyetine, geçmiş travma öyküsüne, olayın meydana geliş şekline, ailesel şartların sürekliliğine ve bağlanma örüntülerine göre farklılık göstermektedir. (Schwartz ve Galperin, 2008, s. 113-4).

Çocuk istismarı %95 olasılıkla ebeveynler tarafından gerçekleştirilmektedir. Bunu %77 olasılıkla aile, % 11 olasılıkla diğer akrabalar ve % 5 tanıdık olmayan kişiler ve % 2 olasılıkla çocuğun bakım vereni ile ilgilenen hiyerarşinin aşağısındaki kişilerden olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca genel anlamda kız çocukları (%52) ve erkek çocuklarının (%48)

istismara uğrama oranları birbirine yakın olsa da kız çocukları erkek çocuklara kıyasla üç kat daha fazla cinsel istismara maruz kalmaktadır (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004, s. 141).

Aile ortamında çocuğa bakım vermekle yükümlü olan ebeveynin gerekli yükümlülüklerini yerine getirmediği ve çocuğu ihmal veya istismar ettiği durumlarda bağlanma ilişkisinin gelişimi sekteye uğramaktadır. Bu durum genel olarak güvensiz bağlanma veya dezorganize bağlanmaya sebebiyet vermektedir (Liang, Williams ve Siegel, 2006; Dozier, Stovall-McClough ve Albus, 2008).

Örneğin, Selçuk Üniversitesi'nin farklı fakültelerinde öğrenim gören ve yaş ortalaması 18.8 olan 566 birinci sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada, tüm istismar türlerinden herhangi birinden mağdur olma ile Yetişkin Bağlanma Görüşmesi kategorilerinden saplantılı/kaygılı bağlanma arasında anlamlı düzeyde bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Deniz, 2006). Bağlanma Kuramının Dinamik Gelişimsel Modeli'ne göre (Dynamic-Maturational Model of Attachment Theory) cinsel istismar geçmiş olan annelerin bu durumu kendi çocukları ile kurdukları bağlanma ilişkisini etkilemektedir. Bu bakımdan istismarın, bağlanma ilişkilerinin nesiller arası aktarımında dolaylı bir etkisi vardır.

Konu ile ilgili Kwako, Noll, Putnam ve Trickett (2010) tarafından 1987-2005 yılları arasında 35 anne ve onların 54 çocuğundan veri toplanarak gerçekleştirilen boylamsal bir araştırmanın sonuçlarına göre, cinsel istismar mağduru annelerin mağdur olmayan annelere kıyasla daha güvensiz bağlandığı ve daha fazla bağlanma kaygısı belirttiği saptanırken cinsel istismar mağduru annelerin çocuklarının kendini aşırı korumacı stratejiler kullandıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda, van Ijzendoorn'un (1995) gerçekleştirdiği meta analiz bu bağlamda oldukça önemlidir. Araştırmanın bulgularına göre, dezorganize bağlanmış bebeklerin %53'ünün annelerinin Yetişkin Bağlanma Görüşmesi'ne göre çözümlenmemiş (unresolved) / dezorganize bağlanmış olduğu tespit edilmiştir. Yine aynı araştırmada, çözümlenmemiş / dezorganize olan annelerin %53'ünün de dezorganize bağlanmış bebekleri olduğu tespit edilmiştir.

Benzer şekilde Cort, Toth, Cerulli ve Rogosch (2011) tarafından 104 anne ve çocuğu ile gerçekleştirilen araştırma çoklu kötü muamelenin (multiple maltreatment), çocuğu ya

doğrudan tekrar ile maruz bırakarak ya da çocuğun kötü muameleye maruz kalma riskini arttırıcı güvensiz çevresel şartlar sunarak nesilden nesile aktarıldığını göstermiştir.

Örneğin, Liang, Williams ve Siegel (2006) tarafından 206 cinsel istismar mağduru birey üzerinde gerçekleştirilen iki aşamalı boylamsal araştırmanın sonuçlarına göre, annesel bağlanma güvensiz olan cinsel istismar mağduru kızların daha erken evlendikleri veya birlikte yaşamayı tercih ettikleri bulunurken, ağır cinsel travma mağduriyetinin evlilik hayatından tatminsizlikle ilişkili olduğu bulunmuştur.

Literatürdeki bulgulara göre çocukluk çağı kötü muamele ile dezorganize veya güvensiz bağlanma arasında ilişki vardır ancak, kötü muamele gösteren ebeveynler arasında da dezorganize veya güvensiz bağlanma çok yaygın olduğundan, kötü muamele olmasa dahi dezorganize veya güvensiz bağlanma nesilden nesile aktarılıyor olabilir. (Breidenstine, Bailey, Zeanah ve Larrieu, 2011, s. 281).

3.2. BAĞLANMA İLİŞKİLERİNİN BOZULMASI VE PSİKOPATOLOJİ

Dezorganize bağlanmış veya bağlanma tecrübesi olmamış çocuklar eşzamanlı veya geleceğe yönelik psikopatoloji geliştirme ve yeni travmatik deneyimlere maruz kalma açısından ciddi risk altındadır (Breidenstine, Bailey, Zeanah ve Larrieu, 2011, s. 274-80). Bu bağlamda, travma geçmişi olan ve erken dönemde kapsayıcı bir bakım verenden yoksun kalan bireyler borderline kişilik bozukluğuna veya disosiyatif patolojiye yatkın olmaktadır (Main ve Hesse, 1990).

Bağlanma tarzlarının travmatik deneyim sonrasındaki uyum sürecine etkisini inceleyen boylamsal araştırma sayısı oldukça azdır. McDonald ve arkadaşları (2008) tarafından düşük gelirli bir örneklem üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmada 12 aylıkken test edilen dezorganize bağlanma örüntüsünün 8 buçuk yaşta görülen TSSB ve kaygı bozukluğu düzeyini yordadığı bulgusu dikkat çekicidir. Bu bulgu, erken dönem dezorganize bağlanmanın çocuğun travmatik ve stresli yaşam olayları ile başa çıkmada zorlanması ile ilişkili olduğunu göstermektedir.

Ogata ve arkadaşlarının (1990) gerçekleştirdiği araştırmada, Borderline kişilik bozukluğu olan kadınların %71'inin cinsel istismar mağduru oldukları tespit edilmiştir.

Stovall-McClough ve Cloitre (2006) tarafından çocukluk çağı istismar geçmişi olan 60 kadın ile gerçekleştirilen araştırmada kadınların 30'u çocukluk çağı istismarına ilişkin TSSB tanısı alan deney grubunu diğer 30 kişilik grup ise kontrol grubunu oluşturmuştur. Sonuç olarak, TSSB tanısı alanların %63'ünün Yetişkin Bağlanma Görüşmesi kriterlerine göre dezorganize/çözümlememiş (unresolved) kategoride yer aldıkları tespit edilmiştir. Kronik olarak istismara maruz kalmış çocuklar depresyon, kaygı, somatizasyon, disosiasyon, bağımlılık, tekrar eden mağduriyete kadar varan ilişkisel/cinsel zorluklar ile seyreden bir tür 'bozuk kendilik (disorders of self)' olarak karakterize olan kompleks TSSB tablosu sergiler.

Bunun haricinde, bağlanmaya ilişkin görülen en temel psikopatoloji tablosu Tepkisel Bağlanma Bozukluğudur (Reactive Attachment Disorder). 'Mental Bozuklukların Tanısal ve Sayımsal El Kitabı dördüncü revizyonunda (DSM-IV-TR, American Psychiatric Association, 2000) ve Hastalıklar ve Sağlık Problemlerinin Uluslararası İstatistiksel Sınıflaması' onuncu revizyonunda (ICD-10, World Health Organization, 1992) tepkisel bağlanma bozukluğuna yer verilmiştir. DSM-III'e göre, tepkisel bağlanma bozukluğu, 10 ay öncesi bağlanmayla uzaktan ilişkili veya ilişkili olmayan ilişkisel yaygın bozukluk olarak karakterize iken, DSM-IV'te, bağlanma ile uzaktan ilişkili veya ilişkili olmayan ibaresi kalkmış olup hastalığın başlangıcı 5 yaş öncesi olarak değiştirilmiştir. Buna ek olarak, DSM-IV rahatsızlığın etiyolojisine 'patojenik bakımı' eklemiştir (Deklyen ve Greenberg, 2008, s. 652). Her iki tanı sistemi de 'duygusal olarak izole / inhibe tip' ve 'sosyal olarak ayrışmamış / dezinhibe tip' olmak üzere iki temel ayırım yapmıştır. Ayrıca, bu hastalığın etiyolojisinde ihmal ve istismarın da dâhil olduğu patojenik bakım tecrübesinin önemli bir faktör olduğu düşünülmektedir.

Dezinhibe kategorisindeki çocuklar tanıdık olmayan kişiler dâhil herkese karşı ayrıştırılmamış bir yakınlık gösterme şeklinde tezahür eden sosyal sınırları çizme problemi yaşarlar (Breidenstine, Bailey, Zeanah ve Larrieu, 2011, s. 282). İnhibe tepkisel bağlanma bozukluğu 8 yaşından büyük çocuklar için tanımlanmamış olup bu tanıyı alan çocuklar bağlanma tecrübesinden neredeyse mahrum kalmış çocuklardır. Buna ek olarak, bir bağlanma nesnesinin neredeyse yok olması (detachment) söz konusudur. İnhibe çocuklarda normatif bakım verme davranışından mahrumiyet olduğu için, ihmal söz konusudur.

Çocuğa kötü muamele kapsamında doğrulanmış vakaların %63'ü ihmal vakalarından oluşmaktadır. İhmale örnek olarak, küçük çocuğu evde yalnız bırakmak, yeterince beslememek veya tehlikeli durumlara maruz bırakmak verilebilir. İhmal mağduru çocuklar birincil bakım verene görece seçici bir bağlanma geliştirebilseler de ihmal ne kadar erken yaşta tecrübe ediliyorsa etkileri o kadar ciddi düzeyde yaşanır. Bu kişilerin ergen veya yetişkin olduklarında madde kullanımı, yeme bozuklukları, TSSB, intihar, depresyon, anksiyete bozuklukları, vb. rahatsızlıklara yakalanma riski normal popülasyona göre daha fazladır (Dozier ve Rutter, 2008, s. 701). İhmale uğramış çocuklara mahrumiyetlerini telafi edici uygun çevresel şartlar sağlandığında bu durumun üstesinden gelebildikleri bilinmektedir konusudur (Breidenstine, Bailey, Zeanah ve Larrieu, 2011, s. 285).

Bağlanma ve psikopatoloji ilişkisini yordayan bazı sosyal faktörler de bulunmaktadır. Örneğin, düşük sosyoekonomik düzeyli olma ve ebeveyn tarafından kötü muamele görme ile dezorganize bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır (Lyons-Ruth ve Jacobvitz, 2008, s. 671). Örneğin, van Ijzendoorn ve arkadaşlarının (1999) gerçekleştirdiği meta analizin sonuçlarına göre, orta sınıf, klinik olmayan örnekleme dezorganize bağlanma oranı %14 bulunurken, düşük sosyoekonomik düzeyli ailelerden gelen klinik olmayan örnekleme bu oran %24 bulunmuştur. Bu veri, dörtlü modelin aile ekolojisi faktörünü vurgulamaktadır. Vondra ve arkadaşlarının gerçekleştirdiği araştırma da, 12-18 aylık bebeklerin bağlanma örüntülerinin yıkıcı ailevi olaylar sonrasında dezorganize bağlanmaya dönüşebildiğini göstermiştir (Vondra ve ark., 2001). Sroufe ve arkadaşları tarafından bireylerin bebeklik, okul öncesi çocukluk, ortaokul dönemi, ergenlik öncesi ve ergenlik döneminde olmak üzere beş defa incelendiği boylamsal araştırmada, yüksek risk barındıran sosyal çevrelerden gelen ve güvensiz bağlanmış çocukların güvenli bağlanmış çocuklara kıyasla daha zayıf arkadaş ilişkilerine sahip olduğu ve agresyon, depresyon ve genel uyumsuzluk semptomları gösterdikleri bulunmuştur. Dışsallaştırıcı problemler erkek çocuklarında kız çocuklarına kıyasla daha fazla tespit edilmiştir (Vaughn, Egeland, Sroufe ve Waters, 1979).

Erken dönem kötü muameleye maruz kalma hayatın ileriki dönemlerinde kişinin güvensiz bir bağlanma geliştirme riskini arttırarak ruh sağlığını olumsuz etkileyebildiği gibi az riskli olumlu çevresel şartlar sunulduğunda güvenli bağlanma ilişkisine dönüşerek olumlu bir gidişata doğru evirilebilir. Roisman, Padron, Sroufe ve Egeland'ın (2002), 23

yıllık bir periyodu kapsayan 267 anne ile ilk çocuklarının üzerinde gerçekleştirdiği boylamsal araştırmanın sonuçlarına göre, çocukluk çağı kötü deneyimleri olan, anne ve babası tarafından kötü muameleye maruz kalmış bireylerin ergenlik ve yetişkinlik dönemlerinde bunun üstesinden gelebildikleri tespit edilmiştir. Yani, güvensiz bağlanma örüntüsü güvenli bir kazanıma dönüşebilmiştir (earned security). Ancak, bu kişilerin yetişkinlik döneminde travma deneyimi olmayan güvenli yetişkin ebeveynler gibi davranabildiği tespit edilse de sorumluluklarını depresif semptomatoloji ile dışa vurdukları bulgusu önemlidir. Güven kazanmış kişilerin içselleştirilmiş stres düzeylerinin başından beri güvenli olan kişilere kıyasla daha yüksek olduğu bulgusunu da göz önünde bulundurduğumuzda (Roisman, Padron, Sroufe ve Egeland, 2002, s. 1214) bu netice, onların düşük stresli yaşam olayları olduğu takdirde nesilden nesile aktarılmış güvensiz bağlanma örüntüsünün zincirini kırdıklarını ama bu durumun gizil hassasiyetlerini (latent vulnerabilities) maskeleyemediğini göstermektedir (*a.g.e.*, 2. 1200).

van Ijzendoorn (1995) tarafından gerçekleştirilen, 9 araştırmayı kapsayan meta analizde (N=548), çocukluk dönemi dezorganize bağlanma ile Yetişkin Bağlanma Görüşmesi aracılığıyla tespit edilen annesel çözümlenmemiş/dezorganize bağlanma arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ancak, bu araştırmadaki 548 annenin %53'ünün bebeğinin dezorganize bağlanmış olması, %47'sinin de dezorganize bağlanmadığını göstermektedir. Söz konusu bu %47'lik oran ile dezorganize bağlanmayan bebeğin organize olabilmesinin, diğer bir ifadeyle yılmazlığının (resiliency) altında yatan etkenler önem arz etmektedir.

4. ATİPİK ORTAMLARDA YETİŞEN ÇOCUKLARIN BAĞLANMA İLİŞKİLERİ

Bowlby'nin 1951'de Dünya Sağlık Örgütü'ne kurumda kalan çocuklar hakkında sunduğu raporun sonucuna göre, anne mahrumiyeti yaşayan çocuklarda Bowlby'nin 'duygusuzluk (affectionless)' olarak tanımladığı benzer örüntüler görülmektedir. Bu rapora göre, kurumda kalan çocuklar duygusal yoksunluk yaşayan, sıra dışı ilişki kuran ve anti-sosyal davranışları olan çocuklardır. Söz konusu yoksunluk duygusal gelişimdeki aksaklıklardan kaynaklanmaktadır. Bu sebeple, bir çocuğun annesi ile kurduğu ilişkideki

duygusal paylaşım beslenme kadar hayati bir öneme haizdir (Kobak ve Madsen, 2008, s. s. 25).

II. Dünya Savaşı sonrasında Bowlby, küçük çocukların uzayan ayrılıklara verdikleri tepkileri incelemek maksadıyla İngiltere’de bir araştırma gerçekleştirmiştir. 1940 ve 50’li yıllarda gerçekleştirilen bu çalışmada hastanede kalan çocuklar aileleri ile haftada bir saat görüşebilmiştir. Bu durum, büyük çocuklar için daha baş edilebilir bir durum iken, küçük çocukların ve bebeklerin bağlanma ilişkisi görülür ve açıklanamayan bir şekilde bozulmuştur (Kobak ve Madsen, 2008, s. 26). Sonrasında, Bowlby ve Robertson, 1948’den 1952’ye dek ailelerinden alınıp tanıdık olmayan birçok bakım elemanı tarafından bakıldıkları hastanelere veya bakımevlerine yerleştirilen çocukların yaşadıklarını raporlamış ve kaydını almışlardır. Çocukların kurum tecrübesinden sonra aileleri ile yeniden birleşme safhalarını incelemiştir. Sonuç olarak, çocukların aynı duruma verdiği tepkiler çok ciddi farklılıklar arz etse de, protesto (protest), kederlenme (despair) ve bağlanmama (detachment) olmak üzere üç ortak tepki belirlenmiştir. (Robertson, 1953; akt. Marvin ve Britner, 2008, s. 269). Elde edilen bulgular, kurum bakımı gibi süreklilik arz eden bir bakım verenin olmadığı durumların, insan yavrusunun bağlanamamasına kadar varan bir tablonun ihtimalini vurgulamaktadır.

Bowlby’ın Dünya Sağlık Örgütü’ne hazırladığı rapordan sonra dikkatler erken dönem bağlanma ilişkilerine çevrilmiştir. Dünya Sağlık Örgütü’ne göre ‘kurum bakımı’ en az 11 çocuğa bakım sağlayan tesislerde bakım vermedir (Dozier ve Rutter, 2008, s. 700). Nitekim Dünya Sağlık Örgütü verilerine göre, bütün Avrupa ölçeğinde 3 yaş ve altındaki yaklaşık olarak 44.000 çocuk kurumlarda kalmaktadır (Browne, Hamilton-Giachritsis, Johnson ve Ostegren, 2006; akt. Dozier ve Rutter, 2008, s. s. 700). Küçük çocukların kurumlarda yoğun olarak kaldığı ülkeler Rusya, Romanya, Ukrayna, İspanya ve Fransa’dır. Amerikan Sağlık ve İnsan Kaynakları Departmanı (U.S. Department of Health and Human Services – DHHS) 2006 verilerine göre, ailelerinden alınan çocukların yaklaşık %19’u 11’den fazla çocuğu barındırabilen tesislere yaşamaktadır. Bebekler ve küçük çocuklar bu söz konusu tesislere yerleştirilirken, yaşça büyük çocuklar kurumlara yerleştirilmiştir (akt. Dozier ve Rutter, 2008).

Konu ile ilgili Hindistan'daki duruma bakıldığında, yaşları 0-17 arasında değişen 25.7 milyon çocuk yetimhanelerde kalmaktadır. Dünya ölçeğinde 100 milyon sokak çocuğunun 18 milyonu Hindistan'da, 40 milyonu ise Latin Amerika'dadır (Eapen, 2009, s. 349). Eapen'a göre (2009), çocukların kuruma verilmesinin en önemli sebeplerinden birisi 2004 yılında meydana gelen Güney Asya Tsunamisi sebebiyle çocukların en azından bir ebeveynini kaybetmiş olmasıdır. İkinci önemli neden ise, ailelerin çocuklarının temel ihtiyaçlarını karşılayacak yeterli sosyoekonomik şartları sağlayamamasıdır.

4.1. TÜRKİYE'DE KURUMLAR VE İLGİLİ İSTATİSTİKLER

Türkiye'de, çocuklar ile ilgili sorumlulukların büyük kısmı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu'na (SHÇEK) aittir. SHÇEK Kanunu 24 Mayıs 1983 tarihinde 2828 sayılı yasa ile kabul edilmiştir ve 27 Mayıs 1983 tarihinde 18059 sayılı Resmi Gazete'de yayınlanmıştır. İlgili kanuna göre, korunmaya muhtaç çocuklar “beden, ruh ve ahlak gelişimleri ve şahsi güvenlikleri tehlike altında olan çocuklardır” (Erkan, 2005, s. 2). Yine aynı kanuna göre korunmaya muhtaç çocuklar, a) ana ve babasız, ana veya babasız; b) ana veya babası veya her ikisi de belli olmayan; c) ana ve babası veya her ikisi tarafından terk edilen; d) ana veya babası tarafından ihmal edilip; fuhuş, dilencilik, alkollü içkileri veya uyuşturucu maddeleri kullanma gibi her türlü tehlikelere ve kötü alışkanlıklara karşı savunmasız bırakılan ve başıboşluğa sürüklenen çocuklar olarak nitelendirilmiştir (Erkan, 2005, s. 2).

2007 Kasım ayı verilerine göre, Türkiye genelinde toplam 95 çocuk yuvası ve 110 çocuk yetiştirme yurdu bulunmaktadır. Çocuk yuvalarında 9.184 çocuk, yetiştirme yurtlarında 10.418 çocuk olmak üzere toplamda 19.602 çocuk devletin koruması altındadır. SHÇEK tarafından koruma altında olan çocuk sayısına yıllara göre bakıldığında 2006 yılında 20.076, 2004 yılında 19.000, 2003 yılında 18.572, 2002 yılında 17.887'dir. Bu verilere göre kurumlarda koruma altına alınan çocuk sayısında, 2000-2002 yılları arasında %5 oranında, 2002-2004 ve 2004-2006 yılları arasında %6 oranında bir artış yaşanmıştır (Özdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008, s. 284). 2007 yılında yaklaşık 9800, 2008 yılında 10218 ve 2009 yılında 10203 çocuğa SHÇEK tarafından hizmet verilmiştir (Yaşar ve

Dağdelen, 2013, s. 201). Türkiye’de kurumlarda koruma altında alınan çocuk sayısı Batı ülkelerine kıyasla oldukça fazla olsa da, kendi coğrafyasındaki diğer ülkelere göre oldukça düşüktür (UNICEF, 2011). 2003’teki Ulusal Eylem Planı verilerine göre, Batı ülkelerinde korunmaya muhtaç çocukların takriben %75’i koruyucu aile sistemine entegre edilirken bu oran Türkiye’de % 4’lerde seyretmektedir.

Türkiye’de kurum bakımı çeşitlidir. Genel olarak kapalı ve açık tip kurumlar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Kapalı tipteki kurumlarda çocuğun dış dünya ilişkisi yok denecek düzeyde kısıtlıdır. Açık tipteki kurumlarda ise; çocukların okul, hastane, sosyal aktivite, vb. gibi ihtiyaçlarını karşılamak için toplumsal hayata katılmasına izin verildiği bir ortam hâkimdir. Bu iki temel kurum bakım tipi dışında ‘kışla tipi’, ‘okul tipi’ ve ‘ ev tipi’ olmak üzere üç tip daha bulunmaktadır. Kışla tipi kurumlar çocukların hem bakımının hem de eğitiminin sürdürüldüğü büyük binalar şeklindedir. Nitekim Türkiye’deki yaygın bakım kurum tipi kurumlarda gerçekleşmektedir.

Bunun haricinde bir de kurum türlerinden bahsetmek mümkündür. Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kanunu’na göre, Türkiye’de kurum türleri 0-12 yaş arasındaki çocukları barındıran ‘Çocuk Yuvaları’ ve 13-18 yaş arasındaki çocukları barındıran ‘Yetiştirme Yurtları’ olmak üzere ikiye ayrılmaktadır (Şenocak, 2010, s. 183-6). Yine “yasanın 3. madde “c” fıkrası 1. bendinde çocuk yuvalarının; 0-12 yaş arası korunmaya muhtaç çocuklarla gerektiğinde 12 yaşını dolduran kız çocuklarının, bedensel, eğitsel, psiko-sosyal gelişimlerini, sağlıklı bir kişilik ve iyi alışkanlıklar kazanmalarını sağlamakla yükümlü...”. 2. bendinde ise yetiştirme yurtlarının; “13-18 yaş arası korunmaya muhtaç çocukları korumak, bakmak ve bir iş ve meslek sahibi edilmeleri ve topluma yararlı kişiler olarak yetişmelerini sağlamakla görevli ve yükümlü” (Özgür, 2011, s. 98) olduğu belirtilmiştir

Kurum bakımında olan çocukların çoğunluğunun geçmişinde istismar öyküsü bulunmakla beraber, kurum sistemi içerisinde oradan oraya birçok defa taşındıkları için çocuklar bilinçdışı bir çabayla kendini korumayı öncelikli hedef haline getirdiğinden yeni durumlarda yeni kişilere güvenememektedir (Farnfield, 2009, s. 6). Bu bakımdan çocuklar kurum ortamında bir bakıma yeniden travmatize olmaktadır. Ayrıca, yüksek nitelikli kurum olarak sayılabilecek kurumlarda dahi, kurumların bakım elemanlarının kendilerini çocuğa adamamasını ve birim zamanda en hızlı şekilde çocukları giydirip beslemelerini

talep etmesi söz konusu travmatizasyonu arttırmaktadır (Dozier ve Rutter, 2008). Bu nedenle, kurumsal ortamlarda yetişen bebek ve çocuklardan hiçbir bakım verene bağlanmamış çocuklar bulunmaktadır (Smyke ve ark. 2010, s. 213). SHÇEK Çocuk Koruma Sistemini Değerlendirme Raporu (2005) verilerine göre, Türkiye’de çocuk yuvasında kalan 7-12 yaş grubundaki çocukların % 48.5’i, yetiştirme yurdunda kalan 13-18 yaş grubundaki çocukların % 23.9’u kaldıkları kurumlarda çalışan görevlilerin kendilerine birebir ilgi gösterdiğini belirtmişlerdir.

4.2. KURUMDA KALAN ÇOCUKLARIN GELİŞİMİ VE BAĞLANMA İLİŞKİLERİ

Kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkilerine dair problemleri hakkında elli yılı aşkın bir süredir araştırmalar devam etmektedir. Spitz’in (1946), Goldfarb (1955), ve Wolkind’in (1974) kurumda büyümüş çocuklarının tuhaf davranışları ve problemleri hakkında gerçekleştirdikleri ufuk açıcı araştırmalar tepkisel bağlanma bozukluğunun klinik olarak tanınmasına vesile olmakla birlikte (Zeanah, Smyke, Koga ve Carlson, 2005, s. 1015) konu hakkındaki anlayışı derinleştirmiştir. Daha önceden ‘Bağlanma ve Hassas Evre Hipotezi’ (Bölüm 1.1.) bölümünde bahsedildiği gibi bağlanma ilişkisinin ve sevgi bağlarının kurulması için kritik olan hassas evrede olumsuz deneyimlerin yaşanması çocuğun her anlamda gelişimini kettirmektedir.

Herhangi bir sosyoekonomik nedenden veya ebeveynin kötü muamelesinden dolayı kurum bakımında kalan çocuklar hassas evrede gecikme yaşayan çocuklardır. Hassas evrede duygusal anlamda yaşanan bir gecikme çocuğun her anlamda gelişiminin sekteye uğramasına ve hatta geri dönüşü bazen mümkün olmayan neticelere sebep olmaktadır (Marvin ve Britner, 2008, s. 280). Örneğin bu çocukların fiziksel ve motor gelişimleri genellikle geri olmaktadır. Emekleme ve yürüme zamanları normal takvime göre gecikme göstermektedir. Benzer şekilde, gerilik bilişsel ve dil gelişiminde de görülmekle beraber, sallanma gibi stereotipik veya kendini uyarıcı anormal davranışlar görülmektedir (Dozier ve Rutter, 2008). Ayrıca, kurum ortamında seçici bir bağlanma geliştirme imkânından

mahrum kalan çocuklar bağlanma bozuklukları dâhil çeşitli sosyal ve davranışsal problemler açısından ciddi risk altındadır. Hayatının ilk yılının altı aydan fazla bir süre kurumda kalmış çocuklar yaygın olarak dezinhibe tepkisel bağlanma bozukluğu ve ayrıştırılmamış sosyallik göstermektedirler (Dozier ve Rutter, 2008, s. 707).

Bahçeşehir Üniversitesi 'Parlayan Çiçekler' projesi kapsamında Göztepe Semiha Şakir Çocuk Yuvası'nda bakım alan 0-6 yaşlarında 38'i erkek, 40'ı kız olmak üzere toplamda 78 çocuğun duygusal, sosyal, bilişsel, dil ve psikomotor gelişimleri Denver II Gelişim Tarama Testi aracılığıyla test edilmiştir. Ön testten elde edilen verilere göre, sosyal alanda çocukların % 78.4'ü yaşına uygun gelişme gösterirken, ince motor alanda % 49'u yaşına uygun normal gelişim göstermiştir. Ayrıca dil alanında çocukların % 41.2'si yaşına uygun gelişim gösterirken, kaba motor alanda % 74.5'i yaşına uygun normal gelişim göstermiştir. Parlayan Çiçekler Projesi'nin uygulanmasının akabinde gerçekleştirilen son test verilerine göre, sosyal alandaki % 78.4'lük oran % 90'a; ince motor alandaki % 49'luk oran % 68.6'ya; dil alanındaki % 41.2'lik oran % 62.7'ye ve kaba motor alandaki % 74.5'lik oran % 88.2'ye yükselmiştir (Özdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008, s. 300-1).

Kurumda kalan çocuklar gelişimsel geriliklerin yanı sıra kaygı ve depresyon açısından risk altındadır. Baş'ın (1977) araştırmasına göre yetiştirme yurdunda kalan öğrencilerin durumluk ve sürekli kaygı durumları ebeveyni ile beraber yaşayan çocuklardan daha yüksektir. Özyürek ve Demiray'ın (2010) Karabük'te 166'sı yurttan kalan, 139'u ailesinin yanında kalan olmak üzere toplamda 305 çocuk üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmanın sonuçlarına göre de, yurttan kalan öğrencilerin kaygı düzeylerinin ailesinin yanında kalan öğrencilere göre anlamlı düzeyde yüksek olduğu tespit edilmiştir. Aynı zamanda Kök'ün (2000) Erzurum Yetiştirme Yurdu'ndaki 60 öğrenci üzerinden gerçekleştirdiği araştırmasından elde edilen verilere göre, öğrencilerin SCL-90-R'de obsesif-kompulsif, depresif, kaygı, öfke ve düşmanlık belirti düzeyleri, paranoid ve psikotik belirti düzeyleri yüksek çıkmıştır.

Konuyu sistematik olarak ele alması bakımından Romanya'da Nikolay Çavuşesku döneminde, erken dönemde kurum bakımına verilip daha sonra Kanadalı aileler tarafından evlatlık edinilen Romanyalı çocuklar ile gerçekleştirilen araştırmalar çarpıcıdır. Bu araştırmalardan ilki Marcovitch ve arkadaşları tarafından 1997'de gerçekleştirilmiştir.

Araştırmada, elverişsiz kurum ortamında hayatının ciddi bir bölümünü geçirmiş çocuklar ve yaklaşık 6 aylıkken evlatlık verilen çocuklar olmak üzere iki grup bulunmaktadır. Her iki grupta yer alan çocuklar beklenilenden daha yüksek güvensiz bağlanma örüntüsü sergilemişlerdir ve bu güvensiz örüntünün kurumda kalma süresi ile ilişkisiz olduğu tespit edilmiştir. Ancak, ailelerin belirttiği davranış problemleri ile kurumda kalma süresi ve bağlanma güvensizliğinin ilişkili olduğu tespit edilmiştir. Konu ile ilgili ikinci araştırma, Romanya yetimhanelerinde hayatının en az ilk 8 ayını geçirmiş, Kanadalı ailelere ilk 4 aydan önce evlatlık verilmiş ve Kanada'da rutin ev ortamında yetişen çocuklar olmak üzere üç grup çocuk üzerinde gerçekleştirilmiştir.

Araştırmanın bulgularına göre, geç evlatlık verilme ile güvensiz bağlanma davranışları ve ayrıştırılmamış sosyallik (dezihibe tipte tepkisel bağlanma bozukluğu) arasında olumlu bir ilişki bulunmaktadır (Chisholm, Carter, Ames ve Morison, 1995). Konu ile ilgili Vorria ve arkadaşlarının Atina'da ağılık Bakanlığı'na bağlı ve kar amacı gütmeyen bir kuruluş olan Metera Bebek Merkezi'nde (Metera Babies Centre) kalan bebekler üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmalar da önem arz etmektedir. 2003'te kurumda grup bakımına dâhil edilen 86 bebek ve iki ebeveynli ailesi ile beraber yaşayan 41 normal bebek ile gerçekleştirilen bir araştırmada kurumdaki bebeklerin % 66'sının, kontrol grubundaki bebeklerin ise % 25'inin dezorganize bağlanma örüntüsü sergilediği bulunmuştur. Kurumdaki bebeklerin sadece % 24'ü güvenli bir örüntü sergilemiştir. Aynı araştırmada elde edilen, bilişsel gelişim ve bağlanma tarzları arasında ilişki olduğu bulgusu önemlidir. Buna göre, kurumda kalan dezorganize bağlanma örüntüsü sergileyen bebeklerin doğum kilosu kontrol gurubundaki bebeklere kıyasla daha düşüktür. Bu durum da, çeşitli nörolojik bozukluklara davetiye çıkaran bir faktördür ve çoğunlukla prenatal süreçteki kötü beslenme, sigara ve madde kullanımı, vb. gibi nedenlere bağlıdır. Ayrıca, kurumda kalan bebeklerin genel olarak negatif duygulanım gösterdikleri, daha utangaç oldukları ve daha az aktif ve sosyal oldukları gözlemlenmiştir. Düşük aktiviteli bebeklerin düşük motor beceri puanı aldıkları tespit edilmiştir (Vorria ve ark. s. 1216).

Vorria ve arkadaşlarına göre, kurumda kalan bebeklerin gelişim alanlarında saptanan bu gerilikler monoton, uyarıcı ve sosyal etkileşimi teşvik edici olmayan ortamlarda yetişmelerinden kaynaklanmaktadır. Çünkü kurumda bakım veren en hassas görevli bile 4-

6 bebekten sorumlu olduğu için yeterince tutarlı, duyarlı, sosyal etkileşimi teşvik eden bir ilgi gösterememektedir. Aynı zamanda, bebekler 17.5 saatini yatak içinde ve 3.5 saatini oynayarak geçirmektedirler (van Ijzendoorn ve Juffer, 2006, s. 1233). Evlatlık verilen Metera bebeklerinin inanılmaz bir fiziksel gelişim gösterdikleri tespit edilmiştir. Buna göre, hayatının ilk iki yılını Metera Bebek Merkezi'nde geçirip sonrasında evlatlık verilen çocukların dört yaş değerlendirilmelerine bakıldığında, toplamda % 61'inin kontrol grubundaki 39 çocuğun boy ve kilo değerlerini yakalayabildikleri görülmüştür. Evlatlık verilen çocukların ortalama kilosu 17.9 iken, kontrol grubunun ortalama kilosu 18.4'tür. Yine evlatlık verilen çocukların ortalama boyu 106 cm iken kontrol grubunun 105.1 cm'dir (van Ijzendoorn ve Juffer, 2006, s. 1233). Metera araştırmasındaki verilerin olumlu olması kurum geçmiş olan ve evlatlık verilen çocukların hepsi için genellenebilmesi mümkün değildir. Çünkü kurum geçmişi ciddi kalıcı etkilere neden olmaktadır. Aynı zamanda, evlatlık verilme yaşı daha önceden de belirtildiği gibi ne kadar erken olursa normal gelişimsel düzeye erişme o kadar mümkün olabilmektedir. Örneğin, son ergenlik ve ilk yetişkinlik döneminde evlatlık verilen çocukların fiziksel, sosyal, bilişsel ve psikolojik gelişimleri erken dönemde tecrübe edilen kalıcı mahrumiyet sebebiyle kalıcı bir forma ulaşmaktadır. Örneğin, araştırma bulgularına göre geç evlatlık edinilen çocuklar okul başarısı anlamında normal popülasyonu yakalayamamaktadırlar (van Ijzendoorn ve Juffer, 2006).

Kurumda kalmanın çocukların büyüme ve gelişmesine etkisini, Hindistan'ın Karnataka devletinin üç farklı yetimhanesinde kalan 8-12 yaş grubu çocuklar (N=97) üzerinde inceleyen başka bir araştırmada, çocukların boy ve kilosunun Hindistan Tıp Araştırmaları Konseyi'nin normlarına göre yetersiz olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda bu çocukların sosyal ve bilişsel alanlarda normal popülasyona göre geri oldukları saptanmıştır (Eapen, 2009, s. 350). Muhakkak, gelişimsel olarak tecrübe edilen gerilikler öz güven eksikliği şeklinde yansımaktadır (van Ijzendoorn ve Juffer, 2006, s. 126

Zeanah ve arkadaşlarının (2002) Romanyalı yetim çocuklar üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmanın bulguları ise kurumda kalan çocukların tepkisel bağlanma bozukluğu geliştirme bakımından risk altında olduğunu göstermektedir. Söz konusu araştırmaya, yaşları 11-70 ay arası değişen Romanya'nın standart yetimhane ortamında yetişen çocuklar,

az sayıda bakım veren tarafından daha tutarlı bakım alan aynı yaşlardaki çocuklar ve evde yetişen çocuklar olmak üzere üç farklı grup dâhil edilmiştir. Sonuç olarak, ayrıştırılmamış sosyal davranışlar tutarlı ve daha az bakım veren tarafından yetiştirilen ikinci gruba göre standart yetimhane ortamında yetişen çocuklarda daha fazla görülmüştür.

Benzer şekilde, O'Connor ve arkadaşlarının (2003) Romanya kurumlarında kalan ve 6 aydan önce İngiltere'de evlatlık verilen Romanyalı 111 çocuk ile İngiltere'de 6 aydan önce evlatlık verilmiş ve kötü muamele görmemiş 52 çocuğu kıyasladıkları araştırmalarında, kötü muamele görmemiş ikinci gruptaki çocukların %55.1 oranında güvenli, %4.1 oranında dezorganize ve % 16.3 oranında güvensiz bağlandıkları tespit edilmiştir. Birinci gruptaki Romanyalı çocuklarda ise, %41 oranında güvenli, %9.8 oranında dezorganize ve %38.5 oranında güvensiz bağlandıkları tespit edilmiştir. 6 aylıktan sonraki süreçte evlatlık verilen çocukların %33.3 oranında güvenli, %7.7'sinin dezorganize ve % 51.7'sinin güvensiz bağlandığı tespit edilmiştir. Bu araştırmaların bulguları beraber değerlendirildiğinde evlatlık verilen ortamlarda yeni ebeveyn ile kurulan ilişkisinin güvenli bağlanmaya olumlu katkısının olduğunu göstermekle birlikte kurumda kalmanın dezorganize bağlanmayı arttırdığını göstermektedir. Aynı zamanda bu veriler kuruma verilme yaşı düştükçe bağlanma güveninin azaldığını ve psikopatoloji riskinin arttığını göstermektedir.

Bucharest Erken Müdahale Programı yürütücüleri ile Zeanah, Smyke, Koga ve Carlson'ın 2005'te yaşları 12-31 ay arasında değişen, Romanyalı ve kurumda kalan çocuklar üzerinde gerçekleştirdikleri araştırmada çocukların %78'inin dezorganize bağlandığı tespit edilmiştir. Sonuç olarak, kötü muamele ve farklı sosyal nedenlerden dolayı kurumlara yerleştirilen çocukların tepkisel bağlanma bozukluğu ve dezorganize bağlanma açısından risk altında oldukları söylenebilir. Ayrıca, bu risk kuruma yerleştirilme yaşı düştükçe artmaktadır. Örneğin, Boris ve arkadaşları (2004) tarafından a) 18-48 aylık kötü muamele geçmişi olan, b) aynı yaş grubundan evsizler barınağında kalan ve c) aynı yaşlarda avantajlı sayılan üç farklı grup çocuk üzerinden yapılan araştırmada kötü muamele geçmişi olan çocukların diğer çocuklara nazaran tepkisel bağlanma bozukluğu teşhisini daha fazla aldığı tespit edilmiştir.

Konu ile ilgili Türkiye'de yapılan araştırmalara bakıldığında, erken dönemde ebeveyninden ayrılarak kurumda yetişmiş olma ile güvenli bağlanma arasında olumsuz bir

ilişki saptanırken, depresif şemalara sahip olma ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Hortaçsu, Cesur ve Oral, 1993).

Kurum ortamında büyümüş yaşları 6-18 arasında değişen 674 çocuk üzerinde gerçekleştirilen kesitsel bir araştırma da kurum bakımının çocuk ruh sağlığını olumsuz etkilediğini ortaya koymaktadır. Araştırmadan elde edilen verilere göre kurum bakımındaki çocukların problemlili davranış oranları % 18.3-47 arasında değişirken, ailesi ile beraber büyümüş çocukların davranış sorunları %9-11 arasındadır. Aynı zamanda, kurum bakımında kalan çocukların dışsallaşmış davranış problemleri içselleşmiş problemlere kıyasla daha yüksek bulunmuştur. Kurum bakımına verilme yaşı, kurum değiştirme durumu, tekrarlayan hastalıklar, bakım veren kişinin bakım niteliği, okul-yuva işbirliği, aile ve akrabalar ile iletişim, problem çözme becerisi, sigara ve alkol kullanımı, vb. etmenlerin söz konusu davranış problemlerini açıklayıcı etmenler olduğu tespit edilmiştir (Şimşek, Erol, Öztop, Özer Özcan, 2008)

1995 yılında Erzurum Erkek Yetiştirme Yurdu'nda kalmış olan yaşları 12-18 arasında değişen 60 ergen ile gerçekleştirilen araştırmada, çocukların % 68.4'ünün önemli bir karar alması gerektiğinde yurt idaresinden yardım aldıkları sonucuna ulaşılmıştır. Çocukların sadece % 8.4'ü yurttan çalışan diğer personelden yardım istemiştir. Çocukların idareden sonraki ikinci tercihleri arkadaşları olmuştur (Yaman ve Ekinci, 1998,s. 33) Bu veriler, çocuklara yurt içinde genel olarak duygusal destekten ziyade araçsal desteğin verildiğini ve önemsediklerini göstermektedir. Aynı zamanda, karar alma gibi stresli bir zamanda çocukların ilişki kurabildikleri bir bakım verenin olmadığına da işaret etmektedir.

4.3. KORUYUCU AİLEDE YETİŞEN VE EVLATLIK VERİLEN ÇOCUKLARIN BAĞLANMA İLİŞKİLERİ

4.3.1. Koruyucu Aile Sistemi ve Evlatlık Edinme ile İlgili Yurtdışındaki Durum

Amerika'da evlatlık edinilen çocuk sayısı 90'lı yıllardan itibaren dramatik olarak artmaktadır. O dönemde, uluslararası düzeyde evlatlık edinilen çocuk sayısı ortalama olarak 7000 civarındayken, 2000-2004 yılları arasındaki zaman diliminde koruyucu aile

sisteminden evlatlık edinilen çocuk sayısı ortalama 50.000 ve 53.000'e ulaşmıştır. 2004 ve 2005 yılları arasında ortalama 22.000 çocuk uluslararası düzeyde evlatlık edinilmiştir (U.S. Department of State, 2005; akt. Dozier ve Rutter, 2008, s. 699). Evlatlık verilme ile ilgili istatistiklere bakıldığında 2004'te yaklaşık 45.000 çocuk uluslararası düzeyde evlatlık olarak verilmiştir. Amerika'da ise, 1.6 milyon çocuk evlatlık verildikleri aileleriyle yaşamaktadırlar (van den Dries, Juffer, van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg, 2009, s. 411). Başta Çin, Rusya, Guatemala ve Güney Kore olmak üzere farklı ülkelerden yıllık ortalama 21.000 çocuk Amerika'da evlatlık edinilmektedir. 2003 verilerine göre, Amerika uluslararası düzeyde her 1000 doğumun 5.1'ini ; İsveç 11.4'ünü; Norveç, 13.5'ini; İspanya, 10.4'ünü; Almanya, .95'ini ve İngiltere, .4.5'ini evlatlık olarak almaktadır (van Ijzendoorn ve Juffer, 2006, s. 1228).

Son yüzyılda evlatlık verilme süreçlerini etkileyen dört önemli gelişme yaşanmıştır. Birincisi, II. Dünya Savaşı nedeniyle birçok Yunan ve Alman çocuğun ebeveynsiz kalmasıdır. İkincisi, Asyalı kadınlar ile Amerikalı erkeklerin birlikteliğinden doğan ve istenmeyen çocuklardan oluşan bir nesle kapı açan Kore Savaşı'dır. Üçüncüsü, Latin Amerika'daki aşırı yoksulluk nedeniyle çocukların ebeveynleri tarafından terkedilmesidir. Dördüncüsü ise, Komünizmin çöküşü ile Romanya ve Rusya gibi ülkelerin kendini dışarıya açmasıdır. Çin'deki çocuk sayısını kısıtlayan politikalar ise beşinci önemli bir gelişme olarak sayılabilir (van Ijzendoorn ve Juffer, 2006, s. 1231). Bu olayların yaşanmasının yanı sıra kurumda kalan 0-6 yaş grubundaki çocuklarda görülen ciddi risk faktörleri özellikle küçük çocuklar için alternatif bakım sistemlerinin önemini arttırmıştır.

Çocukların koruyucu aile sistemine verilmesi veya evlatlık edinilmesi ebeveyn tarafından kötü muamelede bulunulması, ebeveyninin olmaması, sokakta yaşama veya sosyoekonomik nedenlerden kaynaklanabildiği gibi, sosyokültürel ve sosyopolitik nedenlerden de kaynaklanabilmektedir. Örneğin, Çin'de ailelere bir çocuk doğurma zorunluluğunun yasalarla koruma altına alınması ve kültürel olarak erkek çocuk tercihinin ağır basması çocukların yaygın olarak alternatif bakım sistemlerine dâhil edilmesine sebebiyet vermektedir (Dozier ve Rutter, 2008, s. 699). Türkiye'nin Sivas ilinde koruyucu ailelerin koruyucu aile olma nedenlerinin irdelendiği bir araştırmanın sonuçlarına göre, 25-40 yaş grubundaki kadınların koruyucu aile olma nedeni çocuklarının olmaması iken, aynı

yaş grubundaki erkeklerin yardıma muhtaç çocuklara yardım etmektir. 41-50 yaş grubundaki kadınların koruyucu aile olma nedeni ağırlıklı olarak yardıma muhtaç çocuklara yardım etmek iken, aynı yaş grubundaki erkeklerin ağırlıklı olarak nedeni çocuklarının olmamasıdır (Gökkaya, 2014, s. 616). Aynı araştırmada, gelir oranının artışı ve kentte yaşama ile yardıma muhtaç çocuklara yardım etmek amacıyla çocukları koruma altına alma arasında olumlu ilişki olduğu tespit edilmiştir.

4.3.2. Koruyucu Aile Sistemi ve Evlatlık Edinme ile İlgili Türkiye’deki Durum

Korunmaya muhtaç çocuklarla ilgili Türkiye’de verilen bakım hizmetleri , “Çocuk Hakları Sözleşmesi ile vurgulanan Koruyucu Aile Hizmetinin dayanağı, Türk Medeni Kanunu'nun 347. maddesi ile 24.05.1983 tarih ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun 23. maddesidir ve Koruyucu Aile Hizmeti bu maddeleri temel alarak hazırlanan 14.12.2012 tarih ve 28497 sayılı Koruyucu Aile Yönetmeliği’ne uygun olarak yürütülmektedir” (Gökkaya, 2014, s. 606). 14 Aralık 2012 tarihine dek sadece süreli koruyucu aile modeli şeklinde uygulanan sistem bu tarihten sonra, akraba veya yakın çevre koruyucu aile modeli, geçici koruyucu aile modeli ve uzmanlaşmış koruyucu aile modelinin de eklenmesiyle dört farklı şekilde uygulanabilir hale gelmiştir (Gökkaya, 2014, s. 606).

I. Ulusal Koruyucu Aile Çalıştayı Sonuç Raporu (UKAÇ, 2011) verilerine göre, 2011 yılının Mart ayından itibaren 1236 çocuk 1094 ailenin yanına yerleştirilmiş olup koruyucu aile sistemine dâhil edilmiştir. Ancak, Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) Genel Müdürlüğü’nce koruma altında olan çocukların her birinin koruması altına girdiği bir ailesinin olmadığı bir gerçektir. Bu konudaki oranlara bakıldığında Türkiye’de kurumdan koruyucu aile yanına verilen çocuk oranı %10-15 civarında olup, gelişmiş ülkelerde bu oran %85 dolaylarında seyretmektedir. Aynı zamanda UKAÇ verilerine göre, Türk ailelerin %83’ünün koruyucu aile sistemi hakkında bilgisiz olduğu tespit edilirken, koruyucu aile sayısının en fazla olduğu illerimiz İzmir ve Kayseri’dir.

SHÇEK’in çocukların aile içinde korunması politikası gereğince 1999 yılına dek 2716 kız, 2970 erkek olmak üzere toplamda 5686 çocuk evlatlık verilmiştir. 2009 verilerine göre ise, 10417 korunmaya muhtaç çocuk bir aile yanına evlatlık olarak verilmiştir (Yaşar ve

Dağdelen, 2013, s. 210). 2006 yılı SHÇEK Faaliyet Raporu'ndaki verilere göre, 1999 yılında 195 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilirken 2002 yılında 69 çocuk koruyucu aile yanına yerleştirilmiştir. 2006 yılında ise, bu sayı 204'e ulaşmıştır (akt. Özdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008, s. 285). Batı ülkelerine nazaran ülkemizde koruyucu aile koruması altına alınan çocuk sayısının az olmasının bir nedeni yukarıda da belirtildiği gibi Türkiye genelinde çoğu ailenin bu sistem hakkında bilgisiz olması olabilir. Aynı zamanda, bu hizmetlerin tanıtımlarının yeterince yapılmaması, evlatlık edinme ve koruyucu aile sisteminin birbirine karıştırılması, kültürel ve Türkiye'deki yaygın aile yapısı gibi nedenler de bu duruma sebep oluyor olabilir (Özdemir, Sefer ve Türkdoğan, 2008, s. 285).

4.3.3. Koruyucu Aile Sistemi ve Evlatlık Sisteminin Bağlanma İlişkilerine Etkisi

Koruyucu aileye verilen veya evlatlık edinilen çocuklar doğrudan veya dolaylı olarak biyolojik ailesi tarafından terkedildiği hissi ve koruyucu ebeveynleri tarafından terkedileceği korkusu yaşar (Ackerman ve Dozier, 2005, s. 508). Bu çocuklar genellikle kötü muamele geçmişine sahip oldukları için –bağlanma terminolojisi ile- kendilerine ve diğerlerine dair içsel çalışma modelleri zarar görmüş çocuklardır. Kötü muamele görmüş çocukların yaşadıkları tipik deneyim 'paradoksik durumdur' (Hesse ve Main, 2006, s. 336). Bu çocuklar, güvenli zemin olarak benimsedikleri ebeveynleri tarafından korkutulmuştur. Yani, korku ve güven arasında paradoksik bir durum yaşamaktadırlar. Söz konusu korku, karanlıktan korkan çocuğun yaşadığından farklı bir duygudur (Dozier ve Rutter, 2008, s. 701).

Türkiye'de çocukluk çağı istismar öyküsü, bağlanma ve suçluluk-utanç ilişkisinin analiz edildiği ve yaş ortalaması 18.80 olan 325 kız, 241 erkek ergen popülasyon üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları korkulu / dezorganize bağlanma ile utanç arasında anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir. Aynı zamanda, bu araştırma saplantılı/kaygılı bağlanma ve çocukluk çağı istismarları arasında olumlu bir ilişki olduğunu göstermiştir (Deniz, 2006). Kısacası, çocukluk çağında kötü muamele görmüş çocuklar bir duygu karmaşası yaşamaktadırlar ve dolayısıyla zihinsel temsilleri bozulmuştur. Bu sebeple, hasar görmüş duygu düzenleme stratejilerinin, öz düzenleme

stratejilerinin ve içsel çalışma modellerinin yeniden yapılandırılabilmesi ve sağlıklı bireyler olarak topluma kazandırılabilmeleri için onları koruma altına alan veya evlat edinen ebeveynlerin de onlarla kurduğu ilişki önem arz etmektedir.

Bu bağlamda, çocukların benlik ve diğerleri temsilinin çocuklar 5 yaşındayken ‘Seperation Anxiety Test (SAT)’ ile annelerin duygusal yatırımlarının yarı yapılandırılmış ‘This is My Baby’ adlı görüşme tekniği kullanılarak test edildiği bir araştırmanın sonuçlarına göre, kabul edici annelerin çocuklarının daha olumlu kendilik temsili olduğu bulunmuştur. Ayrıca bu çocukların anneden ayrı kaldıkları durumlardaki başa çıkma tepkilerinin niteliği yüksek bulunmuştur (Ackerman ve Dozier, 2005). Bu bulgular, yeni ebeveynlerinin ilişki kapasitesinin dezavantajlı çocukların bağlanma ilişkilerinin ve zihinse temsillerinin yeniden inşa edilebilmesi açısından önemini ortaya koymaktadır.

Konu ile ilgili başka bir çalışmada, 50 koruyucu anne ve bebek ikilisi üzerinde gerçekleştirilmiştir. Doğum ile ilk 20 ay arasında koruyucu aile yanına verilen bebeklerin bağlanma örüntüleri 12 ve 24 aylarda Yabancı Durum Deneyi ile tespit edilmiştir. Annelerin bağlanma örüntüleri ise Yetişkin Bağlanma Görüşmesi ile tespit edilmiştir. Elde edilen bulgulara göre, annelerin bağlanmaya örüntüsü ile bebeklerin bağlanma örüntüsü arasında % 72 oranında bir mütakabiliyet bulunmaktadır. Bu bulgular, ebeveynin bağlanma örüntüsünün ‘genetik olmayan’ nesiller arası aktarım yoluyla bir sonraki nesle geçebildiğini ve bebeklerin güvenli bir ilişki yoluyla organize olabildiğini göstermektedir (Dozier, Stovall, Albus ve Bates, 2001).

Zegers, Schungel, van Ijzendoorn ve Janssens’in (2006) Hollanda’da mahkeme kararıyla kurum bakımına verilmiş ciddi duygusal ve davranış problemleri olan, madde kullanan, suça itilmiş 81 çocuk (yaş ort. 15.8) üzerinde gerçekleştirdikleri prospektif çalışmada; ilişki odaklı müdahale programına uzun süre dâhil olan çocukların güvenli mentörleri tarafından ilişkiden daha az kaçındıkları ve kendilerini güvenli zemin olarak kullandıkları belirtilmiştir. Yetişkin Bağlanma Görüşmesi ile özerk / güvenli olarak sınıflandırılan mentörlerin bağlanma örüntülerinin çocuklara yansması da, genetik olmayan nesiller arası aktarıma örnek teşkil etmektedir. Aynı zamanda bu bulgular beraber değerlendirildiğinde, kurumda kalan veya koruyucu aileye verilmiş çocukların bağlanma

özelinde muadillerinin düzeyini (güvenli bağlanma) yakalayabileceklerine de işaret etmektedir.

Muhakkak ki, evlatlık verildikten sonraki ortam ve şartlar kadar evlatlık verilmeden önceki çocuğun durumu ve yaşadığı mahrumiyetler de uyum süreci açısından önem arz etmektedir. Simmel'in (2007) konu ile ilgili gerçekleştirdiği boylamsal araştırma bu iddiayı doğrular niteliktedir. Koruyucu bakım sisteminden sonra evlatlık edinilen 293 çocuğun 2,4 ve 8 yaşlarındaki kısa ve uzun dönemli işlevselliğini inceleyen söz konusu araştırmada, ebeveynin evlatlık edinmeye hazır oluşluğu, ebeveynlik tarzı, vb. etkenlerin çocuğun işlevselliği açısından yordayıcı faktörler olduğu tespit edilmekle birlikte çocukta görülen davranış problemleri açısından a) cinsel istismar, b) ihmal, c) birden fazla aile yanına yerleştirilme olmak üzere üç önemli risk faktörü tespit edilmiştir.

Bu durum Türkiye açısından değerlendirildiğinde Ulusal Koruyucu Aile Çalıştayı Raporu'na göre, koruyucu aile ve çocuk arasında çocuğun içinde bulunduğu gelişimsel döneme ve farklı pek çok etkene bağlı olarak uyum ve davranış problemleri vuku bulmaktadır. Ancak, bu konuda aile bireylerine ve birebir çocuklara gerekli psikolojik destek ve yardımı sağlamakla görevli hizmet birimleri zamanında ve nitelikli olarak bu hizmeti verememektedirler. Koruyucu aile sisteminde karşılaşılabilecek potansiyel zorluklara rağmen, kurum bakımı ile kıyaslandığında bakım veren kişinin sürekliliğinin, aynılığının ve uzun süreli oluşunun teminatı çocuk ve bakım veren kişi arasında güvenli bir bağın oluşmasına zemin hazırlar. Bu bakımdan, koruyucu aile sistemi çocuğa bir aile ortam sunarak onun ruh gelişimini olumlu anlamda etkiler (Gökkaya, 2014, s. 608).

Literatürde koruyucu bakım sistemi ve evlatlık sisteminin bağlanma kuramı zemininde ele alındığı araştırmalar üç gruba ayrılmaktadır: 1) Koruyucu aile yanına yerleştirilme, 2) Doğumdan hemen veya bir süre sonra evlatlık verilme, 3) Kurum bakımı sonrası evlatlık verilme (Dozier ve Rutter, 2008, s. 704). Koruyucu aile yanına yerleştirilme konusuna odaklanan araştırmalarda, özellikle bir yaşından önce koruyucu aileye verilmesinin bağlanma güveninin yeniden inşası için çok önemli olduğu tespit edilmiştir. Bu durumda ebeveynin de özerk/güvenli bağlanmaya sahip olması önemlidir. Bir yaşından büyük olan çocuklarda bağlanma güvenliğini tesisi uzun bir zaman almaktadır (Stovall-McClough ve Dozier, 2004).

Koruyucu ebeveynlerin veya evlatlık alan ebeveynlerin çocuğu kabul ettikleri zaman zarfındaki psikopatoloji düzeylerinin normal popölasyona göre daha az olduğu ve Yetişkin Bağlanma Görüşmesi sınıflandırmaları baz alındığında özerk/güvenli bağlanmış olabilecekleri düşünülmektedir. Ancak, çocukları koruma altına alan veya evlatlık edinen çoğu aile kısırlıktan mustarip aileler olduğundan çocuk ile kurdukları ilişkide çözümlenmemiş/dezorganize davranış örüntüleri sergileyebilirler. (Dozier ve Rutter, 2008, s. 703). Ayrıca, kurum bakımında kalmış ve sonrasında evlat edinilen çocuklardaki bakım verenin ulaşılabilirliğine, güvenilirliğine ve koruyuculuğuna dair güven eksikliği temel bir problem olarak devam etmektedir. Bu problem yeni ebeveynin algılarını ve çocuk ile kurduğu ilişkiyi şekillendirmektedir. Çünkü çocuktaki güven eksikliği, korkular, endişeler, davranışsal örüntüler değişik fenotipte ve yoğunlukta dışa vurulur ve bu durum evlat edinen ebeveynde yeterince iyi bir ebeveyn olup olamayacağı konusunda kaygı yaratır. Ebeveynin gösterdiği esnekliğe göre ilişki şekillenir (Lieberman, 2003, s. 280).

Dozier ve arkadaşlarının (2001) araştırmasının bulgularına göre, koruyucu annelerin Yetişkin Bağlanma Görüşmesi'nden elde edilen bağlanma örüntüleri 12 aylıktan önce kendilerinin bakımına verilen çocuklarının bağlanma örüntüsünü yordamaktadır. Yani, anneler özerk/güvenli bağlanmaya sahip olması, kötü muamele ve ayrılıktan mustarip çocukların organize bağlanma geliştirmesini kolaylaştırmaktadır.

Bağlanma ilişkilerinin organizasyonu haricinde koruyucu aileye verilen veya evlatlık edinilen çocukların yeni ebeveynleriyle kurdukları sevgi bağları sayesinde birçok problemin üstesinden gelebildikleri ve gelişimsel gerilikleri telafi ettikleri bilinmektedir (Smyke ve ark., 2010, s. 213; Dozier ve Rutter, 2008, s. 703). Jacobsen, Edelstein ve Hofmann'ın (1994) 7, 9, 12, 15 ve 17 yaşlarında 85 İzlandalı çocuğun bilişsel işlevleri ve bağlanma tarzları arasındaki ilişkiyi test ettiği 10 yılı kapsayan boylamsal araştırmasında dezorganize bağlanmış çocukların formel operasyonel düzeye erişemedikleri ve tüm dengelimi akıl yürütmede (deductive reasoning) organize bağlanmış muadillerine göre daha başarısız oldukları tespit edilmiştir. Bu bulgu da, dezorganize bağlanmış çocukların akademik anlamda risk altında olduğunu göstermektedir.

Anne mahrumiyeti yaşayan, kötü muamele mağduru ve erken dönemde kurumda kalmış güvensiz/dezorganize bağlanmış çocuklarda erken dönemdeki uyarıcı eksikliği sebebiyle

bilişsel ve sosyal işlevlerde genel bir gerilik söz konusudur. Ancak, araştırma sonuçları bu çocuklara alternatif bakım sistemleriyle uygun şartlar sağlandığında pek çok gelişimsel alanda kendi yaşlılarının düzeyini yakalayabildiklerini (catch-up) göstermiştir (Dozier ve Rutter, 2008, s. 712). Nitekim söz konusu alternatif bakım sistemlerinde süreklilik (permanency) ve tekrar eden yer değişiminin (displacement) olmaması çocuğun geri olduğu alanları telafi edebilmesi için önem arz etmektedir. (Gauthier, Fortin ve Jéliu, 2004, s. 379). Bu sebeple, koruyucu aile sisteminde kalan çocukların, geçmişte kendisine toksik bakım veren biyolojik ailelerinin yanına dönmesi olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Çocukların biyolojik ailesiyle yeniden buluşmaları sıklıkla tekrardan davranış problemleri geliştirip yeni bir aileye verilmeleri ile sonuçlanmaktadır. Bu şekilde çoklu yer değiştirme yaşayan çocuklarda yetişkinlere karşı aşırı öfke, majör depresyon, asosyal veya anti-sosyal davranışlar, düşük öz güven ve kronik bağımlılık şeklinde tezahür eden güven bunalımı ve bağlanmaya karşı dirençli olma durumu vuku bulmaktadır (Gauthier, Fortin, Jéliu, 2004, s.381-2)

Sroufe ve arkadaşlarına göre, çocuğun ekosisteminde var olan olumsuzluklar değiştiğinde yani sosyoekonomik durum, arkadaş grupları, bakım verilen ortam, komşular, hatta millet ve yaşanılan ülke değiştiğinde gelişimsel veriler ‘süreksizlik yasasına (lawful discontinuity)’ uymaktadır (Weinfield, Sroufe ve Egeland, 2000; akt. Dozier ve Rutter, 2008, s. 703). Smyke ve arkadaşlarının 2010’daki araştırmasının neticesinde de bu argüman doğrulanmıştır. Bucharest Erken Müdahale Programı’na dâhil olan 6-31 aylık olan ve Bucharest’te 6 ay kurum bakımında kalmış olan 136 çocuk ile ailesinin yanında kalan normal 72 çocuk ile gerçekleştirilen çalışmada çocuklar 42. ayda değerlendirilmeye alınmıştır. Koruyucu aile yanına verildikten sonraki bu değerlendirmede kurumda kalmaya devam eden çocuklarla kıyaslandığında ilk etapta %65 oranında tespit edilen dezorganize bağlanmanın daha organize bir duruma evrildiği gözlemlenmiştir. Aynı zamanda, 24 aydan küçük koruyucu aile yanına verilen çocukların 42 aylık dönemdeki değerlendirmelerinde güvenli bağlanma geliştirmeye daha yatkın oldukları tespit edilmiştir. Yani, artan yaşla beraber bağlanma plastisitesi azalmaktadır. Kısacası, çocukların mümkün olduğunca en erken dönemde koruma altına alınmaları bağlanma ilişkilerinin yeniden inşası için önem arz etmektedir (Gauthier, Fortin ve Jéliu, 2004, s. 385; Smyke ve ark. 2010, s. 221).

Kurum bakımında, koruyucu aile veya evlatlık verilme de olduğu gibi stabil ikame ebeveynler (surrogate parents) olmadığı için bağlanma ilişkisi anlamında ciddi risk arz etmektedir. Bu sebeple, koruyucu aile veya evlatlık sistemi avantajlıdır. Çünkü söz konusu iki alternatif bakım sisteminde en iyi ihtimalle çocuğun tecrübe edeceği temel güven duygusunun; çocuğun ileriki dönemlerdeki uyum ve işlevlerini arttırma, duygu ve öz düzenlemesini teşvik etme, dış dünyayı etkileyebileceğine dair inancını arttırma, özerk bir şekilde hareket etmesi ve problem çözme (başa çıkma) becerileri konusunda güvenini arttırma gibi uzun dönemli yararları bulunmaktadır (van den Dries, Juffer, van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg, 2009, s. 410).

Stovall-McClough ve Dozier (2004) tarafından gerçekleştirilen araştırmada kötü muamele görmüş ve 5-28 aylıkken koruyucu aileye verilen 38 bebeğin, yerleştirilmeyi takip eden 2 ay içinde uygulanan Yabancı Durum Deneyi'nde yüksek oranda güvenli bağlanma davranışı sergiledikleri tespit edilmiştir. Aynı zamanda, koruyucu aile yanına yerleştirilen 12 aydan küçük bebeklerin 12 aydan büyük bebeklere kıyasla ilk iki hafta içinde daha fazla bağlanma davranışı (güvenli, kaçınmacı, kaygılı) sergiledikleri gözlemlenmiştir. Bu bulgu, aile yanına yerleştirilme yaşının ne kadar erken olursa güvenli bağlanmanın o kadar mümkün olabildiğini vurgulamaktadır. Aynı araştırmada elde edilen, erken yerleştirilme ile birlikte çocuğun yerleştirildiği koruyucu ebeveynin bağlanma örüntüsünün güvenli olmasının, çocuktaki güvenli bağlanmanın gelişme hızının yordayıcısı olduğu bulgusu çok önemlidir.

Konu hakkında gerçekleştirilen bir meta analizde 12 aydan önce evlatlık verilen çocukların evlatlık verilmemiş muadilleri gibi ebeveynine güvenli bağlanabildikleri tespit edilirken, 12 aydan sonra evlatlık verilen çocukların muadillerine göre daha güvensiz bağlandıkları tespit edilmiştir. Aynı zamanda, evlatlık verilen çocukların koruyucu aileye verilen çocuklara göre daha fazla dezorganize bağlanırken, kurumda kalan çocuklara göre daha az dezorganize bağlandıkları önemli bulgular arasındadır (van den Dries, Juffer, van Ijzendoorn ve Bakermans-Kranenburg, 2009).

Van Ijzendoorn ve Juffer tarafından 270 araştırma üzerinde gerçekleştirilen ve 230.000 evlatlık verilen ve verilmeyen çocuğu kapsayan meta analizde, evlatlık verilen çocukların gelişimsel olarak arkada bıraktıkları muadillerine kıyasla üstün performans sergiledikleri

tespit edilmiştir. Ancak, fiziksel gelişim ve bağlanma gelişimi normal popülasyona nazaran yeterince tamamlanmamıştır. Çocukların 12 aydan önce evlatlık verilmesi ile boy gelişimi, bağlanma ve okul başarısı anlamında muadillerinin düzeyine erişmesi (catch-up) arasında olumlu bir ilişkisellik olduğu saptanmıştır. Yani, çeşitli sebeplerden dolayı toksik bakıma maruz kaldığı ve ebeveynlerinden birini veya ikisini herhangi bir sebepten ötürü kaybettiği için evlatlık verilen çocukların 12 aydan önce ve sonra evlatlık verilmeleri fiziksel gelişim, bağlanma ve okul başarısı açısından önemli bir fark yaratmaktadır. Bu nedenle, alternatif bir bakım yöntemi olan evlatlık edinme kendi başına bir tür tedavi edici müdahale yöntemidir (van Ijzendoorn ve Juffer, 2006, s. 1229).

5. BAŞA ÇIKMA

İnsanoğlunun stresli yaşam olayları karşısında verdiği tepkiler çeşitlilik arz etmektedir. Örneğin, bazı insanlar böyle durumlarda çok rahat bir şekilde sakinleşip çözüm arayışına girebilirken, bazı insanlar stresin kaynağına yönelip çözüm bulmaktan uzak kalabilmektedir veya stres yaratan olay yokmuş gibi davranabilmektedir. Davranışsal düzeyde gözlemlenen bu çeşitliliğe etki eden pek çok farklı mekanizma vardır. Bu mekanizmaların en temelinde ‘öz düzenleyici stratejiler (self-regulatory strategies)’ veya ‘başa çıkma stratejileri (coping strategies)’ yatmaktadır (Nakano, 1995, s. 378).

Başa çıkma, bireyin şahsi kaynaklarını aşan veya bireyi zor duruma sokan içsel ve dışsal uyarınları yönetmek için sürekli olarak değişen bilişsel ve davranışsal çabalarlardır (Folkman ve Lazarus, 1984). Diğer bir tanıma göre başa çıkma, bireyin stres yaratan bir duruma (örn. ölüm, yas, boşanma vb.) son verebilmesine ve bu durumun yarattığı duygusal uyarılımlı dindirebilmesine yardımcı olan biliş ve davranışlardır (Mikulincer, Florian ve Weller, 1993, s. 819). Her iki tanımda da vurgulandığı üzere, stresli yaşam olayı karşısında bilişler ve duygular belirleyicidir. Ancak, stresli bir yaşam olayına verilen tepkiler bilişler ve duygular gibi sadece bireysel faktörlerden etkilenmez. Bireysel karakteristiğinin yanı sıra, çevresel faktörler de önem arz etmektedir. Yani stres yaratan veya travmatik olayın kişi tarafından nasıl değerlendirildiği ve buna bağlı olarak nasıl davrandığının yanı sıra olayın

nesnel özellikleri de verilen tepkiyi ve başa çıkma süreçlerini etkilemektedir (Lazarus ve Folkman, 1984).

Bireysel özelliklere baktığımızda, stresli veya travmatik yaşam olaylarıyla başa çıkma sürecinde bireyin a) kişilik özellikleri, b) başa çıkmak için duyduğu sosyal destek miktarı, c) sosyal desteğe mobilize olma kabiliyeti ve d) sosyal desteği etkili kullanabilme kabiliyeti olmak üzere dört temel dinamik bulunmaktadır (Mikulincer ve Florian, 1997, s. 111). Örneğin, kişilik özellikleri ve başa çıkma ilişkisini inceleyen bir araştırmada, nevrotik kişiliğe sahip bireylerin sınav öncesi dönemde düşük düzeyde nevrotik kişiliğe sahip bireylere kıyasla hayal kurdukları ve kendilerini suçlayıcı (self-blaming) başa çıkmaya başvurdukları tespit edilmiştir (Bolger, 1990; akt. Akgün, 2004, s. 442).

Yukarıda bahsedilen faktörlere bağlı olarak kişinin stres karşısında fayda göreceği sosyal destek türleri de farklılık gösterecektir. Dolayısıyla, başa çıkma sürecinde alınan sosyal desteğin etki gücü bireyin destek ihtiyacına, alınan desteğin bu ihtiyaca ne kadar uygun olduğuna ve desteğin niteliğine göre değişiklik gösterir (Mikulincer ve Florian, 1997, s. 124).

Cutrona (1990) destekleyici sosyal etkileşimlerde '*duygusal destek (emotional support)*' ve '*araçsal destek (instrumental support)*' olmak üzere iki temel destek sürecini ayırt etmek gerektiğini vurgulamaktadır. Duygusal açıdan destek vermek yaşanan stresli olayın kişide bıraktığı derin izlerin paylaşarak azalmasına yardımcı olur. Özellikle de duygusal destek, kontrol edilemeyen / kontrol dışı (uncontrollable) bir stres faktörünün olduğu ve herhangi bir araçsal yardımın fayda etmeyeceği durumlarda yararlı olabilmektedir. Ancak, stresli durumun kontrol edilebilir (controllable) olduğu durumlarda ise, araçsal destek yararlı ve çözüm odaklı olmaktadır. Kontrol edilebilir stresli yaşam olayıyla başa çıkmak için durumu yakın arkadaşlarla paylaşarak duygusal destek almanın kişi açısından bir faydası yoktur (Mikulincer ve Florian, 1997, s. 111). Dolayısıyla bireylerin karşılaştıkları stresli yaşam olaylarının kontrol edilebilir veya edilmez oluşu kişilerin başa çıkma süreçlerini doğrudan etkilemektedir. Yaşam olayı kontrol edilebilir stresli bir durum olduğunda kişinin araçsal destek seçeneklerine ulaşması ruh sağlığına olumlu etki ederken, yaşam olayı kontrol edilemez stresli bir durum olduğunda duygusal destek seçenekleri ruh sağlığına olumlu etki etmektedir.

Yaşam olaylarının kontrol edilebilir ya da edilemez oluşunun dışında sosyal desteği kabul edişi etkileyen hem bireysel hem etkileşimsel olan önemli bir faktör bağlanma tarzlarıdır. Erken dönemde tecrübe edilen güvenli ilişkiler bireyin dış dünyayı güvenilir olarak idrak etmesine zemin hazırlamaktadır. Dolayısıyla, dış dünyaya güven duyan insanlar ihtiyaç duyduklarında dış dünyadaki diğer insanlardan destek kabul ederler ve kendilerini bu desteğe layık görürler. Ancak, dış dünyayı güvenilir olarak telakki etmeyen insanlar bir ihtiyaç halinde dış dünyadan kopuk ve saplantılı bir şekilde kendi kendilerine (compulsive self-reliance) bir çözüm bulmaya bir bakıma destek almaya kapalı bir şekilde hareket ederler (Mikulincer ve Florian, 1997, s. 112-3).

Bar-Ilan Üniversitesi'nde öğrenim gören ve yaşları 21-32 arasında değişen 135 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçları bu argümanı destekler niteliktedir. Şöyle ki, bağlanma güveni yüksek bireylerin stresli bir durum karşısında kendilerine verilen desteği başarılı bir şekilde kullanabildikleri ve duygusal destek ile rahatlayabildikleri tespit edilmiştir. Kaçınmacı bağlanan bireylerin araçsal destekten etkili bir şekilde faydalanabilirken duygusal destek karşısında olumsuz duygulanımlarının arttığı ve faydalanamadıkları tespit edilmiştir. Kaygılı bağlanmış bireylerin ise, araçsal destek karşısında olumsuz duygulanımlarının arttığı tespit edilmiştir (Mikulincer ve Florian, 1997, s. 123). Kaygılı bireyler ile ilgili araştırmadan elde edilen veriler kaygılı bireylerin benliğe dair olumsuz içsel çalışan modele sahip olması sebebiyle kendilerini desteğe değer görmemelerinden ve kendilerine sunulan araçsal desteğin onların öz yeterliliklerine ilişkin şüphe ve reddedilmeye ilişkin korkularını tetikliyor olabilir.

Konu ile ilgili Körfez Savaşı sonrası (Mart 1991) 140 kişi üzerinde gerçekleştirilen başka bir araştırmanın sonuçlarına göre, problem odaklı başa çıkmanın bağlanma tarzlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir. Ancak, güvenli bireyler ile kıyaslandığında kaygılı bireylerin daha duygusal başa çıkma stratejileri benimserken kaçınmacı bireylerin stresin kaynağından uzaklaşmaya yönelik stratejiler kullandıkları tespit edilmiştir (Mikulincer, Florian ve Weller, 1993, s. 823). Konu ile ilgili gerçekleştirilen başka bir araştırmada, güvenli bağlanma ile stresli durumlarda (Ogniebe ve Collins, 1998).

AIDS'i olan 137 kişi üzerinde gerçekleştirilen başka bir araştırmada, güvenli bağlanmış ve hâlihazırdaki ilişkisinden tatmin olan bireylerin hastalığı ile daha etkili başa çıkabildiği ve uyumlu olduğu tespit edilmiştir (Turner-Cobb ve ark., 2002).

Bilişsel uyumu sağlayıcı '*problem odaklı (problem focused)*' ve '*duygu odaklı (emotion focused)*' olmak üzere iki temel başa çıkma stratejisi bulunmaktadır (Gintner, West ve Zarski 2001, s. 297). Weiten ve Llyod (2008) buna '*değerlendirme odaklı (appraisal focused)*' başa çıkmayı da eklemiştir. 'Değerlendirme odaklı' başa çıkma stratejileri kişinin kendisini problemden uzak tutarak veya problemi reddederek bilişsel süreçlerini değiştirmesidir. 'Problem odaklı' başa çıkma stratejileri, problemi tanımlama, alternatif çözümleri bulma ve değerlendirme, fayda ve zarar hesabı yaparak bir alternatifi seçme ve harekete geçmeyi ifade eder. Son olarak 'duygu odaklı' başa çıkma stratejileri ise, stres kaynağının yarattığı yoğun duygulanıma odaklı ve bunu reddetme veya bastırma, dikkati dağıtma ve rahatlama için alkol veya madde kullanma gibi yöntemleri içerir (Eroğlu, Akbaba, Adığuzel ve Peker, 2014, s. 244-5). Bu açıdan bakıldığında, başa çıkma stratejileri uyumlu veya uyumsuz olabilir.

Başa ıkmanın hizmet ettiği '*araçsal işlev (instrumental function)*' ve '*duygusal işlev (emotional function)*' olmak üzere iki temel alan vardır. Başa ıkmanın araçsal işlevi sayesinde birey problem çözmeye odaklanır ve elinin altındaki kaynakları değerlendirirken, duygusal işlevi sayesinde gerilimi azaltabilir (Mikulincer, Florian ve Weller, 1993, s. 819).

Daha önceden de belirtildiği üzere başa çıkma stratejileri çevresel faktörlerin kontrol edilebilir veya edilemez oluşuna göre değerlendirildiğinde, problem odaklı başa çıkma stratejileri genellikle çevresel faktörler kontrol edilebilir olduğu durumlarda etkiliyken, duygusal başa çıkma stratejileri çevresel faktörler kontrol altına alınamadığı durumlarda içsel uyarılmı azaltmak için etkili olmaktadır (Gintner, West ve Zarski, 2001, s. 297). Araştırmacılar stresli yaşam olayları karşısında bireylerin mevcut durumu davranışsal düzeyde kontrol etmesi ile kontrol edilebilir veya edilemez stresli yaşam olayları karşısında bireyin kendi tepkisi üzerindeki bilişsel-davranışsal kontrolü arasında ayrıma gitmiştir. Birincisinde, dış dünyadaki olayı kontrol etmek vurgulanırken, ikincisinde kişinin kendi tepkilerini kontrol edebilmesi vurgulanmaktadır.

Buna göre, bireyin nesnel veya öznel olarak dış dünyadaki bir durumu kontrol altına alma süreçlerine odaklanan '*öğrenilmiş çaresizlik modeli (learned-helplessness model)*' ile bireyin olay karşısındaki biliş ve davranışlarını nesnel veya öznel olarak kontrol altına alma süreçlerine odaklanan '*öz-denetim modeli (self-control model)*' olmak üzere iki temel yaklaşım bulunmaktadır (Rosenbaum ve Ben-Ari, 1985, s. 198). İlk modele göre öğrenilmiş çaresizlik, kontrol edilemeyen durumlarda (ör. travmatik yaşantılar) elde edilen başarısızlığın kontrol edilebilir durumlara aşırı genelleştirilmesi sonucunda oluşmaktadır (Zimmerman, 1990, s. 72). Bu öğrenilmiş otomatik tepki genelleştirilir ve kontrol edilebilir durumlardaki olası etkili hedef davranışı dahi engeller. Kişi dış dünyada kontrol edemediği durumlarla karşılaştığında kontrol edebileceği durumları da kontrol edemeyeceği ve başarısız olacağı inancını taşır. Söz konusu kontrol edilemezlik, tahmin edilemezlik ve dahi tesadüfîlik kişinin davranışlarının etkisiz olduğu inancına sebep olur (Rosenbaum ve Ben-Ari, 1985, s. 199). Öğrenilmiş çaresizliğin yoğun olduğu bireylerde yaygın olan atıf yanıtları onları depresyona yatkın kılmaktadır (Gintner, West ve Zarski, 2001, s. 296). "Kişinin bir nevi şahsi yetkinliklerinin/becerilerinin sınırını tedricen fark etmesi olarak düşünülen" özdenetim çocukluk döneminden itibaren gelişmeye başlar. Deneyim ve yorumlara bağlı olarak öz yeterlilik ve öz denetim algısı şekillenir. (Zauszniewski, Chung, Chang ve Krafcik, 2002, s. 386).

Öz denetim modeli, kişinin olay akışında hedefe ulaşmasını engelleyen tepkilerini kontrol edici davranışsal örüntüye odaklanır. "Bireyin kendini tanımlarken, kendi yaşamında rol oynayan olaylar karşısında kendini yerleştirdiği konum öz denetiminin odağını oluşturur" (Rotter, 1966; akt. Dilmaç, Hamarta ve Aslan, 2009, s. 132). Kişi öz denetim mekanizmaları işlerken etrafında vuku bulan olaylar karşısında, nedenleri ve sonuçları otomatik olarak eşleştirir ve bazı etmenlere atfeder. Bu noktada kişinin olayların nedenlerini nereye atfettiği ve sorumluluk yüklediği, öz denetim ile ilişkilidir. Kişi olayların nedenlerini kendisine de atfedebilir (internal locus of control), dış dünyaya da atfedebilir (external locus of control). (Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009, s. 133). Örneğin, başarı veya başarısızlığın nedenleri sarf edilen çabaya da, zamanın yetersizliği, soruların zorluğu, vb. gibi nedenlere de atfedilebilir. Kişi, hangi atıf sistemini tercih ettiğine göre

kendisini düzenler. Kişi tarafından birinci atıf sisteminin yani iç denetim odağının seçilmesi gelecekteki efor ve motivasyonu artırır (Wittrock, 1986; akt. Akça, 2011, s. 102).

Kanfer'e göre (akt. Rosenbaum ve Ben-Ari, 1985), bu durumda öz düzenleyici bir mekanizma hâkimdir. Etkili bir öz denetim mekanizması, dışsal faktörler olumsuz olsa dahi (ör. stresli durumlar) kişinin sağlıklı bir öz düzenleme sayesinde hedef davranışı sürdürmesine yardımcı olur. Öz denetimde hâkim olan öz düzenleyici mekanizmalar kontrol edilemeyen durumlarda daha etkindir (Rosenbaum ve Ben-Ari, 1985, s. 199).

Rosenbaum'un (1980) öz düzenleyici davranışları değerlendirmek için geliştirdiği Öz-Denetim Ölçeği'nde (Self Control Schedule) dört temel öz denetim davranışı bulunmaktadır: a) duyguları ve fizyolojik uyarılımı kontrol altına alan bilişlerin kullanımı, b) problem çözme stratejilerinin uygulanması, c) hazzı erteleme kabiliyeti, d) genel öz yeterlilik algısı (Akt. Nakano, 1995). Hipotetik olarak bu şemaya göre öz denetimi yüksek olan bireyler düşük olanlara kıyasla problem çözme odaklı stratejileri daha çok benimseyen, duygularını ve fizyolojik uyarılımı kontrol altına alabilen, hazzı erteleyebilen ve öz yeterlilik algıları daha yüksek bireylerdir. Söz konusu hipotezler çeşitli araştırmalar neticesinde doğrulanmıştır.

Örneğin, Nakano (1995), tarafından 166 erkek, 172 kadın olmak üzere toplamda 338 kişilik üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirdikleri araştırma, yüksek öz denetim ile depresyona yakalanma ve psikosomatik semptomatoloji arasında olumsuz bir ilişki olduğunu göstermiştir. Bunun haricinde, yüksek öz denetim ile yüksek sosyal işlevsellik (Eisenberg ve ark., 1997); düşük agresyon ve anti sosyal davranışlar (Gottfredson ve Hirschi, 1990) ile olumsuz ilişkisellik arz ederken; SCL-90'dan elde edilen psikolojik belirtiler, duygusal stabilite, sorumluluk duygusu, olumlu sosyal ilişkiler ile olumlu bir ilişkisellik arz etmiştir (Tangney, Baumeister ve Boone, 2004). Tangney, Baumeister ve Boone tarafından yaşları 18-55 arasında değişen 351 üniversite öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen araştırmada, yüksek öz denetim ile kaygılı ve kaçınmacı bağlanma tarzları arasında olumsuz bir ilişkinin tespit edilmiş olması önemli bir bulgudur.

6. ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK

Bir nevi öz düzenleme ve başa çıkma stratejisi olan '*öğrenilmiş güçlülük (learned resorucefulness – LR)*' kavramı ilk defa Meichenbaum (1977) tarafından kullanılmıştır. Ona göre '*öğrenilmiş güçlülük (ÖG)*', kişinin problemleri ve stresli yaşam olaylarını kontrol etmeyi başarabilmesi kadar söz konusu dışsal stresörlerle etkili bir şekilde başa çıkmasına yardımcı olan belli başlı tutumlardır. Meichenbaum'a göre, a) uyumsuz düşünce, imge, duygu ve davranışların monitor edilmesi, b) problem çözme becerileri, c) duygu düzenleme ve öz denetim becerileri sayesinde stresli yaşam olayları karşısında öğrenilmiş güçlülük sergilenebilir.

Rosenbaum (1983, s. 66), öğrenilmiş güçlülük kavramını "içsel olayların öz düzenlemesi için gerekli temel davranışsal repertuar" olarak tanımlamıştır. Aynı zamanda, öğrenilmiş güçlülük kişinin hedef davranışına engel teşkil eden duyguları, bilişsel süreçleri gibi içsel uyarınları düzenleyebilmesini mümkün kılan çoğunlukla bilişsel beceri ve davranışsal stratejilerdir (Rosenbaum ve Jaffe, 1983, s. 216). Öğrenilmiş güçlülük kişinin algıladığı stres seviyesinde herhangi bir farklılık yaratamaz, stres ile baş edebilirliğine dair öz yeterlilik algısını etkiler (Akgün, 2009, s. 442). Diğer bir deyişle, kişinin öz yeterliliğine dair inanışını etkiler. Ancak, öğrenilmiş güçlülük sadece kişinin hedef davranışa ulaşabileceğine dair bir inanışa değil, aynı zamanda öz denetime işaret etmektedir (Coşkun, 2009, s. 105). Rosenbaum'a (1983) göre öz düzenleme stratejisi, hedefe ulaşmaya engel olan durumun etkisini en azından asgari düzeye indirgeyebiliyorsa öğrenilmiş güçlülük olarak değerlendirilebilir. Rosenbaum ÖG'nin dört temel bileşeni olduğunu belirtmiştir: a) duygusal tepkilerin denetimi için kendi kendine ifadenin (self-statement) kullanımı, b) problem çözme stratejilerinin kullanılması, c) acil hazzın ertelenmesi, d) kişinin içsel olayları öz düzenleme kabiliyetine dair geneli inancı olan 'algılanan öz yeterlilik'.

Öğrenilmiş güçlülük teorisine göre, yüksek ÖG'si olan bireyler düşük ÖG'si olan bireylere kıyasla stresli yaşam olaylarının olumsuz etkilerini daha kolay tolare edebildikleri için daha etkili başa çıkma stratejileri kullanabilirler. Bu sayede, yüksek ÖG'si olan bireyler daha sağlıklı ve esnek öz düzenleme ve öz denetim sağlayabilirler (Akgün, 2009, s. 443).

Literatürde öğrenilmiş güçlülüğün farklı değişkenlerle ilişkisini inceleyen pek çok araştırma bulunmaktadır. Örneğin 10-12 yaşlarında 122 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen kesitsel bir araştırmanın sonuçlarına göre, okul çağındaki çocukların öğrenilmiş güçlülüklerinin düşünce örüntülerinden etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Olumsuz düşünce örüntüsü ile düşük öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Ayrıca, annesel öğrenilmiş güçlülüğün çocuktaki öğrenilmiş güçlülüğün yordayıcı olduğu bulunmuştur (Zauszniewski, Chung, Chang ve Krafcik, 2002). Araştırmacılara göre, negatif düşünceler yani kişinin deneyimleri hakkındaki olumsuz fikirleri gelecekteki depresyon ile ilişkilidir. Hatta Seligman ve Peterson' a göre depresyonun sebebi öğrenilmiş çaresizliktir (s. 396).

Akgün (2004) tarafından Avustralya'da Wollongong Üniversitesi'nde 255 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre, yüksek öğrenilmiş güçlülüğü olan bireyler yüksek öz yeterlilik beklentileri vardır. Aynı zamanda, yüksek öğrenilmiş güçlülüğü olan bireylerin problem odaklı başa çıkma stratejilerini daha çok benimsediği, daha olumlu değerlendirmeler yaptığı, sosyal desteği daha çok kabul ettiği ve kaçma-kaçınma stratejilerini daha az kullandığı tespit edilmiştir. Nitekim yüksek öğrenilmiş güçlülük algılanan stres seviyesini etkilememekle beraber, başa çıkmayı olumlu anlamda etkilemektedir.

Güney Tayvan'da yaşayan ve depresyonu olan 187 yetişkin üzerinde gerçekleştirilen bir çalışmada, öğrenilmiş güçlülük ve kişisel inanışların uyumlu işlevselliğin önemli bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda, kişisel inanışlar öğrenilmiş güçlülüğün uyumlu işlevselliğe olan etkisine aracı bir etken görevi görmüştür (Lai ve ark., 2014).

Gintner, West ve Zarski (2001) tarafından gerçekleştirilen çalışmada, durumsal etmenler kontrol altına alındığında yüksek öğrenilmiş güçlülüğe sahip bireylerin düşük olanlara kıyasla sınav öncesi haftada sınav sonrasındaki haftaya nazaran daha çok problem odaklı başa çıkma stratejileri kullandıkları ve aynı zamanda çalışma oranını artırma, planlama, vb. gibi başa çıkma çabalarının sıklığını arttırdıkları tespit edilmiştir. Düşük öğrenilmiş güçlülüğü olan bireylerin ise kendini suçlama veya kendisine dair olumsuz değerlendirmeler yapma gibi etkili olmayan başa çıkma stratejilerini benimsedikleri tespit edilmiştir. Dolayısıyla, yüksek öğrenilmiş güçlülüğü olan bireyler strese ilişkin daha az

semptomatoloji göstermiştir. Araştırmacılara göre, düşük öğrenilmiş güçlülüğü olan bireylerin böyle olmasının nedeni, bu kişilerin çaresiz olduklarına ve dış dünya üzerinde kontrollerinin olmadığına dair genelleştirilmiş inanç sisteminin olmasıdır. Bu durum, düşük öğrenilmiş güçlülüğü olan bireylerin başa çıkma stratejilerini etkili bir şekilde kullanımını ketyemektedir (Gintner, West ve Zarski, 2001, s. 302).

Çankaya’da 232 beşinci sınıf öğrencisi üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın sonuçlarına göre, yüksek öğrenilmiş güçlülüğü olan çocukların kendilerine, geleceğe ve dünyaya dair bakış açılarının düşük öğrenilmiş güçlülüğü olan çocuklara kıyasla daha olumlu olduğu tespit edilmiştir (Güloğlu ve Aydın, 2007).

Sakarya’da 2011-2012 akademik yılında özel eğitim kurumlarına devam eden çocukların anneleri (N=222) ile gerçekleştirilen araştırmada, yüksek öğrenilmiş güçlülüğe sahip olan annelerin öz-güven, optimizm ve destek arama olmak üzere üç temel başa çıkma yöntemini daha çok kullandıkları tespit edilirken, düşük öğrenilmiş güçlülüğü olan annelerin çaresizlik hissettikleri ve boyun eğmeyi tercih ettikleri tespit edilmiştir. Sonuç olarak, bu araştırmada destek arayışı ve öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki olduğu bulunmuştur (Eroğlu, Akbaba, Adıgüzel ve Peker, 2014). Düşük öğrenilmiş güçlülüğe sahip annelerin daha az destek arayışı içine girmeleri onların güvensiz bağlanma örüntülerinden kaynaklanıyor olabilir.

Akça (2011) tarafından Aksaray’da 319’u lise giriş sınavına, 389’u üniversite giriş sınavına hazırlanan toplamda 708 öğrenci üzerinde gerçekleştirilen araştırma öğrenilmiş güçlülük açısından yaşın etkisini ortaya koymuştur. Araştırma sonuçlarına göre, üniversite sınavına hazırlanan yaşları 17-18 olan öğrencilerin daha yüksek düzeyli öğrenilmiş güçlülüğe sahip oldukları tespit edilmiştir.

Bu araştırmaların bulguları beraber değerlendirildiğinde yüksek öğrenilmiş güçlülüğü olan kişilerin öz denetimi yüksek, değişiklik yapacak iradeye ve hayatta aktif bir rol üstelenebileceklerine inanan, daha iyimser düşünce örüntüsüne sahip ve stresli yaşam olayları ile daha etkili bir şekilde başa çıkabilen kişiler oldukları görülmektedir.

6.1. Öğrenilmiş Güçlülük ve Bağlanma İlişkisi

Öğrenilmiş güçlülük ile bağlanma birbiri ile çok yakından ilişkilidir. Çünkü bir tür öz düzenleme stratejisi olarak öğrenilmiş güçlülük, “diğerleri ile etkileşim kurularak öğrenilen ve dış dünyadan herhangi bir yardım olmadan günlük hayatını etkili bir şekilde sürdüren bir kişide gözlemlenen davranış ve becerilerdir” (Zauszniewski, 1995; akt. Moring, Fuhrman, Zauszniewski, 2011, s. 205).

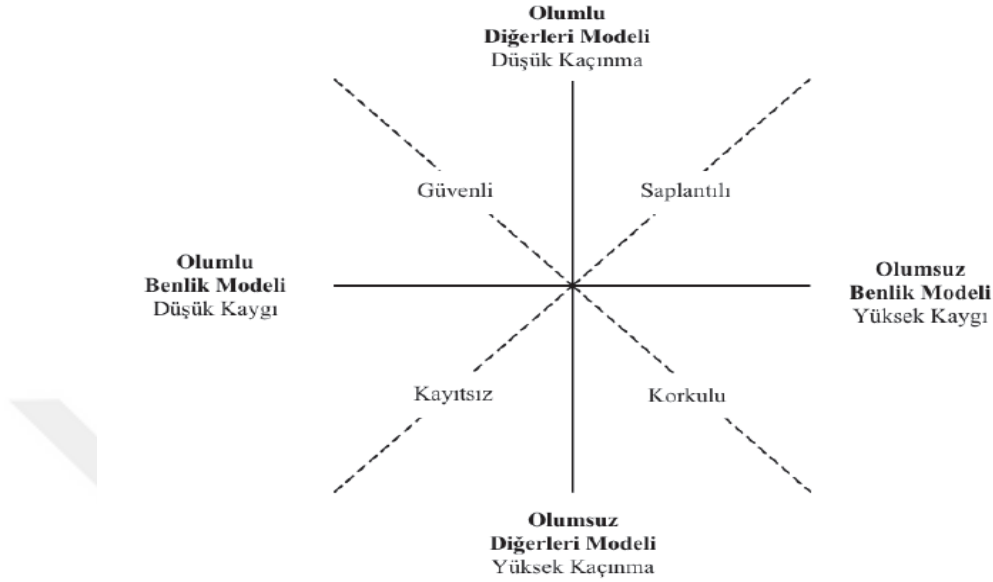
İnsan yavrusu dünyaya geldiği ortam içerisindeki kişilerarası etkileşimleri gözlemler, olaylar arasında nedensellik örüntüsü kurar, olaylara anlamlar yükler ve geleceğe dair beklenti geliştirir. Bu sürecin gerçekleştiği yegâne ortam aile ortamıdır. Aynı zamanda geleceğe dair beklentilere zemin teşkil eden yegâne ilişki anne ile veya birincil bakım veren kişi ile kurulan bağlanma ilişkisidir. Öğrenilmiş güçlülük temelinde insan yavrusunun tecrübe ettiği ilk etkileşimlere ve kendisine nasıl muamele edildiğine bağlı olarak zamanla kendi duygu, düşünce ve davranışlarını düzenlemeye ve denetlemeye başlar.

Nitekim Preechawong ve arkadaşlarının (2007) araştırma bulguları da bu argümanı destekler niteliktedir. Yaşları 12-17 arasında değişen astım hastası 132 Tayland’lı ergen üzerinde gerçekleştirilen bu çalışmada, ailesel işlevselliğin astımlı ergenlerin astım ile başa çıkma sürecindeki öğrenilmiş güçlülüklerinin anlamlı bir yordayıcısı olduğu bulunmuştur. Benzer şekilde, Lohman ve Jarvis (2000), ergenlerin stresle aktif başa çıkma stratejileri ile aile dinamikleri arasında anlamlı ilişkili olduğunu tespit etmişlerdir. Buna göre, ailesel bütünlük (family cohesion) ergenlerin aktif başa çıkma yöntemlerini olumlu yönde etkilerken, ailesel çatışma (family conflict) kaçınmacı başa çıkma stratejilerini olumlu yönde etkilemiştir.

Çocuk ve ergenlerin stresli yaşam olayları karşısında etkili bir şekilde başa çıkabilmeleri ve güçlü bir şekilde ayakta kalabilmeleri için işevsel ve bütünlük (cohesive) aile ortamının varlığının öneminin yanı sıra bu ortamda çocuk veya ergen ile yakından ilgilenen birincil bakım veren ile kurduğu bağlanma ilişkisi de çok önemlidir. Sağlıklı bireylerin yetişmesi ancak sağlıklı bir çocukluk dönemi ile mümkündür. Sağlıklı bir çocukluk dönemi için ise, sağlıklı ve güven dolu bir anne /bakım veren – bebek ilişkisinin tecrübe edilmesi zorunludur. Nitekim Bowlby (1982, s. 208), bağlanma ilişkisinin

beşikten mezara süren bir ilişki olduğunu belirtmiştir. Yani, erken dönem tecrübe edilen bağlanma ilişkileri –çevresel şartlardaki dramatik değişiklikler yok sayıldığında- yaşlılık dönemine dek süreklilik arz etmektedir. Bebeklikten yetişkinliğe bağlanma modellerinde gözlemlenen istikrar orta düzeyde iken, yetişkinlik döneminde gözlemlenen istikrar ise neredeyse yüksek düzeydedir (Mickulincer ve Shaver, 2008, s. 145). Hatta son yıllarda bağlanma ilişkisinin fizik düzeyde doğumdan ölüme dek tecrübe edilen ilişkilerin yanı sıra metafizik düzeyde Tanrı ile kurulan ilişkiyi de şekillendirdiği belirtilmektedir. Yani, fizik ve metafizik arasındaki süreklilikte de bağlanma ilişkisinin yordayıcı bir etken olduğu düşünülmektedir. Nitekim konu ile ilgili yapılan araştırmalara göre erken dönemde anne-bebek bağlanma ilişkisinin niteliği ile Tanrı'ya bağlanma ilişkisi arasında anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (Kirkpatrick, 1992, 1994, 1995; Subaşı, 2012).

Bağlanma ilişkisi temelinde bahsi geçen süreklilik çevresel şartlarda dramatik bir değişim olmadığında geçerli olmaktadır. Ayrıca, söz konusu sürekliliğin dayandığı temel mekanizma daha önceden bahsedildiği gibi içsel çalışma modelleridir (Sroufe, 1977). İçsel çalışma modelleri erken dönemde annenin bebeğin ihtiyaçlarını ne kadar iyi kapsadığı, ona ne kadar duyarlı davrandığı ve onunla ne kadar senkronize olabildiğine bağlı olarak gelişen zihinsel temsillerdir. Bu zihinsel temsillerin dayandığı temel bağlanma ilişkisinin niteliğidir. Bağlanma ilişkisinin niteliğinin davranışsal tezahürlerine odaklanarak gerçekleştirilen Yabancı Durum Deneyi'nin neticesinde güvenli, kaygılı ve kaçınmacı bağlanma olmak üzere üç temel bağlanma tarzı tespit edilmiştir (Ainsworth ve ark., 1978). Main ve Solomon (1990) bu üçlü kategoriye dezorganize bağlanma tarzı olmak üzere dördüncü bir kategori daha dâhil etmiştir. Söz konusu dördüncü bağlanma tarzlarının karşılık bulduğu içsel çalışma modellerine dair Bartholomew ve Horowitz (1991) özetleyici bir modele başvurmuşlardır. Bu modele göre, dört bağlanma tarzının her birisine karşılık gelen olumlu ve olumsuz benlik ve diğerleri temsillerinin kesişimi bulunmaktadır.

Şekil 1. Dörtlü Bağlanma Modeli (Bartholomew ve Shaver, 1998)

Şekil II: Bartholomew ve Horowitz'in Dörtlü Bağlanma Modeli (1991)

Öncelikle olumlu benlik temsilinden kastedilenin, “ben ilgi ve sevgiye ne kadar değerim?” sorusunun cevabının karşılığı, diğerleri temsilinin “öteki beni sevgi ve ilgiye ne kadar layık görmektedir?” sorusunun cevabının karşılığı olduğunu belirtmelidir. Akabinde, modele bakıldığında, olumlu benlik ve diğerleri temsiline karşılık gelen bağlanma tarzı güvenli bağlanma iken, olumlu benlik ve olumsuz diğerleri temsiline karşılık gelen bağlanma tarzı kaçınmacı / kayıtsız (dismissing) bağlanmadır. Yine, olumsuz benlik olumlu diğerleri temsiline karşılık gelen kaygılı / saplantılı bağlanma iken, olumsuz benlik ve diğerleri temsiline karşılık gelen dezorganize / korkulu (fearful) bağlanma tarzıdır (Bartholomew ve Horowitz, 1991, s. 240-2).

Zihinsel temsiller ve bağlanma modellerinin eşleştirilmesinin arz ettiği manaları değerlendirmekte fayda vardır. Bu modele göre, güvenli bağlanmış kişilerin olumlu benlik ve diğerleri temsili olduğu için, bu kişiler kendilerini sevgi ve ilgiye değer gördükleri gibi, dış dünyadaki insanları sevgi ve ilgiye değer görebilir ve yardım almak için onlara güvenebilirler. Kaçınmacı bağlanma tarzının olumlu benlik ve olumsuz diğerleri temsili

olduğu içinse, kendileri ile barışık ama dış dünyaya güven duymayan, dış dünyadan yardım almaktan kaçınan, diğerlerine sevgi ve sıcaklık göstermekte zayıf olan bireylerdir. Kaygılı / saplantılı bireylerde hâkim olan olumsuz benlik ve olumlu diğerleri zihinsel temsili, onları kendilerini ilgi ve sevgiye değer görmekte zorlanan ve özgüveni düşük bireyler haline getirmektedir. Sürekli olarak öz saygı elde etme çabasına olup, dış dünya tarafından reddedilme kaygısı yaşarlar. Kendileri ile ilgili temsilleri olumsuz olduğundan bu reddedilmeden kendilerini sorumlu tutarlar (Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009, s. 132). Aynı zamanda, bu bireylerde, sürekli olarak doyumsuzluk hâkimdir. Her zaman ilgi ve alaka beklerler ama hiçbir zaman buldukları ilgi ve alakadan memnun kalmazlar. Kaçınan bireyler ise, insanlardan uzak kalmayı yeğleyip bu durumundan yakınmayan ve yalnızlığı seven bireylerdir (Hazan ve Shaver, 1987, s. 521; Cassidy, 2000, s. 117-122). Dezorganize / korkulu bağlanmış bireyler ise, olumsuz benlik ve başkaları temsiline sahip oldukları için hem kendilerini hem de dış dünyayı sevgi ve ilgiye değer bulamayan hem de dış dünyaya güvenmekte zorlanan bireylerdir (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Aşırı stres altındaki birey çeşitli duygusal, bilişsel ve davranışsal başa çıkma stratejileri kullanarak stresin üzerindeki yıkıcı etkisini bertaraf etmeye çalışarak otomatik bir öz düzenleme ve duygu düzenleme sürecine girer. Öğrenilmiş güçlülük de, “kişinin şahsi davranışlarını düzenlemesi sürecindeki bilişsel beceriler açısından ağırlık veren bir anlayışı yansıtmaktadır” (Dağ, 1991, s. 269). Önceleri, öğrenilmiş güçlülük terimi yerine öz denetim kavramı kullanılmaktaydı. Ancak, Dağ’a göre (1991, s. 270), Rosenbaum (1983) öz denetim kavramının “içsel arzuların kendi kendine kısıtlanması” anlamını da ihtiva etmesinin yarattığı karışıklığı önlemek için öğrenilmiş güçlülük kavramını yeğlemiştir.

İnsanoğlunun stresli yaşam olayları karşısında başa çıkma stratejileri aracılığıyla devreye giren öz düzenleme sürecinde, öz denetim mekanizması devreye girmektedir. Öz denetim ise, alan yazında kontrol algısı, öz yeterlilik, kendine yeterlilik, öğrenilmiş güçlülük gibi farklı kavramlarla ifade edilmekle beraber, kişinin olayların nedenlerini neye atfettiği ile ilişkilidir. (Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009, s. 133). Bu noktada, başa çıkma sürecinde devreye giren otomatik öz düzenleme sürecindeki öz denetimsel karşılığı bu çalışmada öğrenilmiş güçlülük olarak ele almış bulunmaktayız. Öğrenilmiş güçlülük, kişinin stresli

yaşam olayları ile başa çıkmasını kolaylaştıran öğrenilmiş bilişsel ve davranışsal öz denetim becerilerinin bir toplamıdır (Rosenbaum, 1990, akt. Zauszniewski ve ark., 2007). Bu tanımdan hareket edecek olursak, öğrenilmiş güçlülük gücünü öz denetim becerilerinden alan ve başa çıkma sürecine yardım eden ara bir etkidir.

Kanaatimizce, yukarıda da bahsedildiği gibi bağlanma kuramının köşe taşlarından birisi olan içsel çalışma modelleri, duygu düzenleme ve öz düzenleme süreçlerini etkileyerek bireye bir bakıma öz denetimsel bir zemin oluşturmaktadır. Kişi, benliğine ve diğerlerine dair temsiller aracılığıyla stresli veya olağan yaşam olayları karşısında otomatik bir davranış üretmektedir. İçsel çalışma modeli olumlu benlik ve olumlu diğerleri temsili barındıran bireyler stresli bir yaşam olayı karşısında kendinin aktif bir şekilde çözüm üretebileceğine inanabilir ve güvenebilir. Aynı şekilde, kendi çabasının kısıtlı kaldığı yerde dış dünyayı destek alınabilecek güvenilir bir alan olarak telakki eder (Mikulincer ve Florian, 1997).

Literatürde öğrenilmiş güçlülüğü yüksek olan bireylere atfedilen özelliklerle güvenli bağlanmış bireylerin özellikleri benzerlik göstermektedir. Benzer şekilde, öğrenilmiş güçlülüğü düşük olan bireylere atfedilen özelliklerle güvensiz bağlanmış bireylerin özellikleri benzerlik arz etmektedir (Huang, Sousa, Tu ve Hwang, 2005; Ceyhan, 2006; Preechwong ve ark., 2007; Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009; Ronen ve Rosenbaum, 2010; Eroğlu, Akbaba, Adıgüzel ve Peker, 2014). Örneğin, düşük öğrenilmiş güçlülüğe sahip bireylerin kendilerinin olaylar karşısında çaresiz olduklarına ve kontrol sahibi olmadıklarını dair genelleştirilmiş inanışları (Gintner, West ve Zarsky, 2001) ile kaygılı bağlanma örüntüsüne sahip bireylerin kendiliğe dair içsel çalışma modellerinin olumsuz olması sebebiyle stresli zamanlarda kendilerinin ilgiye ve desteğe değer olmadığı genel inanışı ile araçsal ve duygusal desteği reddedişleri ve stresin kaynağına odaklanıp kalmaları (Mikulincer, Florian ve Weller, 1993) benzerlik arz etmektedir.

Ronen ve Rosenbaum'un (2010) araştırmasında güvensiz bağlanma ile olumlu ilişkisellik arz eden agresyon ile öğrenilmiş güçlülük arasında olumsuz bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Başka bir çalışmada annesel yüksek öğrenilmiş güçlülüğün çocuktaki yüksek

öğrenilmiş güçlülüğün yordayıcısı olduğu tespit edilmiştir. Aynı araştırmada, etkili bir öğrenilmiş güçlülük geliştirebilmesi açısından anne ve çocuk etkileşiminin çok önemli olduğu bulgusu çok önemlidir. Bu araştırmaya göre, anne ve çocuk arasındaki ilişkinin niteliği geçen sürenin niceliğinden çok niteliği ile belirlenmektedir. Bu da güvenli bir bağlanma ile mümkündür. Bunu haricinde, araştırmada öğrenilmiş güçlülüğün düşünce örüntülerinden etkilendiği yönündeki bulgu da çok önemlidir. Buna göre, olumsuz düşünce örüntüsü olan çocuklar düşük öğrenilmiş güçlülüğe sahip olmaya daha meyilli bulunmuşlardır (Zauszniewski, Chung, Chang ve Krafcik, 2002).

Nitekim Türkel ve Tezel (2008) tarafından 834 ergen üzerinde gerçekleştirilen araştırmanın sonucu da bu bulguları destekler mahiyettedir. Şöyle ki, ebeveynini yetkeci (authoritarian) telakki eden çocukların öğrenilmiş güçlülükleri, ebeveynini yetkeli (authoritative) telakki eden çocuklara kıyasla daha düşüktür. Aynı zamanda, ebeveynini hoşgörülü telakki eden çocukların öğrenilmiş güçlülükleri, ebeveynini ihmalkâr ve yetkeci telakki eden çocuklara kıyasla daha yüksektir. Dolayısıyla, ebeveynsel sıcaklık, destek ve hoşgörü çocukların öz düşünce, duygu ve davranışlarını düzenleyebilmesine olanak sağlayan öz denetim becerilerini olumlu yönde etkilemektedir.

Öz denetim veya öğrenilmiş güçlülük Rosenbaum'un orijinal tanımına göre öğrenilen bir repertuvardır (Rosenbaum ve Ben-Ari, 1985, s. 200). Bu öğrenme süreci ise, birincil bakım veren ile kurulan bağlanma ilişkisinde olgunlaşmaktadır. Bakım veren, öz denetimini başarılı bir şekilde gerçekleştirebildiği ve dolayısıyla çocuğuyla senkronize olabildiği ölçüde çocuğun öğrenilmiş güçlülüğü yüksek olabilmektedir. Bağlantılı olarak, çocuğun problemler karşısında ebeveyni tarafından etkili çözümlerin üretildiğine şahitlik ederek, gözlemleyerek ve diğerleri ile etkileşimleri neticesinde oluşan bilişsel stratejileri vesilesiyle psikolojik anlamda güçlü olmayı öğrenir.

Ceyhan'ın (2006) yaş ortalaması 21 olan ve 315 kişiden oluşan üniversite öğrencisi üzerinden gerçekleştirdiği araştırmanın bulgularına göre, bireylerin erken dönemde tecrübe ettikleri ayrılık kaygısı mevcuttaki öğrenilmiş güçlülüğü yordamıştır. Bu bulgu Ceyhan'a göre (2006, s. 75), Rosenbaum'un (1989), öğrenilmiş güçlülüğün kişinin çevresi ile tekrar

eden karşılaşmaları neticesinde oluşan beceriler ifadesini desteklemektedir. Rosenbaum'a göre, öğrenilmiş güçlülük, doğumdan itibaren öğrenilmeye başlanan ve sonraki öğrenmelere temel teşkil eden, negatif olayların yıkıcı etkilerini, fobik reaksiyonları, negatif bilişleri, fiziksel acıyı azaltmada ve düzenlemede oldukça yardımcı bir repertuvardır (Huang, Sousa, Tu ve Hwang, 2005, s. 135).

Boyraz ve Aydın'ın (2003) yaşları 13-20 arasında değişen kurumda kalan 103; anne ve babası ile beraber kalan 105 olmak üzere toplamda 208 erkek ergen üzerinden gerçekleştirdikleri araştırmada, kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüklerinin ailesinin yanında kalan çocuklara kıyasla düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu veriler, herhangi bir sebepten dolayı ailesinden ayrı yaşamak zorunda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüklerinin yeterince gelişemediğini göstermektedir. Kurum ortamında öğrenilmiş güçlülüğün düşük kalmasına aracılık eden önemli faktörlerden birisi çocukların sıcak, ilgi ve destek dolu ilişki ortamından mahrum kalması olduğunu düşünmekteyiz. Çünkü bu çocukların aile ortamından ayrıldıktan sonra böylesi bir ilişki geliştirebilmeleri için mevcut kurumsal ortamlar oldukça yetersiz donanıma sahiptir. Hem ev ortamı gibi sıcak bir ortamın olmayışı hem de birebir ilişki imkânının kısıtlı olması sebebiyle güvenli bağlanma ilişkisinden mahrum kalınması çocukların stresli yaşam olayları karşısında organize olmuş, problem çözümü odaklı ve aktif bir şekilde hareket edebilmelerini kısıtlıyor olabilir. Nitekim Rosenbaum'a göre, öğrenilmiş güçlülük "bireyin doğumdan sonraki fiziksel ve sosyal çevresiyle olan etkileşimi sonucunda, model almasıyla, bilgi ve yönergelerle, formel eğitim olmaksızın da, elde edilebilmektedir ve bunun sonucu olarak kişiler farklı derecelerde öğrenilmiş güçlülüğe sahip olabilmektedir" (akt. Coşkun, 2009, s. 105). Informel yollarla çevresel ve kültürel ortamlarda öğrenilen bir bilişsel ve davranışsal beceri olarak öğrenilmiş güçlülük, özellikle ergenlik döneminin bizatihi stres yaratıcı doğasından dolayı, ergenlerin psikolojik gelişimi açısından merkezi bir role sahiptir (Coşkun, 2009, s. 105-6).

Bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülük ilişkisini, öğrenilmiş güçlülük kavramı yerine öz denetim kavramını kullanmayı tercih ederek gerçekleştirilen ve araştırmamız açısından önemli olan bir çalışmanın sonuçlarına göre, güvenli bağlanma tarzı olan öğrencilerin

denetim odağı puan ortalamalarının kaygılı / saplantılı ve dezorganize / korkulu bağlanma tarzında bağlanmış öğrencilere kıyasla anlamlı düzeyde düşük bulunmuştur (Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009) Denetim odağı puanının yüksek olması dış denetim odağına sahip olmak, düşük olması ise iç denetim odağına sahip olmak anlamına gelmektedir. Buna göre, güvenli bağlanan bireylerin daha iç denetimli oldukları tespit edilmiştir. İç denetimli kişiler, problemleri etkili bir şekilde çözebileceği inancına sahip, kendini sorumlu hisseden, organize, sistematik, dirençli ve başarı odaklı kişilerdir. İç denetimli kişilere dair bu özellikler güvenli bağlanma örüntüsü olan bireylerin özellikleri ile benzetilmektedir.

Nitekim güvenli bağlanmış kişilerin iç denetimli olduklarını doğrulayan çeşitli araştırmalar mevcuttur (Mickelson ve ark., 1999, akt. Dilmaç, Hamarta ve Arslan, 2009, s. 155-6). Bu bulgulara istinaden, iç denetimli kişilerin yüksek öğrenilmiş güçlülüğü olan kişiler olduğu çıkarımını yapabiliriz. Dolayısıyla, bu araştırma yüksek öğrenilmiş güçlülük ve güvenli bağlanma arasındaki ilişkiye dair ışık tutan bir araştırma olması sebebiyle çalışmamız açısından önem arz etmektedir.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
YÖNTEM

GİRİŞ

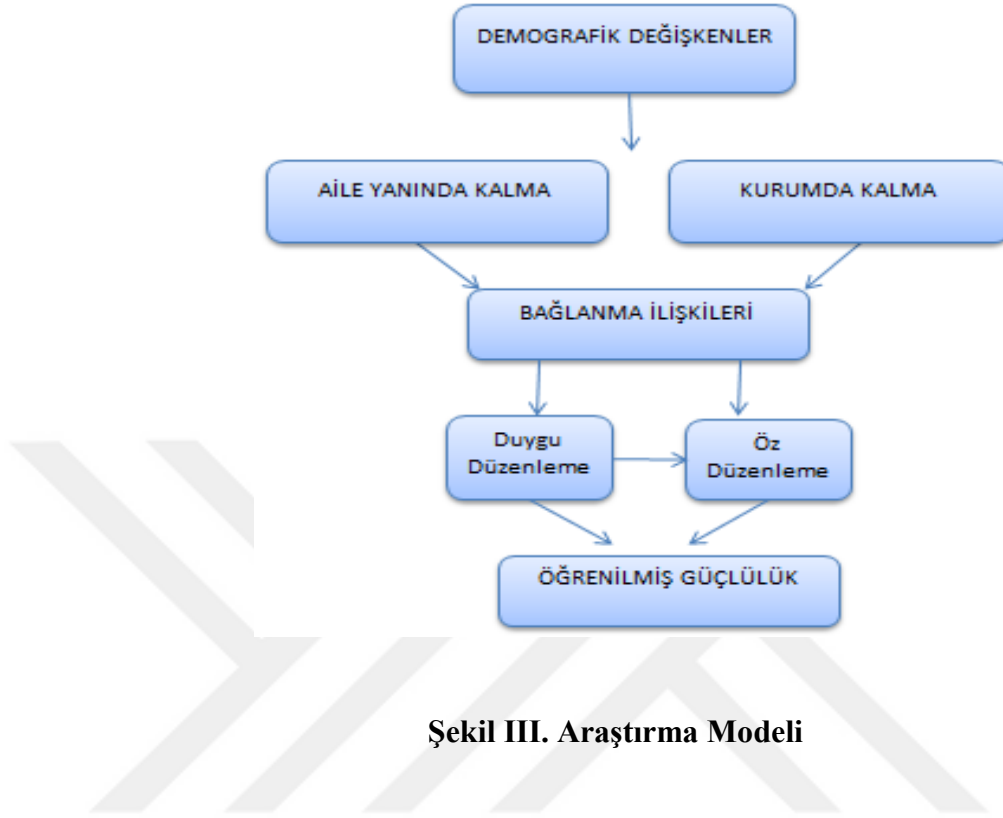
Ailesi ile birlikte yaşayan 31 ergen ile kurumda kalan 30 ergenin katılımıyla gerçekleştirilen bu araştırmanın amacı, bağlanma ilişkileri ile öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkiyi ve bu ilişkinin aile ile birlikte yaşama veya yaşamamaya göre nasıl değiştiğini incelemektir. Ayrıca, araştırmada bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülük ilişkisini yordayıcı olabileceği tahmin edilen yaş, eğitim durumu, sosyo-ekonomik düzey, vb. gibi demografik değişkenler ile bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişki değerlendirilecektir.

Araştırmanın teorik kısmında dökümantasyon (belge tarama) yöntemi kullanılmıştır. Ampirik kısmında, survey (örneklem tarama) yöntemi benimsenerek ölçeklerden yararlanılmıştır. Araştırmada, Yetişkin Bağlanma Ölçeği (Adult Attachment Scale), Ebeveyn ve Akrana Bağlanma Envanteri-kısa form (Inventory of Parent and Peer Attachment – short form) ve Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (Rosenbaum’s Learned Resourcefulness Scale) kullanılmıştır.

Bu bölümde araştırma modeli, evren ve örneklem, araştırmaya katılanlar ve nitelikleri, ölçme araçları, verilerin toplanması ve istatistiksel analizi ile ilgili bilgilere sırasıyla yer verilecektir.

1. ARAŞTIRMA MODELİ

Araştırmada survey tarama metodu kullanılmıştır. Araştırmanın modeli, bağımlı değişken olarak belirlenen bağlanma ilişkisi ve öğrenilmiş güçlülük ile bağımsız değişken olarak belirlenen aile yanında kalma, kurumda kalma ve demografik değişkenler (ör. yaş, eğitim durumu, vb.) arasındaki ilişki inceleneceği için ilişkiyel bir modeldir. Ayrıca, bireylerin belirli bir zaman dilimindeki bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri analiz edildiği için bu araştırma kesitsel (cross-sectional) bir araştırma modelidir. Bu model Şekil III’te belirtilmiştir.

Şekil III. Araştırma Modeli

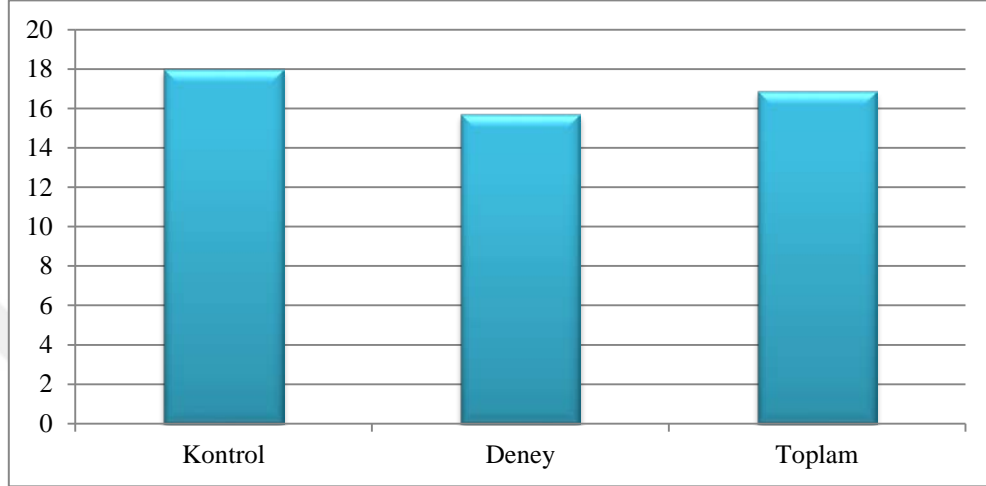
2. EVREN VE ÖRNEKLEM

Araştırmanın örneklemini, İstanbul’da Hüseyin Avni Anadolu Lisesi’nde okuyan, ailesi ile birlikte yaşayan ve ortalama yaşı 18 olan 31 ergen ile Beykoz Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi ve Anadolu Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi’nde kalan, İstanbul’un çeşitli okullarında öğrenimini sürdüren ve ortalama yaşı 16 olan 30 ergen olmak üzere toplamda 61 kişilik bir gruptan oluşmaktadır. Örneklem seçiminde, kartopu (snowball) örneklem tekniği kullanılmıştır.

3. ARAŞTIRMAYA KATILANLAR VE NİTELİKLERİ

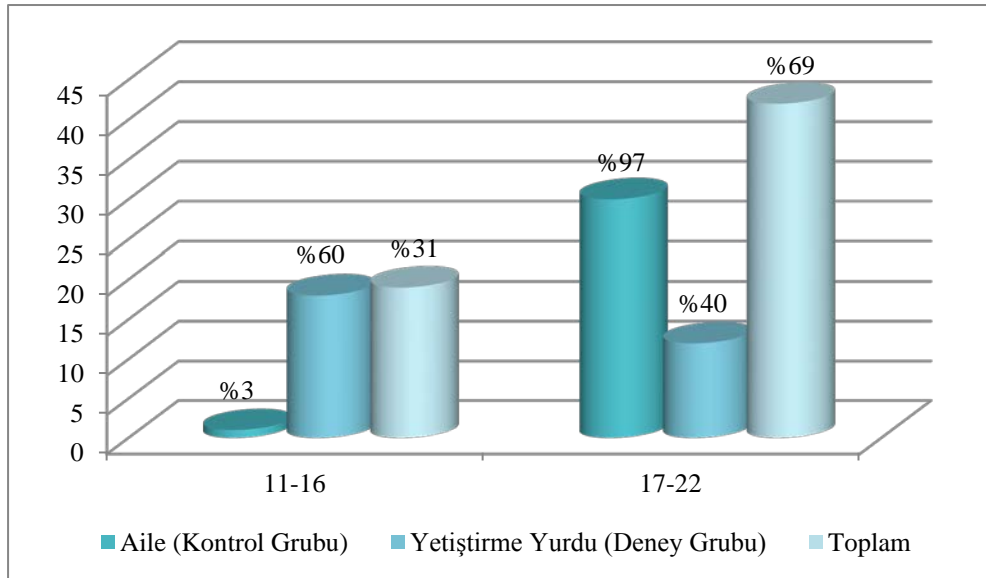
Araştırma, temel olarak aile ile birlikte yaşayan (kontrol grubu) 31 ve kurumda kalan (deney grubu) 30 ergen birey üzerinde yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini oluşturan

katılımcıların demografik özelliklerine göre dağılımını ve bu demografik özelliklerin sayı ve yüzdelerini gösteren grafikler aşağıda verilmiştir.

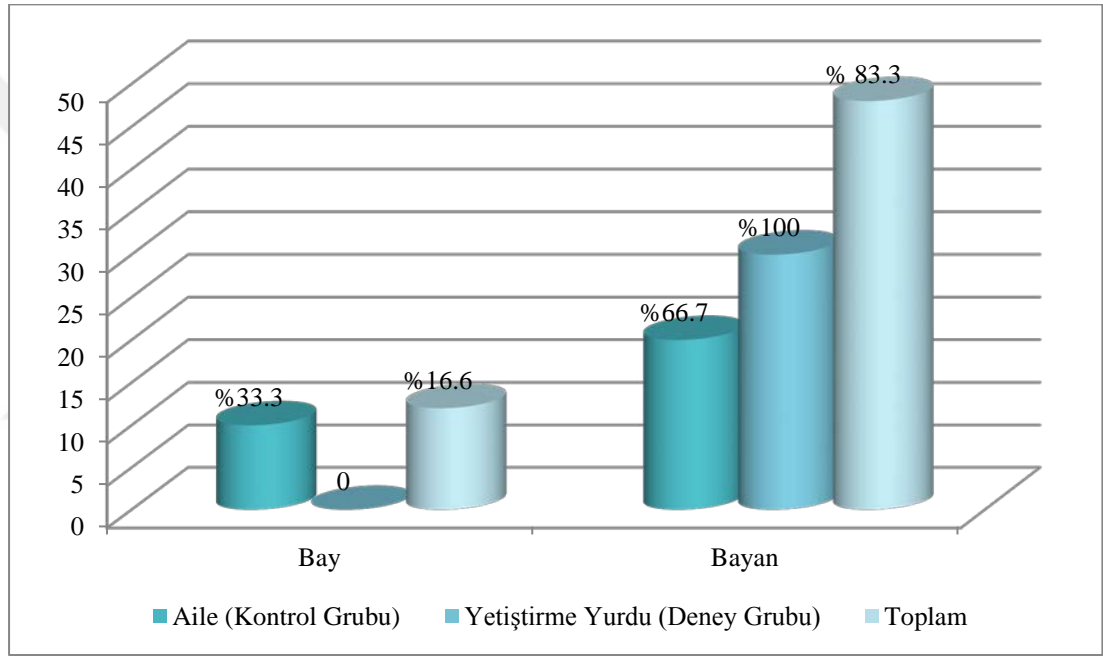
Grafik 1. Katılımcıların Yaşa Göre Dağılımı

Grafik 1'deki teki verilere göre, ailesi ile beraber yaşayan ergenlerden oluşan kontrol grubunun yaşları $18,00 \pm 1,03$, kurumda kalan ergenlerden oluşan deney grubunun yaşları $15,73 \pm 1,96$ arasında dağılmaktadır. Katılımcıların toplamı değerlendirildiğinde yaşları $16,86 \pm 1,92$ arasında dağılmaktadır.

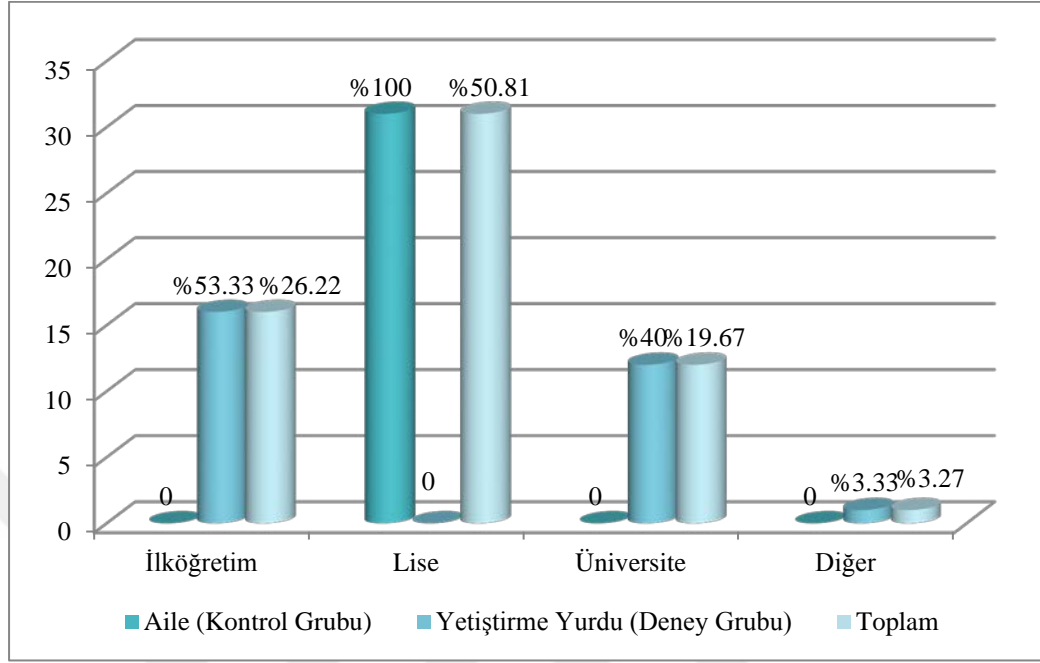
Grafik 2. Katılımcıların Yaşa Göre Yüzdelerle Dağılımları

Grafik 2’deki verilere göre, 11-16 yaş aralığında kontrol grubundaki katılımcılardan 1 kişi (%3.2), deney grubundaki katılımcılardan 18 kişi (% 60) bulunmaktadır. 17-22 yaş aralığında kontrol grubundaki katılımcılardan 30 kişi (%96.8), deney grubundaki katılımcılardan 12 kişi (% 40) bulunmaktadır. Toplam popülasyon değerlendirildiğinde katılımcıların % 31’i (n=19) 11-16 yaşlarında iken, %69’u (n=42) 17-22 yaşlarındadır.

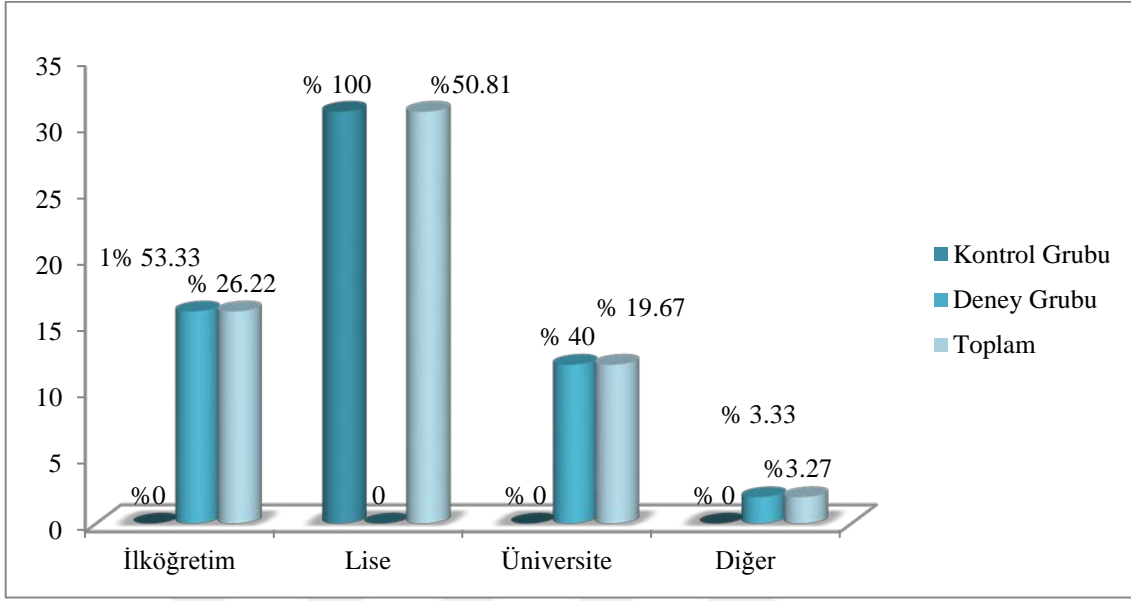
Grafik 3. Katılımcıların Cinsiyete Göre Dağılımı

Araştırmaya dâhil edilen kontrol grubunun 10’u erkek (% 33.3), 20’si kız (% 66.67) katılımcıdan oluşmaktadır. Kontrol grubundan bir kişi cinsiyetini belirtmemiştir. Deney grubunun hepsi kız (n=30, % 100) katılımcıdan oluşmaktadır. Kontrol ve deney grupları beraber değerlendirildiğinde araştırmada totalde 10 erkek (% 16.6) ve 50 kız (% 83.3) katılımcı yer almıştır.

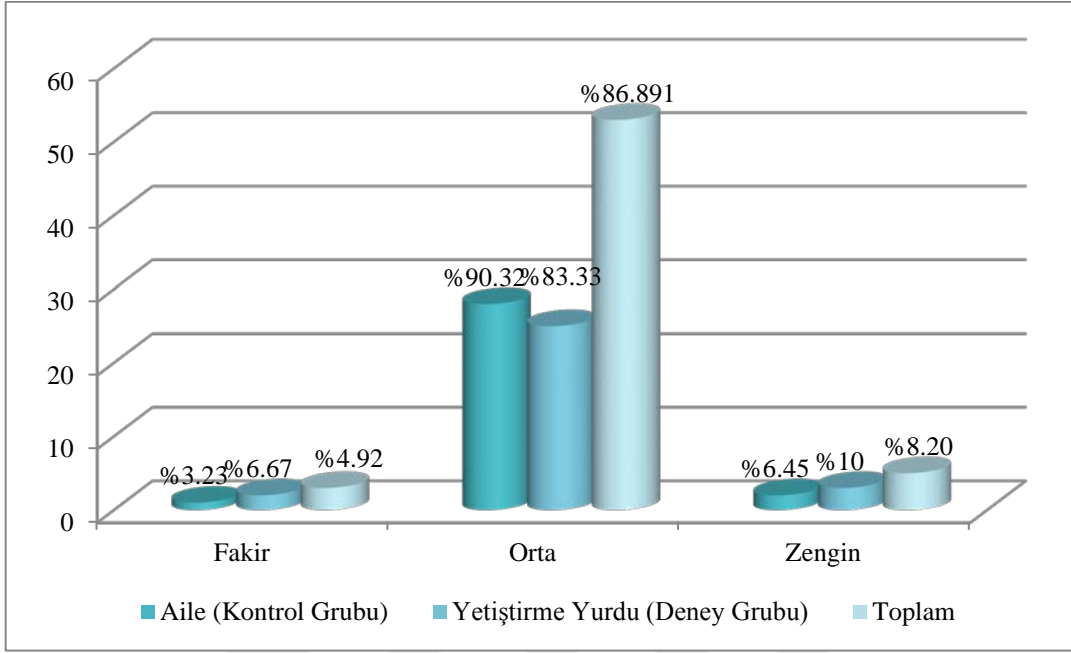
Grafik 4. Katılımcıların Sosyal Çevrelerine Göre Dağılımı

Katılımcıların sosyal çevrelerine göre dağılımı ile ilgili grafiğe göre, kontrol grubundan hayatının çoğunu köyde geçiren 2 (% 6.45), kasabada geçiren 1 (% 3.23), ilçede geçiren 3 (% 9.68) ve ilde geçiren 25 (% 80.65) birey bulunmaktadır. İlgili değişkenlerle ilgili deney grubu verilerine göre, hayatının çoğunu köyde geçiren 5 (% 17.24), kasabada geçiren 1 (% 3.45), ilçede geçiren 9 (% 31.03) ve ilde geçiren 14 (% 48.28) birey bulunmaktadır. Toplamda bakıldığında, katılımcıların 7'si (% 11.47) hayatını büyük çoğunluğunu köyde, 2'si (% 3.27) kasabada, 12'si (% 19.67) ilçede ve 39'u (% 63.93) ilde geçirmiştir.

Grafik 5. Katılımcıların Eğitim Durumlarına Göre Dağılımı

Eğitim durumu ile ilgili verileri özetleyen Grafik 5'teki bilgilere göre, kontrol grubundaki katılımcıların hepsinin (n=31, % 100) eğitimi lise düzeyindedir. Deneysel grubunda yer alan katılımcıların 16'sının (% 53.33) eğitimi ilköğretim düzeyinde ve 12'sinin (% 40) üniversite düzeyindedir. Ayrıca, deneysel grubundaki katılımcılardan 1'i (% 3.33) herhangi bir detay belirtmeden 'diğer' seçeneğini işaretlemiştir. 1 katılımcı (% 3.33) ise eğitim durumunu 'ilköğretim terk' olarak belirtmiştir. Toplamda bakıldığında katılımcıların 16'sının (% 26.22) eğitimi ilköğretim düzeyinde, 31'inin (% 50.81) lise düzeyinde, 12'sinin (% 19.67) üniversite düzeyinde ve 2'sinin (% 3.27) diğer kategorisindedir.

Grafik 6. Katılımcıların Sosyo-ekonomik Düzeylerine Göre Dağılımı

Grafik 6'daki verilere göre, kontrol grubundaki katılımcıların 1'i (% 3.23) fakir, 2'si (% 6.45) zengindir. Kontrol grubunun sosyoekonomik düzey bakımından 28 kişiden müteşekkil çoğunluğu (% 90.32) orta düzeyli ailelerden gelmektedir. Deney grubu verilerine göre, katılımcıların 2'si (% 6.67) fakir, 3'ü (% 10) zengindir. Sosyo ekonomik düzey bakımından yığılma orta sınıfta olmuştur. Buna göre, katılımcıların 25'i (% 83.33) orta sınıfta yer almaktadır. Sosyoekonomik düzey ile ilgili toplamdaki tüm veriler değerlendirildiğinde katılımcıların 3'ünün (%4.91) fakir, 53'ünün (% 86.88) orta ve 5'inin (% 8.19) zengin sınıftan geldiğini söylemek mümkündür.

		Kontrol Grubu		Deney Grubu		Toplam
		N	%	N	%	N
Baba Eğitim Durumu	Okumamış / İlkokul Terk	0	0,0%	3	100,0%	3
	İlköğretim	2	15,4%	11	84,6%	13
	Lise	5	41,7%	7	58,3%	12
	Üniversite	20	90,9%	2	9,1%	22
	Diğer	4	66,7%	2	33,3%	6

Tablo 1. Katılımcıların Baba Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

Tablo 1’deki bilgilere göre, toplam katılımcıların 3’ünün (% 5) babası okumamıştır veya ilkokulu terk etmiştir. Babası okumamış veya okulu terk etmiş olan bu popülasyon deney grubuna dâhildir. Babası ilköğretim mezunu olan toplam katılımcı sayısı 13 (% 21.3) olmakla beraber bunların 2’si (%15.4) kontrol grubundan, 11’i (% 84.6) deney grubundandır. Babası lise mezunu olan toplam katılımcı sayısı 12 (% 19.6) olmakla beraber bunların 5’i (% 41.7) kontrol grubundan 7’si (% 58.3) deney grubundandır. Babasını eğitim seviyesi üniversite olan toplam katılımcı sayısı 22’dir (% 36). 22 kişinin 2’si (% 9.1) deney grubundan, 20’si (% 90.9) kontrol grubundandır. Babasının eğitim durumu ile ilgili diğer kategorisini seçen toplam katılımcı sayısı 6 (% 9. 8) olmakla beraber bunların 4’ü (% 66.7) kontrol grubuna, 2’si (% 33.3) deney grubuna dâhildir. Veriler genel olarak değerlendirildiğinde, deney grubundaki kurumda kalan çocukların babalarının ilköğretim mezunu olduklarını ve bunu lise mezunu olmanın takip ettiğini söylemek mümkündür. Ayrıca, ailesi ile beraber yaşayan ergenlerden oluşan kontrol grubunun babalarının yoğun olarak üniversite mezunudur. Bunu lise mezunu olma takip etmektedir.

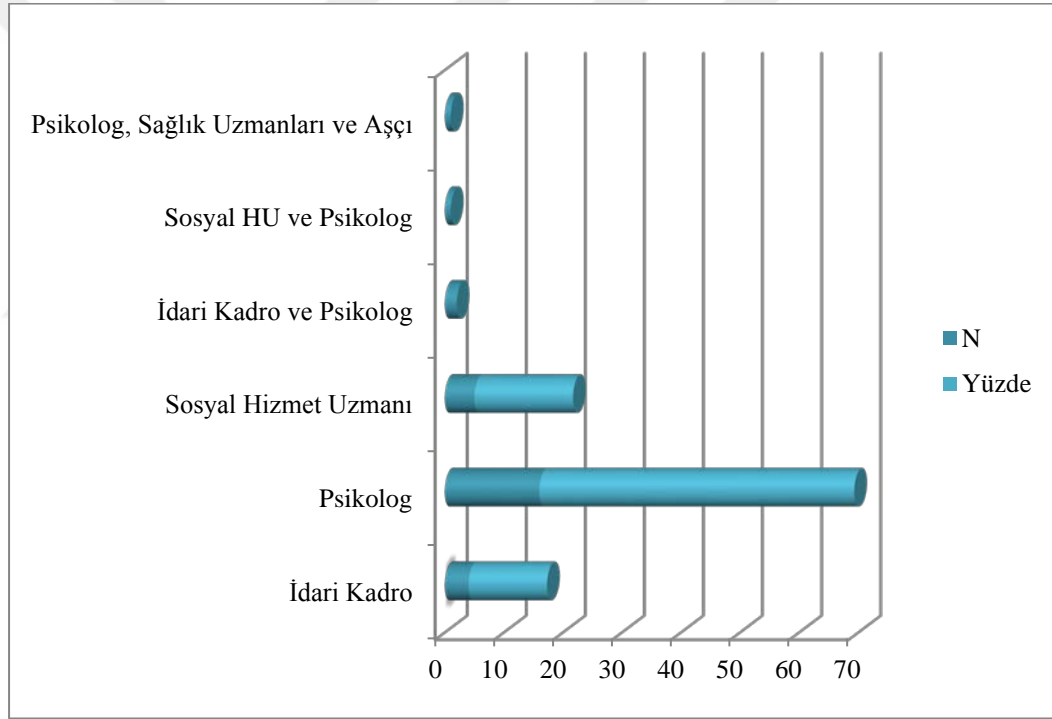
		Kontrol Grubu		Deney Grubu		Toplam
		N	%	N	%	N
Anne Eğitim Durumu	Okumamış / İlkokul Terk	0	0,0%	9	100,0%	9
	İlköğretim	3	16,7%	15	83,3%	18
	Lise	11	91,7%	1	8,3%	12
	Üniversite	15	88,2%	2	11,8%	17
	Diğer	1	50,0%	1	50,0%	2

Tablo 2. Katılımcıların Anne Eğitim Durumuna Göre Dağılımları

Yukarıdaki tabloda sunulan bilgilere göre 9 (% 14.7) katılımcının annesi eğitim almamıştır veya ilkokulu terk etmiştir. Annesi, eğitim almamış veya ilkokulu terk etmiş olan popülasyonun hepsi (%100) deney grubuna dâhildir. Annesi ilköğretim mezunu olan katılımcı sayısı toplamda 18 (% 29.5) iken, bunların 3'ü (% 16. 7) kontrol grubuna 15'i (% 83.3) deney grubuna dâhildir. Annesinin eğitim seviyesi lise olan toplam katılımcı sayısı 12 (%19. 6) iken, bu kişilerin 11'i (% 91.7) kontrol grubuna 1'i (% 8.3) deney grubuna dâhildir. Annesinin eğitim seviyesi üniversite olan kontrol gurubu sayısı 15 (% 88.2) iken deney grubu sayısı 2'dir (% 11.8). Annesi üniversite mezunu olan toplam katılımcı sayısı 17'dir (% 27.8). Annesinin eğitim durumu diğer kategorisi altında gösteren toplam katılımcı sayısı 2'dir (%3.27). Genel olarak bakıldığında deney grubundaki yani kurumda kalan çocukların annelerinin yoğun olarak ilköğretim mezunu olduğunu bunu ilkokulu terk etmiş olma veya okumamış olmanın takip ettiğini söyleyebiliriz. Benze şekilde ailesi ile beraber yaşayan ergenlerden oluşan kontrol grubunun annelerinin yoğun olarak üniversite mezunu olduğunu bunu lise mezunu olmanın takip ettiğini söyleyebiliriz.

Deney grubundaki katılımcılara Kişisel Bilgi Formu kapsamında demografik değişkenlerin şu sorular yöneltilmiştir: a) “Kuruma kaç yaşında yerleştiniz?”, b) “Kurumda kaç yıldır kalıyorsunuz?”, c) “Sıkıntı yaşadığınızda kurumda en sık başvurduğunuz personel kimdir?”, d) “Sizinle birebir ilgilenen personel sayısı kaçtır?”.

Yapılan analizler sonucunda deney grubundaki katılımcıların kuruma yerleştirilme yaşı minimum 11 maksimum 16 yaş aralığında değişmekle beraber ortalama $14,37 \pm 1,54$ Aralığında dağılmaktadır. Bunun yanı sıra kurumda kalma süresine gün, hafta ve ay bazında cevap veren katılımcılar olmuştur. Gün ve hafta bazında cevap veren katılımcılar “en az 1 ay” gösterilerek veri analizine yansıtılmıştır. Ay bazında “en az 1 ay” ve “en çok 84 ay (7 yıl)” kurumda kalan katılımcı bulunmaktadır. Kurumda kalma süresi ile ilgili ay bazındaki veri dağılımı $21,41 \pm 22,87$ ay şeklindedir.

Grafik 7. Kurumda Kalan Ergenlerin İlgilenen Personel Dağılımı

Grafik 7’deki verilere göre, kurumda kalan ergenlerin 4’ü (% 13.3) bir sıkıntı yaşadığında sadece idari kadrodan yardım istediğini belirtmiştir. Sıkıntı yaşadığında idari kadro ve kurum psikoloğundan yardım isteyen 2 kişi (% 6.7) bulunmaktadır. Sadece sosyal hizmet uzmanından yardım isteyen 5 kişi (% 16.7) bulunmakla beraber sıkıntı anında

sosyal hizmet uzmanı ve psikologdan yardım isteyen 1 kişi (% 3.3) bulunmaktadır. Kurumda kalan çocukların 16'sı (% 53.3) sıkıntı yaşadığında psikologdan yardım istemektedir. Psikolog, kurumdaki sağlık uzmanları ve aşçıdan birinden yardım isteyen 1 kişi (% 3.3) bulunmaktadır. Son olarak, sıkıntı yaşadığında sadece aşçıdan yardım isteyen 1 kişi (% 3.3) bulunmaktadır.

4. VERİ TOPLAMA ARAÇLARI

Araştırmanın amaçlarına uygun olarak veri toplama amacıyla kullanılan ölçme araçları aşağıda verilmiştir (Ek-1).

- Kişisel Bilgi Formu
- Yetişkin Bağlanma Ölçeği (YBÖ)
- Ebeveyn ve Akarana Bağlanma Envanteri (EABE – kısa form)
- Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ)

4.1. KİŞİSEL BİLGİ FORMU

Bu form ile amaçlanan katılımcıların demografik özelliklerine dair bilgi edinmektedir. Bu amaçla katılımcılardan yaş, cinsiyet, sosyoekonomik durum, eğitim durumu, anne ve babanın eğitim durumu, vb. gibi konularla ilgili bilgi toplanmıştır. Bunun dışında, kurumda kalan çocuklardan oluşan deney grubuna kontrol grubundan farklı olarak kuruma kaç a) yalında yerleştikleri, b) kurumda kaç yıldır kaldıkları, c) bir sıkıntı yaşadıklarında en sık başvurdukları personel ve d) kendileri ile ilgilenen personel sayısı olmak üzere fazladan dört soru yöneltilmiştir.

4.2. YETİŞKİN BAĞLANMA ÖLÇEĞİ

Yetişkin Bağlanma Ölçeği (Adult Attachment Scale), Hazan ve Shaver'ın (1987) yetişkinlerin romantik aşk ilişkilerini çalıştıkları bir araştırmaya katılan yetişkinlerin bağlanma tarzını belirlemek için geliştirdikleri kategorik bir ölçektir. Ölçekte güvenli, kaygılı ve kaçınan bağlanma tarzlarını belirleyen üç ayrı paragraf vardır. Bunlar:

- İnsanlarla yakın ilişki kurmaktan rahatsız olurum. İnsanlara pek güvenmem ve bağlanmam. Birisi benimle yakınlık kurmak istediğinde tedirgin olurum (Kaçınma).
- İnsanları bana karşı mesafelidir. Arkadaşlarımın beni sevmediğini veya benimle vakit geçirmek istemediğini düşünürüm. Başka insanlarla kaynaşmak isterim fakat bu arzum insanları bazen korkutup benden kaçmalarına sebep olur (Kaygı).
- İnsanlarla kolayca yakınlık kurarım. Herkese rahatça bağlanabilir ve onların bana bağlanmasına izin veririm. İnsanlar benimle kolayca yakınlık kurabilir. Terkedilmekten endişe duymam (Güven).

4.3. EBEVEYN VE AKRANA BAĞLANMA ENVANTERİ-KISA FORM

Araştırmada Armsden ve Greenberg (1987) tarafından geliştirilmiş olan ve bireyin algıladığı bağlanma ilişkilerini ölçen Ebeveyn ve Akranı Bağlanma Envanteri'nin kısa formu tercih edilmiştir. EABE'nin kısa formu Raja, McGee ve Stanton (1992) tarafından geliştirilmiştir. Bu araştırmacılar tarafından 28 maddelik EABE toplamda 12 maddeye indirgenmiştir. Anne ve baba için ayrı ayrı 12 madde bulunmaktadır. Bu çalışmada, EABE'nin sadece anne ve baba formu kullanıldığı için katılımcılara toplamda 24 soru yöneltilmiştir. Söz konusu 24 maddeden 1-12. maddeler anne için 13-24. Maddeler baba için olan maddelerdir.

EABE'nin anne ve baba formlarının temel olarak her biri dört madde içeren güven, iletişim ve yabancılaşma olmak üzere üç alt boyut bulunmaktadır. Bağlanma puanı bütün maddeler toplamından oluşmaktadır. Ebeveyn ve Akranı Bağlanma Envanteri'nin oluşturan boyutlar ve ilgili boyutlarla ilgili sorular aşağıda belirtilmiştir. Her bir soru ile ilgili yük değerleri bulgular kısmında verilecektir.

1. Güven : 1, 2, 3, 11
2. İletişim : 6, 7, 8, 12
3. Yabancılaşma : 4, 5, 9, 10
4. Bağlanma Puanı: 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12

Katılımcıların toplam bağlanma puanı hesaplanırken orijinal araştırmaya bağlı kalınarak 2. ve 6. Maddeler ile ‘yabancılaşma’ alt boyutunun 4, 5, 9, 10. maddeleri ters kodlanarak diğer maddelerle toplanmıştır.

EABE'nin kısa formunun anne ve babaya bağlanmaya ilişkin psikometrik değerlendirmesi Günaydın, Selçuk, Sümer ve Uysal (2005) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın bulgularına göre, EABE-kısa formunun anne ve baba formları yüksek düzeyde iç tutarlılık katsayısı göstermiştir. Buna göre, Cronbach's alpha değerleri anne formu için .88, baba formu için .90 olarak bulunmuştur. Ancak bu değerler bağlanma puanı hesaplanırken, görece düşük faktör yüküne sahip olduğu tespit edilen 6. maddenin dikkate alınmadığı durumda geçerli bulunmuştur. Aynı zamanda, ölçeğin anneye bağlanma puanları arasında .87, babaya bağlanma puanları arasında ise .88 düzeyinde anlamlı ilişki olduğu tespit edilerek ($p < .01$) test-tekrar test güvenilirliğine sahip olduğu bulunmuştur.

Bu araştırmada EABE-kısa form için hesaplanan Cronbach's Alpha değeri anne bölümü için kontrol grubunda .81, deney grubunda .82 olarak bulunurken baba bölümü için kontrol grubunda .89, deney grubunda .86 olarak bulunmuştur. Her iki grupta da cevap konusunda zorlanılan madde “Babamdan pek ilgi görmüyorum” şeklinde olan 22. maddedir.

Envanterdeki sorular 7'li likert tipi derecelendirme ile ölçülmüştür. Ölçeği oluşturan her bir soru için “daima, sık sık, bazen, kararsızım, ara sıra, , nadiren ve asla” olmak üzere 7 farklı dereceyi içeren cevap seçeneği vardır. Bu dereceler en olumludan en olumsuz doğru sırasıyla 7, 6, 5, 4, 3, 2, 1 değerinde puanlara sahiptir. Bu değerlere göre bir katılımcının bu ölçekten alacağı en yüksek puan $7 \times 24 = 168$, en düşük puan ise $1 \times 24 = 24$ puan olacaktır.

4.4. ROSENBAUM ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK ÖLÇEĞİ

Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (Rosenbaum'a Learned Resourcefulness Scale), Rosenbaum (1980) tarafından bir tür başa çıkma stratejisi olarak önerilen ve temelde bilişsel bir beceri olan öğrenilmiş güçlülüğü test etmek amacıyla geliştirilmiştir. RÖGÖ'nün İsraili üniversite öğrencilerine uygulanması ile elde edilen test-tekrar test

güvenilirlik katsayısı .86, Amerika örnekleminde ise .77 olarak hesaplanmıştır. Ölçeğin Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı ise .82 bulunmuştur (Dağ, 1991, 270).

Bu ölçeğin Türk popülasyonu üzerindeki geçerlilik ve güvenilirlik araştırması İhsan Dağ (1991) tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu çalışmanın sonuçlarına göre, RÖGÖ'nün test-tekrar test güvenilirlik katsayısı .80 ($p<.001$; $sd.=98$) olarak bulunmuştur. Ayrıca, Cronbach's Alpha iç tutarlılık katsayısı ön çalışma örnekleminde .85, büyük örnekleme .78 olarak tespit edilmiştir (Dağ, 1991, s. 271). Bu çalışmada RÖGÖ için hesaplanan Cronbach's Alpha değeri kontrol grubu için .81, deney grubu için .65 olarak bulunmuştur.

RÖGÖ, toplamda 36 sorudan oluşmaktadır. Ölçekteki soruların her biri 5'li Likert tipi derecelendirme ile ölçülmüştür. Buna göre her bir soru için katılımcıya “hiç uygun değil”, “pek uygun değil”, “uygun”, “oldukça uygun” ve “çok uygun” şeklinde beş farklı dereceli cevap seçeneği sunulmuştur. Böylece, bir katılımcının ölçekten alacağı maksimum puan $36 \times 5 = 180$, minimum puan $36 \times 1 = 36$ 'dır. RÖGÖ'nün 12 alt boyutu bulunmaktadır.

1. Planlı Davranma	: 33, 32, 34, 11
2. Ruh Hali Denetimi	: 5, 13, 15, 17
3. İstenmeyen Düşüncelerin Denetimi	: 4, 6, 9, 21, 35
4. Dürtü Denetimi ve Planlı Davranma	: 3, 7, 12, 26, 27, 28
5. Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	: 12, 16, 24, 25
6. Ağrı Denetimi	: 23, 31
7. Erteleme	: 18, 22, 29, 30
8. Yardım Arama	: 7, 14, 19
9. İyiye Yorma	: 1, 2, 4
10. Dikkati Yönlendirme	: 10, 11, 36
11. Esnek Planlama	: 20, 21
12. Denetleyici Arama ve Dikkati Yönlendirme	: 8, 9, 11, 16

5. VERİLERİN TOPLANMASI VE İSTATİSTİKSEL ANALİZİ

Araştırmamızın amacına uygun olarak hazırlanan ölçek formu, 2014 Aralık-2015 Şubat ayları arasındaki zaman diliminde Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi'nde okuyan 31 ergene ve Beykoz Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi ile Anadolu Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde kalan, İstanbul'un çeşitli okullarında öğrenimini sürdüren 30 ergene uygulanmıştır. Deney grubu verileri, ölçeklerin kurumda kalan gönüllü çocuklara, her bir çocuk için ayrı gözetmen gözetimi altında doldurtulması yöntemiyle toplanmıştır. Kontrol grubu verileri ise, ölçeklerin okul kampüsünde gönüllü katılımcılar tarafından hemen doldurulup geri verilmesi şeklinde toplanmıştır. Verilerin toplanmasında katılımcıların gönüllü olması esastır.

Toplamda 66 kişiye dağıtılan anket formlarından 5'i veri temizleme işleminden sonra tespit edilen özensiz cevaplama sebebiyle değerlendirmeye alınmamıştır. İlgili analizler bilgisayar ortamına aktarılan SPSS 16.0 paket programı yardımıyla yapılmıştır.

Veriler değerlendirilirken tanımlayıcı istatistiksel metotlar (örn. frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, minimum, maksimum) kullanılmıştır. Araştırmada yer alan ölçeklerinin demografik değişkenlere göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek için yapılacak testlerde hangi analizlerin uygulanacağını belirlemek için yapılan grafiksel gösterimler kullanılmıştır. Ayrıca, ilişkileri belirlemek için Spearman Rho ve Pearson korelasyon katsayısı kullanılmakla beraber, farklılıkları belirlemek için Mann Whitney U Test ki-kare testi kullanılmıştır.

Bunların yanında ölçeğin iç tutarlılığını gösteren güvenilirlik analizleri yapılmıştır. Güvenilirlik, bir ölçme aracında bütün soruların birbiriyle tutarlılığını, ele alınan oluşumu ölçmede türdeşliğini ve yeterliliğini ortaya koyan bir kavramdır. Güvenilirliğin incelenmesinde en yaygın kullanılan yöntem Cronbach's Alpha katsayısıdır. Güvenilirlik hesaplaması için kullanılan yöntemlerden olan Cronbach's Alpha yöntemi, ölçekte yer alan korelasyon ya da kovaryanslardan yararlanarak diğer testlerin yapılmasına imkân sağlamaktadır. Cronbach's Alpha katsayısının değerlendirilmesinde kullanılan değerlendirme kriteri şu şekilde gösterilebilir (Özdamar, 2004, s. 622)

$$0,00 \leq \alpha < 0,40 \text{ ise ölçek güvenilir değildir.}$$

$0,40 \leq \alpha < 0,60$ ise ölçek düşük güvenilirliktedir.

$0,60 \leq \alpha < 0,80$ ise ölçek oldukça güvenilirdir.

$0,80 \leq \alpha < 1,00$ ise ölçek yüksek derecede güvenilir bir ölçektir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
BULGULAR

GİRİŞ

Bu bölümde araştırmada elde edilen bulgular belirli bir düzen içerisinde sunulmuştur. Bulgular sunulurken, araştırmının hipotezleri ve araştırma modelinde çizilen çerçeve dikkate alınmıştır.

Ölçeklerin iç tutarlılık analizi bulgularından bir önceki bölümde kısaca bahsedilmiştir. Ancak, bu bölümde araştırmada kullanılan ölçeklerle ilgili iç tutarlılık analizi ve faktör analizlerine detaylıca yer verilmiştir. Katılımcıların bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri bakımından genel profiline yer verilmiştir. Akabinde, “Bağlanma ve Demografik Özelliklerle İlgili Bulgulara” ve “Bağlanma ve Öğrenilmiş Güçlülük İlişkisi ile İlgili Bulgulara” kontrol ve deney grubu için ayrı ayrı yer verilmiştir. Araştırmanın konusu ve problemleri doğrultusunda söz konusu değişkenler arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla farklı analiz teknikleri kullanılmıştır.

1. ÖLÇEKLERLE İLGİLİ BULGULAR

1.1.EBEVEYN VE AKRANA BAĞLANMA ENVANTERİ-KISA FORM (EABE-KISA FORM) İLE İLGİLİ BULGULAR

	Component			
	1	2	3	4
5. Evde kolayca keyfim kaçar.	-,819			
8. Bir sorunum olduğunda ya da başım sıkıştığında bunu anneme anlatırım	,782			
7. Kim olduğumu daha iyi anlamamda annem bana yol gösterir.	,772			
11. Kızgın olduğumda annem anlayışlı olmaya çabalar.	,606			
12. Annem bir şeyin beni rahatsız ettiğini hissederse, bana nedenini sorar.		,845		
1. Annem duygularıma saygı gösterir.		,801		
3. Annem beni olduğum gibi kabul eder.		,772		
9. Anneme kızgınlık duyuyorum.			,871	
2. Annem başka biri olsun isterdim.			,837	
6. Annemin kendi problemleri olduğundan, onu bir de kendiminkilerle sıkmak istemem.				,936

Tablo 3. EABE-kısa form Faktör Analizi (KMO=.784, p<.001)

Yapılan faktör analizi sonucunda elde edilen Ebeveyn ve Akranı Bağlanma Envanteri'nin örnekleme ne kadar uygun olduğunu ölçmek için kullanılan Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) testi değeri, faktör analizinin dayandığı korelasyonların istatistiki açıdan anlamlılığını gösteren *Bartlett* testi değeri, her faktörü oluşturan maddelerin madde yük değerleri, ortalamaları ve ölçek maddelerinin iç tutarlılık katsayılarını gösteren Cronbach's Alpha güvenilirlik değerleri tablolar şeklinde sunulmuştur. Yetişkin Bağlanma Ölçeği kategorik bir ölçek olduğundan söz konusu testlere tabi tutulmamıştır

EABE-kısa formu verilerinin faktör analizi için uygunluğunu test etmek için yapılan analiz sonucunda, Bartlett normal dağılım test sonucunun anlamlı olduğu ($p < 0,001$) ve KMO (Kaiser-Mayer-Olkin) değerinin ise 0,784 olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizinin birinci değerlendirme sonuçlarına göre, öz değeri 1'den büyük olan 4 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Birinci faktör toplam varyansın %40'ını açıklamakta faktörler, toplam varyansın %71'ini açıklamaktadır. İlk analiz sonucunda, 10. soruya ait faktör yük değerlerinin iki ayrı faktörde birbirine çok yakın değerlerde olduğu tespit edilmiştir (0,57 ve 0,44). Bu madde ölçekten çıkarılmış ve kalan 11 soruya ait faktör ikinci analiz sonuçları incelendiğine 4. sorunun iki ayrı faktörde birbirine çok yakın değerlerde olduğu tespit edilmiştir (0,68 ve 0,41). Bu değerler, EABE-kısa formunun analizler yapılırken kullanılmasının istatistiki açıdan uygun olduğunu göstermiştir (bkz. Tablo 3).

			n	\bar{x}	Ss	z	P
ANNE	Güven	Aile	31	21,55	4,21	-1,338	0,181
		Yetiştirme Yurdu	30	18,63	7,24		
	İletişim	Aile	31	18,29	5,04	-0,825	0,409
		Yetiştirme Yurdu	30	16,40	5,93		
	Yabancılaşma	Aile	31	18,52	4,60	-0,543	0,587
		Yetiştirme Yurdu	30	17,43	6,59		
Bağlanma	Aile	31	54,34	10,98	-1,129	0,259	
	Yetiştirme Yurdu	30	48,68	15,65			
BABA	Güven	Aile	31	20,17	5,83	-0,359	0,719
		Yetiştirme Yurdu	30	18,54	8,55		
	İletişim	Aile	31	15,40	5,62	-0,499	0,618
		Yetiştirme Yurdu	30	16,18	6,89		
	Yabancılaşma	Aile	31	18,50	5,14	-1,367	0,172
		Yetiştirme Yurdu	30	16,00	6,90		
Bağlanma	Aile	31	54,66	14,87	-0,208	0,835	
	Yetiştirme Yurdu	30	52,36	19,38			

Tablo 4. EABE-kısa form Genel Analizi

Tablo 4 incelendiğinde, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler ile ailesinin yanında yaşayan ergenlerin anne ve baba için bağlanma tarzı puan ortalamaları ve bu ortalamalara ilişkin “z” değerleri görülmektedir. Mann Whitney U testinden elde edilen sonuçlara göre, bağlanma ilişkisi puan ortalamaları bakımından anlamlı bir fark olmadığı tespit edilmiştir ($p>0.05$).

Toplamda üç alt boyuttan oluşan Ebeveyn ve Akarana Bağlanma Envanteri-anne formunun ‘güven’ alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $21,55\pm 4,21$ ve deney grubu ortalaması $18,63\pm 7,24$ olarak bulunmuştur. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,181$). ‘İletişim’ alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $18,29\pm 5,04$ ve deney grubu ortalaması $16,4\pm 5,93$ olarak bulunmuştur. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,409$). Anne formunu ‘yabancılaşma’ alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $18,52\pm 4,6$ ve deney grubu ortalaması $17,43\pm 6,59$ olarak tespit edilmiştir. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu

ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,587$). Dördüncü bir alt boyut olarak kabul edilebilecek olan ‘Bağlanma’ toplam puanı kontrol grubu ortalaması $54,34\pm 10,98$ ve deney grubu ortalaması $48,68\pm 15,65$ olarak bulunmuştur. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,26$).

Ebeveyn ve Akrana Bağlanma Envanteri-baba formunun , ‘güven’ alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $20,17\pm 5,83$ ve deney grubu ortalaması $18,54\pm 8,55$ olarak bulunmuştur. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,719$). ‘İletişim alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $15,4\pm 5,62$ ve deney grubu ortalaması $16,18\pm 6,89$ olarak bulunmuştur. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından büyük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,618$). ‘Yabancılaşma’ alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $18,5\pm 5,14$ ve deney grubu ortalaması $16\pm 6,9$ olarak bulunmuştur. Yapılan t test sonucundan deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,172$). ‘Bağlanma’ toplam puanında kontrol grubu ortalaması $54,66\pm 14,87$ ve deney grubu ortalaması $52,36\pm 19,38$ olarak tespit edilmiştir. Nitekim deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmamıştır ($p=0,84$).

Sonuç olarak araştırmanın “*kurumda kalan çocukların bağlanma tarzları, ailesi yanında kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvensizdir. Benzer şekilde, aile yanında kalan çocukların bağlanma tarzları kurumda kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvenlidir*” şeklinde sunulan H8 hipotezi doğrulanmamıştır

0	Kontrol		Deney	
	Cronbach's α	ICC	Cronbach's α	ICC
Anne Güven	0,68	0,42	0,75	0,70
Anne İletişim	0,56	0,48	0,30	0,25
Anne Yabancılaşma	0,59	0,55	0,51	0,51
Anne Bağlanma	0,82	0,76	0,82	0,81
Baba Güven	0,83	0,74	0,79	0,80
Baba İletişim	0,66	0,61	0,60	0,55
Baba Yabancılaşma	0,67	0,62	0,48	0,44
Baba Bağlanma	0,89	0,85	0,86	0,85
Genel	0,90	0,87	0,83	0,82

Tablo 5. EABE-kısa form Güvenirlilik Analizi

Ebeveyn ve Akrana Bağlanma Envanteri (EABE) için hesaplanan Cronbach's Alpha değeri anne bölümü için kontrol grubunda 0,81 deney grubunda 0,82 baba bölümü için kontrol grubunda 0,89 deney grubunda 0,86 olarak bulundu. EABE-kısa formunun alt boyutlarının iç tutarlılık katsayı değerleri Tablo 5'te verilmiştir. Her iki grupta da cevap konusunda zorlandıkları “Babamdan pek ilgi görmüyorum.” 22. Maddesidir.

		BABA												
		Kontrol				Deneysel				Toplam				
		Güven	İletişim	Yabancılaşma	Bağlanma	Güven	İletişim	Yabancılaşma	Bağlanma	Güven	İletişim	Yabancılaşma	Bağlanma	
ANNE**	Güven	r	,165	,093	,185	,244	-,142	-,017	,178	,260	-,026	,003	,221	,305*
		p	,385	,627	,328	,194	,470	,932	,355	,174	,846	,981	,092	,019
	İletişim	r	,434*	,545*	,351	,409*	,098	,226	,252	,303	,240	,341*	,319*	,379*
		p	,016	,002	,057	,025	,621	,248	,187	,110	,069	,009	,014	,003
	Yabancılaşma	r	,503*	,454*	,437*	,497*	,058	,243	,111	,169	,213	,311*	,237	,297*
		p	,005	,012	,016	,005	,770	,213	,568	,381	,109	,017	,071	,022
	Bağlanma	r	,425*	,449*	,386*	,476*	-,054	,132	,213	,091	,138	,238	,308*	,255
		p	,022	,014	,039	,010	,800	,538	,318	,679	,325	,086	,025	,071

*:İstatistiksel olarak anlamlı. **:Gruplar için ayrı hesaplanmıştır.

Tablo 6. EABE Anne ve Baba Formlarının Birbiriyle İlişkisi

Tablodaki veriler kontrol grubu açısından değerlendirildiğinde, anne güven puanı ile baba güven puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Anne iletişim puanı ile baba güven, iletişim puanları ve bağlanma toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Ancak, kontrol grubunda anne yabancılaşma puanı ile baba güven, iletişim, yabancılaşma puanları ve bağlanma toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Anne bağlanma toplam puanı ile baba güven, iletişim, yabancılaşma puanları ve bağlanma toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$). Bu bulgular, anneye bağlanma ile babaya bağlanma arasında anlamlı bir olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla araştırmanın hipotezlerinden “anne ve babaya bağlanma tarzları arasında olumlu bir ilişki vardır” şeklindeki H10 hipotezi kontrol grubu için doğrulanmıştır.

Deney grubu açısından bakıldığında EABE'nin anne ve baba puanları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). Bu nedenle, H10 hipotezi deney grubu için doğrulanmamıştır.

1.2.YETİŞKİN BAĞLANMA ÖLÇEĞİ (YBÖ) İLE İLGİLİ BULGULAR

	Kontrol	Deney	Toplam
İnsanlarla yakın ilişki kurmaktan oldukça rahatsız olurum. İnsanlara tamamen güvenmek ve onlara bağlı olmak benim için zordur. Birisi benimle yakınlık kurmak istediğinde tedirgin olurum ve sıklıkla, yakın arkadaşım kendimi rahat hissettiğimden daha yakın olmamı ister (Kaçınma)	4 (%14,3)	18 (%62,1)	22 (%38,6)
İnsanlara istediğim kadar yakın olmak konusunda onları gönülsüz bulurum. Eşimin beni gerçekten sevmediğine veya benimle yaşamak istemediğine dair sık sık kaygılanırım. Başka insanlarla tamamen kaynaşmak isterim fakat bu arzum insanları bazen korkutup benden kaçmalarına sebep olur (Kaygı)	6 (%21,4)	1 (%3,4)	7 (%12,3)
Benim için insanlarla yakınlık kurmak kolaydır. İnsanlara bağlı olmak ve onların bana bağlı olması konusunda rahatımdır. Çoğunlukla terkedilmekten veya birisinin benimle yakınlık kurmak istemesinden endişe duymam (Güven)	18 (%64,3)	10 (%34,5)	28 (%49,1)

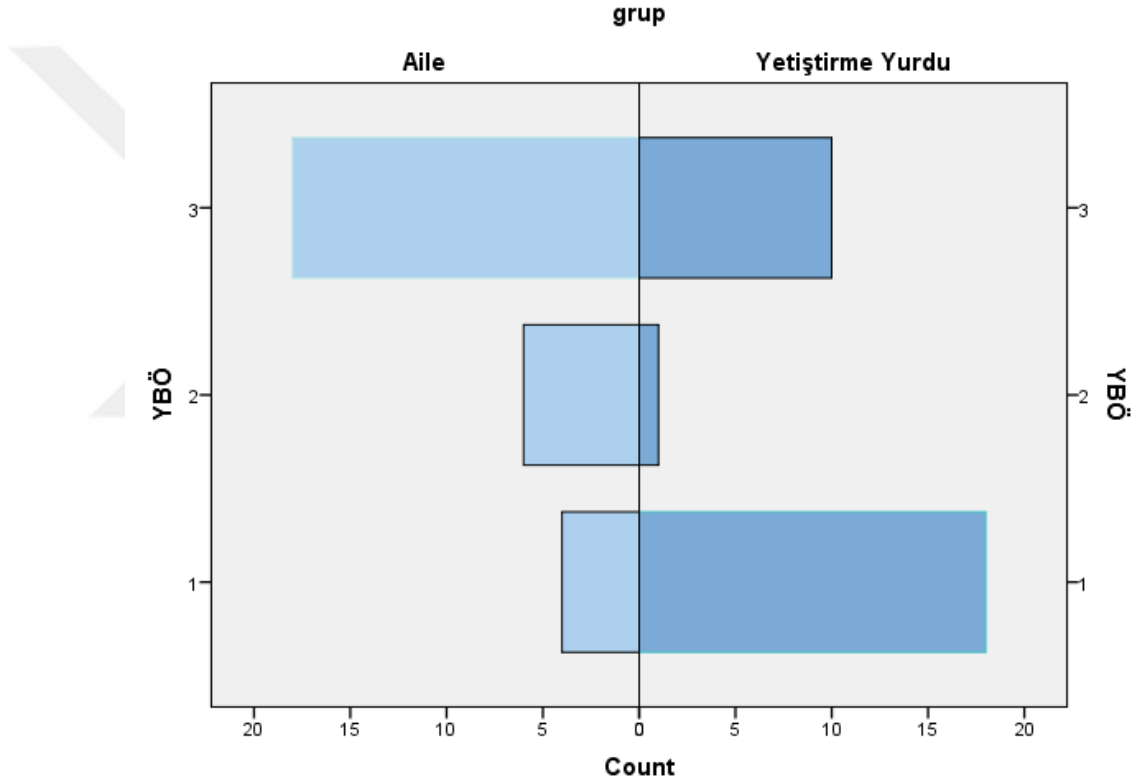
Tablo 7. Yetişkin Bağlanma Ölçeği Genel Sonuçları

Yetişkin Bağlanma Ölçeği, üç kategoriden oluşmaktadır. Kaçınmacı Bağlanma boyutunu kontrol grubunda 4 (%14,3) ve deney grubunda 18 (%62,1) birey işaretlemiştir. Kaygılı Bağlanma boyutunu kontrol grubunda 6 (%21,4) ve deney grubunda 1 (%3,4) birey işaretlemiştir. Güvenli Bağlanma boyutunu kontrol grubunda 18 (%64,3) ve deney grubunda 10 (%34,5) birey işaretlemiştir. Yetişkin Bağlanma Ölçeğinin alt boyutlarının gruplar arasındaki farkı istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,001$).

Bağlanma türleri ile gruplar birine istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=-0,42$; $p=0,001$). Deney grubunun bağlanma örüntüsü kaçınmacı bağlanma; kontrol grubunun ise güvenli bağlanmadır.

Kurumda kalan çocukların bağlanma tarzları, ailesi yanında kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvensiz bulunmuştur. Benzer şekilde, aile yanında kalan

çocukların bağlanma tarzları kurumda kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvenli bulunmuştur. Spesifik olarak, deney grubunun %62'si kaçınmacı ve % 3.4'ü kaygılı bağlanma örüntüsüne sahiptir. Buna karşılık, kontrol grubunun % 14.3'ü kaçınmacı ve % 21.4'ü kaygılı bağlanma örüntüsüne sahiptir. Bu bulgular, deney grubunun kontrol grubuna kıyasla daha kaçınmacı bağlandığını göstermektedir. Bu bulguyu aşağıdaki grafik özetlemektedir.

Grafik 8. Katılımcıların YBÖ'ye Göre Bağlanma Örüntüleri

Bağlanma tarzları ile gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($r=-0,42$; $p=0,001$). Deney grubunun bağlanma tarzı; kaçınmacı bağlanma, kontrol grubunun ise güvenli bağlanmadır. Dolayısıyla, araştırmanın “*kurumda kalan çocukların bağlanma tarzları, ailesi yanında kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvensizdir. Benzer şekilde, aile yanında kalan çocukların bağlanma tarzları kurumda kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvenlidir*” şeklindeki H8 hipotezi

doğrulanmıştır. Bu hipotez EABE bulgularına göre doğrulanamamıştır. Ancak, YBÖ bulgularına göre doğrulanmıştır.

1.3.ROSENBAUM ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK ÖLÇEĞİ (RÖGÖ) İLE İLGİLİ BULGULAR

RÖGÖ Alt Boyutlar		N	\bar{x}	Ss	z	P
Planlı Davranma	Aile	31	11,81	3,52	-2,347	0,019*
	Yetiştirme Yurdu	30	14,03	3,87		
Erteleme	Aile	31	11,90	2,55	-2,130	0,033*
	Yetiştirme Yurdu	30	13,90	3,69		
Ruh Hali Denetimi	Aile	31	13,00	3,11	-1,841	0,066
	Yetiştirme Yurdu	30	11,13	4,03		
İstenmeyen Düşüncelerin Denetimi	Aile	31	6,17	1,23	-0,237	0,813
	Yetiştirme Yurdu	30	6,07	1,74		
Dürtü Denetimi ve Planlı Davranma	Aile	31	13,06	2,38	-1,078	0,281
	Yetiştirme Yurdu	30	13,87	2,52		
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	Aile	31	14,00	2,91	-0,517	0,605
	Yetiştirme Yurdu	30	14,37	3,09		
Ağrı Denetimi	Aile	31	5,94	1,88	-0,687	0,492
	Yetiştirme Yurdu	30	6,37	2,43		
Yardım Arama	Aile	31	10,00	2,11	-1,646	0,100
	Yetiştirme Yurdu	30	10,87	2,89		
İyiye Yorma	Aile	31	9,97	2,24	-2,574	0,010*
	Yetiştirme Yurdu	30	8,37	2,30		
Dikkati Yönlendirme	Aile	31	9,55	2,14	-0,995	0,320
	Yetiştirme Yurdu	30	10,00	3,01		
Esnek Planlama	Aile	31	6,17	1,23	-0,237	0,813
	Yetiştirme Yurdu	30	6,07	1,74		
Denetleyici Arama ve Dikkati Yönlendirme	Aile	31	13,06	2,38	-1,078	0,281
	Yetiştirme Yurdu	30	13,87	2,52		

*İstatiksel olarak anlamlı

Tablo 8. RÖGÖ Genel Dağılımı

Tablo 8 incelendiğinde, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenler ile ailesinin yanında yaşayan ergenlerin RÖGÖ alt boyutlarına ait puan ortalamaları ve bu ortalamalara ilişkin “z” değerleri görülmektedir. Mann Whitney U testinden elde edilen sonuçlara göre, ailesi

ile beraber yaşıyan ve yetiştirme yurdunda kalan ergenlerin erteleme ve iyiye yorma puan ortalamaları arasında anlamlı bir fark tespit edilmiştir ($p<0.05$). Tablo 8'deki verilere göre, 'Planlı Davranma' alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $11,81\pm3,52$ ve deney grubu ortalaması $14,03\pm3,87$ olarak bulunmuştur. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından büyük olması istatistiksel olarak anlamlı bulunmuştur ($p=0,019$). 'Erteleme' alt boyutunda kontrol grubu ortalamasının $12,42\pm2,81$ ve deney grubu ortalamasının $11,63\pm4,13$ olduğu tespit edilmiştir. Deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından küçük olması istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,033$). Benzer şekilde, 'İyiye Yorma' alt boyutunda kontrol grubu ortalaması $8,94\pm2,06$ ve deney grubu ortalaması $8,97\pm3$ olarak tespit edilmiştir. Nitekim deney grubu ortalamasının kontrol grubu ortalamasından büyük olması istatistiksel olarak anlamlıdır ($p=0,01$). Ancak, 'Ruh hali denetimi', 'İstenmeyen düşüncelerin denetimi', 'Dürtü denetimi ve planlı davranma', 'Yeterli olma ve kendini yatıştırma', 'Ağrı denetimi', 'Yardım arama', 'Dikkati yönlendirme', 'Esnek planlama', 'Denetleyici arama ve Dikkati yönlendirme' faktörlerinde anlamlı bir farka rastlanmamıştır ($p>0.05$).

Sonuç olarak, araştırmanın "*ailesinin yanında kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğü, kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğüne göre daha yüksektir*" şeklindeki H9 hipotezi desteklenmemiştir. Ancak, kurumda veya ailenin yanında yaşama ile RÖGÖ alt boyutları arasında anlamlı bir ilişki olduğu için H9 hipotezinin kısmen desteklendiğini söylemek mümkündür.

Alt Boyut	Kontrol		Deney	
	Cronbach's α	ICC	Cronbach's α	ICC
Planlı Davranma	0,83	0,82	0,79	0,78
Ruh Hali Denetimi	0,66	0,62	0,60	0,61
İstenmeyen Düşüncelerin Denetimi	0,67	0,65	0,49	0,50
Dürtü Denetimi Ve Planlı Davranma	0,76	0,73	0,61	0,60
Yeterli Olma Ve Kendini Yatıştırma	0,71	0,65	0,72	0,73
Ağrı Denetimi	0,53	0,47	0,49	0,45
Erteleme	0,12	0,13	0,75	0,72
Yardım Arama	0,64	0,63	0,77	0,76
İyiye Yorma	0,53	0,43	0,12	0,13
Dikkati Yönlendirme	0,39	0,38	0,52	0,49
Esnek Planlama	0,30	0,29	0,37	0,41
Denet.Arama Dikkati Yönlendirme	0,31	0,32	0,27	0,28
Genel	0,80	0,81	0,65	0,66

Tablo 9. RÖGÖ Güvenirlilik Analizi

Rosenbaum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği (RÖGÖ) için hesaplanan Cronbach's Alpha değeri kontrol grubunda 0,81 deney grubunda 0,65 olarak bulunmuştur.

2. SOSYO-DEMOGRAFİK YAPININ ANALİZİ

Bu bölümde katılımcıların sosyo-demografik özellikleri (örn. Yaş, cinsiyet, vb.) ile bağlanma örüntüleri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasındaki ilişki irdelenecektir.

2.1.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE CİNSİYET İLİŞKİSİ

	Kontrol		Deney		Toplam	
	R	P	R	p	R	P
YBÖ	-0,01	0,98	0,03	0,88	-0,10	0,49
Anne Güven	-0,16	0,39	0,17	0,37	-0,06	0,65
Anne İletişim	0,15	0,44	0,26	0,17	0,12	0,37
Anne Yabancılaşma	-0,26	0,16	0,16	0,41	-0,09	0,49
Anne Bağlanma	-0,17	0,36	0,20	0,29	-0,09	0,48
Baba Güven	-0,27	0,16	0,08	0,69	-0,13	0,34
Baba İletişim	-0,17	0,38	-0,07	0,73	-0,09	0,53
Baba Yabancılaşma	-0,21	0,28	-0,22	0,25	-0,23	0,08
Baba Bağlanma	-0,18	0,34	-0,13	0,50	-0,22	0,10
Planlı Davranma	-,361*	0,05	,388*	0,03	0,05	0,72
Erteleme	-0,14	0,46	-0,05	0,81	0,03	0,85
Ruh Hali Denetimi	-0,06	0,75	0,23	0,23	-0,03	0,82
İstenmeyen Düşüncelerin Denet.	-,513*	0,00	-0,30	0,11	-,394*	0,00
Dürtü Denetimi ve Planlı Dav.	-0,28	0,14	-0,15	0,44	-0,22	0,10
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	-0,12	0,53	-0,02	0,94	-0,05	0,71
Ağrı Denetimi	-0,11	0,57	-0,09	0,65	-0,06	0,66
Yardım Arama	0,12	0,54	-0,14	0,46	0,10	0,44
İyiye Yorma	-,384*	0,04	0,33	0,08	-0,23	0,08
Dikkati Yönlendirme	-0,09	0,62	0,33	0,08	0,11	0,38
Denetleyici Arama ve Dikkati Yön.	0,10	0,59	0,06	0,78	0,12	0,37

*:İstatistiksel olarak anlamlı.

Tablo 10. Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Cinsiyet İlişkisi

Katılımcıların cinsiyeti ile planlı davranma arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<.05$). Kontrol ve deney grubunda bayanların erkeklere kıyasla planlı davranma puanı fazladır. Cinsiyet ile RÖGÖ alt boyutlarından ‘istenmeyen düşüncelerin denetimi’ ve ‘iyiye yorma’ arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<.05$). Kontrol grubunda cinsiyet bayan olduğca, ‘istenmeyen düşüncelerin denetimi’ ve ‘iyiye yorma’ puanı artmaktadır.

2.2.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE YAŞ İLİŞKİSİ

	Kontrol		Deney		Toplam	
	R	P	r	P	R	P
YBÖ	0,66	-0,22	-0,26	0,17	0,19	0,17
Anne Güven	0,23	0,13	-0,31	0,10	0,05	0,71
Anne İletişim	0,50	0,12	-0,35	0,06	-0,10	0,43
Anne Yabancılaşma	0,51	-0,05	-0,34	0,06	-0,10	0,44
Anne Bağlanma	0,78	-0,04	-0,28	0,15	0,05	0,72
Baba Güven	0,83	0,05	-0,20	0,31	-0,10	0,45
Baba İletişim	0,78	0,07	-0,17	0,37	-0,15	0,26
Baba Yabancılaşma	0,72	0,74	-0,22	0,25	0,10	0,43
Baba Bağlanma	-0,08	0,67	0,25	0,19	0,12	0,35
Planlı Davranma	-0,06	0,73	-0,18	0,33	-,320*	0,01
Erteleme	-0,04	0,83	-,365*	0,05	-,365*	0,00
Ruh Hali Denetimi	0,00	0,99	0,06	0,74	0,17	0,19
İstenmeyen Düşüncelerin Denet.	0,29	0,11	-0,18	0,35	0,06	0,66
Dürtü Denetimi ve Planlı Dav.	0,05	0,81	-0,18	0,34	-0,02	0,88
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	0,05	0,79	0,05	0,81	0,02	0,89
Ağrı Denetimi	-0,30	0,10	0,35	0,06	-0,02	0,86
Yardım Arama	0,05	0,78	0,19	0,31	-0,04	0,79
İyiye Yorma	0,19	0,32	-0,14	0,46	0,25	0,06
Dikkati Yönlendirme	-0,13	0,49	-0,09	0,65	-0,20	0,12
Denetleyici Arama ve Dikkati Yön.	-0,03	0,87	-,500*	0,01	-,295*	0,02

*: İstatiksel olarak anlamlı

Tablo 11. Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Yaş İlişkisi

Katılımcıların yaşları ile kendilerine verilen ölçekler arasındaki ilişkiyi değerlendiren Tablo 11'deki verilere göre, deney grubunda yaş ile erteleme, denetleyici arama ve dikkati yönlendirme arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p < .05$). Deney grubunda katılımcının yaşı arttıkça erteleme, denetleyici arama ve dikkati yönlendirme puanı artmaktadır. Ancak, EABE'den elde edilen verilere göre *katılımcıların bağlanma ilişkileri ile yaşı arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Bu sebeple, "katılımcıların*

yaşları ile bağlanma tarzları ve güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır” şeklindeki H1 hipotezi kısmen desteklenmiştir.

2.3.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE SOSYAL ÇEVRE İLİŞKİSİ

	Kontrol		Deney		Toplam	
	r	P	R	p	R	P
YBÖ	-0,13	0,50	-0,01	0,95	0,08	0,58
Anne Güven	0,14	0,44	0,16	0,42	0,21	0,12
Anne İletişim	-0,01	0,95	-0,06	0,74	-0,01	0,93
Anne Yabancılaşma	0,16	0,38	-0,05	0,79	0,06	0,65
Anne Bağlanma	0,20	0,28	-0,08	0,70	0,10	0,47
Baba Güven	-0,07	0,73	-0,22	0,28	-0,13	0,32
Baba İletişim	-0,09	0,64	-,405*	0,04	-0,26	0,05
Baba Yabancılaşma	-0,09	0,63	-0,10	0,62	-0,02	0,91
Baba Bağlanma	-0,04	0,84	-0,15	0,44	-0,01	0,94
Planlı Davranma	-0,02	0,92	-0,19	0,32	-0,17	0,18
Erteleme	0,25	0,17	-0,16	0,40	-0,08	0,55
Ruh Hali Denetimi	0,25	0,17	-0,02	0,93	0,19	0,14
İstenmeyen Düşüncelerin Denet.	0,23	0,22	0,22	0,26	0,22	0,09
Dürtü Denetimi ve Planlı Dav.	0,28	0,13	-0,23	0,24	-0,01	0,95
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	,361*	0,05	-0,10	0,61	0,09	0,49
Ağrı Denetimi	-0,03	0,86	-0,14	0,47	-0,12	0,35
Yardım Arama	0,27	0,15	-0,10	0,60	0,01	0,94
İyiye Yorma	0,08	0,67	-0,05	0,79	0,18	0,17
Dikkati Yönlendirme	-0,13	0,49	0,29	0,13	0,06	0,66
Denetleyici Arama ve Dikkati Yön.	0,08	0,67	-0,11	0,56	-0,11	0,42

*:İstatistiksel olarak anlamlı.

Tablo 12. Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Sosyal Çevre İlişkisi

Katılımcıların yaşadıkları yer ile ölçeklerin arasındaki ilişki araştırılmıştır. Ancak, analizlerin neticesine göre, sosyal çevre ile katılımcıların EABE alt boyutları, YBÖ bağlanma tarzları ve RÖGÖ alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki

bulunmamıştır. Sonuç olarak araştırmanın “kırsal veya kentsel yaşamda hayatın çoğunu geçirme ile bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır” şeklindeki H2 hipotezi desteklenmemiştir.

2.4.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE SOSYO-EKONOMİK DURUM İLİŞKİSİ

	Kontrol		Deney		Toplam	
	r	P	r	p	R	p
YBÖ	-0.20	0.30	-0.14	0.47	-0.18	0.18
Anne Güven	-0.23	0.22	-0.02	0.92	-0.12	0.37
Anne İletişim	-0.22	0.24	0.07	0.72	-0.06	0.63
Anne Yabancılaşma	-0.25	0.17	0.25	0.18	0.04	0.74
Anne Bağlanma	-0.31	0.10	0.08	0.69	-0.10	0.47
Baba Güven	-0.19	0.32	0.11	0.59	0.01	0.97
Baba İletişim	-0.10	0.59	0.22	0.26	0.10	0.48
Baba Yabancılaşma	-0.18	0.34	0.05	0.79	-0.03	0.80
Baba Bağlanma	-0.22	0.24	0.28	0.18	0.08	0.56
Planlı Davranma	-0.24	0.19	-0.11	0.55	-0.16	0.22
Erteleme	0.01	0.95	-0.08	0.67	-0.07	0.61
Ruh Hali Denetimi	-0.17	0.36	-0.06	0.75	-0.10	0.43
İstenmeyen Düşüncelerin Denet.	0.20	0.29	-0.15	0.42	-0.03	0.81
Dürtü Denetimi ve Planlı Dav.	0.08	0.65	0.06	0.77	0.07	0.58
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	-0.12	0.53	0.06	0.74	-0.02	0.89
Ağrı Denetimi	0.00	0.98	0.15	0.44	0.08	0.56
Yardım Arama	-0.05	0.78	0.05	0.81	0.02	0.87
İyiye Yorma	-0.21	0.26	-0.12	0.52	-0.15	0.26
Dikkati Yönlendirme	-0.35	0.05	-0.10	0.58	-0.22	0.09
Esnek Planlama	0.08	0.68	-0.25	0.18	-0.13	0.33
Denetleyici Arama ve Dikkati Yön.	-0.34	0.06	-0.27	0.14	-.297*	0.02

*: İstatistiksel olarak anlamlı

Tablo 13. Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Sosyo-ekonomik Durum İlişkisi

Katılımcıların ekonomik durumları ile ölçeklerin ilişkisine dair verilerin sunulduğu Tablo 13'teki bilgilere göre sadece katılımcıların toplamında ekonomik durumları ile

denetleyici arama ve dikkati yönlendirme puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($r=-0,30;p=0,02$). Ekonomik düzey düştükçe denetleyici arama ve dikkati yönlendirme puanı artmaktadır. Bunun dışında sosyoekonomik durum değişkeni ile diğer ölçekler arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$).

Dolayısıyla, araştırmanın *'katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yüksek sosyoekonomik düzey ile güvenli bağlanma ve yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır'* şeklindeki H2a hipotezi desteklenmemiştir.

2.5.BAĞLANMA, ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜK VE EĞİTİM DURUMU İLİŞKİSİ

Bu kısımda elde edilen veriler anne ve baba için ayrı iki tablo üzerinden verilecektir. Ailesinin yanında yaşayan ergenlerin hepsinin şahsi eğitim durumu lise olduğu için kontrol grubu için bağımsız değişkenler ve eğitim durumu ilişkisine bakılmamıştır. Deney grubundaki katılımcıların şahsi eğitim düzeyi ile ilgili değerlendirmeler "Kurumda kalan ergenlerin özellikleri ile Bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasındaki ilişki" başlıklı Bölüm 3.1'de verilmiştir. Tablo 14'te babanın eğitim durumu ile ilişkili bulgular, Tablo 15'te annenin eğitimi durumu ile ilişkili bulgular bulunmaktadır.

	Kontrol		Deney		Toplam	
	R	p	r	P	R	P
YBÖ	0,04	0,85	-,423*	0,04	0,16	0,26
Anne Güven	,407*	0,02	-0,19	0,37	0,01	0,94
Anne İletişim	0,09	0,62	-0,33	0,11	0,01	0,95
Anne Yabancılaşma	0,25	0,17	-0,32	0,12	-0,05	0,72
Anne Bağlanma	0,28	0,13	-0,14	0,49	0,06	0,66
Baba Güven	-0,03	0,88	-0,02	0,92	-0,02	0,90
Baba İletişim	-0,26	0,17	-0,04	0,87	-0,09	0,51
Baba Yabancılaşma	-0,06	0,76	-0,02	0,93	0,11	0,41
Baba Bağlanma	0,04	0,84	0,10	0,64	0,17	0,21
Planlı Davranma	-0,03	0,89	-0,25	0,22	-,313*	0,02
Erteleme	0,20	0,28	-0,26	0,21	-0,18	0,18
Ruh Hali Denetimi	0,07	0,69	-0,17	0,43	0,03	0,86
İstenmeyen Düşüncelerin Denet.	0,35	0,06	0,14	0,51	0,26	0,06
Dürtü Denetimi ve Planlı Dav.	0,03	0,88	-0,05	0,81	0,09	0,53
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	0,20	0,28	-0,04	0,85	0,07	0,60
Ağrı Denetimi	-0,02	0,92	0,05	0,81	0,01	0,92
Yardım Arama	0,13	0,50	0,20	0,35	0,02	0,86
İyiye Yorma	-0,02	0,94	-0,02	0,92	0,18	0,18
Dikkati Yönlendirme	-0,25	0,18	0,05	0,81	-0,22	0,10
Denetleyici Arama ve Dikkati Yön.	-0,15	0,41	0,00	0,99	-0,17	0,20

Tablo 14. Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Baba Eğitim Durumu

Katılımcıların babalarının eğitim düzeyi ile ölçeklerin arasındaki ilişkiye dair verilerin sunulduğu Tablo 14'teki bilgilere göre, babanın eğitimi ile anneye güven arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p < .05$). Kontrol grubunda baba eğitim düzeyi arttıkça anneye güven puanı düşmektedir.

Sonuç olarak araştırmanın “*katılımcıların bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülükleri ile şahsi eğitim durumu ve anne-babanın eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yüksek eğitime sahip olma ile güvenli bağlanma ve yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır*” şeklindeki H3 hipotezi kısmen desteklenmemiştir. Buna göre, baba eğitim durumu arttıkça anneye güvenli bağlanma düşmektedir.

	Kontrol		Deney		Toplam	
	R	p	R	P	R	P
YBÖ	-0,05	0,79	-0,33	0,10	0,12	0,39
Anne Güven	0,10	0,60	-0,18	0,37	0,03	0,84
Anne İletişim	-0,07	0,71	-0,21	0,29	-0,01	0,94
Anne Yabancılaşma	0,07	0,73	0,03	0,87	0,02	0,91
Anne Bağlanma	0,12	0,54	0,00	1,00	0,13	0,34
Baba Güven	-0,14	0,47	-0,04	0,83	0,01	0,95
Baba İletişim	-0,04	0,83	0,28	0,17	0,08	0,57
Baba Yabancılaşma	-0,18	0,34	0,06	0,77	0,17	0,22
Baba Bağlanma	-0,10	0,60	0,07	0,74	0,22	0,10
Planlı Davranma	-0,13	0,51	-0,23	0,24	-,386*	0,00
Erteleme	0,18	0,33	-0,29	0,13	-0,23	0,08
Ruh Hali Denetimi	-0,16	0,39	-0,22	0,26	-0,04	0,76
İstenmeyen Düşüncelerin Denet.	0,33	0,08	-0,06	0,78	0,09	0,50
Dürtü Denetimi ve Planlı Dav.	0,18	0,35	0,01	0,98	0,15	0,26
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	0,24	0,21	-0,06	0,76	0,04	0,79
Ağrı Denetimi	-0,11	0,57	0,22	0,26	0,04	0,80
Yardım Arama	0,12	0,52	,405*	0,03	0,05	0,71
İyiye Yorma	0,11	0,55	-0,09	0,65	0,24	0,07
Dikkati Yönlendirme	-0,20	0,29	-0,12	0,53	-,298*	0,02
Denetleyici Arama ve Dikkati Yön.	-0,19	0,30	-0,32	0,09	-,280*	0,03

Tablo 15. Bağlanma, Öğrenilmiş Güçlülük ve Anne Eğitim Durumu

Katılımcıların bağlanma ilişkileri, öğrenilmiş güçlülükleri ve annelerinin eğitim durumları arasındaki ilişkinin sunulduğu Tablo 15'teki verilere göre, annenin eğitimi ile RÖGÖ alt boyutlarından 'yardım arama' arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki vardır ($p < .05$). Deney grubunda anne eğitim düzeyi arttıkça stres anında bir öğrenilmiş güçlülük boyutu olan 'yardım arama' puanı artmaktadır. Buna göre, araştırmanın H3 hipotezinin "ana-babanın yüksek eğitim düzeyi ile yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır" savı deney grubu kısmen desteklenmiştir.

2.6. YETİŞKİN BAĞLANMA ÖLÇEĞİ VE DEMOGRAFİK ÖZELLİKLER İLİŞKİSİ

	Kontrol		Deney		Toplam	
	R	P	R	P	R	P
Cins	-0,006	0,977	0,029	0,882	-0,095	0,487
Yaş	-0,050	0,801	-0,248	0,194	0,186	0,166
Yer	-0,133	0,500	-0,012	0,953	0,076	0,576
Eğitim			-0,144	0,455	0,118	0,380
Ekonomik	-0,202	0,304	-0,140	0,469	-0,182	0,176
Baba Eğitim	0,038	0,846	-0,149	0,487	0,160	0,258
Anne Eğitim	-0,054	0,786	-0,328	0,095	0,117	0,394
Kurum Yaşı			-0,319	0,092		
Kurum Yılı			-0,195	0,319		
Personel S.			-0,203	0,320		

Tablo 16. YBÖ ve Demografik Özellikler İlişkisi

Yetişkin Bağlanma Ölçeği'nden elde edilen bulgular, katılımcıların yaşı ile bağlanma tarzları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığını göstermiştir ($p>.05$). Buna göre “*katılımcıların yaşı ile bağlanma tarzı arasında anlamlı bir ilişki vardır*” (H1) hipotezi desteklenmemiştir.

Aynı zamanda, katılımcıların bağlanma tarzları ile şahsi eğitim durumu ve anne-babanın eğitim durumu istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna göre, Yetişkin Bağlanma Ölçeği bulguları açısından araştırmanın H3 hipotezi desteklenmemiştir. Ancak, bu hipotez EABE'den elde edilen verilere göre kısmen desteklenmiştir. Buna göre, ailesi ile beraber yaşayan katılımcıların baba eğitim düzeyi arttıkça anneye güven puanı düşmektedir.

Kırsal veya kentsel yaşamda hayatın çoğunu geçirme ile bağlanma tarzları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Buna bağlı olarak, araştırmanın H2 hipotezi desteklenmemiştir.

Deney grubu özelinde, kurumda ergenlerle birebir ilgilenen personel sayısının çokluğu ile güvensiz bağlanma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Dolayısıyla, araştırmanın “*kurumda çocuklarla birebir ilgilenen personel sayısının çokluğu*

ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır” şeklindeki H6 hipotezi de desteklenmemiştir.

Ancak, deney grubundaki katılımcıların kuruma yerleştirilme yaşı ve bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişki bulunmuştur ($p<.05$). Buna göre, kuruma küçük yaşta yerleştirilme ile güvensiz bağlanma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki yoktur. Sonuç olarak, araştırmanın “kuruma yerleştirilme yaşı ve bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, kuruma küçük yaşta yerleştirilme ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır” şeklindeki H4 hipotezi desteklenmemiştir.

3. BAĞLANMA İLİŞKİLERİNE DAİR GENEL PROFİL

Katılımcıların bağlanma ilişkilerine dair genel profili değerlendirebilmek için Yetişkin Bağlanma Ölçeği verileri ile Ebeveyn ve Akrana Bağlanma Envanteri-kısa formundan elde edilen verilerin birbiri ile ilişkisini analiz etmektedir.

EABE-Alt boyutları		Yetişkin Bağlanma Ölçeği		
		Kontrol	Deney	Toplam
Anne Güven	R	,355	,291	,332*
	P	,064	,126	,012
Anne İletişim	R	,548*	,132	,318*
	P	,003	,494	,016
Anne Yabancılaşma	R	,126	-,075	,076
	P	,524	,698	,576
Anne Bağlanma	R	,462*	,081	,332*
	P	,015	,682	,017
Baba Güven	R	-,033	-,208	-,085
	P	,867	,298	,538
Baba İletişim	R	,152	-,386*	-,192
	P	,439	,046	,159
Baba Yabancılaşma	R	-,110	-,187	-,044
	P	,578	,342	,749
Baba Bağlanma	R	,169	-,193	-,082
	P	,431	,366	,565

*:İstatistiksel olarak anlamlı.

Tablo 17. YBÖ VE EABE-Kısa Form İlişkisi

Tablo 17'deki verilere göre, kontrol grubunda YBÖ ile EABE anne formunun iletişim ve bağlanma toplam puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<0,05$). Deney grubuna bakıldığında, YBÖ ile EABE baba formunun iletişim alt boyutu arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmuştur ($p<0,05$).

3.1.KURUMDA KALAN ERGENLERİN ÖZELLİKLERİ İLE BAĞLANMA İLİŞKİLERİ VE ÖĞRENİLMİŞ GÜÇLÜLÜKLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİ

		Eğitim	Kurum Yaş	Kurum Yıl	İlgilenen Personel
YBÖ	R	-,144	-0,319	-0,195	-0,203
	P	,455	0,092	0,319	0,320
Anne Güven	R	-,271	-,093	,031	-,175
	P	,147	,627	,873	,382
Anne İletişim	R	-,332	-,255	,042	,052
	P	,073	,174	,831	,797
Anne Yabancılaşma	R	-,313	-,136	,206	,007
	P	,092	,472	,285	,972
Anne Bağlanma	R	-,494*	-,274	,254	-,062
	P	,012	,185	,231	,777
Baba Güven	R	,046	,011	,001	,220
	P	,817	,958	,998	,281
Baba İletişim	R	,139	,084	,088	-,073
	P	,481	,670	,662	,722
Baba Yabancılaşma	R	-,124	-,213	,186	,235
	P	,522	,267	,343	,248
Baba Bağlanma	R	-,167	-,015	,290	,001
	P	,426	,942	,168	,997
Planlı Davranma	R	-,271	,227	-,279	-,286
	P	,148	,227	,143	,148
Erteleme	R	-,263	-,371*	-,103	-,267
	P	,160	,043	,596	,177
Ruh Hali Denetimi	R	,087	,220	-,214	,110
	P	,649	,243	,265	,585
İstenmeyen Düşüncelerin Denetimi	R	-,051	-,249	-,042	-,186
	P	,789	,184	,828	,352
Dürtü Denetimi ve Planlı Davranma	R	-,411*	-,177	,113	-,159
	P	,024	,349	,561	,429
Yeterli Olma ve Kendini Yatıştırma	R	-,305	,009	,122	,083
	P	,101	,962	,529	,680
Ağrı Denetimi	R	-,120	,218	,195	,033
	P	,527	,246	,311	,868
Yardım Arama	R	,158	,323	-,015	-,383*
	P	,403	,082	,940	,048

Tablo 18. Ölçekler İle Deney Grubunun Özelliklerinin Arasındaki İlişkiyi Belirmeye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Tablo 18 incelendiğinde, yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin eğitim düzeyi, kuruma yerleştirilme yaşı, kurumda kaldıkları süre, kendiler ile ilgilenen personel sayısı ile bağlanma ilişkileri ve RÖGÖ arasındaki ilişkiyi belirmeye yönelik olarak yapılan korelasyon analizi sonuçları görülmektedir. Tablo 17’deki bulgulara göre, bağlanma tarzları ile eğitim, kurumda kalma süresi, kendileri ile ilgilenen personel sayısı arasında istatistiksel olarak anlamlı ilişki bulunmamıştır ($p>0,05$). “p” değerleri incelendiğinde yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin kuruma geldikleri yaşları ile bağlanma tarzları arasındaki değer 0,05 kıyas değerine oldukça yakın olduğu bulunmuştur. Bu bireylerin kuruma geldikleri yaş ile bağlanma tarzları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmakla beraber negatif yönde ilişki olduğu tespit edilmiştir ($r=-0,32$; $p=0,09$).

Katılımcıların kuruma katılma yaşları düştükçe güvenli bağlanma tarzını benimsemektedirler. Sonuç olarak bu bulgular ışığında araştırmanın “*kuruma yerleştirilme yaşı ve bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, kuruma küçük yaşta yerleştirilme ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır*” şeklindeki H4 hipotezinin tam tersi veriler elde edilmiştir. Kuruma yerleştirilme yaşı düştükçe güvenli bağlanma olasılığı artmaktadır.

Tablo 17’deki YBÖ ve RÖGÖ ilişkisine bakıldığında, RÖGÖ ‘planlı davranma’ alt boyutu ile YBÖ arasında kontrol grubu açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani, ‘planlı davranma’ alt boyutu puanı arttıkça güvenli bağlanma tercihi de artmaktadır. RÖGÖ ‘erteleme’ alt boyutu ile YBÖ arasında kontrol grubu, deney grubu ve toplam katılımcılar açısından istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. RÖGÖ ‘erteleme’ puanı arttıkça güvenli bağlanma tercihi de artmaktadır. Bunun dışında, RÖGÖ ‘yeterli olma’ ve ‘kendini yatıştırma’ boyutu ile YBÖ arasında kontrol grubu açısından istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. RÖGÖ’nün ‘yeterli olma’ ve ‘kendini yatıştırma’ boyutu alt boyutu puanı arttıkça güvenli bağlanma tercihi de artmaktadır. Sonuç olarak, araştırmanın “*bağlanma tarzları ile öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır*” şeklinde H7 hipotezi desteklenmiştir.

Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin eğitim durumu ile anne bağlanma puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($r=-0,50$; $p=0,012$). Buna göre, bireylerin eğitim durumu düştükçe anne bağlanma puanı artmaktadır. Buna göre, araştırmanın “*yüksek eğitime sahip olma ile güvenli bağlanma ve*

yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır” şeklindeki H3 hipotezi desteklenmemiştir.

Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin kuruma katılma yaşları ile RÖGÖ erteleme puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde düşük düzeyde ilişki bulundu ($r=-0,37;p=0,04$). Kuruma katılma yaşları düştükçe erteleme puanı artmaktadır.

Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin eğitim durumu ile RÖGÖ dürtü denetimi ve planlı davranma puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($r=-0,41;p=0,024$). Buna göre, eğitim durumu düştükçe dürtü denetimi ve planlı davranma puanı artmaktadır.

Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin ilgilenilen personel sayısı ile RÖGÖ yardım arama puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($r=-0,38;p=0,048$). Bu bulgu, ilgilenilen personel sayısı düştükçe yardım arama puanının arttığını göstermektedir.

3.2.KURUMDA KALAN ERGENLERİN BAĞLANMA TARZLARI VE KURUM PERSONELİNDEN YARDIM ALMA İLİŞKİSİ

		Kaçınmacı	Kaygılı	Güvenli	
Psikolog	Başvurmayan	7	1	1	$r=0,28$
	Başvuran	11	0	9	$p=0,14$
Sosyal Hizmet Uzmanı	Başvurmayan	13	1	9	$r=-0,21$
	Başvuran	5	0	1	$p=0,27$

Tablo 19. YBÖ ve Yardım Alma İlişkisi

Araştırmanın ‘Yöntem’ (4. Bölüm) bölümünün ‘Araştırmaya Katılanlar ve Nitelikleri’ konu başlığında sunulan Grafik 7’deki verilere göre, kurumda kalan ergenlerin sıkıntı yaşadıklarında en sık başvurduğu ve yardım aldığı kurum personeli sosyal hizmet

uzmanları ve psikologlardır. Bu bulgudan hareketle, bu bölümde kurumda kalan ergenlerin Yetişkin Bağlanma Ölçeği'nden elde edilen bağlanma tarzları ile kurum psikoloğuna ve sosyal hizmet uzmanına başvurması arasındaki ilişki irdelenmiştir.

Tablo 19'da görüldüğü üzere, kurumda yaşayan ergenlerin sıkıntı yaşadıklarında en sık sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğa başvurması ile güvenli bağlanmaları arasında istatistiksel olarak anlamlı olumlu bir ilişki bulunmamaktadır ($p>.05$). Buna göre, araştırmanın "*kurum çocuklarının sıkıntı yaşadıklarında en sık sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğa başvurması ile güvenli bağlanmaları arasında olumlu bir ilişki vardır*" şeklindeki hipotezi H5 doğrulanmamıştır.

BEŞİNCİ BÖLÜM
TARTIŞMA

TARTIŞMA

Bu bölümde araştırmadan elde edilen bulguların araştırmanın hipotezlerini destekleyip desteklemediği, her iki ihtimalin nedenleri ve elde edilen sonucun literatürde nasıl bir karşılığı olduğu ile ilgilenilecektir. Bu bağlamda, araştırmanın başında sunulan hipotezleri bu bölümde hatırlamakta fayda vardır. Araştırmanın hipotezleri şu şekildedir:

H1: Katılımcıların yaşı ile bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H2: Kırsal veya kentsel yaşamda hayatın çoğunu geçirme ile bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır. Katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyleri ile bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yüksek sosyoekonomik düzey ile güvenli bağlanma ve yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır (**H2a**)

H3: Katılımcıların bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülükleri ile şahsi eğitim durumu ve anne-babanın eğitim durumu arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, yüksek eğitime sahip olma ile güvenli bağlanma ve yüksek öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki vardır.

H4: Kuruma yerleştirilme yaşı ve bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişki vardır. Buna göre, kuruma küçük yaşta yerleştirilme ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır.

H5: Kurum çocuklarının sıkıntı yaşadıklarında en sık sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğa başvurması ile güvenli bağlanmaları arasında olumlu bir ilişki vardır.

H6: Kurumda çocuklarla birebir ilgilenen personel sayısının çokluğu ile güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki vardır.

H7: Bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır.

H8: Kurumda kalan çocukların bağlanma tarzları, ailesi yanında kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvensizdir. Benzer şekilde, aile yanında kalan çocukların bağlanma tarzları kurumda kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvenlidir.

H9: Ailesinin yanında kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğü, kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğüne göre daha yüksektir.

H10: Anne ve babaya bağlanma tarzları arasında olumlu bir ilişki vardır.

Görüldüğü üzere hipotezler araştırmanın bağımsız değişkenleri ile katılımcıların demografik özellikleri arasındaki ilişkiyi ve araştırmanın temel iki bağımsız değişkeni olan bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkiyi tahmin eden hipotezlerdir. H1, H2, H3 hipotezleri araştırmanın deney ve kontrol grubu için ortak olarak test edilmiş hipotezlerdir. H4, H5, H6 hipotezleri ise, deney grubu için test edilmiş hipotezlerdir. Katılımcılara “Kişisel Bilgi Formu’nda” cinsiyet bilgisi sorulmuş ve ‘Bulgular’ kısmında demografik analiz kapsamında cinsiyet dağılımına yer verilmiştir. Ancak, demografik bir özellik olarak cinsiyet ile araştırmanın bağımsız değişkenleri arasındaki ilişkiye dair herhangi bir hipotez sınanmamıştır.

Araştırmanın H1 hipotezi deney grubunda RÖGÖ’nün ‘erteleme’, ‘denetleyici arama’, ‘dikkati yönlendirme’ alt boyutları açısından doğrulanmıştır. Buna göre, katılımcıların yaşı arttıkça RÖGÖ’deki söz konusu alt boyutlardan yüksek puan almışlardır. Dolayısıyla, H1 hipotezi deney grubu açısından kısmen desteklenmiştir. Ancak, EABE ve YBÖ verilerine göre H1 hipotezinin bağlanma ilişkileri ile ilgili tahmini, deney ve kontrol gruplarının her ikisi için de desteklenmemiştir. Buna göre, katılımcıların yaşı ile bağlanma ilişkileri arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır. Katılımcıların yaşı ile bağlanma arasında anlamlı bir ilişkinin bulunmaması katılımcıların hepsinin ergenlik döneminde olmasının yaş değişkenine ilişkin sağlıklı bir sonuç alabilmeyi engellemesinden kaynaklanıyor olabilir. Öğrenilmiş güçlülük ile ilgili literatüre bakıldığında, öğrenilmiş güçlülüğün erken dönemde gelişmeye başlayan ve yaşla beraber artan ve gelişen bilişsel bir beceri olduğu görülmektedir. Dolayısıyla, deney grubundan yaş ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkiye dair elde edilen veriler literatür ile uyumluluk arz etmektedir (Coşkun, 2008; Akça, 2011). Bu bulgu, deney grubunun kontrol grubundan daha yüksek öğrenilmiş güçlülüğe sahip olduğunu göstermemiştir. Sadece yaş değişkeni ile öğrenilmiş güçlülük arasındaki anlamlı ilişki deney grubu açısından doğrulanmıştır.

Araştırma, hayatın büyük kısmının geçirildiği yer (ör. köy, ilçe, vb.) ile bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişkiye dair tahminde bulunan H2 hipotezi bütün

ölçeklerden elde edilen bulgulara göre desteklenmemiştir. Bu bulgu, bağlanma ilişkilerinin ve öğrenilmiş güçlülüğün sosyal çevreden etkilenmediğini göstermiştir. H2a hipotezi ile ilgili bulgulara bakıldığında bağlanma tarzları ile sosyoekonomik düzey arasında anlamlı bir ilişki saptanmamıştır. Bu nedenle, H2a hipotezi desteklenmemiştir.

Eğitim durumu ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiye dair tahminde bulunan H3 hipotezi YBÖ'den elde edilen verilere göre desteklenmemiştir. Ancak, EABE'den elde edilen bulgulara göre, kontrol grubunda baba eğitim düzeyi ile anneye güvenli bağlanma arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, katılımcıların baba eğitim düzeyi arttıkça anneye güvenli bağlanması düşmektedir. Bu açıdan H3 hipotezi desteklenmemiştir. Babanın eğitim düzeyinin artışı ile çocukların baba ile sağlıklı bir ilişki kurması anne ile kurulan ilişkideki güveni olumsuz etkiliyor olabilir.

Anne eğitim düzeyi ile RÖGÖ'nün 'yardım arama' alt boyutu arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu bağlamda, araştırmanın H3 hipotezi öğrenilmiş güçlülük açısından kısmen desteklenmiştir. Anne eğitim düzeyi arttıkça, yüksek öğrenilmiş güçlülüğün yordayıcısı olan yardım arayışı da artmaktadır. Literatürdeki araştırma sonuçlarına göre, anne eğitim düzeyi ile ihmal ve istismar (duygusal ve fiziksel) yakından ilişkilidir. Çocuklarını ihmal veya istismar eden annelerin eğitim düzeyleri düşüktür (Güler, Uzun, Boztaş ve Aydoğan, 2002). Çocukların sıkıntı yaşadıklarında kendilerini ihmal ve istismar eden ebeveyninden 'yardım arayışına' girmeleri beklendik bir durum değildir. Türkel ve Tezel'in (2008) araştırmasına göre, ebeveynini ihmalkâr ve yetkeci (authoritarian) telakki eden çocukların öğrenilmiş güçlülükleri düşük olmaktadır. Bunun aksine, yetkeli (authoritative) olarak algılanan ebeveynlerin çocukları yüksek öğrenilmiş güçlülüğe sahip bulunmuştur. Eğitim düzeyi arttıkça annelerin çocuklarını ihmal etme olasılıklarının düşmesi çocuklarının öğrenilmiş güçlülüğüne olumlu etki ediyor olabilir. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın Türkiye'nin Ergen Profili Araştırması'nın (2008) sonuçlarına göre, ergenlerin %89.5'inin annesinin ev hanımı, babaların %25.3'ünün vasıfsız işçidir. Ayrıca, ailesinde şiddet yaşayan ergenlerin bir sorunla karşılaştığında aldırış etmemeyi seçtikleri ve soruna karşı duyarsızlaştıkları bulunmuştur.

Sadece kurumda kalan çocuklara yöneltilen 'kuruma yerleşme yaşı', 'kurumda kalma süresi', 'kurumda kendileriyle ilgilenen personelin niteliği ve sayısı' ile bağlanma

örüntüleri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasındaki ilişki H4, H5 ve H6 hipotezlerinde test edilmiştir.

Araştırmanın analizlerinden elde edilen bulgulara göre, H4 hipotezi desteklenmemiştir. Yani, kuruma küçük yaşta yerleştirilme ile güvensiz bağlanma tarzı arasında olumlu bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Bilakis, kuruma erken yerleştirilme ile güvenli bağlanma artmaktadır. Bu araştırmadan böyle bir bulgu elde etmenin bazı sebepleri olabilir. Öncelikle, araştırmaya katılan deney grubunun kurumda kalma süresi en az 1 ay en fazla 7 yıldır. Katılımcıların bu süreleri belirtme sıklığına göre bir ortalama alındığında, ortalama kurumda kalma süresi 22 aydır. Ortalama 22 ay önce oldukça karmaşık ve dezorganize bir yaşantısı olan ergenin kurumda asgari yaşamsal ihtiyaçlarını sürdürebilmesini sağlayacak ortamın sağlanması bireyin güvende hissettiriyor olabilir. Ancak, kuruma yerleşme yaşı ile bağlanma güveni arasında doğrudan bir ilişki tespit edilmese de, RÖGÖ alt boyutlarından ‘erteleme’ ile kuruma yerleşme yaşı arasında olumsuz bir ilişki olduğu tespit edilmiştir ($p<.05$). Yani, çocukların kuruma yerleşme yaşı düştükçe pasif bir başa çıkma yöntemi ve düşük öğrenilmiş güçlülük göstergesi olan erteleme puanları artmaktadır. Diğer bir deyişle, kuruma yerleşme yaşı düştükçe, ergenlerin problemlerle baş etme yöntemi problemi görmezden gelme ve erteleme şeklinde olmaktadır. Bu veri Türkiye’nin Ergen Profili (2008) araştırmasından elde edilen ‘evdeki şiddet düzeyi fazla olan çocukların probleme karşı duyarsızlaştığı ve görmezden geldikleri’ bulgusu ile tutarlılık arz etmektedir. Araştırmanın deney grubundaki katılımcıların da aile ortamındaki çeşitli ihmal, istismar ve şiddet sebebiyle kuruma yerleştirildiği bilgisi göz önünde bulundurulduğunda problemi erteleyerek baş etmeleri oldukça anlamlıdır.

Bowlby’a göre, insan yavrusunun bağlanmasının hassas evresi iki buçuk yaştan önceki döneme tekabül etmektedir (Yörükan, 2011, s. 56). Bu fikre göre, bireyin sağlıklı ve kalıcı bağlanma ilişkileri geliştirebilmesi için erken çocukluk döneminin ilk iki buçuk üç yılı elverişli bir ortamda her türlü ihtiyacına hassas ve yerinde tepkiler veren bakım verene ihtiyacı vardır. Bu zaman dilimi süresince çocuk ihtiyacına uygun ve hassas bir tepki ile karşılaşılmıyorsa ve bu durum tekrar eden bir hal alıyorsa çocuk ciddi bir mahrumiyet yaşar ve bağlanma kabiliyetini kaybeder. Dolayısıyla, literatürde kuruma yerleştirilme yaşını temel alan araştırmalara bakıldığında, genellikle erken dönemdeki ayrılık süreçlerine

odaklandığı görülmektedir. Konu ile ilgili literatürdeki yaygın kanı kuruma yerleştirilme yaşı düştükçe güvensiz veya dezorganize bağlanma artmaktadır (O'Connor ve ark., 2003; Boris ve ark., 2004).

Örneğin, Hortaçsu, Cesur, ve Oral'ın (1993) araştırmasında, erken dönemde ebeveyninden ayrılarak kurumda yetişmiş olma ile güvenli bağlanma arasında olumsuz bir ilişki saptanmıştır. Ancak, mevcut araştırmadaki popülasyon ergenlerden oluştuğu için ve kuruma yerleştirilme yaşı çok eskiye dayanmadığı için kuruma yerleştirilme yaşı ile ilgili literatürdeki verileri destekleyecek bir bulgu elde edilmemiş olabilir. Daha önceden de belirtildiği gibi, ikinci bir neden ise ergenlerin kuruma yerleştirilmeden önceki yaşam şartlarının oldukça kötü olması ve kurum hayatı ile beraber en azından yaşamsal ihtiyaçlarını sorunsuz karşılayabildikleri bir ortama kavuşmuş olmaları da olabilir.

Kurumda kalan ergenlerin bir sıkıntı yaşadıklarında en sık başvurduğu kurum personeli sosyal hizmet uzmanları ve psikologlardır. Buna göre, deney grubundaki 30 ergenin 5'i sadece sosyal hizmet uzmanına başvurduğunu, 1'i sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğa başvurduğunu ve 16'sı sadece psikoloğa başvurduğunu belirtmiştir. Bu bulgu araştırmadan beklenen bir bulgudur. Ancak, araştırmanın *"kurum çocuklarının sıkıntı yaşadıklarında en sık sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğa başvurması ile güvenli bağlanmaları arasında olumlu bir ilişki vardır"* şeklindeki H5 hipotezi desteklenmemiştir.

Sıkıntı anında başvurma anlamında kurum içi personel skalasında sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğun hiyerarşinin tepesinde yer alması önemli bir bulgudur. Bu bulgular, insanın ruh sağlığı ile ilgili uzmanlaşmış kişilerin mevcut bilgilerini ergenlerle aktarabiliyor oluşları, bu aktarımın ergenler tarafından hissedilmesi ve bir problem yaşadıklarında bu kişilerden yardım istediklerinde onların yardım edebileceklerine inanmaları önemlidir. Bu bulgular, Bowlby'nin bağlanma kuramı için söylediği monotropi kuralını destekler mahiyettedir. Yani, kurumda çocukların etkileşim içinde oldukları pek çok personel bulunmasına rağmen, bir sıkıntı anında her çocuğun personel tercihi farklılaşmaktadır. Çünkü, hiyerarşinin en tepesindeki bakım veren kişi çocuğun en zor zamanlarında sarıldığı ve onunla en çok ilgilenen kişidir (Berlin, Cassidy ve Apleyard, 2008, s. 335).

H5 hipotezinin desteklenmemesi, kurumda yaşayan ergenlerin her ne kadar sıkıntı yaşadıklarına sosyal hizmet uzmanı veya psikoloğa gitseler de onlarla güvenli bir bağlanma

ilişkisi geliştiremediklerini göstermektedir. Bu durumun önemli bir nedeni, çocukların ergenlik döneminde olması ile beraber ortalama 22 ay gibi bir süre önce kuruma yerleştirilmiş olması olabilir. Ayrıca, sıkıntı anında sadece 4 çocuğun idari kadroya başvurduğunu belirtmesi başka bir ifadeyle idari kadronun sıkıntı anında başvurma anlamında hiyerarşinin en altında yer alması çocuklarla yakın ilişki kurulamadığını göstermektedir. Bu durum, çocuğun bağlanma ilişkilerinin restorasyonunu güçleştirmekte olabilir. Kurumun kendisi tarafından yönetildiği, kuralların konulduğu, sıkıntı anında sıkça başvurduğu sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğun idari kadroya bağlı olarak çalışması çocuğun kurum personeli ile güvenli bir ilişki kurmasını güçleştiriyor olabilir.

Kurumda ergenlere hizmet eden kurum personelinin çokluğu ile güvensiz bağlanma arasında anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Dolayısıyla H6 hipotezi desteklenmemiştir. Ancak, Yetiştirme yurdunda yaşayan ergenlerin ilgilenilen personel sayısı ile RÖGÖ 'yardım arama' puanı arasında istatistiksel olarak anlamlı negatif yönde orta düzeyde ilişki bulunmuştur ($r=-0,38;p=0,048$). Bu bulgu, ilgilenilen personel sayısı düştükçe yardım arama puanının arttığını göstermektedir. RÖGÖ'den elde edilen sonuç çok önemlidir. Çünkü, yurtlar genel olarak fiziksel anlamda bakım ve korunmayı sağlayabilen ama psikolojik anlamda çocuğun sağaltımı ve rehabilitasyonu için vazgeçilmez olan bağlanma ilişkilerinin reformasyonu için oldukça yetersiz ve eksik ortamlardır (Yolcuoğlu, 2009; Bayoğlu ve Puruçuoğlu, 2011). Her çocuğa özel bir bakım veren kişinin olmayışı bu çocukların organize bir bağlanma örüntüsü geliştirmesini ve geçmişte tecrübe edilen mahrumiyetlerin telafisini imkânsız kılmaktadır. Dolayısıyla, kurumdaki çocuklarla birebir ilgilenen bakım verenin olması çok önemlidir. Araştırmada, personel sayısının azlığı ile güvenli bağlanma arasında doğrudan anlamlı bir ilişki tespit edilemese de, RÖGÖ'den elde edilen bulgular dolaylı olarak destekler mahiyettedir. Kurumda kalan ergenler, kendileri ile ilgilenen personel sayısı azaldıkça ve dolaylı olarak ilişkinin niteliği arttıkça bir yüksek öğrenilmiş güçlülük göstergesi olan 'yardım arayışına' girebildiklerini ve sorun karşısında kendilerini çaresiz hissetmediklerini göstermektedir.

Katılımcıların spesifik olarak bağlanma ilişkilerine dair bulgulara bakıldığında, EABE'nin dört alt boyutu olan 'güven', 'iletişim', 'yabancılaşma' ve 'bağlanma' temelinde

deney ve kontrol grubu arasında anlamlı bir fark olmadığını göstermiştir. Bu bulgular, H8 hipotezinin desteklenmediğini göstermektedir.

EABE-kısa form bulgularına göre kurumda kalan ergenlerin bağlanma güveninin ($M=54,66\pm14,87$) ailesiyle beraber yaşayan ergenlere ($M= 52,36\pm19,38$) kıyasla daha düşük çıkmamasının sebebi ergenlerin kurum ile güvenli bir bağ/ilişki kurmalarından kaynaklanıyor olabilir. Başka bir neden ise, ergenlerin kurum ortamındaki yakın akran ilişkileri olabilir. Şayet durum böyleyse, bu ergenlerin kurumdan ayrılık süreçleri kendilerini ikinci kez travmatize edecektir. Çünkü, çeşitli sebeplerle ailesi tarafından ihmal veya istismara uğramış olmaları, sosyoekonomik yetersizlikler, vb. gibi nedenlerle ev ortamından kurum ortamına taşınmaları kendileri için başlı başına oldukça travmatize edici deneyimlerdir. Kurum ortamındaki toparlanma sürecinin akabinde yasal olarak 18 yaşını doldurduktan sonra kurumdan ayrılacak olmaları sarsıcı bir tecrübedir.

Kurumdan ayrıldıktan sonra koruyucu aile yanına verilme bir yöntem gibi gözüktüğü de 13 yaşından küçük çocuklar için koruyucu aile yanına yerleştirme daha uygun görülmektedir. Amerikan Çocuk Refahı Birliği bu yaşı 6 olarak belirlemiştir. Çünkü, ergenlik dönemine erişmiş birey daha önceden hiç tanımadığı birinin otoritesini tanımakta ve ona bağlanmakta güçlük çekebilir (Şenocak, 2004, s. 1999). Bu sebeple, kurumdan ayrılan gençlerin tekrardan sarsılmamaları için sorun yaşadıklarının her zaman danışabilecekleri ve kendisinden destek alabilecekleri mentörlerinin olması sağlıklı bir adaptasyonu mümkün kılabilir. Bu gençlerin tecrübe ettikleri olumsuz şartlardan kurtarılıp hayata tutunmalarını sağlamak için kısaca kendilerine geleceklerinin verilmesi için istikrarlı ve güvenilir bir psikososyal desteğe ve bu desteğin hayatiyeti ile ilgili toplumsal farkındalığa ihtiyaç vardır. Bu noktada topluma fiziksel, sosyal ve psikolojik açıdan sağlıklı; milli sermayeden pay edinebilen; meslek sahibi; sağlıklı aileler kurma potansiyeline sahip bireylerin kazandırılması ve dolayısıyla milli, refahın da sağlanabilmesi için mentörlük sistemi çok merkezi bir yerde durmaktadır. Nitekim literatürdeki araştırma sonuçlarına göre, mentörlük çok etkili bir yöntemdir (DuBois ve Neville, 1997; Grossman ve Rhodes, 2002; DuBois ve Rhodes, 2006; DuBois ve ark. 2011; Smith ve Stormont, 2011).

Osterling ve Hines (2006), mentörlüğün bağımsız bir şekilde ve tek başına yaşayabilme, temel hayat becerilerine sahip olma ve psikolojik dayanıklılığa olan etkilerini test etmek için yaşları 14 ile 21 arasında değişen genç üzerinde iki yıl boyunca gerçekleştirdikleri araştırmada tüm değişkenler bazında olumlu sonuçlar elde etmişlerdir. Diğer araştırma sonuçlarına göre, risk faktörleri çevresel şartlardan kaynaklanan gençler mentörlükten daha çok fayda görürken, risk faktörleri bireysel sebeplerden (ör. Suça temayül, anti-sosyal kişilik bozukluğu, zihinsel engel, istismar öyküsü, vb.) kaynaklanan gençlerin mentörlük programlarından daha az fayda gördüğü tespit edilmiştir. (DuBois ve ark., 2002, s. 189; DuBois ve ark. 2011, s. 77).

Mentörlük programları kurumda kalan bu gençlerin otonomi sahibi, temel hayat becerilerini edinmiş, psikolojik olarak dayanıklı (resilient) ve kendi hayatını işlevsel bir şekilde sürdürebilir hale gelmesinde oldukça yardımcıdır. Bazı araştırmalar dezavantajlardan ve risk faktörlerinden ötürü çocuk esirgeme kurumlarında kalan ergenlerin kurumdan ayrıldıktan sonra psikolojik dayanıklılığının yüksek olduğunu ve bu ergenlerin çoğunluğunun hayatında onu destekleyen ve onunla ilgilenen ebeveyn dışında bir yetişkin olduğunu tespit etmiştir. Yani doğal mentörlük bu ergenlerin psikolojik dayanıklılığına olumlu anlamda katkı sağlamıştır (Masten ve Garmezy, 1985; Rhodes, 1994; akt. Osterling ve Hines, 2006, s. 243). Bu veriden hareketle, Türkiye’de kurum bakımında olan çocukların da psikolojik dayanıklılığını tesis etmek ve arttırmak için mentörlük programları ayrıca önem arz etmektedir.

EABE’nin anne ve baba formlarının birbiri ile ilişkisine dair bulgular ‘*anne ve babaya bağlanma tarzları arasında olumlu bir ilişki vardır*’ şeklinde H10 hipotezinin desteklemektedir. Analizler sonucu elde edilen anne toplam bağlanma puanı ile baba formundan elde edilen ‘bağlanma puanı’ arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bu durum, ergenlerin anne ve babalarıyla kurdukları yakın ilişkinin niteliğinin paralellik arz ettiğini göstermektedir. Literatürde EABE’yi kullanarak ebeveyne bağlanmayı farklı değişkenler temelinde test eden araştırma bulguları ile benzerdir (Laible, 2006; Doğan, Karaman, Çoban ve Çok, 2011; Laible, Carlo ve Roesch, 2014).

YBÖ ve RÖGÖ ilişkisine bakıldığında, RÖGÖ ‘planlı davranma’ alt boyutu ile YBÖ arasında kontrol grubu açısından istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yani, ‘planlı davranma’ alt boyutu puanı arttıkça güvenli bağlanma tercihi de artmaktadır. Bunun dışında, RÖGÖ ‘yeterli olma’ ve ‘kendini yatıştırma’ boyutu ile YBÖ arasında kontrol grubu açısından istatistiksel olarak anlamlı ilişki olduğu tespit edilmiştir. RÖGÖ’nün ‘yeterli olma’ ve ‘kendini yatıştırma’ boyutu alt boyutu puanı arttıkça güvenli bağlanma tercihi de artmaktadır. Bu bulgu, güvenli bağlanmış bireylerin bir problem karşısında kendi kendilerini yatıştırarak ve kendi kendilerine yeterek öz düzenleme ve duygu düzenlemeyi daha iyi başarabildiklerini göstermektedir. Diğer bir deyişle, güvenli bireylerin sorun karşısında öz denetimsel süreçlerinin daha başarılı olduğunu göstermektedir. Nitekim, bu bulgular literatürdeki çalışmaların bulguları ile tutarlılık arz etmektedir (Weinfield ve ark., 2008; Vaughn, Bost ve Van Ijzendoorn, 2008; Masterson, 2012). Sonuç olarak, araştırmanın “*bağlanma tarzları ile öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır*” şeklinde H7 hipotezi desteklenmiştir.

Ancak, YBÖ aracılığıyla elde edilen bulgular kurumda kalan çocukların bağlanma tarzının güvensiz, ailesinin yanında kalan çocukları bağlanma tarzının güvenli olduğunu göstermiştir. Dolayısıyla, EABE’den elde edilen bulgular H8 hipotezini desteklemiyorken, YBÖ’den elde edilen bulgular H8 hipotezini desteklemektedir. Sonuç olarak, H8 hipotezinde sunulan ‘*aile yanında kalan çocukların bağlanma tarzları kurumda kalan çocukların bağlanma tarzlarına nazaran daha güvenlidir*’ argümanını desteklemektedir.

Bu bulgular literatürdeki araştırmalar tutarlılık arz etmektedir. Örneğin Hortaçsu, Cesur ve Oral’ın (1993), Yetişkin Bağlanma Ölçeği’ni kullanarak gerçekleştirdikleri araştırmanın bulguları ile paralellik arz etmektedir. Kurumda kalan 20 ergen ve ailesinin yanında yaşayan 20 ergen olmak üzere toplamda 40 ergen üzerinden gerçekleştirdikleri araştırmanın bulgularına göre, kurumda kalan çocuklar ailesi ile beraber yaşayan ergenlere kıyasla daha güvensiz bağlanmışlardır.

Bunun dışında, araştırmadan elde edilen bulgular Şahin ve Sürücü’nün (2011), ailesi ile beraber kalan 151, kurumda kalan 91 ergen üzerinde İlişki Ölçekleri Anketi’ni (Griffin ve Bartholomew, 1994) kullanarak gerçekleştirdikleri araştırmanın sonuçları ile paralellik arz

etmektedir. Buna göre, kurumda kalan ergenlerin, ailesinin yanında kalan ergenlere kıyasla daha korkulu (dezorganize) bağlandıkları tespit edilmiştir. Ayrıca, ailesinin yanında kalan ergenlerin kurumda kalan ergenlere kıyasla daha güvenli bağlanma sergiledikleri tespit edilmiştir. Kaçınmacı bağlanan çocuklar kendi halinde ve yalnızlık düzeyleri yüksek çocuklardır. Nitekim, araştırmalar neticesinde kurumda kalan ergenlerin yalnızlık düzeylerinin ailesi ile beraber yaşayan ergenlerden daha yüksek olduğu (Kutlu, 2003; Aral ve ark., 2006) bulgusu YBÖ'den elde edilen bulgularla tutarlılık arz etmektedir.

Daha önceden kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülük düzeylerini inceleyen sadece bir araştırma bulunduğu için mevcut araştırmanın bulgularını doğrudan kıyaslama ve karşılaştırma yapmak oldukça zordur. Konu ile ilgili tek araştırma Boyraz ve Aydın (2003) tarafından gerçekleştirilmiştir. Ayrıca, kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkileri ile öğrenilmiş güçlülüklerini beraber konu edinen bir araştırmaya da rastlanmamıştır. Bu durum araştırmanın orijinalitesini ve önemini arttırmakla beraber konu ile ilgili tartışma ve yorumlar literatürdeki ilişkili verilerin değerlendirilmesi yoluyla yapılmıştır.

Ronen ve Rosenbaum'un (2010), normal popülasyon üzerinden gerçekleştirdikleri araştırmasında güvenli bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Benzer şekilde, Dilmaç, Hamarta ve Arslan'ın (2009) yine normal popülasyon üzerinden gerçekleştirdikleri araştırmasının sonuçlarına göre, iç denetimin yüksek olduğu anlamına gelen öz denetim puan ortalaması güvenli bağlanan bireylerde saplantılı ve korkulu bağlanan bireylere kıyasla anlamlı derecede düşük çıkmıştır. Araştırmadan bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük ilişkisinde dair elde edilen bulgular bu bulgular ile tutarlıdır.

Boyraz ve Aydın'ın (2003) Fatma Üçer Yetiştirme Yurdu, Gazi Kız Yetiştirme Yurdu, 50. Yıl Yetiştirme Yurdu ve Atatürk Çocuk Yuvası'nda kalan çocuklar ile ailesinin yanında kalan lise öğrencisi üzerinde gerçekleştirdiği araştırmanın sonuçlarına göre, kurumda kalan çocukların ailesinin yanında kalan çocuklara kıyasla öğrenilmiş güçlülükleri düşüktür.

Araştırmadan öğrenilmiş güçlülükleri ile ilgili bulgulara bakıldığında, RÖGÖ'nün 'erteleme' alt boyutunda deney grubu kontrol grubuna göre daha yüksek bir ortalamaya sahiptir ve bu farklılık istatistiki açıdan anlamlı bulunmuştur. Deney grubundaki ergenlerin kontrol grubundaki ergenlere kıyasla güvensiz/kaçınmacı bağlandığı bilgisi dikkate alındığında elde edilen bulgular oldukça manidardır. Literatürdeki bulguları güvensiz türde

bağlanma ile kaçınmacı/uzaklaşan baş etme stratejileri arasında anlamlı bir ilişki vardır (Mickulincer ve Florian, 2004; Şirvanlı Özen ve Aktan, 2010). Güvenli bağlanmış kişiler dış dünyayı güven dolu telakki ettikleri için stresle karşılaştıkları zaman duygusal veya araçsal fark etmeksizin dışardan destek alır ve aktif çözüm arayarak baş eder (Mikulincer, Florian ve Weller, 1993, Mikulincer ve Florian, 1997, Schottenbauer, 2006). Kaçınmacı bağlanmış kişiler ise, güvenli bağlanmış kişilerin aksine dış dünyayı güvenilir telakki etmezler ve her türlü duygusal destekten kaçınırlar (Schottenbauer, 2006). Dolayısıyla deney grubundaki güvensiz bağlanmış ergenlerin sorunla karşılaştıklarında düşük öğrenilmiş güçlülük göstergelerinden ‘erteleme’ alt boyutunda yüksek puan almaları literatür ile uyumlu bir bulgudur. Diğer bir deyişle, kurumda kalan çocuklar güvensiz bağlanmış ergenler günlük hayatta genel olarak ‘ertelemeci’ davranmaktadırlar.

RÖGÖ’nün alt boyutlarından ‘iyiye yorma’ alt boyutunda kontrol grubu deney grubundan istatistiki açıdan anlamlı derecede daha yüksek puan almıştır. Buna göre, günlük hayatta bir problem ile karşılaşıldığında ailesinin yanında yaşayan ve genel olarak güvenli bağlanma tarzına sahip ergenlerin kurumda yaşayan ve güvensiz bağlanmış ergenlere kıyasla olan biteni daha fazla iyiye yormaktadırlar. Bu bulgu, literatürdeki bulgularla tutarlıdır (Laible, 2007). Ayrıca, güvenli bağlanmaya daha yatkın olan ailesinin yanında kalan ergenlerde yüksek öğrenilmiş güçlülük göstergelerinden ‘yeterli olma’ ve ‘kendini yatıştırma’ ile güven arasında tespit edilen olumlu ilişki bağlanma güveninin ile öz denetleyici mekanizmaları yordadığını göstermektedir. Bu bulgular, Dilmaç, Hamarta ve Arslan’ın (2009) güvenli bağlanma ve iç denetimin yüksek olması anlamına gelen düşük öz denetim odağı ile güvenli bağlanma arasında olumlu yönde bir ilişki tespit ettikleri araştırmanın bulguları ile tutarlılık arz etmektedir.

Nitekim, Masterson’a göre bağlanma güveni bireyler olumsuzluklar karşısında duygularını esnek bir şekilde düzenleyebilme olanağı sağlar (Masterson, 2012). Böylece, öz düzenleyici kapasite yani öğrenilmiş güçlülük olumlu yönde gelişir. Güvenli bağlanmış ergenler, olumsuz bir durum karşısında duygularını ve kendilerini daha iyi düzenleme kapasitesine sahiptir. Aynı zamanda, erken dönemden itibaren ebeveynlerinin onların olumsuz duygularını ve problemlerini uygun ve tutarlı bir şekilde kapsaması ve kendilerine empatik davranmaları zamanla esnek başa çıkma becerilerinin gelişmesini teşvik etmektedir. Dolayısıyla, güvenli bağlanmış ergenler herhangi bir sorunla karşılaştıklarında

mevcut sorunu alternatif düşünce geliştirerek olumlu düşünebilirken, güvensiz/kaçıncı bağlanmış bireyler olumsuz olaylar karşısında bilişsel esneklik gösteremiyor olabilir.

Bilişsel esneklik doğumdan itibaren başlayan ve sosyal çevre ile etkileşimler neticesinde şekillenen bir kazanımdır. Nitekim, bilişsel esnekliği yeterli olan bireyler olumsuz gibi görünen olaylar karşısında alternatif düşünceler üretebilirler (Gündüz, 2013). Çünkü, güvenli bağlanma ile işlevsel olmayan inançlar arasında negatif bir ilişki vardır (Doron ve ark., 2009). Gündüz tarafından gerçekleştirilen bir araştırmanın sonuçlarına göre de, bilişsel esneklik ile saplantılı/kaygılı bağlanma arasında olumsuz bir ilişki tespit edilirken, güvenli bağlanma ile olumlu bir ilişkisellik arz ettiği tespit etmiştir. Bu bulgular da, bağlanma tarzının kişinin problem çözme ve başa çıkma süreçlerini etkilediğini göstermektedir.

Ayrıca, sorunlar ile baş etme ve düşük kaygılı/güvensiz bağlanma arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir (Galatzer-Levy ve Bonanno, 2013). Bu bulgu da, kaygı düzeyi düştükçe baş etme kabiliyetinin arttığını göstermektedir. Bilişsel esnekliğin yanı sıra kaygı düzeyinin kontrol edilebilmesi baş etme sürecinde etkilidir.

Kurumda kalan çocukların RÖGÖ alt boyutlarından ‘erteleme’ dışında yüksek öğrenilmiş güçlülük göstergesi olan ‘planlı davranma’ alt boyutundan ailesinin yanında yaşayan ergenlere kıyasla daha yüksek puan alması tutarlı değildir. Sorunu hem erteleme hem de sorun karşısında planlı davranma olası gözükmemektedir. Bu bulgunun katılımcıların sosyal kabul edilebilir cevapları işaretlemeye meyletmesi olabilir.

Sonuç olarak, kurumda kalan çocukların düşük öğrenilmiş güçlülük göstergesi olan ‘erteleme’ ve yüksek öğrenilmiş güçlülük göstergesi olan ‘planlı davranma’ alt boyutundan yüksek, ailesi yanında yaşayan çocukların yüksek öğrenilmiş güçlülük göstergesi olan ‘iyiye yorma’ alt boyutundan yüksek puan alması öğrenilmiş güçlülüğe dair total bir değerlendirme yapabilmeyi mümkün kılmamaktadır. Ancak, öğrenilmiş güçlülük ve bağlanma tarzları arasında anlamlı bir ilişkinin tespit edilmiş olması sebebiyle H9 hipotezinin kısmen desteklendiğini söylemek mümkündür.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, kurumda ve ailesinin yanında kalan ergenlerin bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasındaki ilişki incelenmiştir. Ayrıca, söz konusu iki bağımsız değişken katılımcıların yaş, öğrenim durumu, vb. demografik değişkenler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasındaki ilişki, İstanbul'daki Anadolu Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi ve Beykoz Bakım ve Sosyal Rehabilitasyon Merkezi'nde hayatını sürdüren 30 kişilik deney grubu ile, İstanbul'daki Hüseyin Avni Sözen Anadolu Lisesi'nden öğrenimini sürdüren 31 kişilik kontrol grubu üzerinde anket tekniği kullanılarak elde edilen bulgular ışığında incelenmiştir.

Batı'da kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkilerini ve başa çıkma süreçlerini inceleyen pek çok araştırma gerçekleştirilmiştir. Ancak, söz konusu başa çıkma süreçlerini genellikle, 'yılmazlık (resiliency)' kavramı üzerinden incelemişlerdir. Ancak, kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüklerini inceleyen bir araştırma (Boyras ve Aydın, 2003) dışında herhangi bir araştırmaya rastlanmamıştır. Bu sebeple, elde edilen bulgular konu ile ilişkili veriler ışığında dolaylı olarak tartışılmıştır.

Araştırmada temel olarak, bağlanma ilişkileri aile yanında kalan ve kurumda kalan ergenlerde ayrı ayrı nasıl tezahür etmektedir? Ailesinin yanında ve kurumda kalan ergenlerin öğrenilmiş güçlülük düzeyleri nasıl farklılaşmaktadır? Ailesinin yanında ve kurumda kalan ergenlerin bağlanma ilişkileri ile öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır? Söz konusu ilişki anlamlıysa nasıl farklılaşmaktadır? Bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülük demografik özelliklerle nasıl bir ilişkisellik arz etmektedir? Soruları cevaplanmıştır.

Araştırmada en başta, kullanılan ölçeklerin aracılığıyla katılımcıların ergenlik dönemindeki bağlanma örüntüleri ile öğrenilmiş güçlülük düzeyleri belirlenmiştir. Akabinde ise, sosyo-demografik özellikler ile ölçeklerin ilişkisi, ölçeklerin birbiri ile ilişkisi ve kurumda kalan çocukların özelliklerine yer verilmiştir. İlgili parametrelerin birbiri ile ilişkisi ve aralarındaki farklara yer verilmiştir.

Araştırmadan elde edilen bulgulara göre, bireylerin bağlanma ilişkileri yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermemiştir. Bu durumun en önemli sebebi katılımcıların yaş aralığının dar olması olabilir. Ancak, öğrenilmiş güçlülük ile yaş arasında anlamlı bir ilişki

olduğu tespit edilmiştir. Bu sebeple, *'katılımcıların yaşı ile bağlanma tarzları ve öğrenilmiş güçlülükleri arasında anlamlı bir ilişki vardır'* şeklindeki H1 hipotezi kısmen desteklenmiştir.

Katılımcıların şahsi eğitim düzeyi ile ebeveynlerinin eğitim düzeylerinin bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükle olan ilişkisine bakıldığında, baba eğitim düzeyi ile bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir. Ancak, kurumdaki çocukların annelerinin eğitim düzeyi arttıkça RÖGÖ alt boyutlarından 'yardım arama' puanlarını anlamlı ölçüde arttığı tespit edilmiştir. Bu açıdan H3 hipotezi kısmen desteklenmiştir. Araştırmanın bağımsız değişkenleri ile hayatın büyük çoğunluğunun geçirildiği sosyal çevre ilişkisine dair bulgular H2 hipotezinin desteklenmediğini göstermiştir.

Ailesinin yanında kalan çocuklardan bağımsız olarak kurumda kalan çocuklardan hususi olarak 'kuruma yerleştirilme yaşı', 'kurumda kalma süresi' ve 'kurumda kendileri ile ilgilenen personel sayısı' ve 'sıkıntı yaşadıkların hangi personele başvurdukları' ile ilgili bilgi istenmiştir. Elde edilen bulgulara göre, kurumdaki ergenler kendileri ile ilgilenen personel sayısını maksimum 7 olarak belirtmiş olmakla beraber, hiç ilgilenen personel olmadığını belirten 1 kişi bulunmaktadır. Ortalama ilgilenen personel sayısı $2,89 \pm 1,25$ olarak belirtilmiştir. Ancak, çocuklarla ilgilenen personel sayısı ile güvensiz bağlanma arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Benzer şekilde, sıkıntı yaşadıklarında en sık sosyal hizmet uzmanı ve psikoloğa başvurduklarını belirtmişlerdir. Ancak bu bulgunun güvenli bağlanma ile anlamlı bir ilişkisellik arz etmediği tespit edilmiştir. Ayrıca, kuruma yerleşme yaşı ile bağlanma örüntüsü arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur. Bu nedenle araştırmanın H4, H5 ve H6 hipotezleri desteklenmemiştir. Bu bulgulara ilişkin yorumlara 'Tartışma' bölümünde yer verilmiştir.

Araştırmanın 'bağlanma ve öğrenilmiş güçlülük arasında anlamlı bir ilişki vardır' şeklindeki H7 hipotezi desteklenmiştir. Yetişkin Bağlanma Ölçeği'nden (YBÖ) elde edilen verilere göre RÖGÖ'nün 'planlı davranma' ve 'kendini yatıştırma' alt boyutları ile YBÖ'den elde edilen güvenli bağlanma arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Güvenli bağlanan bireyler sorunla karşılaştıkların daha planlı davranabilmekte ve kendi kendilerini yatıştırabilmektedir.

Ayrıca, YBÖ'den elde edilen verilere göre, kurumda kalan çocukların ailesinin yanında kalan çocuklara kıyasla güvensiz/kaçıncı tarzda bağlandıkları önemli bir bulgudur. Ancak, bu bulgu EABE verilerine göre desteklenmemiştir. Böylelikle, araştırmanın H8 hipotezi desteklenmiştir. Ayrıca, EABE'den elde edilen verilere göre anne ve babaya bağlanma arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilerek araştırmanın H10 hipotezi desteklenmiştir. Kurumda kalan çocukları öğrenilmiş güçlülük düzeyinin ailesinin yanında kalan çocuklara kıyasla daha düşük olduğunu araştırmanın verileri ışığında söylemek mümkün değildir. Çünkü, gruplar arasında bazı alt boyutlar (ör. erteleme, iyiye yorma) açısından anlamlı bir fark olduğu tespit edilmiştir. Araştırmanın *“ailesinin yanında kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğü, kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüğüne göre daha yüksektir”* hipotezi bazı alt boyutlar için desteklenmiştir.

Araştırmada, kurumda kalan çocukların kaçınmacı/güvensiz bağlanma örüntüsüne sahip olduğu tespit edilmiştir. Ailesi ile beraber yaşayan ergenlerin anne ve babaya bağlanma örüntüleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Buna göre, anne bağlanma toplam puanı ile EABE-baba formunun tüm alt boyutları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Böylelikle kontrol grubu açısından anne ve babaya bağlanma arasında olumlu bir ilişki olduğu tespit edilirken, deney grubunda iki değişken arasında anlamlı bir ilişki saptanamamıştır. Ayrıca, öğrenilmiş güçlülük ve bağlanma arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Kurumda kalan ergenlerin öğrenilmiş güçlülüğü ailesinin yanında kalan ergenlere kıyasla daha düşük bulunmamıştır. Ancak, kontrol ve deney gruplarının öğrenilmiş güçlülükleri bazı alt boyutlar açısından anlamlı bir farklılaşma göstermiştir. Kurumda kalan ergenler bir sorunla karşılaştıklarında daha soruna karşı daha duyarsız ve çözüm odaklı olmaktan ziyade ertelemeci davranmaktadırlar. Kurumda kalan çocukların RÖGÖ'nün hem 'erteleme' hem de 'planlı davranma' alt boyutundan kontrol grubuna kıyasla istatistiksel olarak anlamlı derecede yüksek puan almaları çelişkili bir durumdur. Sorunu erteleme ve sorunlu durumlarda planlı davranma mümkün değildir. Bu da deney grubundaki katılımcıların 'sosyal açıdan kabul edilme' kaygısı ile soruları yanıtlamış olma ihtimalinden kaynaklanıyor olabilir. Kendilerini tam olarak ortaya koymaktan ve kabul edilmeye ilişkin endişeler, sonucu bu şekilde etkiliyor olabilir. Ailesinin yanında yaşayan ergenlerin

kurumda kalan ergenlere kıyasla bir sorunla karşılaştıklarında iyiye yormaya daha fazla eğilim göstermesi önemli bir sonuçtur. Bu bulgu, ailesinin yanında kalan ve kurumdaki ergenlere kıyasla daha güvenli bağlanma ilişkileri olan çocukların daha fazla bilişsel esnekliğe sahip olduklarını ve sorun karşısında duygu ve öz düzenlemeyi bilişsel esneklik sayesinde dengeleyebildiklerini göstermektedir (Thompson, 2008; Uluç, 2012).

Kurumda kalan ve ailesi ile beraber yaşayan ergenlerin bağlanma ilişkileri ve öğrenilmiş güçlülükleri arasındaki ilişkinin Türkiye’de ilk defa incelendiği bu araştırma, zorunlu olarak bazı sınırlılıkları da içerisinde barındırmaktadır. Bu sebeple, gelecekte bu konu ile doğrudan ve dolaylı olarak ilgili gerçekleştirilmesi muhtemel araştırmalara ışık tutması bakımından şu önerilerde bulunmak mümkündür:

- ❖ Araştırmada, katılımcıların bağlanma ilişkilerini test etmek için biri sürekli (Ebeveyn ve Akran Bağlanma Ölçeği-kısa form) diğeri biri süreksiz/kategorik olan (Yetişkin Bağlanma Ölçeği) iki ayrı ölçek kullanılmıştır. EABE, anne ve babaya bağlanmayı test ederken, YBÖ bireylerin genel anlamda bağlanma ilişkilerine dair içinde buldukları andaki ruh halini (state of mind) yansıtmaktadır. Bu iki ölçeğin birbirini tamamlayıcı olabileceği düşüncesiyle araştırmada tercih edilmiştir.
- ❖ Araştırmanın deney grubunun kurumda kalan ergenlerden oluşması araştırmada kullanılan ölçekleri sınırlamıştır. Diğeri bir deyişle, fazla madde barındıran ölçekler veya nitel görüşme şeklinde olan yarı yapılandırılmış teknikler kullanılamamıştır. Çünkü, kurumda kalan çocuklar gelişimsel gerilikleri, psikopatolojisi, dürtüselliği ve IQ düzeyi normalin altı olan çocuklardır (Şimşek, Erol, Öztop ve Özcan, 2008; Özdemir, Sefer ve Türkoğlan, 2008; Öcal ve Kemerkaya, 2011). Çocukların içinde buldukları duruma sekonder ölçekleri doldururken gelişebilecek olası olumsuzluklara istinaden olabildiğinde az ve öz madde içeren, onları zihinsel ve ruhsal açıdan yormayacağı düşünülen ölçekler kullanılmıştır.
- ❖ EABE’nin orijinali içinde anne, baba ve akran ilişkilerini içeren üç ayrı formu olan ve Türkiye’deki ergenlik dönemi bağlanma ilişkisi araştırmalarında yaygın olarak kullanılan bir ölçektir. Ancak, bu araştırmada Raja ve McGeeve Stanton

(1992) tarafından geliştirilen ve sadece ana-baba formlarını içeren EABE-kısa formu kullanılmıştır. Bu formun psikometrik özellikleri Türk popülasyonu için uygun olduğunu göstermektedir. EABE'nin kısa formunun araştırmada tercih edilmesinin sebebi EABE'nin orijinal versiyonuna kıyasla daha az madde içermesidir. Bu durumun onların efor gerektiren bir materyal üzerinde dikkatlice çalışmasını engelleme ve çocukların çabuk sıkılma ihtimalinden dolayı kullanımı tercih edilmiştir. Konu ile ilgili gelecekteki yapılması muhtemel araştırmalarda, EABE'nin orijinal versiyonu aracılığıyla kurum çocuklarının akrana bağlanma ilişkileri de değerlendirilebilir.

- ❖ Araştırmada kullanılan kategorik ölçek olan Yetişkin Bağlanma Ölçeği (Hazan ve Shaver, 1987), katılımcıların kendilerine en uygun olan paragrafı işaretlemeleri yoluyla bağlanma tarzlarının belirlenmesini sağlayan bir ölçektir. Bu yöntem, sosyal açıdan kabul edilen seçeneğin işaretlenmesi veya temsil kabiliyetinin düşük olması gibi sebeplerle sürekli ölçeklere göre daha sıkıntılıdır. Ancak, yukarıda da belirtildiği gibi kurumda kalan çocukların özellikleri ve ölçekteki maddelerin oldukça açık ve rahat anlaşılır olması sebebiyle kullanımını uygun görülmüştür.
- ❖ Ergenlik döneminde bağlanma ilişkilerini test eden farklı pek çok ölçek bulunmaktadır. Örneğin, Kerns Güvenli Bağlanma Ölçeği, (KGBÖ, 1996); Ana Babaya Bağlanma Ölçeği (Parental Bonding Instrument-PBI, Parker ve ark., 1979); İlişkiler Tarzları Ölçeği (Relationship Styles Questionnaire, Bartholomew ve Horowitz, 1991); Yetişkin Bağlanma Ölçeği (Collins ve Read, 199) en sık kullanılan ölçekler arasındadır. Dolayısıyla kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkilerini test etmek amacıyla bu alternatifler öneri olarak sunulabilir.
- ❖ Literatürde, ergenlik ve yetişkinlik dönemi bağlanma ilişkilerini etraflıca değerlendiren ve yabancı araştırmalarda yaygın bir şekilde kullanılan 'Yetişkin Bağlanma Görüşmesi (Adult Attachment Interview), (YBG/AAI; George, Kaplan ve Main, 1985) bireylerin bağlanma ilişkilerini test etmek için en ideal yöntemlerden biridir. Ancak yöntemin uzun sürmesi, kişilerle birebir mülakat

şeklinde olması ve kurumda kalan çocukların özellikleri ve ebeveynleri ile olan travmatik deneyimlerini görüşmedeki sorularla irdelenmesi sebebiyle tercih edilmemiştir.

- ❖ Katılımcıların, bağlanma tarzlarının Yabancı Durum Deneyi'ndeki gibi suni ortam oluşturulması yoluyla veya doğal ortamda gözlemlenerek elde edilmesi en sağlıklı yöntemdir.
- ❖ Kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkilerinin etraflıca değerlendirilebilmesi için aslında kurumdaki tüm personelin bağlanma ilişkilerinin yukarıda sunulan alternatif ölçeklerle test edilmesi ideal olmaktadır. Literatüre göre, bağlanma ilişkilerinin tekrar eden günlük etkileşimler neticesinde nesiller arası aktarım ile bakım veren kişiden bakım alan konumundaki çocuğa geçmektedir (Dozier, Stovall, Albus ve Bates, 2001). Bozulmuş bağlanma ilişkilerinin yeniden inşa edilmesi için kurumda çocuklara bakım veren kişilerin ve onları yönetenlerin şahsi bağlanma örüntülerinin analizi, çocukların tespit edilen durumlarının anlamlandırılması ve kurum için önlemlerin alınabilmesi için çok önemlidir.
- ❖ Kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkilerinin yeniden inşası için ailesi ile görüşmeye devam eden ailesinin yanına tekrar gönderilen ergenlerin ebeveynlerinin de bağlanma örüntülerinin değerlendirilmesi ve mevcut durumları ile ilgili müdahale edilmesi önem arz etmektedir. Nisan 2005'ten 2010 yılı sonuna kadar kendisi hakkında koruma kararı çıkarılmış 7.245 çocuk nakdi yardımlarla desteklenerek kurum bakımından alınarak ailesinin veya akrabalarının yanına döndürülmüştür (Yazıcı, 2012).
- ❖ Kurumda kalan çocukların bağlanma ilişkilerinin daha organize ve güvenli bir hale evrilebilmesi için kurumlarda kanıta dayalı bağlanma müdahale programlarının entegrasyonu önem ve aciliyet arz etmektedir.
- ❖ Türkiye'de, kurum çocuklarının başa çıkma süreçleri ile ilgilenen araştırma sayısı yok denecek kadar azdır. Bu sebeple bu çocukların mevcut durumlarının tespiti, gerekli müdahalelerin yapılması, güçlendirilmesi ve toplumla entegrasyonu açısından bilişsel bir başa çıkma kabiliyeti olan öğrenilmiş

güçlülükleri ve yılmazlıkları (resiliency) konusunda yapılacak araştırmalar hayatidir.

- ❖ Kurumda kalan çocukların öğrenilmiş güçlülüklerini (metanet) korumak, arttırmak ve konsolide etmek açısından kanıta dayalı mentörlük sisteminin mevcut sistemle entegrasyonu önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

- Ackerman, J. P., ve Dozier, M. (2005). The Influence of Foster Parent Investment on Children's Representations of Self and Attachment Figures. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 26, 507–520.
- Ainsworth, M. D. S. (1969). Object Relations, Dependency, and Attachment: A Theoretical Review of the Infant Mother Relationship. *Child Development*, 40, 969-1025.
- Ainsworth M. D. S. ve Bell, S. M. (1970). Attachment, Exploration, and Separation: Illustrated by the Behavior of One-Year-Olds in a Strange Situation. *Child Development*, c. 41, s. 1, sa. 49-67.
- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M. C., Waters, E., ve Wall, S. (1978). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange situation*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Ainsworth, M. D. S. (1989). Attachments Beyond Infancy. *American Psychologist*, 44, s. 709–716.
- Ainsworth, M. D. S. (1990). Some Considerations Regarding Theory and Assessment Relevant to Attachments Beyond Infancy. M. T. Greenberg, D. Cicchetti, ve E. M. Cummings (Ed.), *Attachment in the Preschool Years: Theory, Research, and Intervention*, (s. 463–488) içinde. Chicago: The University of Chicago Press.
- Allen, J. P. (2008). The Attachment System in Adolescence. Jude Cassidy ve Philip R Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, (s. 419-481) içinde. New York: The Guildford Press.
- Akça, F. (2011). The Relationship Between Test Anxiety and Learned Helplessness. *Social Behavior and Personality*, c. 39, sa. 1, s. 101-112.
- Akgün, S. (2004). The Effects of Situation and Learndes Resorucefulness on Coping Responses. *Social Behavior and Personality*, c. 32, sa. 5, s. 441-448.
- Aktepe, E. Çocukuk Çağı Cinsel İstismarı. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 1, s. 95-119.
- Allen, J. P. (2008). The Attachment System in Adolescence. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* içinde. New York: The Guildford Press.
- Anan, R., ve Barnett, D. (1999). Perceived Social Support Mediates Between Prior Attachment and Subsequent Adjustment: A study of Urban African American children. *Developmental Psychology*, 35, s. 1210–1222.

- Aral, N., Gürsoy, F. ve Yıldız-Bıçakçı, M. (2006). Yetiştirme Yurdunda Kalan ve Kalmayan Kız Ergenlerin Yalnızlık Düzeylerinin İncelenmesi. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*,15, s. 10-19.
- Arend, B., Gove, F. L., ve Sorufe, L. A. (1979). Continuity of Individual Adaptation from Infancy to Kindergarten: A Predictive Study of Ego-Resiliency and Curiosity in Preschoolers. *Child Health and Human Development*, 50, s. 950-959.
- Armsden, G. C., ve Greenberg, M. T. (1987). The Inventory of Parent and Peer Attachment: Individual Differences and Their Relationship to Psychological Well-being in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, 16, s. 427-451.
- Avcı, A., ve Tahiroğlu, A., Y. (20067). Cinsel İstismar. A. Aysev, ve Y. I., Taner (Ed.). *Çocuk ve Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları*, (s. 721-736) içinde. 1.Baskı, İstanbul: Golden Print.
- Aviezer, O., Resnick, G., Sagi, A., ve Gini, M. (2002). School Competence in Young Adolescence: Links to Early Attachment Relationships Beyond Concurrent Self-Perceived Competence and Representations of Relationships. *International Journal of Behavioral Development*, 26, 397-409.
- Ayaz, M., Ayaz, A. B., Başgöl, Ş. S., Karakaya, I., Şişmanlar, Ş. G., Yar, A., Şentürk, E. ve Dikmen, S. (2012). *Türk Psikiyatri Dergisi*, 23, s. 1-7.
- Bahar, G., Savaş, H. A. Ve Bahar, A. (2009). Çocuk İstismarı ve İhmalı: Bir Gözden Geçirme. *Fırat Sağlık Hizmetleri Dergisi*, c. 4, sa. 12, s. 51-65.
- Barth, R. P., Weigensberg, E. C., Fisher, P. A., Fetrow, B. ve Green, R. L. (2007). Reentry of Elementary Aged Children Following Reunification from Foster Care. *Children and Youth Services Review*, 30, s. 353-364
- Bartholomew, K. ve Horowitz, L. M. (1991). Attachment Styles Among Young Adults: A Test of a Four-Category Model. *Journal of Personality and Social Psychology*, c. 61, sa. 2, 226-144.
- Baş, M. (1977). Yetiştirme Yurdunda ve Ana-Baba Yanında Kalan Öğrencilerin Kaygı Düzeyleri. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, s. 281-88.
- Bayoğlu, A. S. ve Purutçuoğlu, E. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalan Ergenlerin Gelecek Beklentileri ve Sosyal Destek Algıları. *Kriz Dergisi*, c. 18, sa. 1, s. 27-39.
- Belsky, J. ve Pasco Fearon, R. M., (2008). Precursors of Attachment Security. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, (s. 295-332) içinde. New York: The Guildford Press.

- Berlin, L. J., Cassidy, J., ve Apleyard, K. (2008). *The Influence of Early Attachments on Other Relationships*. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* içinde. New York: The Guildford Press.
- Bernier, A., Ackerman, J. P. ve Stovall-McClough, (2004). Predicting the Quality of Attachment Relationships in Foster Care Dyads from Infants' Initial Behaviors Upon Placement. *Infant Behavior & Development*, 27, s. 366-381.
- Bolger, N. (1990). Coping as a Personality Process: A Prospective Study. *Journal of Personality and Social Psychology*, 59, s. 525-537.
- Boris, N. W., Hinshaw-Fuselier, S. S., Smyke, A. T., Sheeringa, M. S., Heller, S. S., ve Zeanah, C. H. (2004). Comparing Criteria for Attachment Disorders: Establishing Reliability and Validity in High-risk Samples. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 45, s. 568-577.
- Bowlby, J. (1969/1982). *Attachment and Loss: Vol. 1. Attachment*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and Loss: Vol. 2. Separation: Anxiety and Anger*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1979). *The Making and Breaking of Affectional Bonds*. London: Tavistock.
- Bowlby, J. (1980). *Attachment and loss: Vol. 3. Loss: Sadness and Depression*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A Secure Base. Clinical Application of Attachment Theory*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (2012a). *A Secure Base, Parent-Child Attachment and Healthy Child Development* (çev. Sarp Güneri). İzmit: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları 84.
- Bowlby, J. (2012b). *Bağlanma: Attachment and Loss* (çev. Tuğrul Veli Soylu). İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Boyras, G. ve Aydın, G. (2003). Yetiştirme Yurdu ve Anne-Baba Yanında Kalan Ergenlerde Öğrenilmiş Güçlülük. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, c. 2, sa. 20, s. 59-64.
- Bradshaw, M., Ellison, C. G., ve Marcum, J. P. (2010). Attachment to God, Images of God, and Psychological Distress in a Nationwide Sample of Presbyterians. *The International Journal for the Psychology of Religion*, 20, s. 130-147.

- Breidenstine, A. S., Bailey, L. O, Zeanah, C. H., ve Larrieu, J. A (2011). Attachment and Trauma in Early Childhood: A Review. *Journal of Child & Adolescent Trauma*, c. 4, s. 274-290.
- Bretherton, I., ve Munholland, K. A. (2008). *Internal Working Models in Attachment Relationships: Elaborating a Central Construct in Attachment Theory*. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, (s. 102-127) içinde. New York: The Guildford Press.
- Briere, J. (2002). Treating Adult Survivors of Severe Childhood Abuse and Neglect: Further Development of and Integrative Model. J. E. B. Myers, L. Berliner, J. Briere, C. T. Hendrix, T. Reid ve C. Jenny, (2002). *The APSAC Handbook on Child Maltreatment* (2. Ed.) içinde. Newbury Park, CA: Sage Publications.
- Browne, K., Hamilton-Giachritsis, C., Johnson, R., ve Ostergren, M. (2006). Overuse of Institutional Care for Children in Europe. *British Medical Journal*, 332, s. 485–487.
- Campa, M. I., Hazan C., ve Wolfe, J. E. (2008). The Form and Function of Attachment Behavior in the Daily Lives of Young Adults. *Blackell Publishing*, 288-304.
- Cassidy, J. (1988). Child-Mother Attachment and the Self in Six-Year-Olds. *Child Development*, 59, 121-134.
- Cassidy, J. (2000). Adult Romantic Attachments: A Developmental Perspective on Individual Differences. *Review of General Psychology*, c. 4, sa. 2, 111-131.
- Cassidy, J., Ziv, Y., Mehta, T. G., ve Feeney, B. C. (2003). Feedback Seeking in Children and Adolescents: Associations With Self Perceptions, Attachment Representations, and Depression, *Child Development*, c. 74, sa. 2, 612-628.
- Cassidy, J. (2008). *The Nature of the Child's Tie*. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* içinde. New York: The Guildford Press.
- Ceyhan, A. A. (2006). The Prediction of Learned Resourcefulness, Anxiety, and Psychological Symptoms from Early Separation Anxiety. *Educational Sciences: Theory & Practice*, c. 6, sa. 1, s. 72-79.
- Chisholm, K. M., Carter, M. C., Ames, E. W., ve Morison, S. J. (1995). Attachment Security and Indiscriminately Friendly Behavior in children Adopted from Romanian Orphanages. *Development and Psychopathology*, 7, s. 283–294
- Coan, J. A. (2008). Toward Neuroscience of Attachment. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, (s. 241-265) içinde. New York: The Guildford Press.

- Collins, N. L., ve Read, S. J. (1990). Adult Attachment, Working Models and Relationship Quality ind Dating Couples. *Journal of Personality and Ssocial Psychology*, c. 58, s. 4, sa. 644-663.
- Colman, R. A., ve Thompson, R. A. (2002). Attachment Security and the Problem-Solving Behaviors of Mothers and Children. *Merrill–Palmer Quarterly*, 48, 337–359.
- Cort, N. A., Toth, S. I., Cerulli, C., ve Rogosch F. (2011). Maternal Intergenerational Transmission of Childhood Multiple Maltreatment. *Journal of Aggression, Maltreatment & Trauma*, 20, s. 19-38.
- Coşkun, Y. (2009). OrtaöğretimÖğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük Düzeyleri ve Aile İçi İlişkileri. *Sosyal Bilimler Enstitürü Dergisi*, c. 18, sa. 2, s. 104-118.
- Craik, K. (1943). *The Nature of Explanation*. Cambridge. UK: Cambridge University Press.
- Crittenden, P. M. ve Ainworth, M. S. (1989). Child Maltreatment and Attachment Theory. Dante Cicchetti ve Vicki Carlson (Ed.), *Child Maltreatment: Theory and Research on he Causes and Consequences of Child Abuse and Neglect* (s. 432-463) içinde.
- Crowell, J. A., Fraley, R. C., ve Shaver, P. R (2008). Measurement of Individual Differences in Adolescent and Adult Attachment. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications*, (s. 599-634) içinde. New York: The Guildford Press.
- Cutrona, C. E. (1990). Stress and Social Support: In Search of Optimal Matching. *Journal of Social and Clinical Psychology*, 9, 3-14.
- Çetin Çuhadaroğlu, F., Tüzün, Z., Pehlivantürk, B., Ünal, F. Ve Gökler, B. (2010). Attachment Styles and Self-Image in Turkish Adolescents. *Journal of Research on Adolescence*, c. 20, sa. 4, s. 840-848.
- Dağ, İ. (1991). Rosenbaum’ın Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği’nin Üniversite Öğrencileri İçin Güvenilirliği ve Geçerliliği. *Türk Psikiyatri Dergisi*, c. 2, sa. 4, s. 269- 274.
- Davies, P. T., Sturge-Apple, M. L., Cicchetti, D., ve Cummings, E. M. (2007). The Role of Child Adrenocortical Functioning in Pathways Between Interparental Conflict and child Maltreatment. *Developmental Psychology*, 43, s. 918–930.
- Davilla, J., Burge, D., ve Hammen, C. (1997). Why does attachment style change? *Journal of Personality and Social Psychology*, 73, s.826-838.
- Davis, K. (1940). Extreme Social Isolation of a Child. *American Journal of Sociology*, 95, s. 554-565.

- Deklyen, M. ve Greenberg, M. T. (2008). Attachment and Psychopathology in Chilhood. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 637- 665) içinde. New York: The Guildford Press.
- Deniz, M. E. (2006). Ergenlerde Bağlanma Stilleri ile Çocukluk İstismarları ve Suçluluk-Utanç Arasındaki İlişki. *Eurasian Journal of Educational Research*, 22, s. 89-99.
- Dennis, W. (1951). A Further Analysis of Reports of Wild Children. *Child Development*, 22, s. 153-158.
- Dilmaç, B., Hamarta, E. ve Arslan, C. (2009). Üniversite Öğrencilerinin Sürekli Kaygı ve Denetim Odaklarının Bağlanma Stilleri Açısından İncelenmesi. *Kuram ve Uygulama Eğitim Bilimleri*, c. 9, sa. 1, s. 127-159.
- Doron, G., Moulding, R., Kyrios, M., Nedeljkovic, M., ve Mikulincer, M. (2009). Adult Attachment Insecurities are Related to Obsessive Compulsive Phenomena. *Journal of Social and Clinical Psychology*, c. 28, sa. 8, s. 1022-1049.
- Dozier, M., Stovall, C., Albus, K., ve Bates, B. (2001). Attachment for Infants in Foster Care: The Role of Caregiver State of Mind. *Child Development*, 72, s.1467–1477.
- Dozier, M. ve Rutter, M. (2008). Challenges to the Development of Attachment Relationships Faced by Young Children in Foster and Adoptive Care. Chilhood. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 698-744) içinde. New York: The Guildford Press.
- DuBois, D. L. ve Neville, H. A. (1997). Youth Mentoring: Investigation of Relationship Characteristics and Perceived Benefits. *Journal of Community Psychology*, c. 25, sa. 3, s. 227-234.
- DuBois, D. L., Holloway, B. E., Valentine, J. C., ve Cooper, H. (2002). Effectiveness of Mentoring Programs for Youth: A Meta-analytic Review. *American Journal of Community Psychology*, c. 30, sa. 2, s. 157–197.
- DuBois, D. L., ve Rhodes, J. E. (2006). Introduction to the Special Issue: Youth Mentoring: Bridging Science wit Practice. *Journal of Community Psychology*, c. 34, sa. 6, s. 647-655.
- DuBois, D. L., Portillo, N., Rhodes, J. E., Silverthorn, N., ve Valentine, J. C. (2011). How Effective Are Mentoring Programs for Youth? A Systematic Assessment of the Evidence, *Psychological Science*, c. 12, sa. sa. 2, s. 57-91.
- Eapen, D. J. (2009). Instituionalized Childrem: The Underprivileged. *International Journal of Nursing Practice*, 15, s. 349-352.

- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Murphy, B. C., Guthrie, I. K., Jones, S., Friedman, J., Poulin, R., ve Maszk, P. (1997). Contemporaneous and Longitudinal Prediction of Children's Social Functioning from Regulation and Emotionality. *Child Development*, 68, 642-664.
- Eroğlu, Y., Akbaba, S., Adıgüzel, O. ve Peker, A. (2014). Learned Resourcefulness and Coping with Stress in Mothers of Children with Disabilities. *Eurasian Journal of Educational Research*, sa. 55, s. 243-262.
- Erözkan, A. (2009). Rejection Sensitivity Levels with Respect to Attachment Styles, Gender, and Parenting Styles: A study with Turkish Students. *Social Behavior and Personality*, 37(1), s.1-14.
- Farnfield, S. (2009). A Modified Strange Situation Procedure for Use in Assessing Sibling Relationships and Their Attachment to Carers. *Adoption & Fostering*, 33,4.
- Feeney, J. (2008). Adult Romantic Attachment: Development in the Study Couple Relationships. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 698-744) içinde. New York: The Guildford Press.
- Fisher, P., Gunnar, M. R., Dozier, M., Bruce, J., ve Pears, K. C. (2006). Effects of Therapeutic Interventions for Foster Children on Behavioral Problems, Caregiver Attachment and Stress Regulatory Neural Systems. *New York Academy of Sciences*, doi: 10.1196/annals. 1376-023, s. 215-225.
- Fonagy, P., Gergely, G., ve Target, M. (2008). Psychoanalytic Constructs and Attachment Theory and Research. *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 783- 810) içinde. New York: The Guildford Press.
- Fraley, R. C., Braumbaugh, C. C., ve Marks, M. J. (2005). The Evolution and Function of Adult Attachment: A Comparative and Phylogenetic Analysis. *Journal of Personality and Social Psychology*, c. 89, sa. 5, 731-746.
- Fury, G., Carlson, E. A., ve Sroufe, L. A. (1997). Children's Representations of Attachment Relationships in Family Drawings. *Child Development*, 68, 1154-1164.
- Galatzer-Levy, I. R. ve Bonanno, G. A. (2013). Heterogeneous Patterns of Stress Over the Four Years of College: Associations with Anxious Attachment and Ego-Resiliency. *Journal of Personality*, c. 81, sa. 5, s. 476-486.
- Gauthier, Y. Fortin, G. ve Jéliu, G. (2004). Clinical Application of Attachment Theory in Permanency Planning for Children in Foster Care: The Importance of Continuity of Care. *Infant Mental Health Journal*, c. 25, sa. 4, s. 379-396.

- George, C., Kaplan, N., ve Main, M. (1985). *An Adult Attachment Interview: Interview Protocol*. University of California at Berkeley.
- Gilliom, M., Shaw, D. S., Beck, J. E., Schonberg, M. A., ve Lukon, J. L. (2002). Anger Regulation in Disadvantaged Preschool Boys: Strategies, Antecedents, and the Development of Self-control. *Developmental Psychology*, 38, s. 222–235.
- Gintner, G. G., West, J. D., ve Zarski, J. J. (2001). Learned Resourcefulness and Situation-Specific Coping with Stress. *The Journal of Psychology*, c. 123, sa. 3, s. 295-304.
- Gizir, C. A. (2004). Academic Resilience: An Investigation of Protective Factors Contributing to the Academic Achievement of Eight Grade Students in Poverty. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Goldfarb, W. (1955). Emotional and Intellectual Consequences of Psychological Deprivation in Infancy: A Reevaluation. P. Hoch ve D. Zubin (Ed.), *Psychopathology in Childhood* (s. 105–119) içinde. New York: Grune & Stratton.
- Gottfredson, M. R., ve Hirschi, T. (1990). *A General Theory of Crime*. Stanford, CA:Stanford University Press.
- Gökkaya, V. B. (2014). Ailelerin, Koruyucu Aile Olma Nedenleri. *International Journal of Human Sciences*, c. 11, sa. 1, s. 603-620).
- Greenberg, M. T., Cicchetti, D., ve Cummings, E. M., eds., (1990). *Attachment in the Pre-School Years: Theory, Research, and Intervention*. Chicago: University of Chicago Press.
- Grossman, J. B. ve Rhodes, J. E. (2002). The Test of Time: Predictors and Effects of Duration in Youth Mentoring Relationships. *American Journal of Community Psychology*, c. 30, sa. 2, s. 199-219.
- Gunnar, M. R., Fisher, P. A., ve the Early Experience, Stress, and Prevention Network. (2006). Bringing Basic Research on Early Experience and Stress Neurobiology to Bear on Preventative Interventions for Neglected and Maltreated Children. *Development and Psychopathology*, 18, 651–677.
- Güler, N., Uzun, S., Boztaş, Z. Ve Aydoğan, S. (2002). Anneleri Tarafından Çocuklara Uygulanan Duygusal ve Fiziksel İstismar/İhmal Davranışı ve Bunu Etkileyen Faktörler. *Cumhuriyet Üniversitesi Tıp Fakültesi Dergisi*, c. 24, sa. 3, 128-134.
- Güloğlu, B. ve Aydın, B. (2007). İlköğretim 5. Sınıf Öğrencilerinin Öğrenilmiş Güçlülük ve Otomatik Düşünce Biçimi Arasındaki İlişki. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 33, s. 157-168.

- Güloğlu, B. ve Kararırmak, Ö. (2010). Üniversite Öğrencilerinden Yalnızlığın Yordayıcısı Olarak Benlik Saygısı ve Psikolojik Sağlamlık. *Ege Eğitim Dergisi*, c. 11, sa. 2.
- Güner Cebioğlu, S. ve Aksan, N. (2012). Benlik Düzenlemenin Gelişiminde Mizaç ve Ana Baba Etkisi. Melike Sayıl ve Bilge Yağmurlu, (2012). *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma* (s.239-270) içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Hazan, C. ve Shaver, P. (1987). Love Conceptualized as an Attachment Process. *Journal of Personality and Social Psychology*, c. 52, sa. 3, s. 511-524.
- Hazan, C., ve Zeifman, D. (1994). Sex and the psychological tether. In K. Bartholomew ve D. Perlman (Ed.), *Attachment Processes in Adulthood. Advances in Personal Relationships* (c. 5, s. 151–178). Philadelphia, PA: Jessica Kingsley Publishers.
- Hesse, E. ve Main, M. (2000). Disorganized Infant, Child, and Adult Attachment: Collapse in Behavioral and Attentional Strategies. *Journal of the American Psychoanalytic Association*, 48, s. 1097-1127.
- Hesse, E., ve Main, M. (2006). Frightening, Threatening, and Dissociative Behavior in Low-Risk Parents: Description, Discussion, and Interpretations. *Development and Psychopathology*, 18, s. 309–343.
- Hortaçsu, N., Cesur, S. ve Orak, A. (1993). Relationships Between Depression and Attachment Styles in Parent-and Institution-Reared Turkish Children. *The Journal of Genetic Psychology*, c.154, sa. 3, s. 329-337.
- Huang, C., Sousa, V. D., Tu, S. ve Hwang, M. (2005). Depressive Symptoms and Learned Resoucefulness Among Taiwanese Female Adolescents. *Archives of Psychiatric Nursing*, c. 19, sa. 3, s. 133-140.
- Jacobsen, T., Edelstein, W., ve Hofmann, V. (1994). *Developmental Psychology*, 30, s. 112–124.
- Jacobvitz, D., Leon, K., ve Hazen, N. (2006). Does Expectant Mothers' Unresolved Trauma Predict Frightened/Frightening Maternal Behavior?: Risk and Protective Factors. *Development and Psychopathology*, 18, s. 363–379.
- Kara, B., Biçer, Ü., ve Gökalp, S. (2004). Çocuk İstismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 47, s. 140-151.
- Kararırmak, Ö. (2007). Investigation of Personal Qualities Contributing to Psychological Resilience Among Earthquake Survivors: A Model Testing Study. Yayınlanmamış Doktora Tezi, ODTÜ, Ankara.
- Kirkpatrick, L. A. (1992). An Attachment-theoretical Approach to the Psychology of Religion. *International Journal for the Psychology of Religion*, 2, s. 3-28.

- Kirkpatrick, L. A. (1994). The Role of Attachment in Religious Belief and Behaviour, Daniel Perlman ve Kim Bartholomew, (1994). *Advanced in Personal Relationships* (s. 239-65) içinde. London: Jessica Kingsley,
- Kirkpatrick, L. A. (1995). Attachment and Religious Experience, Ralph W. Hood Jr., (1994). *Handbook of Religious Experience: Theory and Practice* (s. 446-75) içinde. Birmingham, AL: Religious Education Press.
- Kirkpatrick, L. A. (2005). *Attachment, Evolution and Psychology of Religion*. NewYork: Guildford Press.
- Kobak, R., R., ve Sceery, A. (1988). Attachment in Late Adolescence: Working Models, Affect Regulation, and Representation of Self and Others, *Child Development*, 59, s. 135-146.
- Kobak, R. R., ve Hazan, C. (1991). Attachment in Marriage: Effects of Security and Accuracy of Working Models. *Journal of Personality and Social Psychology*, c. 60, sa. 5, s. 861-869
- Kobak, R. Ve Madsen, S. (2008). Distruptions in Attachment Bonds. Implications for Theory, Research, and Clinical Interventions. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 23-47) içinde. New York: Guildford Press.
- Koçak, C. ve Büyükgöneç, L. (2011). Toplumdaki Bireylerin Çocuk İstismarı ve İhmaline Yönelik Bilgi ve Görüşleri. *Hitit Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, sa. 1, s. 89-104.
- Koluchova, J. (1972). Severe Deprivation in Twins: A Case Study, *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 13, s. 107-114.
- Kök, M. (2000). Yetiştirme yurdundaki öğrencilerin psikolojik belirti düzeylerinin değerlendirilmesi, *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, sa.8.
- Kutlu, M. (2003). Yetiştirme Yurdunda ve Ailesiyle Birlikte Kalan Öğrencilerin Yalnızlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenlere Göre İncelenmesi. VII. Ulusal Psikoloji ve Rehberlik Danışma Kongresi, 9-11 Temmuz 2003, Ankara: Türkiye.
- Kwako, L. E., Noll, J. G., Putnam, F. W., ve Trickett, P. K. (2010). Childhood Sexual Abuse and Attachment: An Intergenerational Perspective. *Clinical Child Psychology and Psychiatry*, c. 15, sa. 3, s. 407-22.
- Lai, C. Y., Zuzniewski, J. A., Tang, T-C., Hou, S-Y., Su, S-F. Ve Lai, P. Y. (2014). Personal Beliefs, Learned Resourcefulness, and Adaptive Functioning in Depressed Adults. *Journal of Psychiatric and Mental Health Nursing*, 21, s. 280-87.

- Lakatos, K., Nemoda, Z., Toth, I., Ronai, Z., Ney, K., Sasvari-Szekely, M., ve ark. (2002). Further Evidence for the Role of the Dopamine D4 Receptor Gene (DRD4) in Attachment Disorganization: Interaction of the III exon 48 bp Repeat and the-521 C/T Promoter Polymorphisms. *Molecular Psychiatry*, 7, s. 27–31.
- Lane, H. (1976). *The Wild Boy of Aveyron*. Cambridge, MA.: Harvard University Press.
- Lazarus, R. S. ve Folkman, S. (1984). *Stress, Appraisal, and coping*. New York: Springer.
- Levy, T. M. ve Orlans, M. (2000). Attachment Disorders as and Antecedent to Violence and Antisocial Patterns in Children. Terry M. Levy (Ed.), *Handbook of Attachment Interventions* (s. 1-26) içinde. California: Academic Press.
- Liang, B., Williams, L. M., ve Siegel, J. A. (2006). Relational Outcomes of Childhood Sexual Trauma in Female Survivors: A Longitudinal Study. *Journal of Interpersonal Violence*, c. 21, sa. 1, s. 42-57.
- Lieberman, A. (2003). The Treatment of Attachment Disorder in Infancy and Early Childhood: Reflections from Clinical Interventions with Later-Adopted Foster Care Children. *Attachment & Human Development*, c. 5, sa. 3, s. 279-282.
- Liotti, G. (1992). Disorganized/Disoriented Attachment in the Etiology of the Dissociative Disorders. *Dissociation*, 5, s. 196–204.
- Lyons-Ruth, K. (1996). Attachment relationships among children with aggressive behavior problems: The role of disorganized early attachment patterns. *Journal of Consulting and Clinical Psychology* 64, s. 64-73.
- Lyons-Ruth K. ve Jacobvitz, D. (2008). Attachment Disorganization. Genetic Factors, Parenting Contexts, and Developmental Transformation from Infancy to Adulthood. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 666-697) içinde. New York: Guilford Press.
- MacDonald, H. Z., Beeghly, M., Grant-Knight, W., Augustyn, M., Woods, R. W., Cabral, H., ve ark.. (2008). Longitudinal Association Between Infant Disorganized Attachment and Childhood Posttraumatic Stress Symptoms. *Development and Psychopathology*, c. 20, sa., s. 493–508.
- Madigan, S., Ladd, M., ve Goldberg, S. (2003). A Picture is Worth a Thousand Words: Children's Representations of Family as Indicators of Early Attachment. *Attachment and Human Development*, 5, 19-37.
- Main, M., ve Hesse, E. (1990). Parents' Unresolved Traumatic Experiences are Related to Infant Disorganized Attachment Status: Is Frightened and/or Frightening Parental Behavior the Linking Mechanism? M. T. Greenberg, D. Cicchetti, ve E. M. Cummings

- (Ed.), *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention* (s. 161–182) içinde. Chicago: University of Chicago Press.
- Main, M., ve Solomon, J. (1990). Procedures for Identifying Infants as Disorganized/Disoriented During the Ainsworth Strange Situation. M. T. Greenberg, D. Cicchetti, ve E. M. Cummings (Ed.), *Attachment in the Preschool Years* (s. 121–160). içinde. Chicago: University of Chicago Press.
- Main, M., ve Hesse, E. (1992). *Frightened, Threatening, Dissociative, Timid-Deferential, Sexualized, and Disorganized Parental Behavior: A Coding System for Frightened/Frightening (FR) Parent–Infant Interactions*. Unpublished Manuscript, University of California at Berkeley.
- Marcovitch, S., Goldberg, S., Gold, A., Washington, J., Wasson, C., Krekewich, K., ve ark. (1997). Determinants of Behavioral Problems in Romanian children Adopted in Ontario. *International Journal of Behavioral Development*, 20, s. 17–31.
- Marvin, R. S., VanDevender, T. L., Iwanaga, M. I., LeVine, S., ve LeVine, R. A. (1977). Infant–caregiver Attachment Among the Hausa of Nigeria. H. McGurk (Ed.), *Ecological Factors in Human Development* (s. 247–259). Amsterdam: North-Holland.
- Marvin, R. S. ve Britner, P. A. (2008). *Normative Development: The Ontogeny of Attachment*. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 269-294) içinde. New York: Guildford Press.
- Masten, A.S. & Garmezy, N. (1985) Risk, Vulnerability and Protective Factors in Developmental Psychopathology. B.B. Lahey ve A.E. Kazdin (ed.), *Advances in Child-Clinical Psychology* içinde. Plenum, New York, s. 1-52.
- Masterson, J. F. (2008). *Bağlanma Kuramı ve Nörobiyolojik Kendilik Gelişimi Açısından Kişilik Bozuklukları*. İstanbul: Litera Yayıncılık.
- Meichenbaum, D. (1977). *Cognitive-behavior Modification: An Integrative Approach*. New York: Plenum Press.
- Mickelson, K. D., Kessler, R. C., ve Shaver, P. R. (1997). Adult Attachment in a Nationally Representative Sample. *Journal of Personality Social Psychology*, c. 73, sa. 5, s. 1092-1106.
- Mikulincer, M., Florian, V., ve Weller, A. (1993). Attachment Styles, Coping Strategies, and Posttraumatic Psychological Distress: The Impact of the Gulf War in Israel. *Journal of Personality and Social Psychology*, c. 64, sa. 5, 817-826.

- Mikulincer, M., ve Florian, V. (1997). Are Emotional and Instrumental Supportive Interactions Beneficial in Times of Stress? The Impact of Attachment Style. *Anxiety, Stress and Coping*, c. 10, 109-127
- Mikulincer, M. ve Shaver, P. R. (2007). Attachment in Adulthood: Structure, Dynamics, and Change. New York: Guildford Press.
- Mikulincer, M., ve Shaver, P. R. (2008). Adult Attachment and Affect Regulation. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* içinde. New York: Guildford Press.
- Moring, J., Fuhrman, R. Ve Zauszniewski, J. A. (2011). Interrelatedness of Proactive Coping, Reactive Coping, and Learned Resorucefulness. Measurement and Evaluation in Counseling and Development, c. 44, sa. 4, s. 2014-14.
- Morsünbül Ü. ve Tümen, B. (2008). Ergenlik Döneminde Kimlik ve Bağlanma İlişkileri: Kimlik Statüleri ve Bağlanma Stilleri Üzerinden Bir İnceleme. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, c. 15, sa. 1, 25-31
- Morsünbül, Ü. ve Çok, F. (2011). Bağlanma ve İlişkili Değişkenler. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, c. 3, sa. 3, s. 553-70.
- Nachmias, M., Gunnar, M., Mangelsdorf, S., Parritz, R. H., ve Buss, K. (1996). Behavioral Inhibition and Stress Reactivity: The Moderating Role of Attachment Security. *Child Development*, 67, 508–522.
- Nakano, K. (1995). Assessment of Self-Control Behavior: Validity Analyses on A Japanese Version of the Self-Control Schedule. *Journal of Clinical Psychology*, c. 51, sa. 3, s. 278-382.
- O'Connor, T. G., Marvin, R. S., Rutter, M., Olrick, J. T., Britner, P. A., ve the English and Romanian Adoptees Team. (2003). Child–Parent Attachment Following Early Institutional Deprivation. *Development and Psychopathology*, 15, s. 19–38.
- Ogata, S. N., Silk, K. R., Goodrich, S., Lohr, N. E., Westen, D., ve Hill, E. M. (1990). Childhood Sexual and Physical Abuse in Adult Patients with Borderline Personality Disorder. *American Journal of Psychiatry*, 147, s. 1008–1013.
- Ogniebe, T. C. ve Collins, N. L. (1998). Adult Attachment Styles, Perceived Social Support and Coping Strategies. *Journal of Social and Personal Relationships*, c. 15, sa. 3, s. 323-345.
- Oktan, V. (2010). Analysis of Adolescent's Resilience Who are Prepared for Univeristy Exam. *Educational Research*, 1, s. 285-292.

- Osterling, K. L. ve Hines, A. M. (2006). Mentoring Adolescent Foster Youth: Promoting Resilience During Developmental Transitions, *Child and Family Social Work*, 11, s. 242-253.
- Öcal, A. ve Kemer kaya, G. (2011). Yetiştirme Yurdunda Kalmış Yetişkinlerin Devlet ve Vatandaşlık Algıları Üzerine Nitel Bir Araştırma. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, c. 30, sa. 1, s. 63-82.
- Özdamar, K. (2004). *Paket Programlar İle İstatistiksel Veri Analizi 1*, 5. Basım, Eskişehir: Kaan Kitabevi.
- Özdemir, N., Sefer, N., ve Türkdoğan, D. (2008). Bir Sosyal Sorumluluk Projesi Örneği: “Korunmaya Muhtaç Çocuklar”. *C.Ü. Sosyal Bilimler Dergisi*, c. 32, sa. 2, s. 283-305.
- Özer, E. ve Deniz, M. E. (2014). Üniversite Öğrencilerinin Psikolojik Sağlamlılık Düzeylerinin Duygusal Zeka Açısından İncelenmesi. *İlköğretim Online*, c.13, sa. 4.
- Özgür, Ö. (2011). Kurum Bakımı Altındaki Çocukları Anlamak ve Onlarla Çalışmak: Bağlanma Teorisinden Bir Bakış. *E-Journal of New World Sciences Academy*, c. 6, sa. 1, s. 96-106.
- Özyürek, A. Ve Demiray, K. (2010). Yurttan ve Ailesi Yanında Kalan Ortaöğretim Öğrencilerinin Kaygı Düzeylerinin Karşılaştırılması. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, c. 11, sa. 2, s. 247-256.
- Pajer, K., Gardner, W., Rubin, R. T., Perel, J., ve Neal, S. (2001). Decreased Cortisol Levels in Adolescent Girls with Conduct Disorder. *Archives of General Psychiatry*, 58, s. 297–302.
- Parker G, Tupling H, Brown LB ve ark. (1979) A Parental Bonding Instrument. *British Journal of Medical Psychology*, c. 52, sa. 1-10.
- Perry, J. C., Sigal, J. J., Boucher, S. ve Paré, N. (2006). Seven Institutionalized Children and Their Adaptation in Late Adulthood: The Children of Duplessis (Les Enfants de Duplessis). *Psychiatry*, c. 69, sa. 4, s. 283-301.
- Provence, S., ve Lipton, R. Q. (1962). *Infants in Institutions*. London: Bailey & Swinfen; New York: International Universities Press.
- Raja, S. N., McGee, R. Ve Stanton, W. R. (1992). Perceived Attachments to Parents and Peers and Psychological Well-Being in Adolescence. *Journal of Youth and Adolescence*, c. 21, sa. 4, d. 471-85.
- Robertson, J. (Prodüktör). (1953). *A Two-Year-Old Goes to Hospital* [Film]. London: Tavistock Child Development Research Unit.

- Rhodes, J.E. (1994) Older and Wiser: Mentoring Relationships in Childhood and Adolescence. *The Journal of Primary Prevention*, 14, s. 187–196.
- Ronen, T. Ve Rosenbaum, M. (2010). Developing Learned Resourcefulness in Adolescents to Help Them Reduce Their Agressive Behavior: Preliminary Findings. *Research on Social Work Practice*, c. 21, sa. 4, s. 410-426.
- Rosenbaum, M. (1980). A Schedule for Assessing Self-Control Behaviors: Preliminary Findings. *Behavior Therapy*, 11, s. 109-121.
- Rosenbaum M. (1983) Learned Resourcefulness as a Behavioral Repertoire for the Self-Regulation of Internal Events: Issues and Speculation. Rosenbaum, M., Franks, C.M. ve Jaffee, Y. (Ed.), *Perspectives on Behavior Therapy in the Eighties* (s. 54–73) içinde. Springer: New York.
- Rosenbaum, M. ve Jaffe, Y. (1983). The Role of Individual Differences in Learned Resorucefulness. *Biritish Journal of Social Psychology*, 22, s. 215-225.
- Rosenbaum, M. ve Ben-Ari, K. (1985). Learned Helplessness and Learnes Resurcefulness: Effects of Noncontingent Success and Failure on Individuals Differing in Self-Control Skills. *Journal of Personality and Social Psychology*, c. 48, sa. 1, s. 198-215.
- Rosenbaum, M. (1990). The Role of Learned Resourcefulness in the Self-Control of Health Behavior. Rosenbaum (Ed.). *Learned Resourcefulness: On Coping SROkills, Self-Control, and Adaptive Behavior* (s. 3-30) içinde. New York: Springer Publishing Co.
- Rosenthal, N. L., ve Kobak, R. (2010). Assessing Adolescents' Attachment Hierarchies: Differences Across Developmental Periods and Associations with Individual Adaptation. *Journal of Research in Adolescence*, s.1-29.
- Rutter, M. (2008). Implications of Attachment Theory and Research for Child Care Policies. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 058-974) içinde. New York: Guildford Press.
- Saçan, S., Artan, İ., Erol, N. Ve Şimşek, Z. (2014). Kurum Bakımından Aile Yanına Döndürülen 6-18 Yaş Çocukların Duygusal ve Davranış Sorunları. *E-Journal of New World Sciences Academy*, c. 9, sa. 1, s. 1-18.
- Sagi, A., Lamb, M. E., Lewkowicz, K. S., Shoham, R., Dvir, R., ve Estes, D. (1985). Security of Infant–Mother,–Father, and –*Metapelet* Attachments Among Kibbutz-Reared Israeli children. I. Bretherton, ve E. Waters (Ed.), Growing Points of Attachment Theory and Research. *Monographs of the Society for Research in Child Development* (s.257–275, 1-2, seri no. 209) içinde .

- Sagi, A., Koren-Karie, N., Gini, M., Ziv, Y., ve Joels, T. (2002). Shedding Further Light on the Effects of Various Types and Quality of Early Child Care on Infant–Mother Attachment Relationship: The Haifa Study of Early Child Care. *Child Development*, 73, 1166–1186.
- Sagi-Schwartz, A., ve Aviezer, O. (2005). Correlates of Attachment to Multiple Caregivers in Kibbutz Children from Birth to Emerging Adulthood: The Haifa Longitudinal Study. In K. E. Grossmann, K. Grossmann, ve E. Waters (Ed.), *Attachment from Infancy to Adulthood: The Major Longitudinal Studies* (s. 165–197) içinde. New York: Guilford Press.
- Sapolsky, R. M., Romero, L. M., ve Munck, A. U. (2000). How Do Glucocorticoids Influence Stress Responses?: Integrating Permissive, Suppressive, Stimulatory, and Preparative Actions. *Endocrine Reviews*, 21, s. 55–89.
- Schottenbauer, M. A., Klimes-Dougan, B., Rodriguez, B. F., Arnkoff, S. B., Glass, C. R., ve Lasalle, V. H. (2006). Attachment and Affective Resolution Following a Stressful Event: General and Religious Coping as Possible Mediators. *Mental Health, Religion & Culture*, c. 9, sa. 5, 448-471.
- Schwartz, M. F., ve Galperin, L. (2008). Hyposexuality and Hypersexuality Secondary to Childhood Trauma and Dissociation. *Journal of Trauma & Dissociation*, c. 3, sa. 4, s. 107-120.
- Shaver, P. R. ve Fraley, R.C . (2008). Attachment, Loss and Grief: Bowlby’s Views and Current Controversies. *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 269-294) içinde. New York: Guildford Press.
- Simmel, C. (2007). Risk and Protective Factors Contributing to the Longitudinal Psychosocial Well-Being of Adopted Foster Children. *Journal of Emotional and Behavioral Disorders*, 15: 237.
- Smith, C. A., ve Stormont, M. A. (2011). Building an Effective School-Based Mentoring Program, *Intervention School and Clinic*, c. 47, sa. 1, s. 14-21.
- Smyke, A. T., Zeanah, C. H., Nelson, C. A., Fox, N. A., ve Guthrie, D. (2010). Placement in Foster Care Enhances Quality of Attachment Among Young Institutionalized Children. *Child Development*, c. 81, sa. 1, s. 212-223.
- Solomon, J. Ve George, C. (2008). The Measurement of Attachment Security and Related Constructs in Infancy and Early Childhood. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 383-416) içinde. New York: Guildford Press.
- Spitz, R. (1946). Anaclitic Depression: An Inquiry into the Genesis of Psychiatric Conditions in Early Childhood—II. *Psychoanalytic Study of the Child*, 2, s. 313–342.

- Sroufe, L. A., ve Waters, E. (1977). Attachment as an Organizational Construct. *Child Development*, 48, 1184-1199.
- Sroufe, L. A. (2005). Attachment and Development: A Prospective, Longitudinal Study from Birth to Adulthood. *Attachment & Human Development*, c. 7, sa. 4, s. 349-367.
- Stovall-McClough, K. C., ve Dozier, M. (2004). Forming Attachments in Foster Care: Infant Attachment Behaviors During the First 2 Months. *Development and Psychopathology*, 16, s. 253-271.
- Stovall-McClough, K. C., ve Cloitre, M. (2006). Unresolved Attachment, PTSD, and Dissociation in Women with Childhood Abuse Histories. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, 74, s. 219–228.
- Subaşı, H. (2012). Üniversite Öğrencileri'nin Tanrı ile Kurdukları İlişkinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. Kabul Edilmiş Yüksek Lisans Tezi.
- Sümer, N., ve Güngör, D. (1999). Psychometric Evaluation of Adult Attachment Measures on Turkish Samples and a Cross-Cultural Comparison. *Türk Psikoloji Dergisi*, 43, s. 71–111.
- Sümer, N. Ve Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). Culturally Relevant Parenting Predictors of Attachment Security in Turkish Context. P. Erdman ve K-M. Ng. (Der.), *Attachment: Expanding the Cultural Connections*, (s. 157-180) içinde. NY: Routledge.
- Sümer, N. (2012). *Ana Babalık ve Bağlanma*. Melike Sayıl ve Bile Yağmurlu (2012), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*, (s. 169-190) içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Swann, W., B., Wenzlaff, R., M., Krull, D. S., ve Pelham, B. W. (1992). Allure of Negative Feedback: Self Verification Strivings Among Depressed Persons. *Journal of Abnormal Psychology*, 101, s. 293-306.
- Şahin, G. ve Sürücü, A. Yetiştirme Yurtlarında Yaşayan Ergenlerde Bağlanma ve Kimlik. *E-Journal of New World Sciences Academy*, c. 6, sa. 1. S. 1318-1334.
- Şenocak, H. (2010). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, sa.51, s. 177-228.
- Şimşek, Z., Erol, N., Öztop, D. ve Özcan Özer, Ö. (2008). Kurum Bakımındaki Çocuk ve Ergenlerde Davranış ve Duygusal Sorunların Epidemiyolojisi; Ulusal Örnekleme Karşılaştırmalı Bir Araştırma. *Türk Psikiyatri Dergisi*, c. 19, sa. 3, s. 235-246.
- Şirvanlı Özen ve Aktan, 2010. Bağlanma ve Zorbalık Sisteminde Yer Alma: Başa Çıkma Stratejilerinin Aracı Rolü. *Türk Psikoloji Dergisi*, s. 25, sa. 65, s. 101-113.

- Taner, Y. Ve Gökler, B. (2004). Çocuk İstismarı ve İhmali: Psikiyatrik Yönleri. *Hacettepe Tıp Dergisi*, c. 35, sa. 2, s. 82–86.
- Tangney, J. P., Baumeister, R. F. Ve Boone, A. L. (2004). High Self-Control Predicts Good Adjustment, Less Pathology, Better Grades and Interpersonal Success. *Journal of Personality*, c. 71, sa. 2, s. 271-322.
- Thompson, R. A. (2008). Early Attachment and Later Development. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 348-365) içinde. New York: Guildford Press.
- Tracy, J. L., Shaver, P. R., Albino, A. W., ve Cooper, M. L. (2003). Attachment Styles and Adolescent Sexuality. P. Florsheim (Ed.), *Adolescent Romantic Relations and Sexual Behavior: Theory, Research, and Practical Implications*. (s. 137–159) içinde. Mahwah, NJ: Erlbaum.
- Troutman, B. (2011). Effects of Foster Care Placement on Young Children’s Mental Health: Risk and Oppurtunities. www.icmentalhealth.org.
- Turner-Cobb, J. M., Gore-Felton, C., Marouf, F., Koopman, C., Kim, P., Israelski, D. ve Spiegel, D. (2002). Coping, Social Support, and Attachment Style as Psychosocial Correlates of Adjustment in Men and Women with HIV/AIDS. *Journal of Behavioral Medicine*, c. 25, sa. 4, s. 337-353).
- Uluç, S. (2012). *Doğuştan Getirilen İlişkisellik Arayışının Ana Babayla Kurulan Duygusal Bağ Aracılığıyla Biçimlenmesi*. Melike Sayıl ve Bile Yağmurlu (2012), *Ana Babalık: Kuram ve Araştırma*, (s. 191-214) içinde. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- UNICEF, (2011). Türkiye’de Çocukların Durum Raporu.
- Van den Dries, L., Juffer, F., van Ijzendoorn, M. H., ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (2009). Fostering Security? A Meta-Analysis of Attachment in Adopted Children. *Children and Youth Services Review*, 31, s 41-421.
- van Ijzendoorn, M. H., Sagi, A., ve Lambermon, M. W. E. (1992). The Multiple Caretaker Paradox: Data from Holland and Israel. *New Directions for Child Development*, 57, 5–24.
- van Ijzendoorn, M. H. (1995). Adult Attachment Representations, Parental Responsiveness, and Infant Attachment: A meta-analysis on the Predictive Validity of the Adult Attachment Interview. *Psychological Bulletin*, 117(3), 387–403.
- van Ijzendoorn, M. H., Schuengel, C., ve Bakermans-Kranenburg, M. J. (1999). Disorganized Attachment in Early Childhood: A Meta-Analysis of Precursors, Concomitants, and Sequelae. *Development and Psychopathology*, 11, 225–249.

- van Ijzendoorn, M. H., ve Juffer, F. (2006). The Emanuel Miller Memorial Lecture 2006: Adoption as Intervention. Meta-Analytic Evidence for Massive Catch-Up and Plasticity in Physical, Socio-emotional, and Cognitive Development. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, c. 47, sa. 12, s. 1228-1245.
- van Ijzendoorn, M. H., ve Sagi-Schwartz, A. (2008). Cross-Cultural Patterns of Attachment: Universal and Contextual Dimensions. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s.880-905) içinde. New York: Guildford Press.
- Vaughn, B., Egeland, B., Sroufe, L. A., ve Waters, E. (1979). Individual Differences in Infant–Mother Attachment at 12 and 18 Months: Stability and Change in Families Under stress. *Child Development*, 50, 971–975.
- Vaughn, B. E., Bost, K. K. Ve Van Ijzendoorn, M. H. (2008). Attachment and Temperament. Additive and Interactive Influences on Behavior, Affect, and Cognition during Infancy and Childhood. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s.192-216) içinde. New York: Guildford Press.
- Vondra, J., Shaw, D. S., Swearingen, L., Cohen, M., ve Owens, E. B. (2001). Attachment Stability and Emotional and Behavioral Regulation from Infancy to Preschool Age. *Development and Psychopathology*, 13, 13–33.
- Vorria, P., Papaligoura, Z., Dunn, J., van Ijzendoorn, M. H., Steele, H., Kontopoulou, A., ve Sarafidou, Y. (2003). Early Experiences and Attachment Relationships of Greek Infants Raised in Residential Group Care. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, c. 44, sa. 8, s. 1208-1220.
- Waters, E., ve Cummings, E. M. (2000). A Secure Base from Which to Explore Close Relationships. *Child Development*, 71, s. 164–172.
- Weinfield N. S., Sroufe L. A., ve Egeland, B. (2000). Attachment from Infancy to Early Adulthood in a High-Risk Sample: Continuity, Discontinuity, and Their Correlates. *Child Development*, c. 71, sa. 3, 695-702.
- Weinfield, N. S., Sroufe, L. A., Egeland, B. Ve Carlson, E. (2008). Individual Differences in Infant-Caregiver Attachment. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 78-101) içinde. New York: Guildford Press.
- Weiten, W., ve Lloyd, M. A. (2008). *Psychology Applied to Modern Life: Adjustment in the 21st Century* (9. Ed.). Wadsworth: Cengage Learning.
- Winnicott, D. W. (1953). Transitional Objects and Transitional Phenomenon. *International Journal of Psycho-Analysis*, 34, s. 89-97.

- Wittrock, M. C. (1986). Student Thought Processes. M. C. Wittrock (Ed.), *Handbook of research on teaching* içinde. New York: MacMillan.
- Wolkind, S. (1974). The Components of 'Affectionless Psychopathy' in Institutionalized Children. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, 15, s. 215-220.
- Yağmurlu, B. ve Kodalak, A. C. (2010). Bağlanma, Mizaç ve Ebeveyn-Çocuk İlişkileri. T. Solmuş (Ed.), *Bağlanma, Evlilik ve Aile Psikolojisi* (s. 111-125) içinde. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Yaman, S. ve Ekinçi, M. (1998). Erkek Yetiştirme Yurdunda Kalan Gençler Üzerine Bir Araştırma. *Atatürk Üniversitesi Hemşirelik Yüksekokulu Dergisi*, c. 1, sa. 1, s. 28-35.
- Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 9, sa. 18, s. 499-525.
- Yaşar, Ö. ve Dağdelen, N. (2013). Korunmaya Muhtaç Çocukların Yetiştirilmesinde Çocuk Yurtlarından Çocuk Evlerine Geçişin, Çocukların Sosyo-Kültürel ve Psikolojik Gelişimlerine Etkisi Üzerine Bir Çalışma: Isparta Örneği. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, c. 2, sa. 18, s. 199-221.
- Yılmaz, H. ve Sipahioğlu, Ö. (2012). Investigating Resilience of Adolescents in Different Risk Groups. *Elementary Education Online*, c. 11, sa. 4, s. 927-944.
- Yolcuoğlu, İ. G. (2009). Türkiye'de Çocuk Koruma Siteminin Genel Olarak Değerlendirilmesi. *Aile ve Toplum Dergisi*, c. 5, sa. 18, s. 1-20.
- Yörükan, T. (2011). *Bağlanma ve Sonraki Yaşlarda Görülen Etkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Zauszniewski, J. A. (1995). Theoretical and Empirical Considerations of Resourcefulness. *Journal of Nursing Scholarship*, 27, s. 177-180.
- Zauszniewski J. A., Chung C., Chang H.J. ve Krafcik, K. (2002). Predictors of Resourcefulness in School-Aged Children. *Issues in Mental Health Nursing*, 23, s. 385-401.
- Zeanah, C. H., Smyke, A. T., & Dumitrescu, A. (2002). Attachment Disturbances in Young Children: II. Indiscriminate Behavior and Institutional Care. *Journal of the American Academy of Child and Adolescent Psychiatry*, 41, s. 983-989.
- Zeanah, C. H., Smyke, A. T., Koga, S. F., Carlson, E., ve The Bucharest Early Intervention Project Core Group. (2005). Attachment in Institutionalized and Community Children in Romania. *Child Development*, 76, s. 1015-1028.

- Zeanah, C. H., ve Smyke, A. T. (2008). Attachment Disorders in Family and Social Context. *Infant Mental Health Journal*, c. 29, sa. 3, s. 219-233.
- Zeifman, D. ve Hazan, C. (2008). Pair Bonds as Attachment. Reevaluating the Evidence. Jude Cassidy ve Philip R. Shaver, (2008). *The Handbook of Attachment: Theory, Research, and Clinical Applications* (s. 436-455) içinde. New York: Guildford Press.
- Zegers, M. A. M., Schungeli C., van Ijzendoorn, M. H., ve Janssens, J. M. A. M. (2006). Attachment Representations of Institutionalized Adolescents and Their Professional Caregivers: Predicting the Development of Therapeutic Relationship. *American Journal of Orthopsychiatry*, c. 76, sa. 3, s. 325-334.
- Zimmerman, M. A. (1990). Toward Theory of Learned Hopefulness: A Structural Model Analysis of Participation and Empowerment. *Journal of Research in Personality*, 24, s. 71-86.

EK I. Bilgilendirilmiş Onam Formu ve Kişisel Bilgi Formu

Saygıdeğer Katılımcı,

Anket, bireyin anne ve babasıyla olan ilişkilerinin niteliğinin psikolojikdayanıklılık ile olan ilişkisi incelemek için kullanılacaktır.

Her bir ifadeyi okuduktan sonra, buna ne derece katılıp katılmadığınızı size verilen cevap kağıdına uygun bir şekilde işaretleyiniz. Cevaplama süresi yaklaşık 15-20 dakikadır. Bir ifadeyi okuduktan sonra aklınıza ilk gelen şıkkı işaretleyiniz. **Lütfen tüm soruları cevaplandırınız.**

Anket sorularına vereceğiniz cevaplar tamamen bilimsel bir amaç için kullanılacaktır. Lütfen anket formuna isim veya herhangi bir rumuz yazmayınız. Değerli görüşlerinizi bizimle paylaşmak suretiyle araştırmaya yapmış olduğunuz önemli katkıya ve ilginize en içten dileklerle **teşekkür ederim.**

KİŞİSEL BİLGİ FORMU

1. **Cinsiyetiniz?** Bay Bayan
2. **Yaşınız** Lütfen Yazınız.....
3. **Doğum Tarihiniz** Lütfen Yazınız.....
4. **Hayatınızın çoğunu nerede geçirdiniz?**
 Köy Kasaba İlçe İl
5. **Eğitim durumunuz nedir? Lütfen işaretleyiniz.**
 İlköğretim Lise Üniversite Diğer.....
6. **Ailenizin ekonomik durumu nedir? Lütfen işaretleyiniz.**
 Fakir Orta Zengin
7. **Babanızın eğitim durumu nedir? Lütfen işaretleyiniz.**
 İlköğretim Lise Üniversite Diğer.....
8. **Annenizin eğitim durumu nedir? Lütfen işaretleyiniz.**
 İlköğretim Lise Üniversite (Diğer.....)

KURUMDA KALAN ERGENLERE VERİLEN EK KİŞİSEL BİLGİ FORMU

9. **Kuruma kaç yaşında yerleştiniz? Lütfen Yazınız.....**
10. **Kurumda kaç yıldır kalıyorsunuz? Lütfen Yazınız.....**
11. **Bir sıkıntı yaşadığınızda kurumdaki personelden en sık kime başvuruyorsunuz?**
 İdari Kadro Sosyala Hizmet Uzmanları Psikolog Sağlık Uzmanları Aşçı
12. **Sizinle birebir ilgilenen personel sayısı kaçtır? Lütfen Yazınız.....**

EK 2. Ebeveyn ve Akrana Bağlanma Envanteri-Kısa Form

Aşağıda anne ve babanız ile olan ilişkinizde kendinizi nasıl hissettiğinizle ilgili bazı ifadeler bulunmaktadır. Lütfen genel olarak anne ve babanızla olan ilişkilerinizi düşünerek aşağıdaki ifadelerin size ne derece uygun olduğunu (X) işareti koyarak belirtiniz. Lütfen cevapsız soru bırakmayınız.		ASLA	NADİREN	ARA SIRA	KARARSIZIM	BAZEN	SIK SIK	DAİMA
1	Annem duygularıma saygı gösterir.							
2	Annem başka biri olsun isterdim.							
3	Annem beni olduğum gibi kabul eder.							
4	Sorunlarım hakkında annemle konuşurken kendimden utanırım ya da kendimi kötü hissederim.							
5	Evde kolayca keyfim kaçır.							
6	Annemin kendi problemleri olduğundan, onu bir de kendiminkilerle sıkmak istemem.							
7	Kim olduğumu anlamamda annem bana yol gösterir.							
8	Bir sorunum olduğunda ya da başım sıkıştığında bunu anneme anlatırım.							
9	Anneme kızgınlık duyuyorum.							
10	Annemden pek ilgi görmüyorum.							
11	Kızgın olduğumda annem anlayışlı olmaya çalışır.							
12	Annem bir şeyin beni rahatsız ettiğini hissederse, bana nedenini sorar.							
13	Babam duygularıma saygı gösterir.							
14	Babam başka biri olsun isterdim.							
15	Babam beni olduğum gibi kabul eder.							
16	Sorunlarım hakkında babamla konuştuğumda kendimden utanırım ya da kendimi kötü hissederim.							
17	Evde kolayca keyfim kaçır.							
18	Babamın kendi problemleri olduğundan, onu bir de kendiminkilerle sıkmak istemem.							
19	Kim olduğumu anlamamda babam bana yol gösterir.							
20	Bir sorunum olduğunda ya da başım sıkıştığında bunu babama anlatırım.							
21	Babama kızgınlık duyuyorum.							
22	Babamdan pek ilgi görmüyorum.							
23	Kızgın olduğumda babam anlayışlı olmaya çalışır.							
24	Babam bir şeyin beni rahatsız ettiğini hissederse, bana nedenini sorar.							

EK 3: Yetişkin Bağlanma Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelerden sizin için en uygun olanını (x) işaretini kullanarak belirtiniz.

İnsanlarla yakın ilişki kurmaktan rahatsız olurum. İnsanlara pek güvenmem ve bağlanmam. Birisi benimle yakınlık kurmak istediğinde tedirgin olurum. (.....)

İnsanları bana karşı mesafelidir. Arkadaşlarımın beni sevmediğini veya benimle vakit geçirmek istemediğini düşünürüm. Başka insanlarla kaynaşmak isterim fakat bu arzum insanları bazen korkutup benden kaçmalarına sebep olur (.....)

İnsanlarla kolayca yakınlık kurarım. Herkese rahatça bağlanabilir ve onların bana bağlanmasına izin veririm. İnsanlar benimle kolayca yakınlık kurabilir. Terkedilmekten endişe duymam (.....)

EK 4. Rosenabum Öğrenilmiş Güçlülük Ölçeği

Lütfen aşağıdaki ifadelerin size ne derece uygun olduğunu, uygun yerlere (X) işareti koyarak belirtiniz. Lütfen tüm soruları cevaplandırınız.		Uygun Değil	Pek Uygun Değil	Uygun	Oldukça Uygun	Çok Uygun
1	Sıkıcı bir iş yaparken, işin en az sıkıcı olan yanını ve bitirdiğimde elde edeceğim kazancı düşünürüm.					
2	Beni bunaltan bir iş yapmak zorunda olduğumda, bunaltımı nasıl yenebileceğimi hayal eder, düşünürüm.					
3	Duygularımı düşüncelerime göre değiştirebilirim.					
4	Sinirlilik ve gerginliğimi yardım almadan yenmek bana güç gelir.					
5	Kendimi bedbin (üzüntülü) hissettiğimde hoş olayları düşünmeye çalışırım.					
6	Geçmişte yaptığım hataları düşünmekten kendimi alamam.					
7	Güç bir sorunla karşılaştığımda düzenli bir biçimde çözüm yolları ararım.					
8	Birisi beni zorlarsa işimi daha çabuk yaparım.					
9	Zor bir karar vereceksem bütün bilgiler elimde olsa bile bu kararı ertelerim.					
10	Okuduğum şeye kendimi veremediğimi farkettiğim zaman, dikkatimi toplamak için yollar ararım.					
11	Çalışmayı planladığımda, işimle ilgili olmayan herşeyi ortadan kaldırırım.					
12	Kötü bir huyumdan vazgeçmek istediğimde, bu huyumu devam ettiren nedir diye araştırırım.					
13	Beni sıkın bir düşünce karşısında güzel şeyler düşünmeye çalışırım.					
14	Günde iki paket sigara içiyor olsam, sigarayı bırakmak için muhtemelen başkasının yardımına ihtiyaç duyarım.					
15	Kendimi kötü hissettiğimde neşeli görünmeye çalışarak ruh halimi değiştiririm.					
16	Kendimi sinirli ve gergin hissettiğimde, sakinleştirici ilacım varsa bir tane alırım.					
17	Bedbin (üzüntülü) olduğumda kendimi hoşlandığım şeylerle uğraşmaya zorlarım.					
18	Hemen yapabilecek durumda bile olsam hoşlanmadığım işleri geciktiririm.					
19	Bazı kötü huylarımdan vazgeçebilmem için başkasının yardımına ihtiyaç duyarım.					
20	Oturup belli bir işi yapmam güç geldiğinde, başlayabilmek için değişik yollar ararım.					
21	Beni kötümser yapsa da, gelecekte olabilecek bütün felaketleri düşünmekten kendimi alamam.					
22	Önce yapmam gereken işi bitirip, daha sonra gerçekten hoşlandığım işlere başlamayı tercih ederim.					
23	Bedenimin herhangi bir yerinde ağrı hissettiğimde, bunu dert etmemeye çalışırım.					
24	Kötü bir huyumu yendiğimde kendime olan güvenim artar.					
25	Başarısızlıkla birlikte gelen kötü duyguları yenmek için, sık sık kendime bunun bir felaket olmadığını ve bir şeyler yapabileceğimi telkin ederim.					
26	Kendimi patlayacakmış gibi hissettiğimde, "Dur, bir şey yapmadan önce düşün" derim.					
27	Birine çok öfkelensem bile davranışlarımı kontrol ederim.					
28	Genellikle bir karar vereceğim zaman, ani kararlar yerine bütün ihtimalleri göz önüne alarak sonuca varmaya çalışırım.					
29	Acilen yapılması gereken şeyler olsa bile, önce yapmaktan hoşlandığım şeyleri yaparım.					
30	Önemli bir işi elimde olmayan nedenlerle geciktirdiğimde kendi kendime sakin olmayı telkin ederim.					
31	Bedenimde bir ağrı hissettiğim zaman, ağrıdan başka şeyler düşünmeye çalışırım.					
32	Yapılacak çok şey olduğunda genellikle bir plan yaparım.					
33	Kısıtlı param olduğunda, kendime bir bütçe yaparım.					
34	Bir iş yaparken dikkatim dağılırsa, işi küçük bölümlere ayırırım.					
35	Sık sık beni rahatsız eden nahoş düşünceleri yenemediğim olur.					
36	Aç olduğum halde yemek yeme imkanım yoksa, ya açlığımı unutmaya ya da tok olduğumu düşünmeye çalışırım.					

EK 5. ETİK KURUL İZİN BELGESİ

REKTÖRLÜK - FAKÜLTELER - MESLEK YÜKSEKOKULU
Altunizade Mah. Haluk Türksoy Sk. No:14 PK:34662 Üsküdar / İstanbul / Türkiye
Tel: +90 216 400 22 22 Fax: +90 216 474 12 56 E-posta: info@uskudar.edu.tr

**T.C.
ÜSKÜDAR ÜNİVERSİTESİ
GİRİŞİMSEL OLMAYAN KLİNİK
(KLİNİK VE İNSAN ÜZERİNDE YAPILAN)ARAŞTIRMALAR
ETİK KURULU BAŞKANLIĞI**

SAYI: B.08.6.YÖK.2.ÜS.0.05.0.06 /2014 / 77

25 Temmuz 2014

Sayın Yrd. Doç. Dr. Nadire Gülçin Yıldız

Üsküdar Üniversitesi Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar Etik Kurulu'nun 23 Temmuz 2014 tarihinde, 09 No.lu toplantısında değerlendirmeye almış olduğu **"Kantita Dayalı Mentörlük Eğitimi Projesi"** adlı çalışmanızın etik açıdan uygun olduğuna karar verilmiştir.

Bilgilerinize rica ederim.

Yrd. Doç. Dr. Cumhuri TAŞ
Girişimsel Olmayan Klinik Araştırmalar
Etik Kurulu Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler :

Hacer Subaşı – İstanbul (1987)

Adres : Zümrütevler Mah. Handegül Sok. Kiptaş Adatepe Sitesi A2 Blok.

D:41 Maltepe/İstanbul

GSM : +90 (505) 227 22 10

Ev Telefonu : +90 (216) 545 87 87

E-posta : hacer.subasi@yahoo.co.uk

Eğitim durumu :

Yüksek Lisans: Üsküdar Üniversitesi Klinik Psikoloji Tezli Yüksek Lisans 2012-2015
(*Kurum Çocuklarının Öğrenilmiş Güçlülüklerinin Bağlanma İlişkileri Çerçevesinde Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Derecesi: 3.95 / 4.00*)

Yüksek Lisans: Marmara Üniversitesi Din Psikolojisi Tezli Yüksek Lisans 2009-2012 (*Tez Başlığı: Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile İlişkilerinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi, Yüksek Lisans Derecesi: 3.48 / 4.00*)

Lisans: İstanbul Bilgi Üniversitesi Psikoloji Bölümü 2004-2009 (*ÖSYM Burslu, Lisans Derecesi: 3,16 / 4.00*)

Yabancı Dil (ler) ve düzeyi

İngilizce: Yazma: Çok iyi/ Okuma: Çok İyi/ Anlama: Çok İyi/ Konuşma: Çok iyi

İş deneyimi

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Kadın Psikiyatrisi Departmanı'nda
Stajyer Psikologluk: Temmuz-Ağustos 2007

Bakırköy Ruh Sağlığı ve Sinir Hastalıkları Hastanesi Kadın Psikoz Departmanı'nda
Stajyer Psikologluk: Eylül 2007- Nisan 2008

Np İstanbul Hastanesi'nde Stajyer Psikologluk: Ocak 2012 (15 gün)

Acıbadem Psikoloji Psikolojik Danışmanlık Merkezi: Ocak 2013 -

Nar Psikoterapi Danışmanlık Merkezi: Ocak 2013 –

Bilimsel yayınlar ve çalışmalar

Subaşı, H. (2012). Üniversite Öğrencilerinin Tanrı ile Kurduğu İlişkinin Bağlanma Kuramı Açısından Değerlendirilmesi. *Din Bilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, c.12, sa.3.

